

Eiropas Savienības
Padome

Briselē, 2021. gada 26. martā
(OR. en)

7144/2/21
REV 2

SOC 152
EMPL 108
ECOFIN 252
EDUC 90

PIEZĪME

Sūtītājs:	Padomes Ģenerālsekretariāts
Saņēmējs:	delegācijas
lepr. dok. Nr.:	5945/1/21 REV 1
Temats:	2021. gada vienotais nodarbinātības ziņojums (2021. gada 9. marts)

Pielikumā pievienots 2021. gada vienotais nodarbinātības ziņojums, kas, izmantojot rakstisko procedūru, tika pieņemts 2021. gada 9. martā.

SATURA RĀDĪTĀJS

PRIEKŠVārds	2
GALVENIE ASPEKTI	3
1. PĀRSKATS PAR DARBA TIRGUS UN SOCIĀLAJĀM TENDENCĒM UN PROBLĒMĀM EIROPAS SAVIENĪBĀ	33
1.1. Darba tirgus tendences	33
1.2. Sociālās tendences	44
2. SOCIĀLO REZULTĀTU PĀRSKATA ĪSS APSKATS	48
2.1. Paskaidrojumi par rezultātu pārskatu	49
2.2. No sociālo rezultātu pārskata iegūtie pierādījumi	53
3. NODARBINĀTĪBAS UN SOCIĀLĀS JOMAS REFORMAS – DALĪBVALSTU REZULTĀTI UN RĪCĪBA	58
3.1.5. pamatnostādne. Palielināt pieprasījumu pēc darbaspēka	58
3.1.1 Galvenie rādītāji	59
3.1.2 Dalībvalstu veiktie pasākumi	81
3.2. 6. pamatnostādne. Stiprināt darbaspēka piedāvājumu un uzlabot piekļuvi nodarbinātībai, prasmēm un kompetencēm	90
3.2.1. Galvenie rādītāji	91
3.2.2. Dalībvalstu veiktie pasākumi	135
3.3.7. pamatnostādne. Uzlabot darba tirgu darbību un sociālā dialoga efektivitāti	165
3.3.1. Galvenie rādītāji	166
3.3.2. Dalībvalstu veiktie pasākumi	203
3.4. 8. pamatnostādne. Veicināt vienlīdzīgas iespējas visiem, sekmēt sociālo iekļaušanu un apkarot nabadzību	216
3.4.1. Galvenie rādītāji	216
3.4.2. Dalībvalstu veiktie pasākumi	244

PRIEKŠVĀRDS

Eiropas Komisijas un Padomes vienotais nodarbinātības ziņojums ir sagatavots, pamatojoties uz Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 148. pantu. Komisijas priekšlikums šim ziņojumam ietilpst rudens dokumentu kopumā. Vienotajā nodarbinātības ziņojumā ir sniegts gada pārskats par svarīgākajām norisēm nodarbinātības un sociālajā jomā Eiropas Savienībā, kā arī par dalībvalstu veiktajām reformām saskaņā ar dalībvalstu nodarbinātības politikas pamatnostādņem¹. Ziņojumā izmantota minēto pamatnostādņu struktūra: palielināt pieprasījumu pēc darbaspēka (5. pamatnostādne), stiprināt darbaspēka piedāvājumu un uzlabot piekļuvi nodarbinātībai, prasmēm un kompetencēm (6. pamatnostādne), uzlabot darba tirgu darbību un sociālā dialoga efektivitāti (7. pamatnostādne) un veicināt vienlīdzīgas iespējas visiem, sekmēt sociālo iekļaušanu un apkarot nabadzību (8. pamatnostādne).

Turklāt vienotajā nodarbinātības ziņojumā skatīti arī dalībvalstu darbības rezultāti saistībā ar Eiropas sociālo tiesību pīlāra kontekstā izveidoto sociālo rezultātu pārskatu. Pīlāru 2017. gada 17. novembrī kopīgi pasludināja Eiropas Parlaments, Padome un Komisija. Tajā ir identificēti principi un tiesības trīs jomās: i) vienlīdzīgas iespējas un piekļuve darba tirgum, ii) taisnīgi darba apstākļi un iii) sociālā aizsardzība un iekļaušana. Šajās jomās panāktā progresa uzraudzības pamatā ir detalizēta analīze par pīlāram pievienoto sociālo rezultātu pārskatu.

Vienotā nodarbinātības ziņojuma struktūra ir šāda: ievadnodaļā (1. nodaļa) priekšstata iegūšanai ir ziņots par galvenajām darba tirgus un sociālajām tendencēm Eiropas Savienībā. Vienotā nodarbinātības ziņojuma 2. nodaļā ir izklāstīti galvenie rezultāti, kas iegūti, analizējot sociālo rezultātu pārskatu saistībā ar Eiropas sociālo tiesību pīlāru. Tā 3. nodaļā ir sniegts detalizēts apraksts pa valstīm par galvenajiem rādītājiem (izmantojot arī sociālo rezultātu pārskata datus), apskatīta dalībvalstu darbība, problēmas un politika, kas īstenota, lai izpildītu nodarbinātības politikas pamatnostādnes.

¹ Pēdējo nodarbinātības pamatnostādņu atjauninājumu Eiropas Savienības Padome pieņēma 2020. gada oktobrī (OV L 344, 19.10.2020., 22.–28. lpp.).

GALVENIE ASPEKTI

1. **Pirms Covid-19 krīzes ES bija vērojams stabils nodarbinātības pieaugums, kaut arī ar tendenci palēnināties.** Saglabājot darba tirgu pozitīvo darbību, kas sākās 2013. gadā, nodarbinātība turpināja pieaugt 2019. gadā, sasniedzot rekordaugstu līmeni gada beigās. Pēc finanšu krīzes īstenotie dalībvalstu reformu centieni veicināja šo ekonomisko izaugsmi un darbvietu skaita pieaugumu, lai gan atsevišķās dalībvalstīs un reģionos problēmas saglabājās, tostarp attiecībā uz neaizsargāto grupu integrāciju darba tirgū.
2. **Covid-19 pandēmija pārtrauca šo tendenci, pēkšņi mainot mūsu dzīvesveidu un darba formu.** Tas būtiski ietekmēja cilvēku dzīvi un izraisīja nepieredzētu ekonomikas satricinājumu, kam bija liela sociālā ietekme. Valstu iestāžu un Eiropas iestāžu reakcija ir bijusi ātra. Iedzīvotāju veselības un darbvietu aizsardzība ir kļuvusi par galveno politikas prioritāti. Dalībvalstis ir sniegušas atbalstu tām grupām un nozarēm, kas tikuši īpaši smagi skartas. Šo pasākumu īstenošana līdz šim ir novērsusi masveida nodarbinātības un sociālās krīzes izraisīšanos ES. Tomēr vēl arvien ir daudz nenoteiktības attiecībā uz to, cik ilgi pandēmija turpināsies, kad īstenosies ilgtspējīga ekonomikas atveseļošana un kādas sekas izjutīs cilvēki nelabvēlīgā situācijā. Situācija dalībvalstīs atšķiras arī pagātnes notikumu dēļ. Dalībvalstis, kas jau pirms pandēmijas saskārās ar nopietnām sociālekonomiskām problēmām, pašlaik vēl vairāk izjūt šos trūkumus.

3. **Eiropas sociālo tiesību pīlāra īstenošanai ir izšķirīga nozīme taisnīgas un iekļaujošas atveseļošanas nodrošināšanā.** Pīlāra principi kopā ar trīs dimensijām – vienlīdzīgas iespējas un piekļuve darba tirgum, taisnīgi darba apstākļi un sociālā aizsardzība, veselība un iekļaušana – virza politikas pasākumu izstrādi darba ņēmēju un māsaimniecību atbalstam. Lai cīnītos pret pandēmijas ietekmi un veiktu sagatavošanās darbus atveseļošanas procesam, ir jāveicina sociālā noturība un augšupēja konverģence, koncentrējoties uz cilvēkiem un viņu labjutību. Nesen pieņemtajās nodarbinātības pamatnostādņēs ir integrēti konkrēti ieteikumi, kā mazināt Covid-19 ietekmi uz nodarbinātību un sociālajiem jautājumiem, un dalībvalstīm ir sniegtas norādes par to, kā modernizēt darba tirgus iestādes, izglītību un apmācību, kā arī sociālās aizsardzības un veselības aprūpes sistēmas ar mērķi padarīt tās iekļaujošākas un taisnīgākas. Pamatnostādnes ietver arī jaunus elementus, kuri atspoguļo Savienības prioritātes, īpaši attiecībā uz sociāli taisnīgu zaļo un digitālo pārkārtošanos. Eiropas zaļā kursa būtisks mērķis ir klimata un vides problēmas pārvērst iespējās un padarīt pārkārtošanos taisnīgu un iekļaujošu visiem.
4. **ES reakcija uz krīzi ir bijusi ātra un spēcīga.** Dalībvalstīm ir piedāvāts nepieredzēts finansiālais atbalsts krīzes ekonomiskās un sociālās ietekmes mazināšanai, veselības aprūpes sistēmas traucējumu mazināšanai un atveseļošanas veicināšanai, ieskaitot jauno pagaidu atbalsta instrumentu bezdarba risku mazināšanai ārkārtas situācijā (*SURE*), Ārkārtas atbalsta instrumentu un palielinātu elastību kohēzijas politikas fondu izmantošanā Investīciju iniciatīvas reaģēšanai uz koronavīrusu ietvaros. Turklāt Atveseļošanas un noturības mehānisms, kas ir *Next Generation EU* centrā, sniegs plaša mēroga finansiālo atbalstu reformām un ieguldījumiem ar mērķi atbalstīt darbvietu radīšanu un padarīt ES ekonomikas, sabiedrības un veselības aprūpes sistēmas noturīgākas un labāk sagatavotas zaļās un digitālās pārkārtošanās īstenošanai. Tā ir unikāla izdevība vairot ieguldījumus cilvēkos un īstenot reformas, kas paātrina ekonomikas atveseļošanu. Šī ātrā reakcija iederas ilgtermiņa stratēģijā un palīdz Savienībai sasniegt tās ilgtermiņa mērķus.

5. **2021. gada vienotā nodarbinātības ziņojuma nolūks ir palīdzēt dalībvalstīm identificēt prioritārās reformu un ieguldījumu jomas.** Kā noteikts Līguma par Eiropas Savienības darbību 148. pantā, vienotais nodarbinātības ziņojums sniedz pārskatu par galvenajiem nodarbinātības un sociālajiem procesiem Eiropā un nodarbinātības pamatnostādņu īstenošanu. Tas rudens dokumentu kopuma ietvaros ir veidojis neatņemamu Eiropas pusgada daļu kopš tā pirmsākumiem, izceļot galvenās nodarbinātības un sociālās problēmas, kas jārisina ikgadējā cikla gaitā. Šajā ārkārtējā 2021. gada Eiropas pusgadā ² vienotais nodarbinātības ziņojums var papildus palīdzēt dalībvalstīm identificēt prioritārās reformu un ieguldījumu jomas, kas iekļaujamas to atveseļošanas un noturības plānos nodarbinātības pamatnostādņu kontekstā. Eiropas sociālo tiesību pīlāru papildinošā sociālo rezultātu pārskata informācija ir atspoguļota vienotajā nodarbinātības ziņojumā un var palīdzēt izstrādāt valstu plānus. Turklāt, ņemot vērā vienoto nodarbinātības ziņojumu, Komisija plānu saturu novērtēs analītiskajos dokumentos, kuri papildina Padomes īstenošanas aktu priekšlikumus. Sadarbībā ar Nodarbinātības komiteju un Sociālās aizsardzības komiteju Komisija arī cieši uzraudzīs visus darba tirgus un sociālos procesus, regulāri atjauninot attiecīgi Nodarbinātības pārraudzības instrumentu un Sociālās aizsardzības pārraudzības instrumentu.

² Kā norādīts 2021. gada ilgspējīgas izaugsmes stratēģijā, 2021. gada Eiropas pusgada cikls tiks pielāgots, lai atspoguļotu Atveseļošanas un noturības mehānisma ieviešanu. To dalībvalstu gadījumā, kuras iesniegs savus atveseļošanas un noturības plānus, Komisija plānu saturu novērtēs analītiskajos dokumentos, kuri papildina Padomes īstenošanas aktu priekšlikumus. Šie analītiskie dokumenti aizstās ierastos ziņojumus par valstīm. Ņemot vērā atveseļošanas un noturības plānu visaptverošo un tālredzīgas politikas raksturu, Komisijai 2021. gadā konkrētām valstīm adresēti ieteikumi nebūs jāpiedāvā tām dalībvalstīm, kuras būs iesniegušas šādu plānu. Tomēr Komisija piedāvās ieteikumus par dalībvalstu budžeta stāvokli 2021. gadā, kā paredzēts Stabilitātes un izaugsmes paktā.

6. **Covid-19 krīze ir spēcīgi ietekmējusi darba tirgus rezultātus ES.** Lai gan nodarbinātības izaugsmes samazināšanās bija vērojama jau 2019. gada otrajā pusē, vairumam darba tirgus rādītāju to pozitīvā tendence ir apstājusies līdz ar pandēmijas sākumu. Kopējā nodarbinātība (kas bija pieaugusi par 15 miljoniem kopš 2013. gada vidus) ir sarukusi par 6,2 miljoniem personu laikposmā no 2019. gada pēdējā ceturkšņa līdz 2020. gada otrajam ceturksnim – tas ir lielākais novērotais samazinājums divu secīgu ceturkšņu laikā. 2020. gada 3. ceturksnī tā nedaudz palielinājās – par 1,9 miljoniem. Pēc sešus gadus ilgas pozitīvas virzīšanās uz stratēģijas "Eiropa 2020" nodarbinātības mērķi nodarbinātības līmenis 2020. gadā ir attālinājies no tā. Saīsināta darba laika shēmu un citu darba tirgus saglabāšanas pasākumu ātras pieņemšanas un aktivitātes līmeņa samazināšanās rezultātā bezdarba līmeņa pieaugums līdz šim ir bijis mērens – viens procentpunkts līdz 2020. gada septembrim. Tomēr jauniešu bezdarbs (15–24 gadus vecas personas) ir pieaudzis vairāk nekā citās vecuma grupās, un to jauniešu īpatsvars, kas nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (*NEET*), ir ievērojami palielinājies. Arī ārpus ES dzimuši darba ņēmēji ir izjutuši spēcīgu ietekmi. Situācija dalībvalstīs, reģionos un nozarēs ievērojami atšķiras, un ir nepieciešama cieša uzraudzība un politikas centieni, lai izvairītos no turpmākas negatīvas vidēja termiņa līdz ilgtermiņa ietekmes.

7. **Saīsināta darba laika shēmu plaša izmantošana ir palīdzējusi mazināt satricinājuma sekas darba tirgū.** Nostrādāto stundu skaits uz vienu darbinieku strauji kritās par 11,7 % 2020. gada otrajā ceturksnī salīdzinājumā ar 2019. gada pēdējo ceturksni (savukārt 2020. gada trešajā ceturksnī tas pieauga par 10,9 % salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni); tajā pašā laikā prombūtnes no darba apmērs ievērojami pieauga no 9 % 2019. gada 4. ceturksnī līdz 18,7 % 2020. gada otrajā ceturksnī (apmēram puse no šī pieauguma radās pagaidu atlaišanas no darba dēļ). Kopš krīzes sākuma dalībvalstis ir plašāk īstenojušas (vai ieviesušas, ja iepriekš tādu nebija) saīsināta darba laika shēmas un/vai citas darbvieta saglabāšanas shēmas ar mērķi ierobežot darbvieta zudumu, izvairīties no cilvēkkapitāla izkļiedes un uzturēt kopējo pieprasījumu. Eiropas Savienība atbalsta šos centienus ar pagaidu instrumentu *SURE*. Saīsināta darba laika shēmu sinhronizēta ārkārtas izmantošana ir palīdzējusi risināt krīzes tūlītējās sekas un novērsusi ievērojamu bezdarba pieaugumu. Nodarbinātības saglabāšana grūtībās nonākušos uzņēmumos būs svarīga arī turpmāk – kamēr vien tiks īstenota apturēšanas un seku mazināšanas politika. Tomēr, jo ilgāk krīze turpināsies, jo lielāks kļūst risks, ka šī prakse subsidēs darbvieta uzņēmumos, kuri vairs nav dzīvotspējīgi. Tāpēc saīsināta darba laika shēmu pakāpeniska pārtraukšana būtu rūpīgi jāizvērtē, ņemot vērā, no vienas puses, nepieciešamību aizsargāt uzņēmumus un darba ņēmējus, kamēr to pieprasa ekonomiskie apstākļi, un, no otras puses, politikas ieviešanu, lai veicinātu strukturālas pārmaiņas un darbinieku pārorientēšanu uz citām darbvietām (piemēram, ar labi izstrādātu darbā pieņemšanas stimulu un pārkvalifikācijas pasākumu palīdzību).

Covid-19 krīze ir pārtraukusi sešus gadus ilgu pozitīvu tendenci darba tirgū

**Par 4,3
miljoniem**

**mazāk
nodarbināto**

2020. gada
3. ceturksnī
salīdzinājumā ar
2019. gada
4. ceturksni

72,4 %

**nodarbinātības
līmenis** 2020. gada
3. ceturksnī (par
0,7 procentpunktu
zemāks nekā pirms
gada)

7,5 %

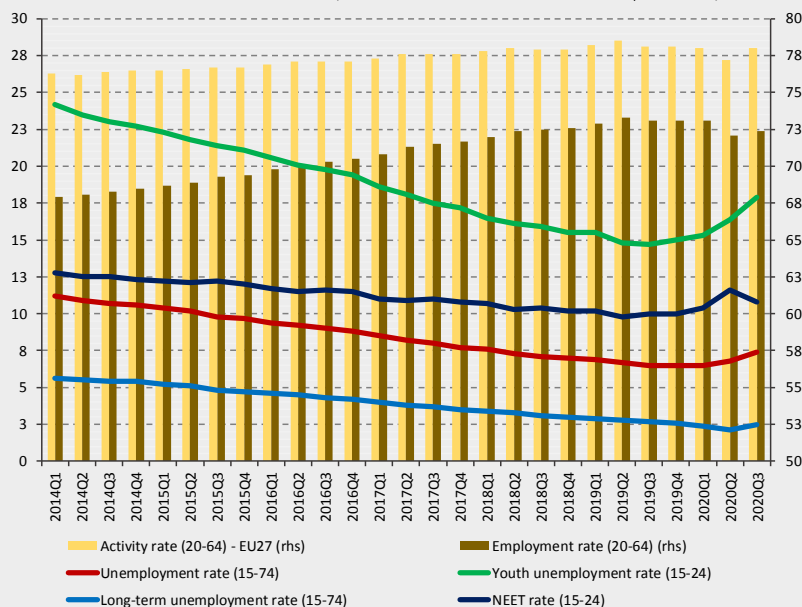
bezdarba līmenis
2020. gada
novembrī (par
0,9 procentpunktu
augstāks nekā
martā)

-11,7 %

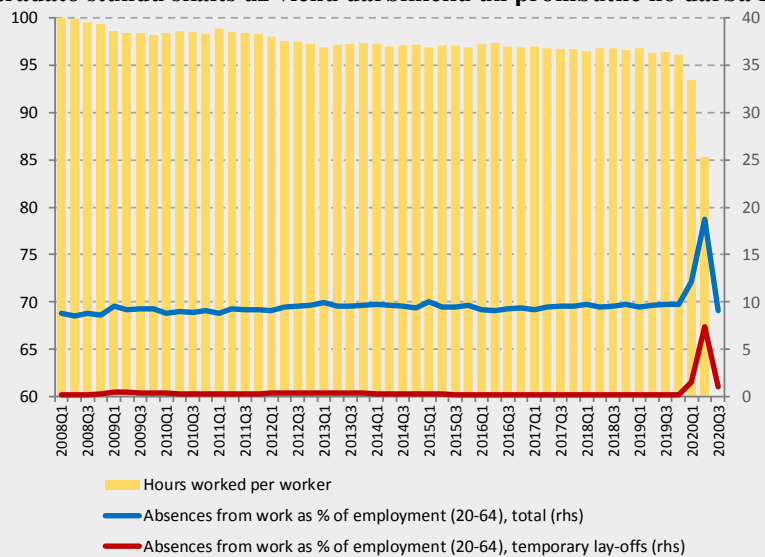
**nostrādāto stundu
skaits uz vienu
darbinieku**

2020. gada
2. ceturksnī
salīdzinājumā ar
2019. gada
4. ceturksni
(+ 10,9 %
3. ceturksnī)

Ekonomiskās aktivitātes, bezdarba un NEET līmeņi ES27, %

Nostrādāto stundu skaits uz vienu darbinieku un prombūtne no darba ES27

Avots: Eurostat, DSA. Sezonāli, nevis kalendāri koriģēti dati.

8. **Dažādas nozares un darba ņēmēju kategorijas ekonomikas satricinājumu ir izjutušas atšķirīgi.** Lielākajā daļā saimniecisko darbību laikposmā no 2019. gada trešā ceturkšņa līdz 2020. gada trešajam ceturksnim ir samazinājies nodarbinātības apmērs, bet vislielākais kritums bija vērojams viesmīlības nozarē, kultūras un izklaides nozarē, kā arī profesionālo pakalpojumu nozarē. Nodarbinātības samazinājums lielākā mērā ir ietekmējis darba ņēmējus nestandarta nodarbinātības veidos, taču šajā ziņā pastāv lielas atšķirības valstu starpā. Pagaidu darbinieki ir izjutuši būtisku ietekmi – to skaits 2020. gada trešajā ceturksnī ir samazinājies par 13,2 % salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, savukārt pastāvīgo darbinieku skaits ir saglabājies stabils (+0,3 % salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu), arī īstenoto politikas pasākumu dēļ. Tā rezultātā pagaidu darbinieku īpatsvars salīdzinājumā ar kopējo darba ņēmēju skaitu ir ievērojami sarucis, taču arī šajā ziņā situācija valstīs ir ļoti atšķirīga.

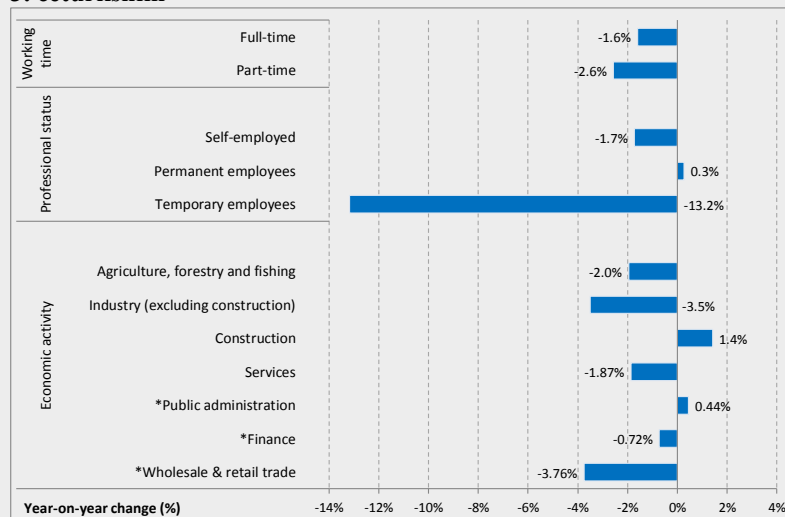
Pandēmija ir atšķirīgi ietekmējusi dažādas darbvietas un nozares

3,3 miljoni
mazāk darbinieku
ar pagaidu darba
līgumiem
2020. gada
3. ceturksnī
(salīdzinājumā ar
iepriekšējo gadu)

**Nodarbinātības
pieaugums**
būvniecībā, valsts
pārvaldē un IKT
nozarē

**Salīdzinoši
vislielākais
samazinājums**
tirdzniecībā,
mākslas un izklaides
nozarē un
lauksaimniecībā

Nodarbinātība (15–64 gadi) pēc līguma veida: procentuālās attiecības izmaiņas laikposmā no 2019. gada 3. ceturkšņa līdz 2020. gada 3. ceturksnim

Avots: Eurostat, DSA. Piezīme: * NACE 2. red. darbības.

9. **Covid-19 dēļ dalībvalstīm draud straujš jauniešu bezdarba pieaugums, kura risināšanai nepieciešamas reformas un pastiprināts atbalsts.** Pēc pastāvīga sarukuma 2019. gadā jauniešu bezdarbs ES mērogā no zema rādītāja 15,1 % apmērā 2020. gada martā strauji pieauga līdz 17,5 % 2020. gada novembrī; tas palielinājās ātrāk nekā bezdarbs sabiedrībā kopumā. Krīze ir izraisījusi arī 15–24 gadu vecu jauniešu, kas nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (*NEET*), rādītāja lielāko pieaugumu divu secīgu ceturkšņu gaitā kopš *Eurostat* sērijas sākuma 2006. gadā (no 10,4 % līdz 11,6 % starp 2020. gada pirmo un otro ceturksni, kam sekoja samazinājums līdz 10,8 % 2020. gada 3. ceturksnī). 2019. gadā 1 no 10 jauniešiem vecumā no 18 līdz 24 gadiem pameta izglītību vai apmācību ar zemu kvalifikāciju, neiegūstot vidējo izglītību, un vairāk nekā ceturtdaļai cilvēku vecumā no 30 līdz 34 gadiem nebija kvalifikācijas, kas varētu atvieglot tiešu piekļuvi darba tirgum (vidusskolas līmeņa profesionālā izglītība un apmācība vai terciārās izglītības kvalifikācija). Komisijas priekšlikumos Ieteikumam par profesionālo izglītību un apmācību (PIA) un Eiropas izglītības telpai ierosināti mērķrādītāji PIA un terciārās izglītības iegūšanas uzlabošanai. Tā kā *NEET* rādītāja palielināšanās lielā mērā ir saistīta ar darbaspēka pieprasījuma kritumu, būtiskas būs reformas darbvietu radīšanas, izglītības un prasmju apguves atbalstīšanai. Sekmīga pastiprinātās Garantijas jauniešiem īstenošana, balstoties uz labi funkcionējošiem valsts nodarbinātības dienestiem un izglītības un apmācības sistēmām, būs izšķirīga. Attiecībā uz jaunām sievietēm *NEET* situācijā, kuru gadījumā neaktivitāte ir biežāk sastopama nekā vīriešu vidū, reformām būtu jāietver arī pasākumi ar mērķi novērst fiskālos šķēršļus nodarbinātībai un atbalstīt darba un aprūpes pienākumu savienošānu (sk. arī turpmāk tekstā).

Covid-19 krīze ir izraisījusi būtisku *NEET* rādītāja palielināšanos

10,8 %

jaunieši NEET situācijā (15–24 gadi)

2020. gada
3. ceturksnī (par
0,8 procentpunktiem
vairāk nekā
2019. gada
3. ceturksnī)

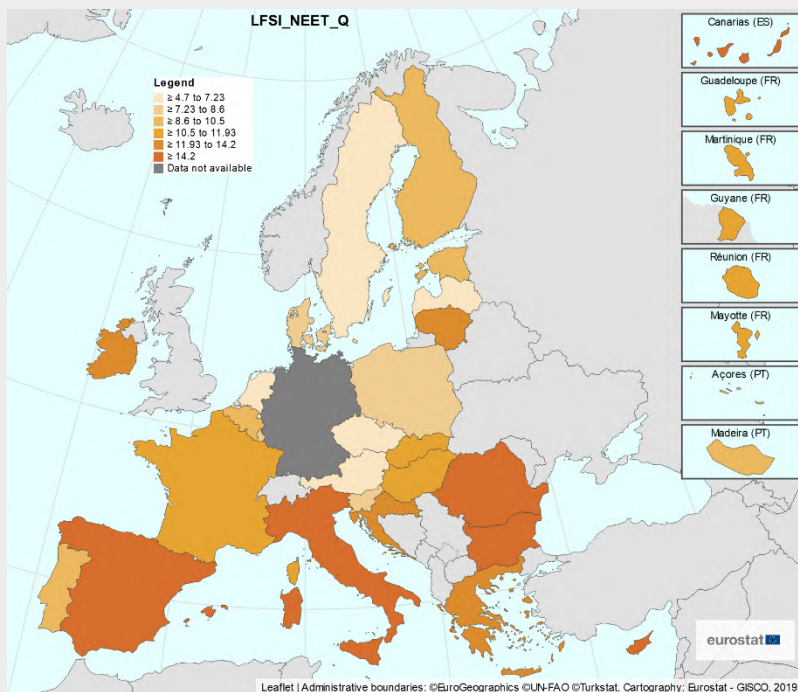
-13 %

**nodarbināti
mazkvalificēti
jaunieši** laikposmā no
2019. gada beigām
līdz 2020. gada
3. ceturksnim

26 %

jauniešu (30–34 gadi)
ir kvalifikācija, kas
nesniedz tiešu piekļuvi
darba tirgum
(vidusskolas līmeņa
PIA vai terciārā
izglītība)

Jaunieši vecumā no 15 līdz 24 gadiem, kuri nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (*NEET*), (2020. gada 3. ceturksnis)

Avots: Eurostat, DSA.

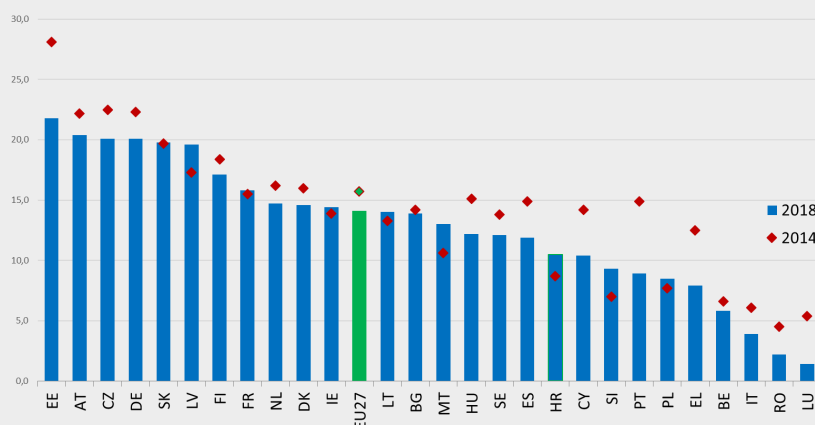
10. **Dzimumu nodarbinātības atšķirība nav būtiski mainījies, un sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirība pēdējos piecos gados ir samazinājusies, bet krīze ir radījusi jaunus riskus un uzsvērusi reformu un ieguldījumu nepieciešamību.** Sieviešu nodarbinātības līmenis ir pieaudzis, savukārt sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirība kopš 2013. gada ir samazinājusies tikai nedaudz, lai gan sievietēm vidēji ir augstāks iegūtais izglītības līmenis. Līdz šim Covid-19 krīzes izraisītās nodarbinātības līmeņa pazemināšanās ES vidējie rādītāji nav bijuši būtiski atšķirīgi atkarībā no dzimuma. Tomēr sieviešu pārsvars zemāk apmaksātās nozarēs un profesijās, kā arī nepilna laika nodarbinātībā viņas padara īpaši neaizsargātas Covid-19 krīzes skartajos darba tirgos. Lielākas atšķirības dzimumu starpā ir attiecībā uz sievietēm ar maziem bērniem: 2019. gadā viņu situāciju raksturoja negatīvas nodarbinātības līmeņa atšķirības 14,3 procentpunktu apmērā salīdzinājumā ar sievietēm bez bērniem; savukārt atšķirība attiecībā uz vīriešiem tādā pašā situācijā ir pozitīva 9,6 procentpunktu apmērā. Nodarbinātības rezultāti ir sliktāki īpaši vecākām, ārpus ES dzimušām un mazkvalificētām sievietēm, un sievietēm ar invaliditāti. Sieviešu līdzdalību darba tirgū varētu stiprināt ar reformām un ieguldījumiem agrīnās pirmsskolas izglītības un aprūpes un ilgtermiņa aprūpes pakalpojumos un darba un privātās dzīves līdzsvara politikā, piemēram, no dzimumu aspekta līdzsvarotos vecāku un aprūpes atvaļinājumos. Citas reformas un ieguldījumi varētu ietvert pasākumus vienlīdzīgas karjeras attīstības nodrošināšanai, darba samaksas pārredzamības pasākumus un korekcijas nodokļu un pabalstu sistēmā, piemēram, nodokļu uzlikšanu indivīdam, nevis mājsaimniecībai; un uz ģimeni balstītus, ar apgādājamo laulāto saistītus un pārvedamus atskaitījumus.

Joprojām ir ievērojama dzimumu nodarbinātības un darba samaksas atšķirība vairākās dalībvalstīs

11,5 procentpunktu liela dzimumu nodarbinātības atšķirība 2020. gada 3. ceturksnī, gandrīz stabila kopš 2013. gada

14,3 procentpunktu liela vecāku statusa ietekme uz nodarbinātību (zemāks nodarbinātības līmenis sievietēm ar maziem bērniem salīdzinājumā ar sievietēm bez bērniem)

Nekoriģētā sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirība 2014. un 2018. gadā
(procentpunkti)

Avots: Eurostat.

11. **Krīzei varētu būt nesamērīga ietekme uz trešo valstu migrantiem. Ir nepieciešami papildu centieni, lai nodrošinātu viņu integrāciju darba tirgū.** Trešo valstu migrantu nodarbinātības līmenis 2017.–2019. gadā uzlabojās (no 61,5 % līdz 64,2 %). Tomēr kopš krīzes sākuma nodarbinātības līmenis ir ievērojami krities (līdz 62,7 % 2020. gada 3. ceturksnī), tas ir saistīts ar viņu pārāk lielo īpatsvaru pagaidu darbinieku vidū, kā arī nozarēs, kuras spēcīgi ietekmējusi krīze, lai gan viņiem ir bijusi ļoti nozīmīga loma, strādājot svarīgās priekšplāna profesijās pandēmijas laikā. Turklāt pirmās paaudzes migrējošie darba ņēmēji biežāk strādā zemākas kvalifikācijas profesijās, pat ja viņiem ir terciārās izglītības kvalifikācija. Dalībvalstu īstenotie politikas pasākumi saistībā ar valodu kursu un izglītības un apmācības pieejamības nodrošināšanu, palīdzību darba tirgū un prasmju un kvalifikāciju atzīšanu līdz šim ir palīdzējuši uzlabot migrantu integrāciju darba tirgū. Šo politiku uzturēšana un stiprināšana palīdzētu padarīt atvēršanos iekļaujošāku un izmantot migrantu un bēgļu prasmes un potenciālu.
12. **Darba tirgus segmentācijas cēloņu risināšana, tostarp pielāgojot tiesību aktus un nodrošinot atbilstīgus stimulus darbā pieņemšanai ar stabilu līgumu, ir būtiska sociālās noturības uzlabošanai.** Pagaidu nodarbinātības izplatība ievērojami atšķiras valstu starpā, gados jaunu darba ņēmēju un sieviešu īpatsvars šajā kategorijā ir salīdzinoši lielāks. Dalībvalstīs, kurās ievērojama darba ņēmēju daļa ir darba ņēmēji uz noteiktu laiku, ir piedzīvojušas vislielākās nodarbinātības svārstības krīzes laikā. Šajā ziņā sociālās noturības vairošanai un taisnīgas un iekļaujošas atvēršanos atbalstīšanai svarīgi ir nodrošināt to, ka terminēti līgumi palīdz pievienoties darba tirgum, vienlaikus kalpojot par atspēriena punktu tuvāk pastāvīgai nodarbinātībai. Reformas nodarbinātības aizsardzības tiesību aktu modernizēšanai ir būtiskas šajā kontekstā cita starpā, lai noteiktu skaidrus nosacījumus pagaidu darba līgumu izmantošanai, novērstu tādas darba tiesiskās attiecības, kuru rezultāts ir nestabili darba apstākļi, un nodrošinātu atbilstīgus stimulus darbā pieņemšanai ar beztermiņa darba līgumiem. Tajā pašā laikā dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka darba meklētājiem ar nestabilas nodarbinātības vēsturi ir adekvāta piekļuve sociālajai aizsardzībai un jo īpaši bezdarbnieka pabalstiem, tostarp gādājot par to, ka atbilstības nosacījumus var pielāgot, ja to prasa ekonomiskie apstākļi, un lai viņi var izmantot apmācības un pārkvalifikācijas iespējas.

13. **Daudziem darba ņēmējiem vēl arvien nav adekvātas minimālās algas aizsardzības.**

Neraugoties uz neseno paaugstinājumu daudzās dalībvalstīs, nereti likumā noteiktās minimālās algas ir zemas salīdzinājumā ar citām algām attiecīgajā ekonomikā. Minimālā alga bieži nav pietiekama, lai pasargātu darba ņēmējus no nabadzības riska. Nepilnības tvērumā pastāv gan valstīs ar likumā noteiktu minimālo darba algu (konkrētām kategorijām paredzēto izņēmumu dēļ), gan valstīs, kur algas tiek noteiktas tikai darba koplīguma slēgšanas sarunu rezultātā (to darba ņēmēju gadījumā, kuri – tieši vai netieši – negūst labumu no koplīgumiem). Pēc apspriešanās ar sociālajiem partneriem Komisija 2020. gada 28. oktobrī nāca klajā ar priekšlikumu ES direktīvai par adekvātu minimālo darba algu Eiropas Savienībā. Patlaban notiek sarunas par direktīvas priekšlikumu. Priekšlikumā ir paredzēta sistēma, ar ko nodrošināt darba ņēmēju piekļuvi adekvātas minimālās algas aizsardzībai ES.

14. **Darba apstākļu pielāgošana ir kļuvusi ļoti būtiska pandēmijas laikā un tā būs svarīga arī pēc tam, radot nepieciešamību pēc ieguldījumiem darbavietā un reformām elastīga darba režīma pieejamības uzlabošanai.**

Daudzas dalībvalstis ir pielāgojušas savus nodarbinātības noteikumus, tostarp paplašinot tāldarba izmantošanu, īpaši koncentrējoties uz neaizsargāto darba ņēmēju aizsardzību. Veselības jomas ārkārtas situācijas laikā tāldarbs ir pierādījis savu nozīmi darbības nepārtrauktības nodrošināšanā, vienlaicīgi piedāvājot plašākas iespējas papildu aprūpes vajadzību risināšanai. Tomēr tāldarbs rada arī riskus, tostarp tādus, kas ir saistīti ar mājās strādājošo tāldarbinieku profesionālo, fizisko un garīgo labjutību. Virzoties tālāk, pandēmijas rezultātā tiks pārdomāts veids, kā tiek organizētas darbavietas un darba un privātās dzīves līdzsvars. Valstu noteikumi par tāldarbu atšķiras pēc to satura un tvēruma, tostarp attiecībā uz informācijas un komunikācijas tehnoloģiju (IKT) veicināšanu šim nolūkam. Balstoties uz pastāvošo valsts darba koplīguma slēgšanas sarunu praksi, dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka darba vide ir droša un labi pielāgota un elastīgs darba režīms ir plaši pieejams, lai ļautu līdzsvarot darba, ģimenes un privāto dzīvi. Vairāk uzmanības ir jāpievērš arī darba apstākļu uzlabošanai darba ņēmējiem neaizsargātās situācijās un nedeklarēta darba veicēju piesaistīšanai oficiālai nodarbinātībai. Pandēmija ir izcēlusi arī darbaspēka trūkumu atsevišķās veselības aprūpes profesijās un nepieciešamību pielāgot vai uzlabot attiecīgo darbinieku darba apstākļus un prasmes.

Tāldarba izplatība krīzes laikā ievērojami atšķiras dažādās profesijās un nozarēs

60 procentpunktu liela

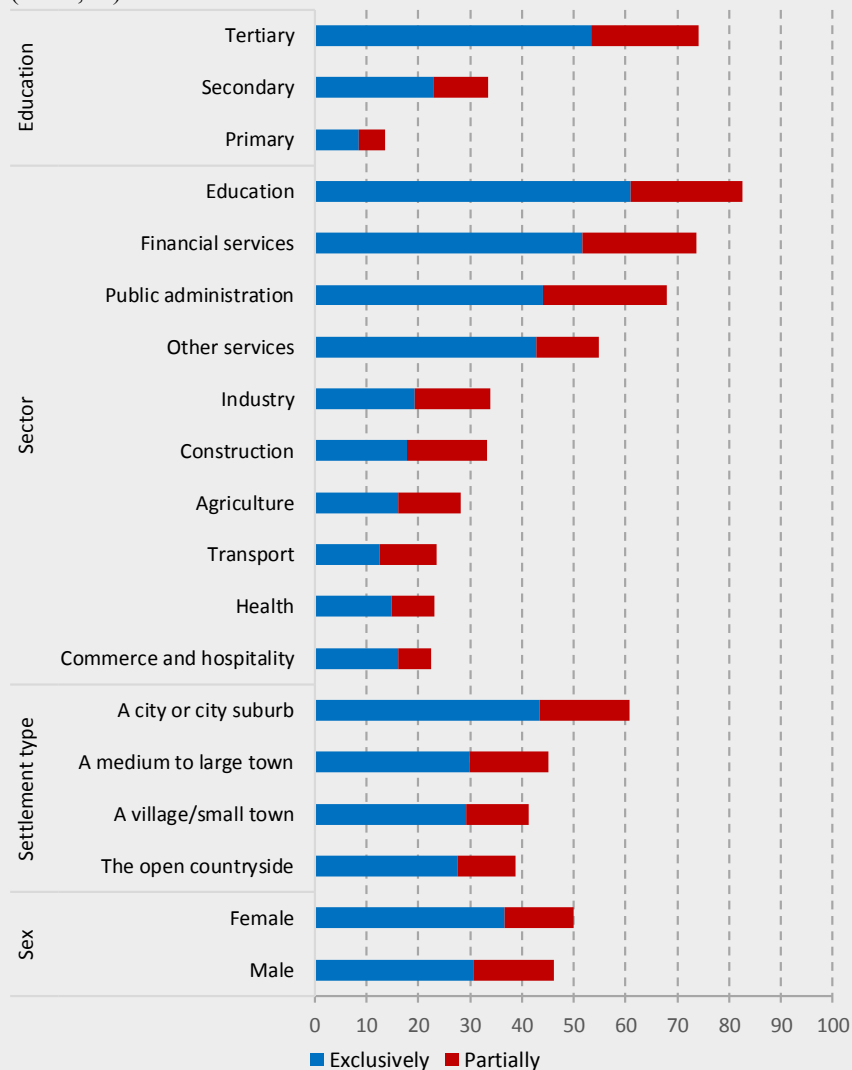
atšķirība pieklūvē tāldarbam starp augsti kvalificētiem un mazkvalificētiem darba ņēmējiem

61 %

lielpilsētās dzīvojošo bija pieklūve tāldarbam salīdzinājumā ar 41 % mazpilsētu iedzīvotāju

Izglītības un administratīvo pakalpojumu jomā strādājošie lielākā mērā izmantoja tāldarbu

Darbs no mājām Covid-19 laikā, iesaistīto darba ņēmēju galvenās pazīmes (ES27, %)

Avots: Eurofound (2020). E-aptauja "Living, working and COVID-19" (Dzīve, darbs un Covid-19).

15. **Aktīva darba tirgus politika ir būtiska, lai atbalstītu darba tirgus pielāgošanos pēc Covid-19 radītā satricinājuma.** Iestājoties darbvietu krīzei, dalībvalstīs bija atšķirīgs aktīvas darba tirgus politikas (ADTP) tvērums. Iekļaujošas izaugsmes kontekstā ir būtiski atbalstīt sekmīgu statusa maiņu darba tirgū, vienlaicīgi novēršot papildu prasmju polarizācijas risku. Tas ir īpaši svarīgi dalībvalstīs, kurās joprojām ir augsts ilgstoša bezdarba līmenis, kas droši vien pieaugs Covid-19 radītā satricinājuma rezultātā. Dalībvalstis ir mainījušas pastāvošās sistēmas vai ieviesušas jaunas ADTP sistēmas, lai labāk reaģētu uz darba tirgus apstākļiem, veicinātu nodarbinātību, kā arī kvalifikācijas celšanu un pārkvalifikāciju, nereti izmantojot Eiropas Sociālā fonda atbalstu. Dalībvalstīm tagad varētu būt iespēja kombinēt kohēzijas politikas fondus ar Atveseļošanas un noturības mehānisma līdzekļiem, lai turpinātu veicināt ADTP, tostarp kvalifikācijas celšanas un pārkvalifikācijas pasākumus.
16. **Piekluve bezdarbnieka pabalstu shēmām ar adekvātu pabalsta apjomu un izmaksas ilgumu ir būtiska, lai mazinātu krīzes negatīvo ietekmi un atbalstītu bezdarbniekus jaunu darbvietu iegūšanā.** Lai atbalstītu darba meklētājus pārejā uz jaunu darbvietu, svarīgi ir nodrošināt adekvātus samērīga ilguma bezdarbnieka pabalstus, kas ir pieejami visiem bezdarbniekiem, tostarp tiem kuriem iepriekš bijuši noslēgti nestandarta darba līgumi. Īpaša uzmanība ir jāpievērš personām ar īsu vai saraustītu nodarbinātības vēsturi, jo tām bezdarbnieka pabalstu shēmas nereti ir mazāk pieejamas. Reaģējot uz pandēmiju, vairākas dalībvalstis ir pastiprinājušas savas shēmas aizsardzībai bezdarba gadījumā un atvieglājušas atbilstības kritērijus, lai uzlabotu šo personu aizsardzību. Šīs shēmas, iespējams, būs atkārtoti jāpārskata pēc izmaiņām ekonomiskajos apstākļos, lai saglabātu adekvātus darba ņēmēju ienākumus, vienlaikus atbalstot darbu zaudējušo indivīdu produktīvu atgriešanos darba tirgū.

17. Valsts nodarbinātības dienestiem būs jārīkojas ārpus tradicionālajiem darbības veidiem, lai risinātu darba meklētāju skaita pieaugumu un atbalstītu viņu profesijas vai darba nozares maiņu. Tādu bezdarbnieku īpatsvaram, kuri darba meklēšanā izmanto valsts nodarbinātības dienesta (VND) pakalpojumus, pēdējos gados ir bijusi tendence samazināties, tiesa, šajā ziņā dalībvalstu starpā pastāv lielas atšķirības. Vēl arvien pārmērīgi daudz jauniešu, mazkvalificētu un gados vecāku darba meklētāju izmanto VND palīdzību. Lai nodrošinātu adekvātu un rezultatīvu reakciju uz darba meklētāju un darba devēju vajadzībām, varētu būt nepieciešams vairost spējas saistībā ar profilēšanas sistēmu stiprināšanu, uzlabot darba meklētāju konsultēšanu un mentorēšanas pakalpojumus. Ieguldījumi modernākajos informācijas un komunikācijas tehnoloģiju (IKT) risinājumos un VND personāla pārkvalifikācijā būs nozīmīgas to spēju stiprināšanai. Spēcīgāks, uz individuāliem rīcības plāniem balstīts atbalsts varētu palīdzēt krīzes skartajiem atrast darbvietas turpmākās atveseļošanas kontekstā.

VND var būt izšķirīga loma sekmīgas statusa maiņas darba tirgū un ātras atveseļošanas veicināšanā

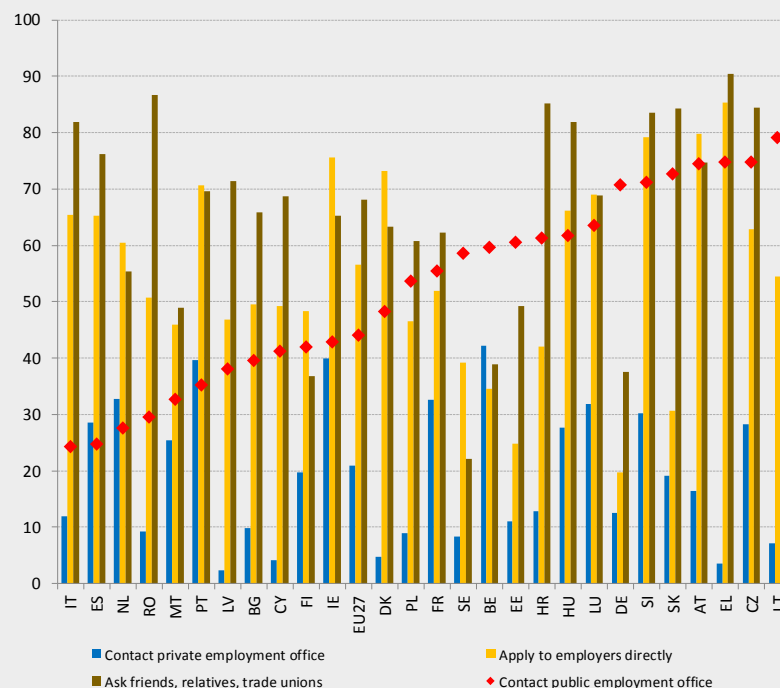
45 procentpunktu liela

atšķirība starp lielāko un mazāko apmēru VND pakalpojumu izmantošanā darba meklēšanai 2019. gadā

Personu, kas izmanto VND palīdzību, vidū vairāk ir mazkvalificēti un gados vecāki darba meklētāji

Augsti ilgstoša bezdarba līmeņa rādītāji pirms pandēmijas var radīt papildu izaicinājumus, cenšoties nodrošināt to, ka atveseļošana ir labvēlīga visiem

To bezdarbnieku īpatsvars, kuri izmanto attiecīgo darba meklēšanas metožu (2019. gads)

Avots: Eurostat, DSA.

18. **Sociālais dialogs un sociālo partneru iesaistīšana politikas veidošanā ir būtiska, lai veicinātu taisnīgu un ilgtspējīgu atveseļošanu un atbalstītu iekļaujošu izaugsmi.** Vairākās dalībvalstīs koplīgumi un sociālais dialogs ir palīdzējis izstrādāt un īstenot tūlītējus sociālekonomiskus pasākumus reaģēšanai uz Covid-19 krīzi, tostarp pasākumus ātrai darba modeļu pielāgošanai (piemēram, veicinot tāldarbu) un priekšplāna un kritiski svarīgo darbinieku veselības, ienākumu un darbvietu aizsardzībai. Reaģējot uz krīzi, apspriešanās ar sociālajiem partneriem joprojām bijusi plaša tajās dalībvalstīs, kur jau pastāv labi izstrādātas sociālā dialoga struktūras. Citās dalībvalstīs krīze ir sarežģījusi sociālo partneru līdzdalību, kas bija ierobežota jau pirms ārkārtas situācijas veselības jomā. Lai nodrošinātu to reformu un ieguldījumu programmu produktīvu un sekmīgu izstrādi un īstenošanu jaunā Atveseļošanas un noturības mehānisma 2021.–2023. gadam ietvaros, ir svarīgi, lai dalībvalstis iesaistītu sociālos partnerus valsts atveseļošanas un noturības plānu sagatavošanā.

19. **Nevienlīdzība izglītības un apmācības jomā apdraud sociālo kohēziju un iekļaujošu izaugsmi. Tādēļ ir nepieciešamas reformas, lai izglītības un apmācības sistēmas padarītu iekļaujošākas un uzlabotu to rezultātus, atbalstītu visneaizsargātākās personas un investētu izglītības infrastruktūrā, tostarp digitālajā izglītībā.** Bērni un jaunieši no nelabvēlīgākām sociālekonomiskajām grupām bieži saskaras ar ievērojamiem izaicinājumiem izglītības iegūšanā. Viņi daudz mazākā mērā piedalās agrīnajā pirmsskolas izglītībā un aprūpē (APIA), un viņiem biežāk neizdodas apgūt lasīšanas pamatprasmes pamatskolā. Pārāk maz šādu bērnu iegūst terciāro izglītību līdztekus studentiem no lauku apvidiem, studentiem ar invaliditāti un trešo valstu migrantiem. Noslēdžu ("lockdowns") laikā ieviestā attālinātā mācīšanās izcēla šos trūkumus: skolēniem no nelabvēlīgākas sociālekonomiskās vides parasti bija sliktākas digitālās prasmes, un viņiem biežāk nebija pieejami datori un interneta pieslēgums. Atšķirība dzimumu starpā pieaug arī attiecībā uz pamatprasmēm un terciārās izglītības iegūšanu – zēnu rezultāti ir sliktāki nekā meiteņu. Pastāv risks, ka šo faktoru kombinācija var radīt kavēkļus darba dzīvē, arī ņemot vērā jau pastāvošo lielo nodarbinātības atšķirību starp mazkvalificētiem un augsti kvalificētiem darba ņēmējiem (29,1 procentpunkts 2019. gadā). Pastāv spēcīga saikne starp izglītības un apmācības rezultātiem un panākumiem darba tirgū un līdzdalību sabiedrībā, kas uzsver iekļaujošas izglītības nozīmi taisnīgas atveseļošanas nodrošināšanā un sociālās noturības stiprināšanā. Reformas cita starpā varētu ietvert: agrīnas skolēnu diferencēšanas novēršanu; atbalsta pakalpojumu un mērķtiecīgu finanšu shēmu un pakalpojumu ieviešanu skolām, ģimenēm un jauniešiem mazāk labvēlīgā situācijā; izglītības pieejamības veicināšanu bērniem, kuriem nepieciešama palīdzība, tostarp izglītojamo ar īpašām izglītības vajadzībām integrāciju vispārējās izglītības iestādēs; un ieguldījumus infrastruktūrā, aprīkojumā un mācīšanās resursos.

Nelabvēlīga sociālekonomiskā vide vēl arvien spēcīgi ietekmē līdzdalību izglītībā un tās rezultātus

36,4 % skolēnu

no mazāk labvēlīgas sociālekonomiskās un kultūras vides **neizdodas apgūt lasīšanas pamatprasmes**

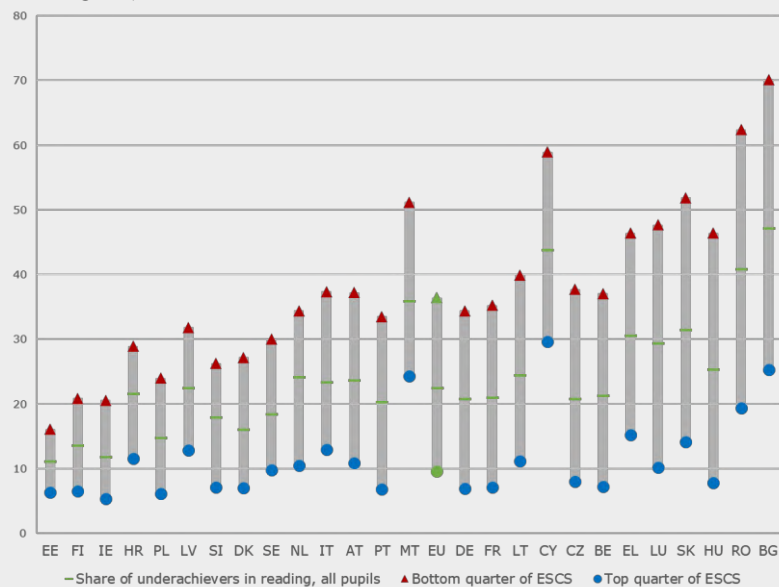
11,3 procentpunktu liela

atšķirība dalībā APIA bērniem, kuri pakļauti nabadzības vai sociālās atstumtības riskam 2016. gadā

22,5 %

ārpus ES dzimušu jauniešu pāragri pamet izglītību un apmācību (salīdzinājumā ar 10,2 % ES kopumā)

Nepietiekamu lasīšanas prasmju rādītāji pēc ekonomiskā, sociālā un kultūras stāvokļa (15 gadus veci izglītojamie procentpunktos, 2018. gads)

Piezīme: ESKS – ekonomiskais, sociālais un kultūras stāvoklis.

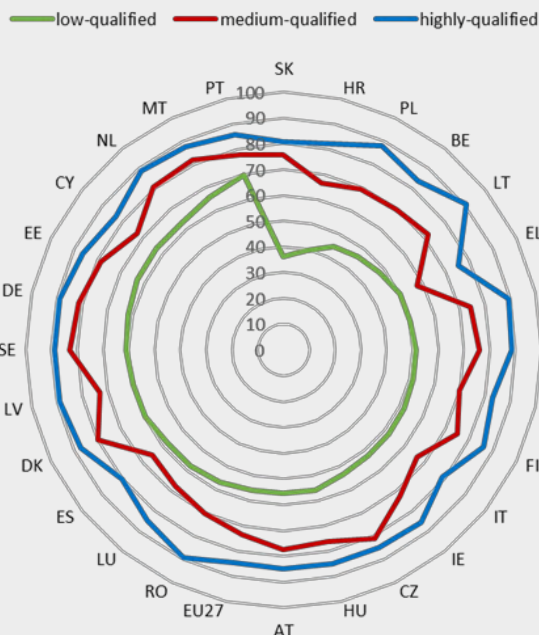
Avots: PISA 2018, ESAO.

20. **Kvalifikācijas celšana un pārkvalifikācija ir viena no galvenajām prioritātēm iekļaujošas atveseļošanas veicināšanai un zaļās un digitālās pārkārtošanās atbalstīšanai.**

Pirms krīzes ES uzņēmumi kvalificēta personāla trūkumu minēja kā pirmo šķērslī ieguldījumiem. 20 dalībvalstīm nav izdevies sasniegt ES mēroga pieaugušo izglītības mērķrādītāju 15 % apmērā līdz 2020. gadam. Pieaugušie ar zemāku kvalifikāciju ievērojami mazāk piedalās pieaugušo izglītībā, lai gan viņiem tā ir visvairāk nepieciešama. Ceturtdaļai gados jaunu pieaugušo nav kvalifikācijas, kas dotu tiešu piekļuvi darba tirgum. Dažās nozarēs, piemēram, IKT, tiek norādīts uz ievērojamu atšķirību starp vakanču un absolventu skaitu. Daudzās dalībvalstīs vēl arvien ir pārāk sarežģīti novērtēt tālāku izglītību un apmācību pēc formālās izglītības pabeigšanas/pamešanas un prasmju validēšanas sistēma nav pietiekami izstrādāta. Kopā ar jauniem izaicinājumiem attiecībā uz prasmēm, kas izriet no zaļās un digitālās pārkārtošanās, tas liecina par nepieciešamību atbalstīt profesionālās un terciārās izglītības pārveidošanu. Prasmju programma Eiropai un Eiropas izglītības telpa nosaka politiku mūžizglītībai, kvalifikācijas celšanai un pārkvalifikācijai, tostarp Prasmju paktu, prasmju stratēģiju īstenošanu, prognozēšanu, karjeras atbalstu un validēšanu. Pārkvalifikācijas un kvalifikācijas celšanas projekta ietvaros dalībvalstis ir aicinātas ierosināt reformas un ieguldījumus prasmēs (īpaši digitālajās), kurām papildus tradicionālajam Eiropas Sociālā fonda finansējumam varēs saņemt līdzekļus arī no jaunā Atveseļošanas un noturības mehānisma.

Pastāv iespējas stiprināt dalību pieaugušo izglītībā, kas ir būtiska karjeras attīstības un sekmīgas darba maiņas atbalstam

Nodarbinātība atkarībā no iegūtā izglītības līmeņa
(% personu 25–64 gadu vecumā 2019. gadā)

28,3 procentpunktu liela

atšķirība starp mazkvalificētu un augsti kvalificētu darba ņēmēju nodarbinātības līmeni

6,5 procentpunktu liela

atšķirība mazkvalificētu darba ņēmēju dalībā pieaugušo izglītībā

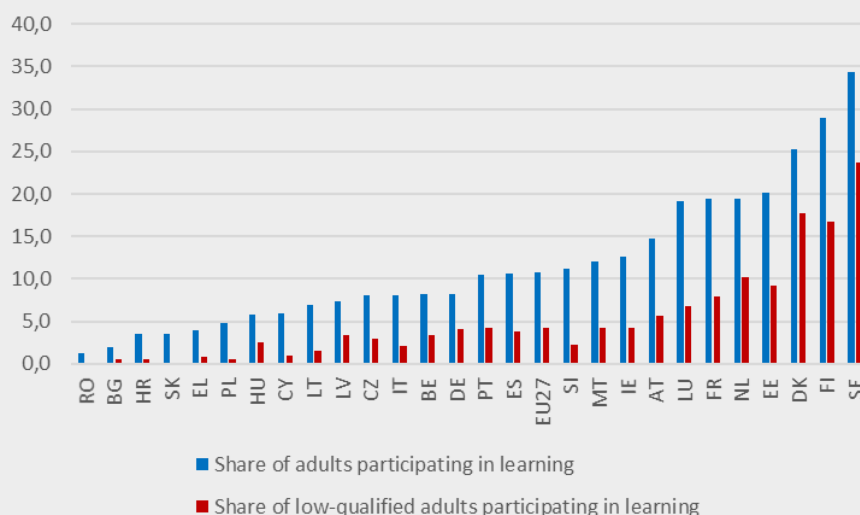
20 dalībvalstīs mazāk nekā 15 % pieaugušo ir

piedalījušies pieaugušo izglītībā

Pusei pieaugušo

būtu jāpiedalās pieaugušo izglītībā vairāk nekā gadu līdz 2025. gadam saskaņā ar Prasmju programmu Eiropai (salīdzinājumā ar 38 % 2016. gadā)

Tādu pieaugušo un mazkvalificētu pieaugušo īpatsvars, kuri piedalās pieaugušo izglītībā (% personu 20–64 gadu vecumā 2019. gadā)

Avots: Eurostat.

21. **Covid-19 krīze vēl vairāk izgaismoja digitālo prasmju stiprināšanas nozīmi.** Pandēmijas laikā digitālās prasmes apliecināja savu nozīmīgumu uzņēmējdarbības, izglītības un apmācības aktivitāšu turpināšanā, kā arī pakalpojumu, tostarp veselības aprūpes pakalpojumu, pieejamības nodrošināšanā lielai daļai ES iedzīvotāju. Digitālās prasmes būs arvien svarīgākas pilnīgai dalībai darba tirgū un sabiedrībā, kā arī zaļās un digitālās pārkārtošanās atbalstam. Tomēr progress digitālo pamatprasmju apguvē ir bijis lēns: neraugoties uz mēreniem uzlabojumiem, 2019. gadā vairāk nekā 4 no 10 ES iedzīvotājiem nebija digitālo pamatprasmju, īpaši gados vecākām un mazkvalificētām personām. Turklāt sistemātiski trūkst digitālo tehnoloģiju speciālistu un cilvēku ar augsta līmeņa digitālajām prasmēm – tā ir problēma, ko zināmā mērā ir izraisījis nelielais sieviešu īpatsvars zinātnes, tehnoloģijas, inženierzinātņu un matemātikas (*STEM*) terciārās izglītības ieguvēju vidū un IKT nozares darbvietās. Lai gan agrā vecumā meiteņu digitālās prasmes ir labākas nekā zēnu, viņas attiecīgo jomu studijas vai karjeru izvēlas ievērojami retāk nekā zēni. Reformas digitālo prasmju stiprināšanai ietver mācību programmu atjauninājumus, IKT izglītības un apmācības iekļaušanu ieviešanu pamatskolās un vidusskolās, atbalstu skolotājiem un pasniedzējiem, tostarp attiecībā uz dzimumu stereotipu apkarošanu nolūkā veicināt meiteņu interesi un ieceres, iespējas apgūt digitālās prasmes pieaugušo izglītības ietvaros, pasākumus *STEM* un IKT jomas studiju pievilcības vairošanai (īpaši meiteņu vidū), pastiprinātu uzņēmumu, pētniecības centru un akadēmiskās pasaules sadarbību, kā arī ieguldījumus digitālajā infrastruktūrā un aprīkojumā.

Digitālo prasmju atšķirība vēl arvien ir ievērojama

46 % cilvēku

16–74 gadu vecumā
nebija digitālo
pamatprasmju
2019. gadā

13,5 miljoni

brīvo darbvietu,
kurās nepieciešamas
ar IKT saistītas
prasmes, 2018. un
2019. gadā

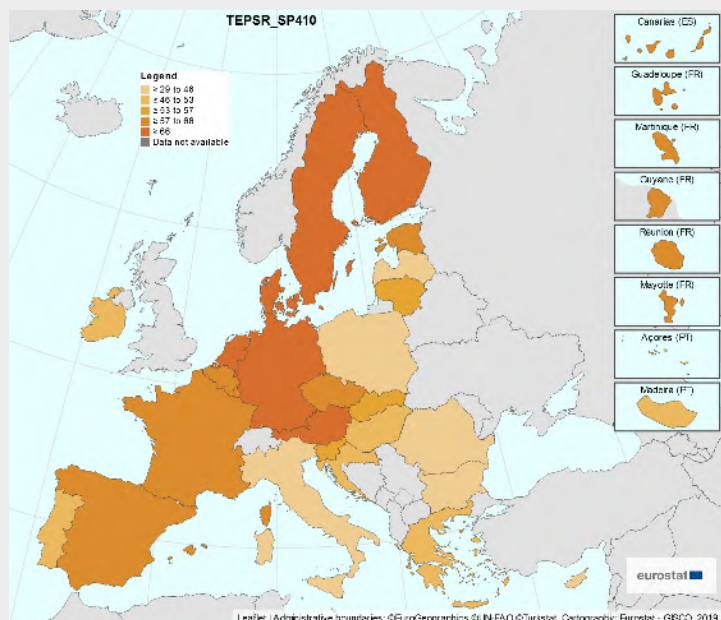
57 %

uzņēmumu ziņojuši
par grūtībām
aizpildīt IKT
speciālistu brīvās
darbvietas 2019. gadā

50,9 %

skolotāju nav
saņēmuši IKT
apmācību viņu
formālās izglītības
ietvaros

Cilvēki, kuriem ir vispārīgās digitālās pamatprasmes vai
augstāka līmeņa digitālās prasmes (2019. gads, procentpunkti,
personas 16–74 gadu vecumā)

Avots: Eurostat.

22. **Kopumā ienākumu nevienlīdzība ir nedaudz samazinājusies pēdējo gadu laikā pirms Covid-19 pandēmijas, bet pēdējās desmitgades laikā tā ir palielinājusies ienākumu sadales skalas apakšdaļā, raisot satraukumu par to, cik iekļaujoša ir ekonomiskā izaugsme.** Vidēji Eiropas Savienībā 20 % turīgāko mājsaimniecību ir ienākumi, kas aptuveni piecas reizes pārsniedz 20 % nabadzīgāko mājsaimniecību ienākumus. Pēdējos gados ienākumu nevienlīdzība ir palielinājusies ienākumu sadales skalas apakšdaļā (S50/S20) vairāk nekā augšdaļā (S80/S50). Saskaņā ar sākotnējām aplēsēm automātiskie stabilizatori un politikas pasākumi, kas tika pieņemti, reaģējot uz ārkārtas situāciju, līdz šim ir neitralizējuši Covid-19 radīto ietekmi uz nevienlīdzību. Ienākumu nevienlīdzības novēršanai ir vajadzīgas dalībvalstu reformas dažādās politikas jomās, tostarp nodokļu un pabalstu sistēmu izstrādē, algas noteikšanas mehānismos, iekļaušanas un vienlīdzīgu iespēju veicināšanā izglītībā un apmācībā (sākot no agra vecuma) un piekļuves nodrošināšanā cenas ziņā visiem pieejamiem un kvalitatīviem pakalpojumiem. Jānodrošina, ka tiek novērtēta politikas ietekme uz ienākumu sadali, īpaši attiecībā uz politiku divējādās zaļās un digitālās pārkārtošanās atbalstīšanai.

Lai gan nevienlīdzība pēdējā laikā samazinās, ienākumu sadales skalas apakšdaļā tā ir palielinājusies

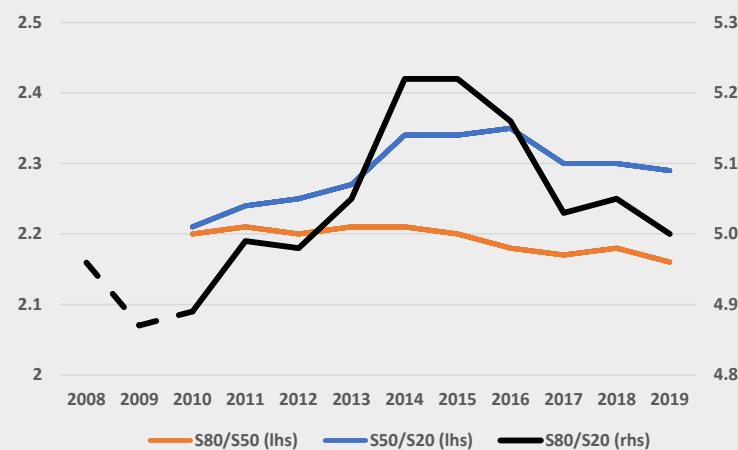
aptuveni 5

ir attiecība starp 20 % turīgāko mājsaimniecību ienākumiem salīdzinājumā ar 20 % nabadzīgāko mājsaimniecību ienākumiem 2019. gadā

21,4 %

ir ienākumu daļa, ko nopelna 40 % iedzīvotāju ar zemākiem ienākumiem, tā pieaug kopš 2015. gada

Ienākumu kvintīļu attiecības rādītājs (S80/S20) un sadalījums ienākumu sadales augšdaļā un apakšdaļā

Avots: uz Eurostat datiem balstīti aprēķini.

23. **Pirms Covid-19 krīzes nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto personu skaits samazinājās septīto gadu pēc kārtas, lai gan lēns progress valstīs ar augstāku nabadzības līmeni liecina par problēmām sociālās aizsardzības sistēmās.** 2019. gadā vairāk nekā 91,3 miljoni bija pakļauti nabadzības vai sociālās atstumtības riskam (*AROPE*), tas ir par 3,39 miljoniem mazāk cilvēku salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu. Kopš augstākā rādītāja sasniegšanas 2012. gadā smaga materiālā nenodrošinātība ir komponents, kas ir visvairāk uzlabojies, tam seko to personu īpatsvars, kuras dzīvo mājsaimniecībās ar zemu darba intensitāti; šos uzlabojumus nodrošināja darba tirgus stabilā darbība pirms krīzes, savukārt nabadzības riska rādītāja samazinājums bija mazāk izteikts. Tomēr šīs pozitīvās tendences daudzās dalībvalstīs izrādīja palēnināšanās pazīmes. Nodarbinātu personu nabadzība un nabadzības dziļums lēni samazinājās, tostarp cilvēkiem mājsaimniecībās ar zemu darba intensitāti. Covid-19 krīze un ar to saistītais bezdarba un neaktivitātes pieaugums padara stratēģijas "Eiropa 2020" mērķrādītāja – par 20 miljoniem mazāk nabadzībai vai sociālajai atstumtībai pakļauto cilvēku (salīdzinot ar 2008. gadu) – sasniegšanu maz ticamu. Pašreizējā situācija rada lielākus izaicinājumus sociālās aizsardzības sistēmām, īpaši attiecībā uz ilgtspējīgu adekvātu ienākumu nodrošināšanu un kvalitatīvu pakalpojumu sniegšanu visiem tiem, kuriem tie ir visvairāk nepieciešami.

24. **Nabadzības rādītājs ir saglabājies augsts konkrētām grupām, īpaši ģimenēm ar bērniem, personām ar invaliditāti un ārpus ES dzimušajiem; visas šīs grupas Covid-19 krīze ir skārusi nesamērīgi smagi.** Veselības aprūpes, izglītības un sociālās aizsardzības sistēmas, jo īpaši sociālie pakalpojumi, ir pakļauti vēl nebijušam spiedienam, tā vēl vairāk saasinot problēmas visneaizsargātākajām personām. Lai gan pēdējos gados nabadzības vai sociālās atstumtības riskam ir vērojama tendence samazināties, bērniem (jaunākiem par 18 gadiem) tas ir saglabājies par 1 procentpunktu augstāks nekā cilvēkiem darbības vecumā un dažās dalībvalstīs bija ļoti augsts. Papildus adekvātam ienākumu līmenim piekļuve pakalpojumiem, tostarp izglītībai, veselības aprūpei un mājoklim, ir ļoti būtiska ģimeņu ar bērniem atbalstīšanā, un tā nodrošina vienlīdzīgas iespējas dzīvē. Komisija 2021. gadā ierosinās Eiropas Garantiju bērniem, lai nodrošinātu sistēmu darbībai ES līmenī. Personas ar invaliditāti un ārpus ES dzimušie ir pakļauti augstākam nabadzības un sociālās atstumtības riskam, un viņiem ir nepieciešams pastiprināts atbalsts. Jauno stratēģiju par personu ar invaliditāti tiesībām Komisija sāks īstenot 2021. gadā, un tās mērķis būs veicināt personu ar invaliditāti ekonomisko un sociālo iekļaušanu. Paredzēts, ka tā koncentrēsies uz daudzām dažādām jomām, tostarp izglītību, nodarbinātību, adekvātu sociālo aizsardzību, piekļūstamību un nediskriminēšanu. Eiropas sociālo tiesību pīlārs uzsver cilvēku tiesības uz piekļuvi kvalitatīviem pakalpojumiem. Piekļuves pakalpojumiem, tostarp sociālajiem pakalpojumiem, kopienā balstītiem un mājās pieejamiem pakalpojumiem neatkarīgai dzīvei un iekļaušanai kopienā, uzlabošana, tiks atspoguļota vairākās Komisijas plānotās iniciatīvās un darba plūsmās, piemēram, jau minētajās stratēģijās un jaunajā rīcības plānā migrantu izcelsmes personu integrācijai un iekļaušanai.

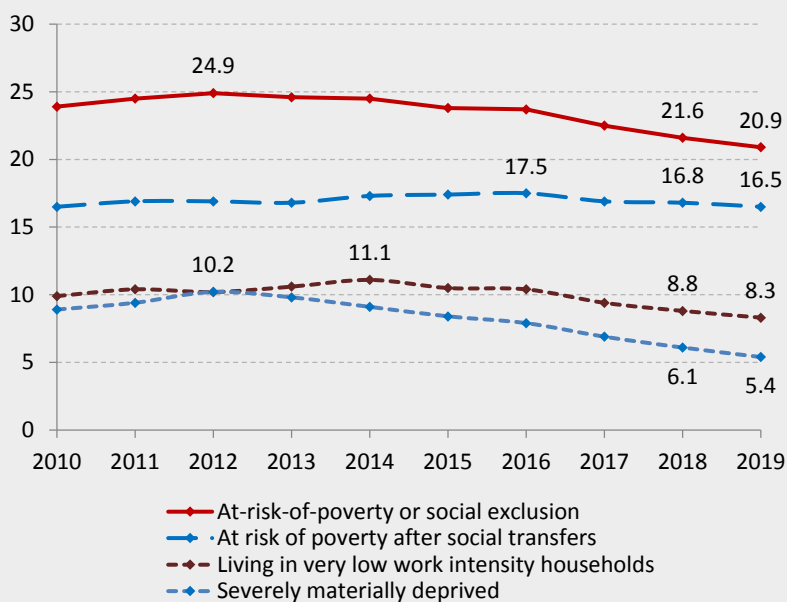
AROE rādītājs pirms Covid-19 krīzes samazinājās, kaut arī lēni

91,3 miljoni nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautu personu ES27 2019. gadā, par 3,39 miljoniem mazāk nekā 2018. gadā

22,2 % bērnu ir pakļauti nabadzības vai sociālās atstumtības riskam

9 % darba ņēmēju ir pakļauti nabadzības riskam

Nabadzības vai sociālās atstumtības riska rādītājs un tā apakškomponenti ES

Avots: Eurostat.

25. **Tā kā mājokļa izmaksas saglabājas ļoti augstas lielai daļai māsaimniecību, krīze ir radījusi nepieciešamību rīkoties, lai aizsargātu visneaizsargātākās personas.** Katru desmito Eiropas iedzīvotāju skar pārmērīgs mājokļa izmaksu slogs. Visvairāk cieš māsaimniecības ar zemākajiem ienākumiem un cilvēki, kas dzīvo pilsētās. Lielākajā daļā dalībvalstu pēdējo desmit gadu laikā ir pieaugusi bezpajumtniecība, kas ir visradikālākā atstumtības izpausme mājokļa jomā. Veselības krīze ir vēl viens apliecinājums šīm ar mājokļiem saistītajām grūtībām. Daudzas dalībvalstis īstenoja ārkārtas pasākumus, lai aizsargātu visneaizsargātākās personas, tostarp nodrošinot ārkārtas izmitināšanu bezpajumtniekiem. Dalībvalstu reformās īpaša uzmanība būtu jāvelta ieguldījumiem dzīvojamo ēku un sociālo mājokļu atjaunošanā un piekļuves kvalitatīviem un cenas ziņā pieejamiem mājokļiem vai palīdzībai mājokļu jomā vairošanai.

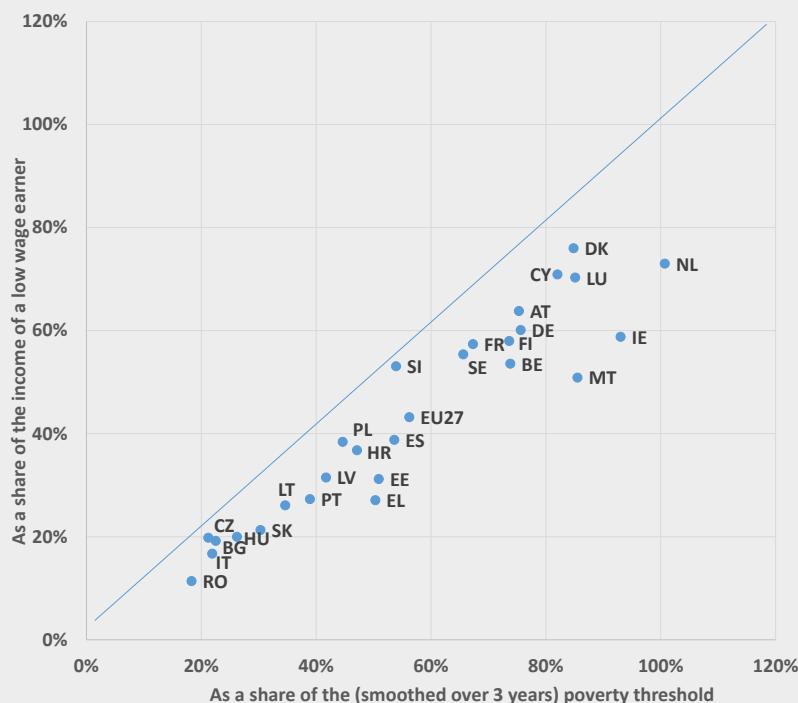
26. Covid-19 krīze ir spēcīgs atgādinājums tam, cik nozīmīgas ir sociālās aizsardzības sistēmas un to loma samazinātās ekonomiskās aktivitātes izraisītas ekonomiskās un sociālās ietekmes mazināšanā. Ļoti iespējams, ka Covid-19 krīzes rezultātā pieaugs to cilvēku skaits, kuri saņem bezdarbnieka pabalstu un cita veida ienākumu atbalstu, tā pārbaudot mūsu sociālās aizsardzības sistēmu spējas. Dalībvalstis ir paplašinājušas un izvērsušas pastāvošās shēmas un uz laiku paplašinājušas to tvērumu un atvieglojušas atbilstības kritērijus. Atveseļošanas posmā nepieciešami pastāvīgi centieni visiem pieejamas sociālās aizsardzības uzturēšanā un nostiprināšanā. Balstoties uz reakciju uz krīzi, pašnodarbināto personu un nestandarta nodarbinātībā iesaistīto darbinieku aizsardzība būtu jāturpina strukturāli uzlabot saskaņā ar Ieteikumu par piekļuvi sociālajai aizsardzībai. Reformām cita starpā būtu jārisina sociālās aizsardzības tiesību tvērums, adekvātums un pārnesamība, shēmu pārredzamības jautājums un atbalsts integrācijai darba tirgū tiem, kuri ir darbaspējīgi.

Lielākajā daļā dalībvalstu minimālais ienākumu līmenis ir zem nabadzības sliekšņa

Sociālie pārvedumi (izņemot pensijas) nabadzību samazina vidēji par 32,4 %

63,9 % nabadzības riskam pakļauto ES iedzīvotāju saņēma jebkāda veida pabalstu 2018. gadā

Minimālo ienākumu saņēmēju neto ienākumi (ienākumu gads: 2018)

Avots: uz ESAO un Eurostat datiem balstīti aprēķini.

27. **Covid-19 krīze dalībvalstu veselības aprūpes un ilgtermiņa aprūpes sistēmās ir radījusi bezprecedenta spriedzi.** Mūsu veselības aprūpes sistēmu spēja reaģēt uz krīzi bieži ir tikusi pakļauta spiedienam, un pastāvošās strukturālās problēmas saistībā ar veselības aprūpes produktivitāti, piekļūstamību un noturību ir saasinājušās. Tās ir saistītas, piemēram, ar nepietiekamu finansējumu ieguldījumiem veselībā (ieskaitot gatavību krīzēm un reakciju uz tām), ierobežotu aprūpes koordināciju un integrāciju, vāju primāro veselības aprūpi, pastāvīgiem veselības aprūpes pieejamības šķēršļiem un neapmierinātām medicīniskās aprūpes vajadzībām. Šīs grūtības spēcīgi ietekmē visneaizsargātākās personas. Kā minēts iepriekš, pandēmija ir izgaismojusi arī darbaspēka trūkumu atsevišķās veselības aprūpes profesijās un to, cik svarīgi ir pielāgot vai uzlabot attiecīgo darbinieku darba apstākļus un prasmes. Reformām būtu īpaši jākoncentrējas uz veselības aprūpes sistēmu spēju stiprināšanu dalībvalstīs (īpaši pacientu pieplūduma un krīžu pārvaldības spēju stiprināšanu); labāku koordināciju starp stacionāro aprūpi, ambulatoro aprūpi un primāro veselības aprūpi; veselības aprūpes profesionāļu kvalifikācijas celšanu un pārkvalifikāciju un viņu darba apstākļu uzlabošanu, digitālo veselības aprūpi un samazinātiem personīgajiem maksājumiem. Pandēmija ir spēcīgi skārusi arī ilgtermiņa aprūpes sistēmas attiecībā uz to lietotāju un personāla ievērojamo neaizsargātību pret Covid-19. Ilgtermiņa aprūpes sistēmu izaicinājumi – darbinieku un neformālo aprūpētāju grūtā situācija, pakalpojumu pārtraukšana un spēju problēmas – ir nonākuši uzmanības centrā. Reformām cita starpā būtu jāietver preventīvi pasākumi, piemēram, aktīvas un veselīgas vecumdienas, un atbildes pasākumi, piemēram, atbilstīgi integrētu veselības un sociālās aprūpes pakalpojumu izstrāde, piekļuves un tvēruma paplašināšana aprūpei mājās un uz kopienu balstītiem pakalpojumiem, personāla kvalifikācijas celšana un pārkvalifikācija un darba apstākļu uzlabošana, vienlaikus atbalstot integrētus aprūpes pakalpojumus un neatkarīgas dzīves iespējas.

Vairākās dalībvalstīs ienākumu līmenis ietekmē piekļuvi veselības aprūpei

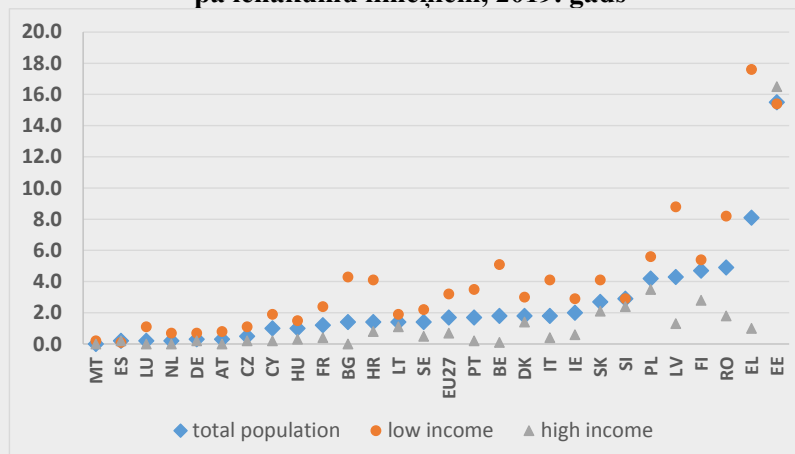
1,7 %

ES iedzīvotāju norādīja uz **neapmierinātām medicīniskām vajadzībām** 2019. gadā pirms Covid-19 krīzes

12 dalībvalstīs

personīgie maksājumi ir vairāk nekā **20 % no izdevumiem, kas saistīti ar veselību**

Iedzīvotāju norādītās neapmierinātās medicīniskās aprūpes vajadzības pa ienākumu līmeņiem, 2019. gads

Avots: uz Eurostat datiem balstīti aprēķini.

28. Demogrāfiskās pārmaiņas turpina radīt ilgtermiņa izaicinājumus pensiju sistēmām.

Pensiju adekvātums 2019. gadā kopumā saglabājās stabils. Pensiju ienākumi nedaudz pasliktinājās salīdzinājumā ar darbaspēka ienākumiem, savukārt to gados vecāku cilvēku īpatsvars, kuri ir pakļauti smagai materiālajai nenodrošinātībai, turpināja samazināties.

Pensiju atšķirība dzimumu starpā vēl arvien ir ļoti liela, neraugoties uz pakāpenisko samazinājumu pēdējo desmit gadu laikā. Krīzes ietekme uz nodarbinātību un darbaspēka ienākumiem, īpaši nestandarta nodarbinātībā iesaistīto darbinieku un pašnodarbināto personu gadījumā, palielina pensiju adekvātuma apdraudējumu ilgākā termiņā. Ar reformām būtu jācenšas veidot iekļaujošas un ilgtspējīgas pensiju sistēmas, nodrošinot adekvātu piekļuvi gan vīriešiem, gan sievietēm, kā arī cilvēkiem, kuri veic dažādas saimnieciskās darbības, balstoties uz dažāda veida līgumiem, un adekvātus ienākumus vecumdienās.

29. **Dalībvalstīm būtu jārikojas, lai risinātu nodarbinātības, prasmju un sociālās politikas problēmas, kas identificētas šajā vienotajā nodarbinātības ziņojumā.** Ziņojumā atspoguļotajā analīzē ir izceltas vairākas prioritārās reformu un ieguldījumu jomas. Reformas un ieguldījumi būtu jāvērs uz darbvietu radīšanas veicināšanu, pārejas no bezdarba uz nodarbinātību (tostarp citās nozarēs) atvieglošanu, ekonomiskās un sociālās noturības uzlabošanu un krīzes ietekmes uz nodarbinātību un sabiedrību mazināšanu. ES finansējums, tostarp no Eiropas Sociālā fonda (ar papildu resursiem no *REACT-EU*), Eiropas Sociālā fonda Plus un jaunā Atveseļošanas un noturības mehānisma, sniedz dalībvalstīm atbalstu politikas pasākumu īstenošanas paātrināšanai šajās jomās.

Saskaņā ar nodarbinātības pamatnostādņem dalībvalstis ir aicinātas:

- a) saglabāt saīsināta darba laika shēmas un citus darbvietu aizsardzības pasākumus, kamēr tas ir nepieciešams, un savienot tās ar kvalifikācijas celšanas / pārkvalifikācijas shēmām; tiklīdz apstākļi atļauj, ieviest atbalstu darbaspēka pārorientēšanai (piemēram, ar labi izstrādātu darbā pieņemšanas stimulu starpniecību un apmācību) īpaši uz zaļās un digitālās ekonomikas darbvietām, vienlaicīgi aizsargājot darba ņēmēju statusa maiņas darba tirgū laikā;
- b) nodrošināt, ka darba vide ir droša un labi piemērota jaunajām sociālās distancēšanās prasībām un ka elastīgi darba režīmi ir pieejami;
- c) uzlabot darba tirgus atbalstu, kā arī pārkvalifikācijas un kvalifikācijas celšanas iespējas, lai risinātu jauniešu bezdarba pieaugumu, īpaši nodrošinot atbalstu kvalitatīvai mācekļībai un stažēšanās iespējām (īpaši MVU ietvaros), darbā pieņemšanas stimuliem, mācīšanās infrastruktūrai, tehnoloģijai un aprīkojumam;
- d) stiprināt ADTP pasākumus, lai labāk reaģētu uz darba tirgus apstākļiem un veicinātu nodarbinātību un pašnodarbinātību; investēt valsts nodarbinātības dienestos, jo īpaši, lai vairotu to spējas, modernizētu IKT infrastruktūru, stiprinātu profilēšanu, uzlabotu politikas un programmu uzraudzību un izvērtēšanu un nodrošinātu personālam adekvātas prasmes;
- e) veicināt darba koplīguma slēgšanas sarunas un sociālo dialogu; likumā noteiktas minimālās algas gadījumā nodrošināt apstākļus, lai tā tiktu noteikta adekvātā līmenī, izmantojot pārredzamus un prognozējamus kritērijus un regulāru, savlaicīgu atjaunināšanu, kā arī produktīvi iesaistot sociālos partnerus;

- f) reformēt darba tirgus regulējumu, kā arī nodokļu un pabalstu sistēmas, lai nodrošinātu, ka darba tirgus segmentācija samazinās un atveseļošana rada kvalitatīvas darbvietas, un nodrošināt, ka nestandarta nodarbinātībā iesaistītajiem darbiniekiem un pašnodarbinātajām personām ir piekļuve sociālajai aizsardzībai;
- g) investēt pārkvalifikācijā un kvalifikācijas celšanā, īpaši digitālajās prasmēs, stiprinot PIA sistēmas un veicinot tālākizglītību un tālākapmācību, atbalstot daudzpusējas plaša mēroga publiskā un privātā sektora partnerības Prasmju pakta ietvaros, sniedzot lielākus stimulus uzņēmumiem un darba ņēmējiem iesaistīties kvalifikācijas celšanā un pārkvalifikācijā, investējot infrastruktūrā un aprīkojumā (tostarp digitālajā) un atbalstot skolotājus un pasniedzējus; nodrošināt vienlīdzīgu piekļuvi izglītībai un apmācībai;
- h) investēt adekvātās un ilgtspējīgās sociālās aizsardzības sistēmās visiem, atbalstot reformas aizsardzības līmeņa uzturēšanai un pastiprināšanai un uzlabojot aizsardzību tiem, kuri nav pietiekami aizsargāti vai ietverti sistēmā; nodrošināt adekvātus pabalstus, tiesību pārnesamību un darbaspējīgo piekļuvi kvalitatīviem pakalpojumiem un atbalstam integrācijai darba tirgū; investēt agrīnās pirmsskolas izglītības un aprūpes (APIA) un ilgtermiņa aprūpes pakalpojumu kvalitātē un piekļūstamībā; novērtēt politikas ietekmi uz ienākumu sadali;
- i) investēt dzīvojamo ēku un sociālo mājokļu atjaunošanā; atvieglot piekļuvi kvalitatīviem un cenas ziņā pieejamiem mājokļiem, sociālajiem mājokļiem vai – attiecīgā gadījumā – palīdzībai mājokļu jomā;
- j) investēt veselības aprūpes sistēmas spējās, ieskaitot pacientu pieplūduma pārvaldīšanas spēju, primāro aprūpi, aprūpes koordināciju, veselības aprūpes personālu un e-veselību. Samazināt personīgos maksājumus, uzlabot veselības aprūpes tvērumu un veicināt veselības aprūpes personāla kvalifikācijas celšanu un pārkvalifikāciju.

1. PĀRSKATS PAR DARBA TIRGUS UN SOCIĀLAJĀM TENDENCĒM UN PROBLĒMĀM EIROPAS SAVIENĪBĀ

Šajā nodaļā ir sniegts pārskats par tendencēm un problēmām darba tirgū un sociālajā jomā Eiropas Savienībā³ kopumā.

1.1. Darba tirgus tendences

Ekonomiskā izaugsme turpināja virzīt darbvieta radīšanu 2019. gadā, lai gan lēnākā tempā nekā iepriekšējos gados. 2019. gada pēdējā ceturksnī ES27 bija nodarbināti 209,5 miljoni cilvēku (par 1,9 miljoniem vairāk nekā 2018. gada pēdējā ceturksnī), kas ir augstākais jebkad sasniegtais līmenis. Gados vecāki un augsti kvalificēti darba ņēmēji joprojām bija galvenie nodarbinātības izaugsmes dzinējspēki šajā laikposmā, palielinot kopējo 20–64 gadus vecu cilvēku nodarbinātības līmeni līdz 73 % 2019. gadā. Bezdarba līmenis 2019. gada pēdējā ceturksnī sasniedza rekordzemu līmeni, proti, 6,5 %. Samazinājās arī jauniešu un ilgstošs bezdarbs, lai gan dažās dalībvalstīs šie bezdarba rādītāji joprojām bija augsti.

Covid-19 krīze ir apvērsumi otrādi pēdējo sešu gadu pozitīvo nodarbinātības tendenci ES27.

Pandēmijas izraisītajai ekonomikas recesijai ir bijusi spēcīga ietekme uz darba tirgu. Kopējā nodarbinātība 2020. gada pirmajos divos ceturkšņos ir samazinājusies paātrinātā tempā – līdz 203,3 miljoniem nodarbināto 2020. gada otrajā ceturksnī. Par aptuveni 6,2 miljonu (jeb 3 %) mazāk nodarbināto – tas ir straujākais kritums, kāds jebkad novērots divos ceturkšņos pēc kārtas kopš 1995. gada.⁴ 2020. gada 3. ceturksnī kopējais nodarbināto skaits nedaudz palielinājās – līdz 205,2 miljoniem. Pēc 1 % pieauguma 2019. gadā tiek prognozēts, ka kopējā nodarbinātība samazināsies par 4,5 % 2020. gadā un atkal palielināsies par 1,8 % 2021. gadā⁵, ar ievērojamu negatīvu risku prognozes nosacījumiem atkarībā no pandēmijas attīstības gaitas.

³ Viscaur ziņojumā domāta ir ES27, ja vien nav norādīts citādi.

⁴ Kopējie nodarbinātības rādītāji iegūti no nacionālajiem kontiem (iekšzemes jēdziens), citi skaitļi no darbaspēka apsekojuma datiem. Šajā iedaļā visur izmantoti katru ceturksni sezonāli koriģēti dati.

⁵ Eiropas Komisija (2020), *European Economic Forecast, Autumn 2020* (Eiropas ekonomikas prognoze, 2020. gada rudens), *Institutional paper* 136.

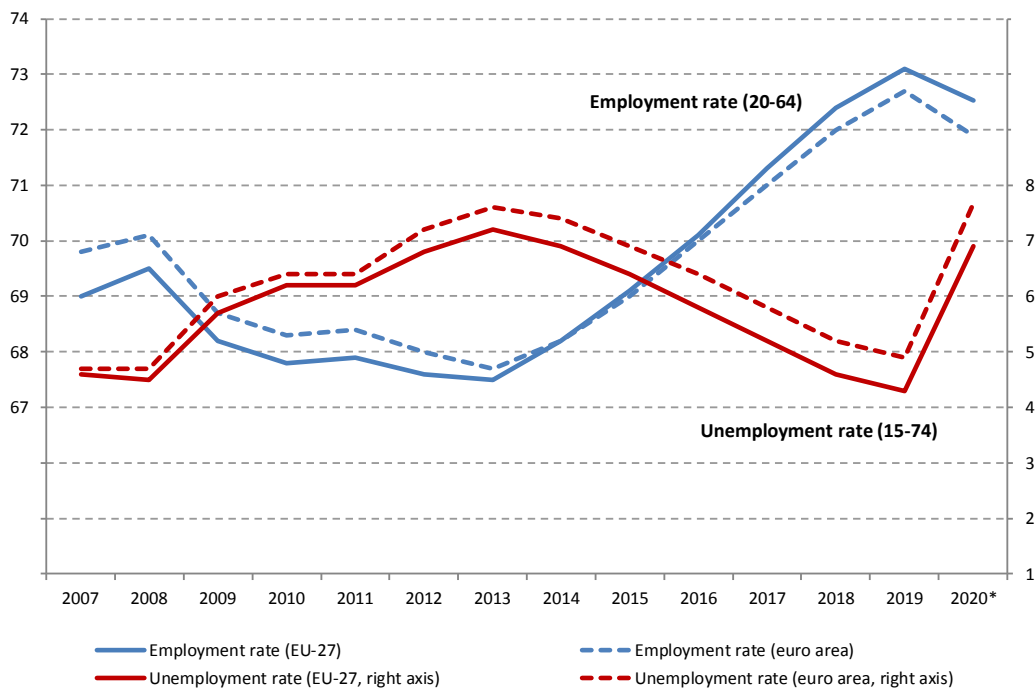
20–64 gadus vecu cilvēku nodarbinātības līmenis samazinājās, neraugoties uz ātri īstenotajiem politikas pasākumiem darbvieta zuduma ierobežošanai. 2019. gadā nodarbinātības līmenis ES27 turpināja pieaugt līdz vidēji 73,1 % (72,7 % eurozonā), tas ir par 0,7 procentpunktiem vairāk nekā 2018. gadā (gan ES, gan eurozonā; 1. attēls). Tomēr pēc augstākā rādītāja (73,3 % 2019. gada otrajā ceturksnī) sasniegšanas tas lēnām sāka samazināties gada otrajā pusē. Uzliesmojot Covid-19 krīzei, nodarbinātības līmenis nokritās līdz 72,1 % 2020. gada otrajā ceturksnī, tas ir par 1 procentpunktu mazāk nekā 2019. gada pēdējā ceturksnī un par 1,2 procentpunktiem mazāk nekā 2019. gada otrajā ceturksnī. Pēc tam – 2020. gada trešajā ceturksnī – nodarbinātības līmenis bija 72,4 %. Eurozonā kritums bija izteiktāks, nodarbinātības līmenim samazinoties līdz 71,5 % 2020. gada otrajā ceturksnī, tas ir attiecīgi par 1,1 un 1,4 procentpunktiem mazāk nekā 2019. gada pēdējā un otrajā ceturksnī. Sieviešu nodarbinātības līmeņa kritums bija gandrīz tāds pats (par 1 procentpunktu gan ES27, gan eurozonā) kā vīriešu (attiecīgi par 1 procentpunktu un 1,2 procentpunktiem), lai gan atšķirība lielākoties saglabājās līdzīga kā pirms pandēmijas (tā bija 11,7 procentpunkti 2019. gadā un ir saglabājusies ļoti līdzīga – 11,5 procentpunkti 2020. gada trešajā ceturksnī). Pēc sešus gadus ilgas pozitīvas virzības uz stratēģijas "Eiropa 2020" 75 % mērķrādītāju ⁶ nodarbinātības līmenis ir sācis no tā attālināties, un pastāv liela nenoteiktība attiecībā uz turpmāko ekonomiskās aktivitātes attīstību un tās ietekmi uz nodarbinātību. ⁷

⁶ Jāņem vērā, ka 75 % nodarbinātības līmeņa mērķrādītājs (20–64 gadu vecuma grupā) tika noteikts citādam ES sastāvam (ietverot Apvienoto Karalisti un neietverot Horvātiju) stratēģijas "Eiropa 2020" ietvaros.

⁷ Nodarbinātības komitejas (EMCO) 2020. gada ziņojumā par nodarbinātību un Nodarbinātības pārraudzības instrumentā lēsts, ka nodarbināto cilvēku skaits ES27 pieaugs par 4,4 % 2020. gadā un atkal samazināsies 2021. gadā (pamatojoties uz Komisijas 2020. gada pavasara ekonomikas prognozi).

1. attēls. Pandēmija ir izraisījusi ievērojamu satricinājumu darba tirgū, pārtraucot sešus gadus ilgu pozitīvu rezultātu tendenci

Nodarbinātības un bezdarba līmenis ES27 un eurozonā

*2020. gada pirmā, otrā un trešā ceturkšņa vidējais rādītājs, sezonāli koriģēts.
Avots: Eurostat, DSA.

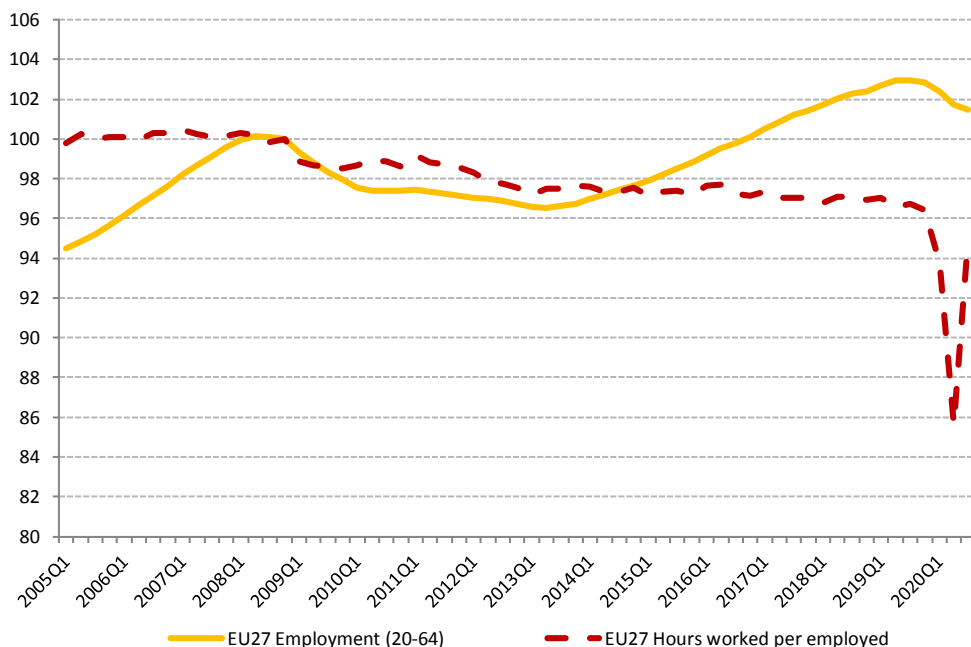
Krīzei ir bijusi mērena ietekme uz bezdarba līmeni Eiropā salīdzinājumā ar tās izraisīto satricinājumu attiecībā uz IKP. ⁸ Bezdarba līmenis 2019. gadā turpināja samazināties gan ES, gan eurozonā (1. attēls). 2020. gada trešajā ceturksnī 7,4 % ekonomiski aktīvo iedzīvotāju nebija nodarbināti, tas ir par 0,9 procentpunktiem vairāk nekā 2019. gada pēdējā ceturksnī (zemākais jebkad reģistrētais rādītājs ES27) un arī par 0,9 procentpunktiem vairāk nekā kā 2019. gada trešajā ceturksnī. Eurozonā bezdarba līmenis bija augstāks: 8,3 % 2020. gada trešajā ceturksnī, par 1 procentpunktiem augstāks nekā 2019. gada pēdējā un trešajā ceturksnī. Skatot sadalījumu pa vecuma grupām, atšķirības tomēr ir ievērojamas. Bezdarba līmenis ir īpaši pieaudzis jauniešu vidū (15–24 gadi) pēc samazinājuma 2019. gadā salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu. Laikposmā no 2019. gada pēdējā ceturksņa līdz 2020. gada trešajam ceturksnim tas palielinājās par 2,9 procentpunktiem gan ES27, gan eurozonā. Tajā pašā laikposmā bezdarba līmenis mazāk ievērojami palielinājās vecuma grupā no 55 līdz 74 gadiem (attiecīgi par 0,3 un 0,2 procentpunktiem). Apskatot datus pa mēnešiem, kopējais saskaņotais bezdarba līmenis ir pieaudzis kopš pandēmijas sākuma, pagājušajā jūlijā sasniedzot 7,8 % ES27 (8,7 % eurozonā), pēc tam – novembrī – samazinoties līdz 7,5 % (8,3 % eurozonā). Tā rezultātā 15,9 miljoni cilvēku tajā laikā bija bezdarbnieki ES27, tas ir par 1,8 miljoniem vairāk nekā 2019. gada tajā pašā mēnesī (eurozonā attiecīgi par 13,6 miljoniem un par 1,4 miljoniem vairāk). Šādai inertai reakcijai attiecībā uz bezdarbu pamatā varētu būt divi galvenie iemesli. Pirmkārt, ievērojamais viena darbinieka nostrādāto stundu skaita samazinājums (lielākoties ātri pieņemto saīsināta darba laika pasākumu rezultātā) un vairākās dalībvalstīs ieviestie atļaušanas ierobežojumi palīdzēja ierobežot darbvietu likvidēšanu. Otrkārt, ekonomiskā satricinājuma rezultātā daudzi bezdarbnieki ir kļuvuši neaktīvi (drosmi zaudējuša darbinieka efekts). Tomēr dalībvalstīs pastāv ievērojama neviendabība (sk. 2. attēlu un 3.1.1. iedaļu). Ilgstoša bezdarba rādītājs 2020. gada otrajā ceturksnī bija 2 % no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem, tas ir zemākais jebkad sasniegtais līmenis ES27 (2,3 % eurozonā). Lai gan iespējamā krīzes ietekme uz šo rādītāju kļūs skaidra tikai vēlāk, neliels pieaugums bija vērojams jau 2020. gada trešajā ceturksnī (2,4 % ES27 un 2,8 % eurozonā).

⁸ Sīkākai informācijai sk. 2020. gada pārskatu par nodarbinātību un sociālajiem procesiem Eiropā (pieejams vietnē <https://europa.eu/!MM76mf>) un 2020. gada pārskatu par darba tirgus un algu tendencēm Eiropā.

Kopējais nostrādāto stundu skaits ir ievērojami krities galvenokārt pandēmijas apkaršanas nolūkā pieņemto apturēšanas pasākumu dēļ. Covid-19 pārtrauca pozitīvo tendenci, kas bija sākusies līdz ar 2013. gada atveseļošanu. Kopējais nostrādāto stundu skaits 2019. gada pēdējā ceturksnī pieauga līdz augstākajam rādītājam – aptuveni 85 miljardiem. Pēc tam tas strauji kritās (ceturksni pa ceturksnim) – par 3,1 % 2020. gada pirmajā ceturksnī un par 10,7 % 2020. gada otrajā ceturksnī, savukārt 2020. gada trešajā ceturksnī tas palielinājās par 11,9 %. Nostrādāto stundu skaits uz vienu darbinieku ES27, kurā jau bija vērojama samazināšanās tendence (2. attēls), nokritās par 2,8 % 2020. gada pirmajā ceturksnī un par 8,7 % 2020. gada otrajā ceturksnī, savukārt 2020. gada trešajā ceturksnī tas palielinājās par 10,9 % (izmaiņas pa ceturkšņiem). Straujo kritumu 2020. gada pirmajos divos ceturkšņos lielā mērā izraisīja saīsināta darba laika shēmu vai pagaidu atlaišanai no darba paredzētu shēmu izmantošana kopā ar vairāku dalībvalstu ieviestajiem atlaišanas ierobežojumiem nodarbinātības saglabāšanai. Tomēr pandēmijas izraisītajiem nodarbinātības traucējumiem varētu būt arī pastāvīga ietekme uz nostrādāto stundu skaitu. Ilgtermiņa tendences, piemēram, plaši izmantots nepilna laika darbs, darbs pēc pieprasījuma digitālajās platformās un strukturālāka profesionālā pāreja uz mazāk darbietilpīgām nozarēm varētu saasināt šo tendenci.

2. attēls. Pandēmija ir būtiski ietekmējusi nodarbinātības un nostrādāto stundu skaita tendences

Nodarbinātības izaugsme (20–64 gadu vecuma grupā) un nostrādāto stundu skaits uz vienu darbinieku ES27 (uzkrātā izmaiņa līdz 2020. gada trešajam ceturksnim, ceturkšņa dati – 2008. gada ceturta ceturkšņa indekss = 100)

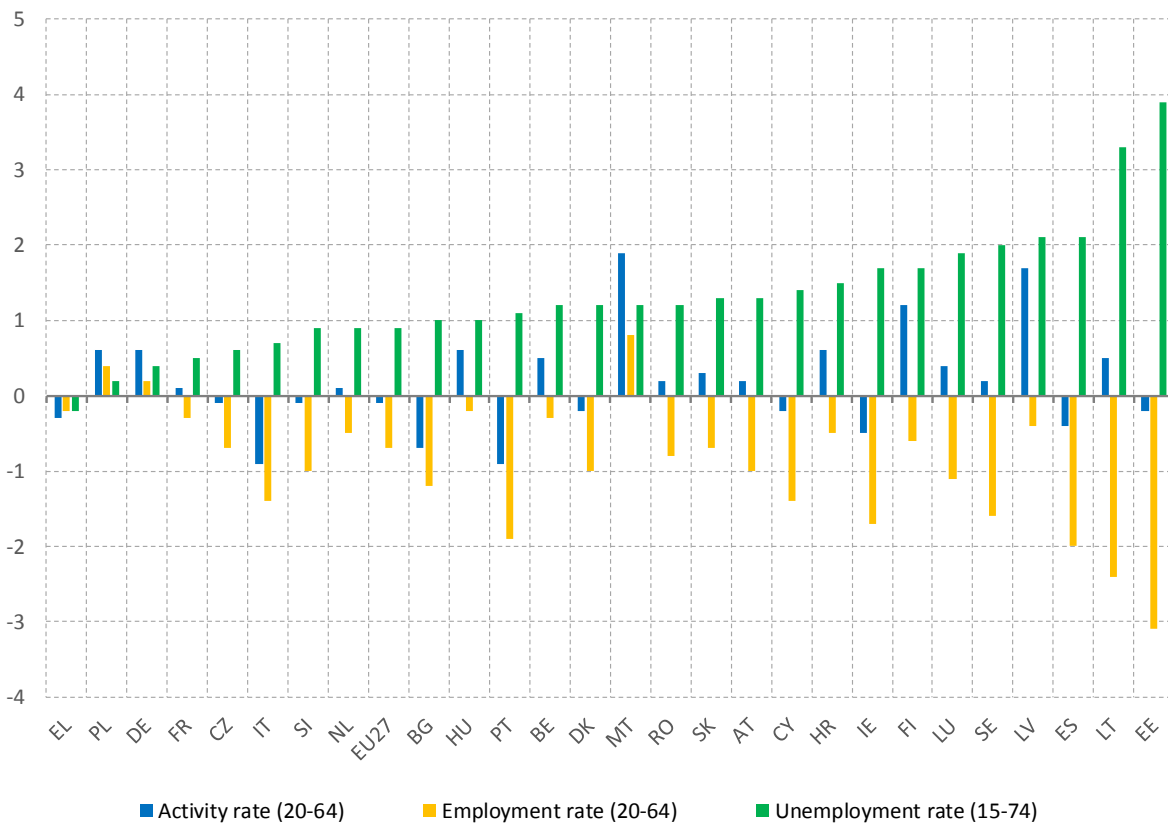

Avots: Eurostat, nacionālie konti, sezonāli un kalendāri korigēti dati (Nodarbinātības, sociālo lietu un iekļautības ĢD aprēķini).

Dalība darba tirgū strauji kritās pandēmijas laikā. Pēc rekordaugsta rādītāja sasniegšanas ES27 (78,5 %) un eurozonā (78,8 %) 2019. gada otrajā ceturksnī 2020. gada otrajā ceturksnī aktivitātes līmenis 20–64 gadu vecuma grupā gan ES27, gan eurozonā nokritās līdz 77,2 %, pēc tam atkal daļēji pieaugot līdz attiecīgi 78 % un 78,1 %, ar ievērojamām atšķirībām dalībvalstu starpā. Aktivitātes līmenis ir samazinājies līdztekus nodarbinātības līmenim lielākajā daļā dalībvalstu (sk. 3. attēlu un 3.1. iedaļu). Šis samazinājums nav īpaši atšķirīgs sieviešu un vīriešu starpā (-1,4 procentpunkti ES27 un -1,9 procentpunkti eurozonā vīriešiem salīdzinājumā ar -1,5 procentpunktiem un -1,8 procentpunktiem attiecīgi sievietēm). Tomēr tas lielākā mērā ir ietekmējis jaunākus cilvēkus (15–24 gadi) salīdzinājumā ar gados vecākiem darba ņēmējiem (55–64 gadi).

3. attēls. Pandēmijas ietekme dalībvalstīs bija atšķirīga

Nodarbinātības, bezdarba un aktivitātes līmeņi ES27: uzkrātā izmaiņa (procentpunktos) no 2019. gada pēdējā ceturksņa līdz 2020. gada trešajam ceturksnim

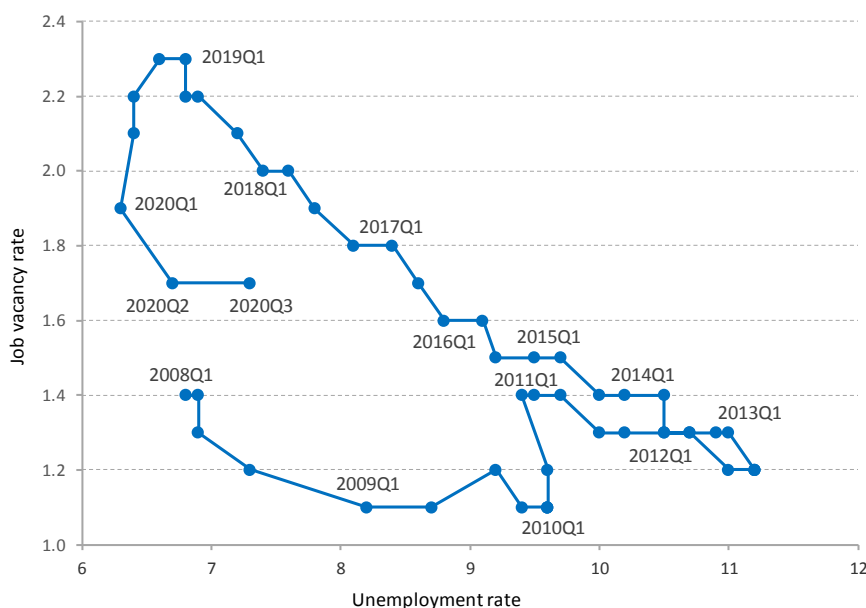

Avots: Eurostat, DSA. Sezonāli, nevis kalendāri koriģēti dati.

Brīvo darbvieta rādītājs ievērojami kritās, tas bija sācis samazināties jau pirms Covid-19 krīzes. ⁹ Beveridža līkne ¹⁰ (4. attēls) attēlo izteiktu brīvo darbvieta skaita samazinājumu līdztekus nelielam bezdarba pieaugumam (15–74 gadu vecuma grupa). ES27 brīvo darbvieta rādītājs gan 2020. gada otrajā, gan trešajā ceturksnī bija 1,7 %, tas ir samazinājies salīdzinājumā ar 1,9 % 2020. gada pirmajā ceturksnī un 2,3 % 2019. gada otrajā ceturksnī. Šī notikumu attīstība pārtrauca mēreno, bet pastāvīgo brīvo darbvieta rādītāja pieaugumu, kāds bija vērojams no 2014. gada līdz 2019. gada sākumam (no 1,3 % 2014. gada pirmajā ceturksnī līdz 2,3 % 2019. gada pirmajā ceturksnī) pirms krīzes. Šajā jaunajā kontekstā paredzams, ka labākai darba ņēmēju un darbvieta savstarpējai saderībai būs nozīmīga loma noturīgu un konkurētspējīgu darba tirgu veidošanā (sk. 3.3. iedaļu). Lai gan situācija dalībvalstīs ievērojami atšķiras darbaspēka pieprasījuma ziņā, spēja identificēt pārmaiņas prasmju vajadzībās un sagatavoties tām būtiski ietekmēs brīvo darbvieta rādītāja attīstību laikposmā pēc krīzes. ¹¹

4. attēls. Brīvo darbvieta skaits samazinās, savukārt bezdarbs mēreni pieaug

Beveridža līkne ES27, 2008.–2020. gads, ceturkšņa dati

Avots: Eurostat, DSA un brīvo darbvieta statistika.

Piezīme: sezonāli koriģēti dati (izņemot brīvo darbvieta rādītāju 2008. un 2009. gadā).

⁹ Brīvo darbvieta rādītājs ir kopējā brīvo darbvieta skaita procentuālā attiecība, izteikta kā aizņemto un brīvo darbvieta procentuālā attiecība.

¹⁰ Beveridža līkne grafiski attēlo saistību starp bezdarbu un brīvo darbvieta rādītāju (vai nu brīvo darbvieta rādītājs, vai, kā šajā gadījumā, darbaspēka trūkuma rādītājs).

¹¹ Sk. Eiropas Komisija (2020), *Gada pārskats par darba tirgu un algu tendencēm Eiropā (2020)*.

Ekonomiskais satricinājums ir ietekmējis nodarbinātību visās nozarēs, taču pastāv ievērojamas atšķirības dažādu saimniecisko darbību starpā. Visās saimnieciskajās darbībās, izņemot būvniecību, informāciju un komunikāciju un valsts pārvaldi (*NACE Rev.2* klasifikācija), ir vērojams nodarbinātības samazinājums laikposmā no 2019. gada trešā ceturkšņa līdz 2020. gada trešajam ceturksnim. Absolūtā izteiksmē vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība, izmitināšana un transports ir visvairāk skartās darbības ES27 (par 1,9 miljoniem mazāk nodarbināto salīdzinājumā ar 2019. gada trešo ceturksni; samazinājums par 3,8 %), tām seko profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi (t. i., administratīvo un apkalpojošo dienestu darbība), kuros ir par 0,8 miljoniem mazāk nodarbināto salīdzinājumā ar 2019. gada trešo ceturksni (samazinājums par 3,2 %). Relatīvā izteiksmē lauksaimniecības, mezsaimniecības un zivsaimniecības darbībās ir bijis nākamais visbūtiskākais samazinājums (par 3,6 %). Lauksaimniecības gadījumā pandēmijas ietekme uz nodarbinātību varētu būt paātrinājusi šai nozarei raksturīgo ilgtermiņa lejupejošo tendenci. Savukārt būvniecībā nodarbināto skaits ir pieaudzis 1,2 % salīdzinājumā ar 2019. gada trešo ceturksni.

Jaunieši ir viena no darba tirgus pasliktināšanās visvairāk skartajām vecuma grupām, taču šajā ziņā dalībvalstīs pastāv lielas atšķirības. 2019. gadā jauniešu (15–24 gadi) nodarbinātības līmenis palielinājās līdz 33,5 % ES27, tas ir par 0,6 procentpunktiem vairāk nekā 2018. gadā (34 % un 0,6 procentpunkti eurozonā). Covid-19 krīzei sākoties, jauniešu nodarbinātības līmenis samazinājās par 1,5 procentpunktiem gadā no 2019. gada trešā ceturkšņa līdz 2020. gada trešajam ceturksnim, nokrītoties līdz 31,3 % (-1,3 procentpunkti eurozonā, samazinājums līdz 32 % 2020. gada trešajā ceturksnī). Jauniešu (15–24 gadi) bezdarba līmenis, kas iepriekš bija sasniedzis rekordzemu līmeni 2019. gadā, laikposmā no 2019. gada pēdējā ceturkšņa līdz 2020. gada trešajam ceturksnim palielinājās par 2,9 procentpunktiem gan ES27, gan eurozonā. Kopumā 2020. gada trešajā ceturksnī ES bez darba bija 3,1 miljoni jauniešu, un šis skaitlis palielinās līdz 5 miljoniem, ja ņem vērā visus, kas nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (*NEET*). Ceturkšņa *NEET* rādītājs palielinājās līdz 10,8 % ES27 un 11 % eurozonā 2020. gada trešajā ceturksnī (no zemākā rādītāja attiecīgi 9,8 % un 9,9 % apmērā 2019. gada otrajā ceturksnī).

Gados vecākiem darba ņēmējiem ir labāk izdevies pārdzīvot pandēmijas ietekmi attiecībā uz darba tirgus rezultātiem. Gados vecāku darba ņēmēju (55–64 gadi) aktivitāte 2019. gada gaitā turpināja pieaugt. 2020. gada trešajā ceturksnī tā bija 63 %, kas ir par 0,7 procentpunktiem vairāk nekā 2019. gada otrajā ceturksnī un par 9,6 procentpunktiem vairāk nekā 2013. gada trešajā ceturksnī, kad sākās iepriekšējā atveseļošana. Bezdarba līmenis (55–74 gadu vecuma grupā) ir saglabājies stabili zemā līmenī (4,9 % 2020. gada trešajā ceturksnī un 4,4 % 2020. gada otrajā ceturksnī salīdzinājumā ar 4,8 % 2019. gada otrajā ceturksnī). Turpretī nodarbinātības līmenis (55–64 gadu vecuma grupā) – 59,7 % 2020. gada trešajā ceturksnī (pēc pastāvīga pieauguma par 10,6 % kopš 2013. gada trešā ceturkšņa) – ir saglabājies salīdzinoši labāk nekā citās vecuma grupās, tajā nav izmaiņu, piemēram, salīdzinājumā ar 2020. gada pirmo ceturksni (savukārt 15–24 gadus vecu jauniešu nodarbinātības līmenis tajā pašā laikposmā ir samazinājies par 1,5 procentpunktiem). Nodarbinātība pamatvecuma pieaugušajiem (25–54 gadi) samazinājās par 0,8 procentpunktu, tādējādi 2020. gada trešajā ceturksnī nodarbinātības līmenis bija 79,8 %.

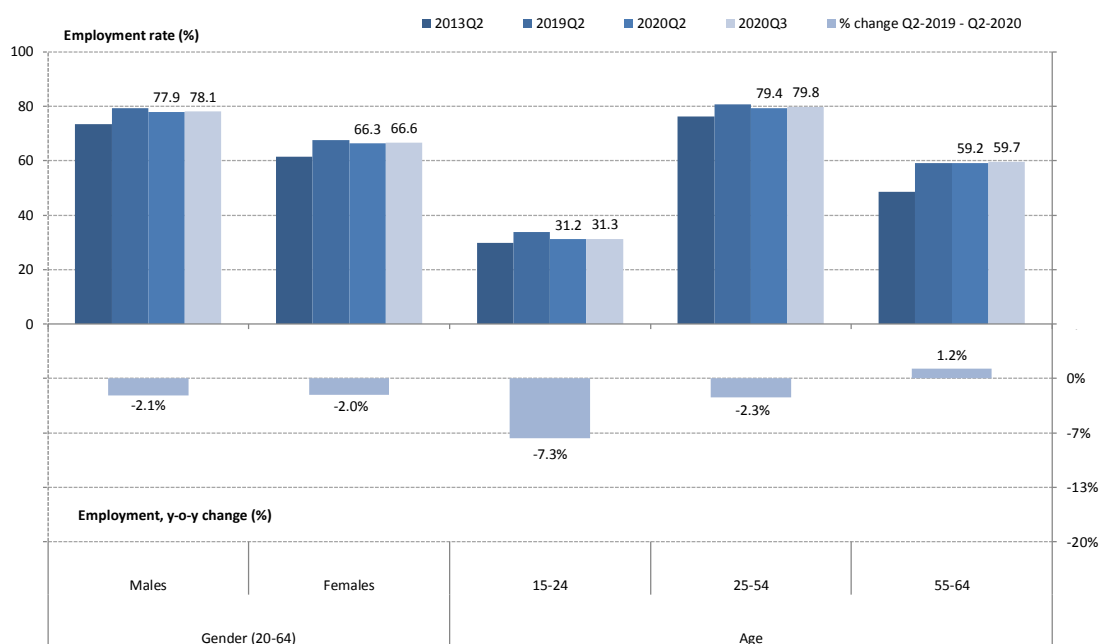
Sieviešu nodarbinātības līmeni Covid-19 radītais satricinājums ir ietekmējis nedaudz mazāk nekā vīriešu, bet atšķirības dzimumu starpā saglabājas, un tās ir turpmāk jāuzrauga. 2019. gadā sieviešu nodarbinātības līmenis ir pieaudzis līdz 67,3 %, tas ir par 0,8 procentpunktiem vairāk nekā iepriekšējā gadā. 2020. gada trešajā ceturksnī sieviešu nodarbinātības līmenī ir vērojams mērenāks samazinājums (-0,6 procentpunkti salīdzinājumā ar 2019. gada trešo ceturksni) nekā vīriešu nodarbinātības līmenī (-0,9 procentpunkti). Tomēr nesenie notikumi nav ievērojami samazinājuši dzimumu nodarbinātības atšķirību, kas 2020. gada trešajā ceturksnī bija 11,5 procentpunkti (mazliet mazāk nekā 2019. gada trešajā ceturksnī reģistrētie 11,8 procentpunkti). Krīzes ietekme uz sieviešu un vīriešu nodarbinātības rezultātiem ir cieši jāuzrauga, jo atšķirības samazināšanās iemesls varētu būt pandēmijas ievērojamā pagaidu ietekme uz vīriešu nodarbinātību, nevis lielāka sieviešu dalība darba tirgū. Dzimumu nodarbinātības atšķirība 2020. gada trešajā ceturksnī 25–49 gadus vecām sievietēm bija 11,8 procentpunkti, savukārt 55–64 gadu vecām sievietēm tā bija palielinājusies līdz 13,3 procentpunktiem. Atšķirība bija 22,1 procentpunkts mazkvalificētām sievietēm 2019. gadā, tas ir daudz vairāk nekā vidēji kvalificētām (12,1 procentpunkts) un augsti kvalificētām sievietēm (6,4 procentpunkti).

Pandēmija ir būtiski ietekmējusi ārpus ES dzimušo nodarbinātību. Pirms krīzes šis rādītājs (20–64 gadu vecuma grupā) līdz 2019. gadam pastāvīgi pieauga. 2020. gada trešajā ceturksnī tas nokritās līdz 62,7 % (par 2,3 procentpunktiem mazāk nekā 2019. gada trešajā ceturksnī), absolūtā izteiksmē tas ir samazinājums par 1,5 miljoniem darba ņēmēju (no 16,5 miljoniem 2019. gada trešajā ceturksnī līdz 15 miljoniem 2020. gada trešajā ceturksnī) un relatīvā izteiksmē par gandrīz 9 %.

Lai gan tendence ir lejupēja, darba ņēmēju skaits nestandarta nodarbinātībā vēl arvien ir apjomīgs, un tas ir saistīts ar individuālu un sociālu neaizsargātību pret darba tirgus pielāgošanos. No kopējā darba ņēmēju skaita (15–64 gadu vecuma grupā) ES27 2019. gadā (167 miljoni) gandrīz 85 % bija noslēguši beztermiņa darba līgumu (+1,3 % salīdzinājumā ar 2018. gadu), savukārt atlikušie 25,2 miljoni bija noslēguši darba līgumu uz noteiktu laiku (-1,3 % salīdzinājumā ar 2018. gadu). Pandēmija ir izcēlusi pagaidu darbinieku skaita krišanos. Aptuveni 21,5 miljoni darbinieku (15–64 gadi, sezonāli koriģēts) bija noslēguši pagaidu darba līgumu ES27 2020. gada trešajā ceturksnī, tas ir samazinājums par 3,2 miljonu salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu. Tā rezultātā pagaidu darba līgumu īpatsvars kopējā nodarbinātībā 2020. gada trešajā ceturksnī samazinājās līdz 11,2 % (samazinājums par 1,5 procentpunktiem salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu). Šis īpatsvars ir saglabājies nedaudz augstāks eurozonā: 11,9 %. Nepilna laika darbinieku īpatsvars (15–64 gadi) kopējā nodarbinātībā nokritās par 1,2 procentpunktiem (līdz 17,1 % 2020. gada trešajā ceturksnī), un eurozonā šis samazinājums bija lielāks (par 1,5 procentpunktiem). *Piespiestu* nepilna laika darbinieku īpatsvars laikposmā no 2018. līdz 2019. gadam samazinājās par 1,5 procentpunktiem, un pašlaik tas ir par 6,2 procentpunktiem zemāks nekā 2014. gadā sasniegtais augstākais rādītājs (32,7 %); eurozonā šis rādītājs ir nedaudz augstāks (26,9 % 2019. gadā). Divās darbvietās strādājošo skaits 2019. gadā pastāvīgi pieauga (8,2 miljoni cilvēku 2019. gadā salīdzinājumā ar 7,8 miljoniem 2014. gadā).

5. attēls. Krīzes ietekmes atšķirības atkarībā no dzimuma un vecuma

Nodarbinātības līmeņi (iekšzemes jēdziens) dzimuma un vecuma grupās ES27, sezonāli koriģēti dati

Avots: Eurostat, DSA.

Iegūtais izglītības līmenis joprojām ir izšķirīgs nodarbinātības un darba tirgus rezultātu uzlabošanā. Pirms pandēmijas augstāko izglītību ieguvušu nodarbināto skaits (25–64 gadi) turpināja pastāvīgi pieaugt (par 0,5 procentpunktiem laikposmā no 2018. līdz 2019. gadam), nodrošinot attiecīgu nodarbinātības līmeni: 86,2 %. 2020. gada trešajā ceturksnī terciārās izglītības ieguvēju nodarbinātības līmenis bija 85,2 % (par 0,7 procentpunktiem mazāk nekā 2019. gada trešajā ceturksnī). Vidēji kvalificētu darba ņēmēju (t. i., ar vidējo izglītību) nodarbinātības līmenis 2019. gadā bija 76,5 % un 2020. gada trešajā ceturksnī – 75,8 %. Gada izteiksmē tas ir pieaugums par 0,5 procentpunktiem salīdzinājumā ar 2018. gadu, un šis rādītājs ir par 4,7 procentpunktiem augstāks nekā 2014. gadā. Šīs izmaiņas atspoguļo faktu, ka darbaspēka pieprasījums pakāpeniski ir novirzījies uz augstāku prasmju līmeni, ieskaitot digitālās prasmes. Šī tendence bieži sakrīt ar vidēji augstāku prasmju līmeni jaunajās vecuma grupās, kas pievienojas darba tirgum.¹² Mazkvalificētu darba ņēmēju īpatsvars (t. i., ar – pamatizglītības otrā posma vai zemāku izglītību) palielinājās par 0,7 procentpunktiem 2019. gadā (un par 1 procentpunktu laikposmā no 2017. līdz 2018. gadam). 2019. gadā šīs grupas nodarbinātības līmenis bija 56,3 %. Ceturkšņa izteiksmē nodarbinātības līmenis šajā grupā 2020. gada trešajā ceturksnī bija 55,8 %, kas ir par 1 procentpunktu mazāk salīdzinājumā ar 2019. gada trešajā ceturksnī reģistrēto rādītāju. Nodarbinātības atšķirība starp mazkvalificētajiem un augsti kvalificētajiem darba ņēmējiem 2019. gadā bija 30 procentpunkti, izceļot nepieciešamību veicināt kvalifikācijas celšanu un pārkvalifikāciju.

¹² Eiropas Komisija (2020). Nodarbinātība un sociālie procesi Eiropā. 2020. gada pārskats. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs. Pieejams vietnē <https://europa.eu/!MM76mf>.

1.2. Sociālās tendences

Pirms Covid-19 krīzes sākuma nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto personu skaits ES27 turpināja samazināties. ^{13 14} Šī lejupejošā tendence turpinājās septiņus gadus pēc kārtas līdz 2019. gadam (6. attēls), kad nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto personu skaits samazinājās līdz 91,3 miljoniem (20,9 % no kopējā iedzīvotāju skaita), aptuveni par 3,39 miljoniem cilvēku mazāk nekā 2018. gadā (par 4 procentpunktiem mazāk nekā 2012. gadā sasniegtais augstākais rādītājs). Kopējā tendence bija lejupejoša visos trīs apakšrādītājos: smagas materiālās nenodrošinātības rādītājā (-0,7 procentpunkti), ļoti zemas darba intensitātes rādītājā (-0,5 procentpunkti) un arī nabadzības riska rādītājā (-0,3 procentpunkti). Šie procesi sakrīt ar nodarbinātības un izmantojamo ienākumu pieaugumu 2019. gadā (sk. 3.4. iedaļu). Tomēr visi šie rādītāji joprojām neatspoguļo Covid-19 krīzes ietekmi. Ņemot vērā darbaspēka ienākumu nozīmi mājsaimniecībās un kritumu nodarbinātības līmenī un nostrādāto stundu skaitā, ienākumu apjoms un darba intensitāte mājsaimniecībās 2020. gadā varētu pasliktināties. Tā rezultātā *AROPE* rādītāja pozitīvā tendence varētu tikt pārtraukta un stratēģijas "Eiropa 2020" mērķrādītājs – par 20 miljoniem mazāk nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto personu – varētu kļūt grūtāk sasniedzams.

¹³ Nabadzības vai sociālās atstumtības riskam (*AROPE*) pakļautas personas ir cilvēki, kuri ir pakļauti nabadzības riskam (*AROP*) un/vai saskaras ar smagu materiālo nenodrošinātību (*SMN*), un/vai dzīvo (daļējās) bezdarbnieku mājsaimniecībās vai mājsaimniecībās ar ļoti zemu darba intensitāti.

Nabadzības riskam pakļautas personas ir cilvēki, kuri dzīvo mājsaimniecībās, kur ekvivalents rādītājs esošais ienākums ir mazāks par 60 % no nacionālā medianālā ekvivalentā ienākuma (tāpēc šis rādītājs ir ienākumu nabadzības rādītājs).

Cilvēki ir smagā materiālā nenodrošinātībā, ja viņi dzīvo mājsaimniecībās, kas nespēj atļauties vismaz četras no šādām pozīcijām: 1) laikus nomaksāt īres / hipotekārā aizdevuma / komunālo pakalpojumu maksājumus; 2) uzturēt mājokli pietiekami siltu; 3) segt neparedzētus izdevumus; 4) ēst gaļu, zivis vai citu olbaltumvielu ekvivalentu katru otro dienu; 5) vienu ikgadējā atvaļinājuma nedēļu pavadīt ārpus mājām; 6) izmantot automobili privātām vajadzībām; 7) iegādāties veļas mazgājamo mašīnu; 8) iegādāties krāsu televizoru; un 9) iegādāties tālruni.

Cilvēki, kas dzīvo (daļējās) bezdarbnieku mājsaimniecībās, ir cilvēki vecumā no 0 līdz 59 gadiem, kas dzīvo mājsaimniecībā, kurā darbības vecuma pieaugušie (18–59 gadi) pagājušajā gadā (t. i., ienākumu pārskata gadā) strādāja mazāk nekā 20 % no sava kopējā darba potenciāla.

¹⁴ *EU-SILC* ienākumu statistika attiecas uz iepriekšējo ienākumu gadu, izņemot Īriju (ienākumi par pēdējiem 12 mēnešiem pirms apsekojuma).

Nabadzības riskam pakļautu personu īpatsvars pēc sociālajiem pārvedumiem 2019. gadā samazinājās, taču vēl arvien bija augsts; krīzes ietekmi ir grūti novērtēt. Nabadzīgas riska rādītājs kopumā saglabājās stabils, nedaudz samazinoties līdz 16,5 % 2019. gadā (no 16,8 % 2018. gadā, balstoties uz ienākumiem gadu iepriekš). To cilvēku skaits, kuri dzīvo mājāsaimniecībās, kur ekvivalentais izmantojamais ienākums ir mazāks par 60 % no valsts mediāna, mazliet pārsniedza 84,5 miljonus, kas ir par pusotru miljonu mazāk nekā iepriekšējā gadā. *Eurostat* ātrās aplēses 2019. ienākumu gadam liecina par diezgan stabilu scenāriju.¹⁵ Ziņojuma izstrādes brīdī ātrās aplēses par 2020. gada ienākumiem (kas atspoguļotu krīzes ietekmi) vēl nav pieejamas. Izmaiņas 2020. gadā ir grūti paredzēt arī tāpēc, ka krīze droši vien ietekmēs medianālos ienākumus. Simulācijas rezultāti¹⁶ liecina, ka, pateicoties pieņemtajiem politikas pasākumiem krīzes risināšanai, *AROP* rādītājs ES varētu vidēji pieaugt tikai par 0,1 procentpunktu. Savukārt piesaistītais *AROP* rādītājs (t. i., rādītājs, kas ir aprēķināts pret bāzes gadam noteikto nabadzības sliekšni) pieaugtu par 1,7 procentpunktiem, tā atspoguļojot ievērojamu prognozēto ienākuma līmeņa kritumu salīdzinājumā ar fiksēto nabadzības sliekšni.¹⁷

Smagas materiālās nenodrošinātības apstākļos dzīvojošo personu skaita ievērojamais sarukums pirms pandēmijas veicināja augšupēju sociālo konvergenci. No smagas materiālās nenodrošinātības 2019. gadā tika atbrīvoti gandrīz 3 miljoni cilvēku, tādējādi kopējais skarto personu skaits samazinājās līdz 23,7 miljoniem jeb 5,4 % no ES iedzīvotāju skaita. Šis samazinājums atspoguļoja ievērojamus uzlabojumus sepfīto gadu pēc kārtas. To virzīja labie darbības rezultāti dalībvalstīs, kurās smaga materiālā nenodrošinātība bija vislielākā (sk. 3.4. iedaļu), tā veicinot pastāvīgu augšupēju sociālo konvergenci (lai gan 2019. gadā tā notika lēnāk nekā iepriekšējos gados).

¹⁵ *EU-SILC* dati lielākajā daļā dalībvalstu attiecas uz iepriekšējā gadā reģistrētajiem ienākumiem (t. i., 2018. gada ienākumi, kas iekļauti 2019. gada *SILC*). *Eurostat* ir publicējis ātrās aplēses par 2019. gada ienākumu (t. i., 2020. gadā publicētie *EU-SILC* rādītāji), bet par 2020. gadu vēl ne. Sk. *Eurostat* metodisko piezīmi un rezultātus: <https://europa.eu/!qv46uJ>

¹⁶ Sk. *Almeida et al. (2020), Households' income and the cushioning effect of fiscal policy measures during the Great Lockdown (Mājsaimniecību ienākumi un fiskālās politikas pasākumu mazināšā ietekme noslēdzes laikā), JRC darba dokumenti par nodokļu piemērošanu un strukturālām reformām Nr. 06/2020*. Pieejams vietnē <https://europa.eu/!Vj39hX>, un pievienotais politikas pārskats ir pieejams vietnē <https://europa.eu/!JU66Gc>.

¹⁷ Šajā gadījumā nabadzības sliekšnis ir piesaistīts 2019. gada *EUROMOD* bāzes līnijas simulāciju vērtībai, nevis izmantots aplēstais nabadzības sliekšnis par 2020. gadu.

6. attēls. Nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto personu īpatsvars turpināja samazināties pirms Covid-19, bet nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju daļa joprojām bija kopumā stabila

Nabadzības vai sociālās atstumtības riskam (*AROPE*) pakļauto personu īpatsvars un apakšrādītāji (2010.–2019. g.)

Avots: Eurostat, rādītāji t2020_50, t2020_51, t2020_52, t2020_53.

Tajā pašā laikā darba tirgus labā darbība pirms pandēmijas ir palīdzējusi vēl vairāk samazināt to cilvēku skaitu, kuri dzīvo daļējās bezdarbnieku mājsaimniecībās. To cilvēku skaits, kuri dzīvo mājsaimniecībās ar zemu darba intensitāti, 2019. gadā samazinājās par vairāk nekā 1,6 miljonu. Tie bija 8,3 % no kopējā iedzīvotāju skaita; turpmāks samazinājums salīdzinājumā ar 2014. gadā sasniegto visaugstāko rādītāju. Ņemot vērā to, ka Covid-19 radītais satricinājums relatīvi vairāk ietekmēja darba ņēmējus mazāk stabilās darbvietās (sk. 3.3. iedaļu), šis rādītājs varētu ievērojami pasliktināties 2020. gadā.

Lai gan nabadzības vai sociālās atstumtības risks 2019. gadā ievērojami samazinājās, tas saglabājās augstāks attiecībā uz bērniem. Laikposmā no 2018. līdz 2019. gadam nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto bērnu skaits (vecumā līdz 18 gadiem) ES27 samazinājās par 993 000 jeb 5,3 %. Tā rezultātā attiecīgais *AROPE* rādītājs bērniem bija 22,2 %, samazinājums no 23,4 % 2018. gadā. Salīdzinājumā ar *AROPE* rādītāju 20,9 % apmērā iedzīvotājiem darbaspējas vecumā (18–64 gadi) un 18,5 % gados vecākiem cilvēkiem (65 gadi un vairāk), šis rādītājs joprojām saglabājas augsts.

Nodarbinātu personu nabadzības risks 2019. gadā nedaudz samazinājās, bet joprojām saglabājās augsts, savukārt cilvēkus, kas dzīvo mājāsaimniecībās ar zemu darba intensitāti, skāra dziļa nabadzība. 2019. gadā nodarbinātu personu nabadzības riskam pakļauto cilvēku skaits samazinājās par 0,3 procentpunktiem līdz 9 %, kļūstot vēl mazāks salīdzinājumā ar 2016. gadā sasniegto visaugstāko rādītāju 9,8 % apmērā, bet tas vēl arvien bija par 0,5 procentpunktiem augstāks nekā 2010. gadā sasniegtais viszemākais rādītājs. Nepilna laika darbinieki un pagaidu darba līgumus noslēguši darba ņēmēji joprojām ir vairāk pakļauti šādam riskam, nodarbinātu personu nabadzības rādītāji ir attiecīgi 15,1 % un 16,2 % (sk. arī 3.1.1. un 3.4.1. iedaļu). Tajā pašā laikā relatīvā medianālā ienākuma nabadzības plaisa ¹⁸, kas parāda, cik lielā mērā nabadzības riskam pakļauto cilvēku ienākumi atšķiras no nabadzības sliekšņa (t. i., cik dziļa ir nabadzība), 2019. gadā bija 24,5 % – bez izmaiņām salīdzinājumā ar 2018. gadu. Dalībvalstīs dinamika ir dažāda (sīkākai informācijai sk. 3.4.1. iedaļu). Kopējā līmenī nabadzības plaisa iedzīvotājiem darbaspējas vecumā (18–64 gadi), kuri dzīvo (daļējās) bezdarbnieku mājāsaimniecībās ¹⁹, 2019. gadā palielinājās līdz 37,3 %, kas liecina par pabalstu nepietiekamu adekvātumu un tvērumu.

Ienākumu nevienlīdzība 2019. gadā saglabājās augsta, un konverģence palēninājās. Vidēji 20 % bagātāko mājāsaimniecību ienākumi bija piecas reizes lielāki nekā 20 % nabadzīgāko mājāsaimniecību ienākumi. Pierādījumi liecina, ka pēdējās desmitgades laikā kopējā ienākumu nevienlīdzības pieauguma virzītājspēks ir bijis nevienlīdzības pieaugums ienākumu sadales skalas apakšdaļā (sk. 3.4. iedaļu). Ierobežoti uzlabojumi, īpaši valstīs ar augstāku nevienlīdzības līmeni, liek domāt par konverģences tempa palēnināšanos. 40 % ienākumu sadales skalas apakšdaļā esošo mājāsaimniecību ienākumu īpatsvars līdz 2019. gadam pieauga līdztekus mēreniem uzlabojumiem citos ienākumu nevienlīdzības rādītājos. ES27 vidējais rādītājs sasniedza 21,4 % 2019. gadā salīdzinājumā ar 21,2 % 2018. un 2017. gadā (un viszemāko rādītāju: 20,9 % 2014. un 2015. gadā). Ņemot vērā šo problēmu ilgtermiņa raksturu, ir svarīgi gūt padziļinātu izpratni par iespējamām risinājumiem, izmantojot sistēmisku prognožu analīzi, un to, kā stiprināt ES noturību.

¹⁸ Relatīvo medianālo nabadzības riska plaisu aprēķina kā atšķirību starp personu, kuras atrodas zem nabadzības riska sliekšņa, medianālo ekvivalento kopējo neto ienākumu un nabadzības riska sliekšni, kas izteikta procentos no nabadzības riska sliekšņa (nošķēluma punkts: 60 % no medianālā ekvivalentā ienākuma).

¹⁹ Rādītāju aprēķina kā atšķirību starp personu, kuras atrodas zem nabadzības riska sliekšņa un ļoti zemas darba intensitātes situācijā, medianālo ekvivalento kopējo neto ienākumu un nabadzības riska sliekšni, kas izteikta procentos no nabadzības riska sliekšņa. Šis sliekšnis ir 60 % no konkrētas valsts, nevis visu ES iedzīvotāju medianālā ekvivalentā rīcībā esošā ienākuma.

2. SOCIĀLO REZULTĀTU PĀRSKATA ĪSS APSKATS

Eiropas sociālo tiesību pīlāru 2017. gada 17. novembrī kopīgi pasludināja Eiropas Parlaments, Padome un Komisija. Tajā noteikti 20 principi un tiesības, lai atbalstītu vienlīdzīgas iespējas un darba tirgus pieejamību, taisnīgus darba apstākļus un sociālo aizsardzību un iekļaušanu. Tas ir veidots kā virzienrādītājs dalībvalstu savstarpējās konverģences procesā labāku sociālekonomisko apstākļu panākšanai. Īpaši pašreizējā krīzes situācijā Eiropas sociālo tiesību pīlāra īstenošana ir prioritāte. Komisija ierosinās ambiciozu rīcības plānu 2021. gada pirmajā ceturksnī pīlāra pilnīgas īstenošanas nodrošināšanai. Rīcības plāns būs Komisijas galvenais instruments, ar ko sekmēt sociālekonomisko atveseļošanu un noturību vidējā termiņā un ilgtermiņā ar nolūku veicināt digitālās un zaļās pārkārtošanās sociālo taisnīgumu.

Eiropas sociālo tiesību pīlāru papildina sociālo rezultātu pārskats, kas palīdzēs uzraudzīt darbības rezultātus un sekot tendencēm dalībvalstīs ²⁰. Rezultātu pārskatā ir sniegti vairāki rādītāji (pamatrādītāji un otrējie rādītāji), ar kuriem izvērtē dalībvalstu darbības rezultātus nodarbinātības un sociālajā jomā atbilstīgi trim plašām dimensijām, kas noteiktas pīlāra kontekstā: i) vienlīdzīgas iespējas un piekļuve darba tirgum, ii) dinamiski darba tirgi un taisnīgi darba apstākļi un iii) publiskā sektora atbalsts / sociālā aizsardzība un iekļaušana. Kopš 2018. gada izdevuma vienotajā nodarbinātības ziņojumā ir iekļauts sociālo rezultātu pārskats, kura rezultāti attiecībā uz pamatrādītājiem ir apkopoti šajā nodaļā. Analīze ir dota 3. nodaļā izklāstītās plašākās reformas kontekstā.

²⁰ SWD(2017) 200 final, kas papildina 2017. gada 26. aprīļa Paziņojumu COM(2017) 250 final.

2.1. Paskaidrojumi par rezultātu pārskatu

Sociālo rezultātu pārskats ir galvenais rīks snieguma uzraudzīšanai nodarbinātības un sociālajā jomā un konverģences panākšanai virzībā uz labākiem dzīves un darba apstākļiem.

Īpaši tas palīdz uzraudzīt dalībvalstu situāciju attiecībā uz pīlāra izmērāmiem aspektiem, papildinot pastāvošos uzraudzības rīkus, jo īpaši Nodarbinātības pārraudzības instrumentu un Sociālās aizsardzības pārraudzības instrumentu ²¹. Sociālo rezultātu pārskatā ietverti 14 pamatrādītāji, ar kuriem izvērtē nodarbinātības un sociālās tendences kopumā:

- *vienlīdzīgas iespējas un piekļuve darba tirgum:*
 - izglītību un apmācību priekšlaicīgi pametušo daļa (18–24 gadu vecumā);
 - dzimumu atšķirība nodarbinātības līmenī (20–64 gadu vecumā);
 - ienākumu nevienlīdzība, mērīta kā kvintiļu attiecības rādītājs – S80/S20;
 - nabadzības vai sociālās atstumtības riska (*AROPE*) rādītājs;
 - jaunieši, kas nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (*NEET* rādītājs) (15–24 gadu vecumā);

²¹ Nodarbinātības pārraudzības instruments (NPI) un Sociālās aizsardzības pārraudzības instruments (SAPI) ir gada ziņojumi, ko attiecīgi sagatavo Nodarbinātības komiteja un Sociālās aizsardzības komiteja. Tie norāda uz tendencēm, kurām jāpievērš uzmanība, galvenajām nodarbinātības un sociālajām problēmām dalībvalstīs un uzrauga progresu stratēģijas "Eiropa 2020" nodarbinātības un nabadzības mazināšanas mērķrādītāju sasniegšanā.

- *dinamiski darba tirgi un taisnīgi darba apstākļi:*
 - nodarbinātības līmenis (20–64 gadu vecumā);
 - bezdarba līmenis (15–74 gadu vecumā);
 - ilgstoša bezdarba līmenis (15–74 gadu vecumā);
 - mājsaimniecību izmantojamais bruto ienākums reālā izteiksmē uz vienu iedzīvotāju ²²;
 - neto ienākumi vienam pilna laika darba ņēmējam, kas saņem vidējo algu, bez bērniem ²³;

- *publiskā sektora atbalsts / sociālā aizsardzība un iekļaušana:*
 - sociālo pārvedumu (izņemot pensijas) ietekme uz nabadzības mazināšanos ²⁴;
 - bērni pirms 3 g. v. formālajā bērnu aprūpē;
 - iedzīvotāju norādītās neapmierinātās medicīniskās aprūpes vajadzības ²⁵;
 - daļa no iedzīvotājiem ar vispārīgām digitālajām pamatprasmēm vai augstākām prasmēm.

²² Pēc Sociālās aizsardzības komitejas pieprasījuma šo rādītāju mēra, izmantojot "nekorrigētos ienākumus" (proti, neietverot sociālos pārvedumus natūrā) un neiekļaujot atsauci uz pirkspējas līmeņa (PSL) vienību izmantošanu.

²³ Šā rādītāja līmeņi ir izteikti ar pirkspējas līmeni (PSL), bet izmaiņas izsaka valsts valūtā reālā izteiksmē. Lai novērstu īstermiņa svārstības, gan līmeņu, gan izmaiņu gadījumā tiek izmantoti 3 gadu vidējie rādītāji. Šis rādītājs būtu jāskata un jāinterpretē kopā ar citiem rādītājiem, piemēram, nodarbinātu personu nabadzības rādītāju, attiecību starp algu sadalījuma piekto un pirmo decili (D5/D1) un citiem attiecīgiem NPI/SAPI un KNS rādītājiem.

²⁴ To mēra kā nabadzības (nepietiekamu ienākumu dēļ) riskam pakļauto personu īpatsvara (iedzīvotāju kopskaitā) starpību pirms un pēc sociālajiem pārvedumiem.

²⁵ Iedzīvotāju norādītās neapmierinātās medicīniskās aprūpes vajadzības ir personas subjektīvs vērtējums par to, vai tai bija vajadzīgs konkrēta veselības aprūpes veida izmeklējums vai ārstēšana, kas netika saņemta vai ko persona nepieprasīja šādu trīs iemeslu dēļ: "finansiāli iemesli", "gaidītāju saraksts" un "pārāk tāls ceļš". Medicīniskā aprūpe ir individuāli veselības aprūpes pakalpojumi (medicīniskie izmeklējumi vai ārstēšana, izņemot zobārstniecību), kurus sniedz ārsti (vai citu profesiju pārstāvji atbilstoši valsts veselības aprūpes sistēmai) paši vai to tiešā uzraudzībā (*Eurostat* definīcija). Aprūpes saņemšanas problēmas slimības gadījumā, par kurām ziņo iedzīvotāji, var atspoguļot šķēršļus aprūpes saņemšanai.

Pamatrādītājus analizē, izmantojot vienoto metodiku, par ko vienojušās Nodarbinātības komiteja un Sociālās aizsardzības komiteja (sīkākai informācijai sk. 3. pielikumu). Ar šo metodiku izvērtē stāvokli un notikumu attīstību dalībvalstīs, aplūkojot katra sociālo rezultātu pārskatā iekļautā pamatrādītāja līmeņus un izmaiņas gada laikā ²⁶. Līmeņi un izmaiņas ir iedalīti pēc to attāluma no attiecīgajiem (nesvērtajiem) ES vidējiem rādītājiem. Pēc tam dalībvalstu rezultātus attiecībā uz līmeņiem un izmaiņām apvieno tā (izmantojot iepriekš definētu matricu), lai katra dalībvalsts tiktu iekļauta vienā no septiņām kategorijām ("labākais sniegums", "virs vidējā", "labs sniegums, bet jānovēro", "vidējs/neitrāls", "vājš, bet uzlabojas", "jānovēro" un "kritisks stāvoklis"). Pamatojoties uz minēto, 1. tabulā dots rezultātu pārskata rādījumu kopsavilkums atbilstīgi jaunākajiem datiem par katru rādītāju. Detalizēta 14 minēto rādītāju, tostarp ilgtermiņa tendenču un papildu rādītāju (ja nepieciešams), analīze ir izklāstīta 3. nodaļā.

Sociālo rezultātu pārskata nolasījums palīdz noteikt nodarbinātības un sociālās problēmas dalībvalstīs. Eiropas pusgada kontekstā sociālo rezultātu pārskata sniegtie pierādījumi ir tikuši regulāri izmantoti ziņojumos par valstīm, lai veicinātu valstīm raksturīgo problēmu analīzi. Dalībvalstu līmenī šie pierādījumi ir tikuši izmantoti arī valsts reformu programmu un stabilitātes un konverģences programmu sagatavošanā. Kopā ar Nodarbinātības pārraudzības instrumentā un Sociālās aizsardzības pārraudzības instrumentā iekļauto papildu analīzi tas ir nodrošinājis analītisko pamatu turpmākajiem Komisijas priekšlikumiem konkrētām valstīm adresētiem ieteikumiem (attiecīgā gadījumā). Šī procesa rezultātā nepieciešams rūpīgi, nevis automātiski nolasīt tabulu, un papildu elementi (gan kvalitatīva, gan kvantitatīva rakstura) tiek ņemti vērā.

²⁶ Izņemot māj­saimniecību izmantojamos bruto ienākumus, kurus mēra kā indeksa rādītāju (2008. gads = 100, tādējādi atspoguļojot izmaiņas, salīdzinot ar laiku pirms krīzes), un izmaiņas pēdējā gadā; un neto ienākumus vienam pilna laika darba ņēmējam, kas saņem vidējo algu, bez bērniem, kam tiek izmantoti trīs gadu vidējie rādītāji saskaņā ar vienošanos ar Nodarbinātības komiteju un Sociālās aizsardzības komiteju.

Sociālo rezultātu pārskats palīdzēs sagatavot valstu reformu plānus un atveseļošanas un noturības plānus, kas ir galvenie atsaucē dokumenti Atveseļošanas un noturības mehānisma ietvaros. Kā norādīts 2021. gada ilgtspējīgas izaugsmes stratēģijā ²⁷, Atveseļošanas un noturības mehānisms radīs izmaiņas 2021. gada Eiropas pusgada ciklā. Ņemot vērā savstarpējo papildināmību ar Eiropas pusgadu, dalībvalstis ir aicinātas iesniegt valsts reformu programmu un atveseļošanas un noturības plānu vienā integrētā dokumentā. Turklāt, kā uzsvērts pamatnostādnēs dalībvalstīm par atveseļošanas un noturības plāniem ²⁸, dalībvalsts ir aicinātas plaši paskaidrot, kā plāni saskan ar Eiropas sociālo tiesību pīlāru un palīdz to īstenot. Turklāt dalībvalstis ir aicinātas sniegt pārskatu par plāna kopējo sociālekonomisko ietekmi (kopā ar makroekonomiskās perspektīvas novērtējumu), atspoguļojot attiecīgos rādītājus, tostarp no sociālo rezultātu pārskata. To dalībvalstu gadījumā, kuras iesniegs savus atveseļošanas un noturības plānus 2021. gadā, Komisija plānu saturu novērtēs analītiskajos dokumentos, kuri papildina Padomes īstenošanas aktu priekšlikumus ²⁹.

²⁷ COM(2020) 575 final.

²⁸ SWD(2020) 205 final.

²⁹ Šie dokumenti 2021. gadā aizstās ziņojumus par valstīm. Turklāt minētajām dalībvalstīm Komisija 2021. gadā nepiedāvās konkrētām valstīm adresētos ieteikumus, izņemot ieteikumus par budžeta stāvokli, kas paredzēti Stabilitātes un izaugsmes paktā.

2021. gada vienotajā nodarbinātības ziņojumā ir integrēta sociālo rezultātu pārskata reģionālā dimensija. Rādītāju attīstība valsts līmenī var slēpt būtiskas atšķirības reģionālā līmenī (lai gan daudzās dalībvalstīs lēmums par vairākām politikas jomām un finansējumu bieži vien tiek pieņemts šajā līmenī). Ņemot to vērā, nu jau otro gadu vienotajā nodarbinātības ziņojumā ir sniegti pierādījumi par reģionālo situāciju, pamatojoties uz sociālo rezultātu pārskatu. Konkrēti, 4. pielikumā ir virkne karšu, kurās attēlots reģionālais sadalījums dalībvalstīs attiecībā uz dažiem sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājiem ³⁰. Turklāt 3. nodaļā sniegtajā analizē attiecīgos gadījumos ir minēti konstatējumi reģionālā līmenī attiecībā uz tām dalībvalstīm, kurās pastāv lielas atšķirības ³¹ starp *NUTS 2* reģioniem. Dati un konstatējumi ļauj labāk izprast, kāda ir valsts dažādu reģionu situācija attiecībā uz dažām pīlāra galvenajām dimensijām, un palīdz uzraudzīt konverģenci valstīs, novērtēt reģionālās politikas ietekmi un veidot reģionālo politiku.

2.2. No sociālo rezultātu pārskata iegūtie pierādījumi

Atbilstoši datu pieejamībai sociālo rezultātu pārskats atspoguļo nodarbinātības stāvokli pēc Covid-19 krīzes, savukārt attiecībā uz sociālo un prasmju stāvokli ir atspoguļota situācija pirms pandēmijas. Kopš rezultātu pārskata ieviešanas dalībvalstu situācijas novērtējums pārskata pamatrādītājos (izmantojot iepriekšējā iedaļā aprakstīto metodiku) ir ticis balstīts uz jaunākajiem pieejamajiem gada datiem, gan novērtējot līmeņus, gan izmaiņas. Pašlaik tas nozīmētu 2019. gada datu (un izmaiņu salīdzinājumā ar 2018. gadu) izskatīšanu lielākajai daļai rādītāju. Tomēr gada datu izmantošana neļautu novērot jaunākos darba tirgus notikumus krīzes kontekstā un to izmaiņas salīdzinājumā ar iepriekšējām tendencēm (pirms pandēmijas). Šajā kontekstā Nodarbinātības komitejas Rādītāju grupa vienojās uz laiku atkāpties no gada datu izmantošanas sociālo rezultātu pārskata novērtēšanai un tā vietā izmantot jaunākos ceturkšņa datus turpmāk minētajiem pieciem darba tirgus pamatrādītājiem ³², par kuriem šie dati ir pieejami (balstoties uz darbaspēka apsekojumu):

³⁰ Par kuriem ir pieejami dati reģionālā līmenī (*NUTS 2*) (izglītības priekšlaicīga pamešana, dzimumu nodarbinātības atšķirība, *NEET* rādītājs, nodarbinātības līmenis, bezdarba līmenis, ilgstoša bezdarba līmenis, nabadzības vai sociālās atstumtības riska rādītājs, sociālo pārvedumu (izņemot pensijas) ietekme uz nabadzības mazināšanos, iedzīvotāju norādītās neapmierinātās medicīniskās aprūpes vajadzības un ienākumu kvintīļu attiecības rādītājs).

³¹ Pamatojoties uz iedzīvotāju svērto variācijas koeficientu.

³² Šiem pieciem rādītājiem 2020. gada otrā ceturkšņa vērtības (sezonāli koriģētas) ir izmantotas kā rādītāju "līmeņi" un atšķirības starp 2020. gada otro ceturksni un 2019. gada otro ceturksni (sezonāli koriģētas) kā "izmaiņas". Attiecīgās izkliedes diagrammas un datu tabulas par 2019. gadu ir pievienotas pielikumā informācijai.

- nodarbinātības līmenis (20–64 gadu vecumā);
- dzimumu atšķirība nodarbinātības līmenī (20–64 gadu vecumā);
- bezdarba līmenis (15–74 gadu vecumā);
- ilgstoša bezdarba līmenis (15–74 gadu vecumā);
- jaunieši, kas nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (*NEET* rādītājs) (15–24 gadu vecumā).

Pamatrādītāji liecina par darba tirgus apstākļu nelielu pasliktināšanos 2020. gada pirmajā pusē. No pieciem iepriekš minētajiem darba tirgus rādītājiem nodarbinātības līmenis un *NEET* rādītājs ir pasliktinājies ES27³³ 2020. gada otrajā ceturksnī salīdzinājumā ar to pašu ceturksni 2019. gadā, savukārt bezdarba līmenis un dzimumu nodarbinātības atšķirība ir saglabājusies gandrīz nemainīga; turpretī ilgstoša bezdarba līmenī ir vērojami nelieli uzlabojumi (sīkākai informācijai par nesējām tendencēm sk. 1. nodaļu).

Sociālie un prasmju rādītāji, par kuriem ir pieejami dati tikai par laikposmu pirms Covid-19 uzliesmojuma, turpināja uzlaboties 2019. gadā³⁴. Atlikušajos deviņos pamatrādītājos vērojamas pozitīvas vai kopumā stabilas tendences katrā gadā (t. i., vai nu 2019., vai 2018. gadā atkarībā no datu pieejamības). Konkrētāk, uzlabojumi vidēji tika novēroti attiecībā uz nabadzību, nevienlīdzību un saistītajiem rādītājiem (t. i., nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto personu īpatsvars; ienākumu kvintiļu attiecības rādītājs; mājsaimniecību izmantojamie bruto ienākumi uz vienu iedzīvotāju; neto ienākumi vienam pilna laika darba ņēmējam, kas saņem vidējo algu), kā arī izglītības, bērnu aprūpes un prasmju rādītājiem (izglītību un apmācību priekšlaicīgi pametušie; bērni vecumā līdz trīs gadiem, kam nodrošināta bērnu aprūpe; tādu iedzīvotāju īpatsvars, kuriem ir digitālās pamatprasmes vai augstāka līmeņa digitālās prasmes). Kopumā stabila tendence tika novērota saistībā ar sociālo pārvedumu ietekmi uz nabadzības mazināšanos un iedzīvotāju norādītajām neapmierinātajām medicīniskās aprūpes vajadzībām.

³³ Šie pierādījumi attiecas uz svērtajiem ES vidējiem rādītājiem, izņemot rādītāju "neto ienākumi vienam pilna laika darba ņēmējam, kas saņem vidējo algu, bez bērniem", kam izmanto nesvērto vidējo rādītāju.

³⁴ Sociālo rezultātu pārskata pamatrādītāju izguves termiņš ir 2021. gada 11. janvāris.

Kā atspoguļots izkliedes diagrammās 3. nodaļā, dalībvalstīs ir novērojamas atšķirīgas tendences attiecībā uz lielāko daļu darba tirgus rādītāju (izņemot bezdarba līmeni un ilgstoša bezdarba līmeni). Tas nozīmē, ka vidēji dalībvalstīs ar sliktāku sākotnējo situāciju ir piedzīvojušas izteiktāku rādītāju pasliktināšanos gadā pirms 2020. gada otrā ceturkšņa. Tomēr attiecībā uz citiem pamatrādītājiem kopumā ir vērojama zināma konverģence (dažos gadījumos šī tendence nav skaidri izteikta).

Gandrīz visas dalībvalstīs saskaras ar problēmām, kas saistītas ar vismaz vienu pamatrādītāju. Ņemot vērā trīs problemātiskākās klasifikācijas kopumā, t. i., "kritisks stāvoklis", "jānovēro" un "vājš, bet uzlabojas", visas dalībvalstīs, izņemot Vāciju un Nīderlandi, ir atzīmētas vismaz vienu reizi. Aplūkojot tikai "kritisku stāvokli" (t. i., rādītājus, kuru līmenis ir daudz sliktāks par vidējo un vai nu neuzlabojas pietiekami strauji, vai pēdējā gada laikā ir vēl vairāk pasliktinājies), tika atzīmētas 13 dalībvalstīs, kas ir par vienu mazāk nekā 2020. gada vienotajā nodarbinātības ziņojumā³⁵. Ungārija pievienojās šai valstu grupai (jeb pievienojās tai atkārtoti pēc tam, kad bija to atstājusi iepriekšējā gadā), savukārt Igaunija un Lietuva grupu atstāja. Visās 14 izvērtētajās jomās kopumā tika konstatēti 120 vērtējumi "kritisks stāvoklis", "jānovēro" vai "vājš, bet uzlabojas", t. i., aptuveni 32 % no kopējā novērtējumu skaita (tāds pats rādītājs kā 2020. gada vienotajā nodarbinātības ziņojumā). No tiem 41 ir "kritisks stāvoklis" (kas atbilst 11,1 % no visiem novērtējumiem) salīdzinājumā ar 40 gadījumiem 2019. gada vienotajā nodarbinātības ziņojumā (kas atbilst 10,3 % no visiem novērtējumiem).

³⁵ Skaitļi nav tieši salīdzināmi, jo 2020. gada ziņojumā analīze tika veikta par ES28, savukārt šajā ziņojumā – par ES27; vidējo vērtību un standarta noviržu aprēķināšanu ietekmē valstu sastāvs. 2020. gada ziņojumā Apvienotajā Karalistē netika konstatēts neviens "kritisks stāvoklis".

Tāpat kā iepriekšējos gados stāvoklis dalībvalstīs un problēmu smagums ievērojami atšķiras, atspoguļojot arī krīzes ietekmi, ciktāl runa ir par darba tīrgus rādītājiem. Rumānijā, Itālijā, Grieķijā un Spānijā desmit vai vairāk rādītājos novērtējums ir "kritisks", "jānovēro" vai "vājš, bet uzlabojas", tām seko Bulgārija ar deviņām problēmjomām (sk. 1. tabulu). No šīm valstīm Bulgārijā, Rumānijā un Itālijā ir visvairāk novērtējumu "kritisks stāvoklis" (katrai seši), tām seko Spānija (pieci) un Grieķija (trīs). Tomēr Grieķijā, Rumānijā un Spānijā ir reģistrēti arī vairāki pozitīvi novērtējumi (tie reģistrēti pirms pandēmijas sākuma): Grieķija ir viena no valstīm ar "labāko sniegumu" attiecībā uz izglītības priekšlaicīgas pamešanas rādītāju un sniegumu "virs vidējā" attiecībā uz ienākumu nevienlīdzību un indivīdu digitālo prasmju līmeni; Spānija ir viena no valstīm ar "labāko sniegumu" attiecībā uz dalību bērnu aprūpē un sniegumu "virs vidējā" attiecībā uz iedzīvotāju norādītajām neapmierinātajām medicīniskās aprūpes vajadzībām; Rumānija ir viena no valstīm ar "labāko sniegumu" attiecībā uz izaugsmi, kādu uzrāda mājāsaimniecību izmantojamais ienākums uz vienu iedzīvotāju. Kopējā problēmu skaita ziņā minētajām valstīm seko Latvija (septiņas problēmjomas), Kipra un Ungārija (katrai sešas problēmjomas) ³⁶. Turpretī Dānija un Nīderlande ir uzrādījušas "labāko sniegumu" vai "virs vidējā" 10 pamatrādītājos, tām seko Čehija un Zviedrija (katrai 9 rādītāji) un Somija (8 rādītāji).

³⁶ Jānorāda, ka 2020. gada vienotajā nodarbinātības ziņojumā Itālijai tika konstatētas vairāk nekā 10 problēmjomas. Teksta izstrādes laikā trūkst datu par četriem Itālijas un vienu Latvijas pamatrādītāju.

1. tabula. Sociālo rezultātu pārskata pamatrādītāju kopsavilkums

Year	Equal opportunities and access to the labour market					Dynamic labour markets and fair working conditions					Public support / Social protection and inclusion			
	Early leavers from education and training	Gender employment gap	Income quintile ratio	At risk of poverty or social exclusion rate	Youth NEET rate	Employment rate	Unemployment rate	Long-term unemployment rate	GDHI per capita growth	Net earnings of a full-time single worker earning AW	Impact of social transfers on poverty reduction	Children aged less than 3 years in formal childcare	Self-reported unmet need for medical care	Individuals' level of digital skills
Year	2019	Q2-2020	2019	2019	Q2-2020	Q2-2020	Q2-2020	Q2-2020	2019	2019	2019	2019	2019	2019
Best performers	EL, HR, IE, LT, SI	FI, LT, LV	BE, CZ, SI	FI, SI	CZ, LV, NL, SE	CZ, DE, NL, SE	CZ, DE, PL		EE, HU, LT, RO	DE, DK, IE, LU, NL	AT, DK, FI, IE, SI	BE, DK, ES, LU, NL, PT, SE		DE, DK, FI, NL, SE
Better than average	CZ, EE, FI, PL, PT, SE	AT, DE, DK, FR, LU, PT, SE, SI	AT, DK, EL, FI, IE, MT, NL	AT, CY, DE, DK, HR, NL, PL, SK	DK, EE, LU, MT, PL, SI	DK, EE, FI, LT, LV, MT, PL	BE, FR, HU, IE, IT, MT, NL, PT	CZ, DK, EE, FR, HU, NL, PL, PT	CZ, SE, SK	BE, FI, SE	BE, FR, LT, SE, SK	FR, LT, MT, SI	AT, CZ, DE, ES, LT, LU, MT, NL	AT, CZ, EE, EL, HR, IE
On average	AT, BE, DE, DK, FR, LV, NL, SK	BE, BG, EE, ES, HR, IE, NL, SK	DE, EE, FR, HR, HU, LU, PL, PT	BE, HU, IE, LU, PT	BE, FI, HU, LT, PT, SK	CY, FR, HU, LU, SI, SK	AT, BG, CY, DK, FI, HR, LU, RO, SI, SK	AT, BE, BG, CY, FI, HR, IE, LV, RO, SE, SI	DE, DK, FI, FR, HR, IE, LV, NL, PT, SI	CY, EL, FR, MT	CY, CZ, DE, NL, PL	CY, DE, EE, FI, IE, IT, LV	BE, BG, CY, FR, HR, HU, IE, IT, PT, SE, SI, SK	BE, ES, FR, LT, MT, PT, SI, SK
Good but to monitor			SK	CZ, FR				MT		AT				LU
Weak but improving	IT, RO	EL	LT	EL, IT, LT	RO	HR	EL	EL, ES, IT		BG, HU, LT, LV, PL, RO		SK	EE, EL, LV	
To watch	CY, HU, LU	CY, CZ	CY, ES, SE	EE, ES, MT, SE	AT, EL, FR, HR, IE	AT, BE, BG, IE, PT, RO	EE, LT, LV, SE	LT, LU, SK	AT, BE, ES	CZ, EE, ES, HR, IT, PT, SI	EE, HR, HU, LU, MT, PT	AT, BG, EL	DK, FI, PL, RO	CY, HU, PL
Critical situations	BG, ES, MT	HU, IT, MT, PL, RO	BG, IT, LV, RO	BG, LV, RO	BG, CY, ES, IT	EL, ES, IT	ES		CY, EL, IT	SK	BG, EL, ES, IT, LV, RO	CZ, HR, HU, PL, RO		BG, LV, RO

Piezīme: 2021. gada 11. janvāra atjauninājums. *NEET* rādītājs un ilgstoša bezdarba līmeņa rādītājs nav pieejami par DE. Dati par izaugsmi, ko uzrāda māsaimniecību izmantojamie bruto ienākumi (*GDHI*) uz vienu iedzīvotāju, nav pieejami par BG un MT. Individū digitālo prasmju līmenis nav zināms par IT (trūkst datu par 2017. gadu). Laikrindas pārrāvumi un citas statistikas atzīmes norādītas 1. un 2. pielikumā.

3. NODARBINĀTĪBAS UN SOCIĀLĀS JOMAS REFORMAS – DALĪBVALSTU REZULTĀTI UN RĪCĪBA

Šajā nodaļā ir sniegts pārskats par jaunākajiem galvenajiem nodarbinātības un sociālajiem rādītājiem un pasākumiem, kurus dalībvalstis veikušas prioritārās jomās, kas noteiktas ES nodarbinātības pamatnostādnes, kuras Padome pieņēma 2020. gadā ³⁷. Nodaļa ir balstīta uz informāciju no dalībvalstu 2020. gada valsts reformu programmām un Eiropas Komisijas avotiem ³⁸. Ja nav norādīts citādi, ziņojumā ir ietverti tikai tie politikas pasākumi, kas īstenoti pēc 2019. gada jūnija. Padziļināta analīze par jaunākajām norisēm darba tirgū ir sniegta 2020. gada pārskatā par darba tirgus un algu tendencēm ³⁹ un 2020. gada pārskatā par nodarbinātību un sociālajiem procesiem Eiropā. ⁴⁰

3.1.5. pamatnostādne. Palielināt pieprasījumu pēc darbaspēka

Šajā iedaļā ir aplūkota 5. nodarbinātības pamatnostādnes īstenošana, kurā dalībvalstīm ir ieteikts nodrošināt apstākļus, kas veicinātu pieprasījumu pēc darbaspēka un darbvietu radīšanu. Vispirms sniegts pārskats par bezdarba un nodarbinātības līmeni katrā dalībvalstī, papildinot 1. nodaļā izklāstīto analīzi ES līmenī. Pēc tam apskatītas pašnodarbinātības tendences, algu dinamika, minimālā alga un nodokļu īpatsvara attīstība. 3.1.2. iedaļā ir izklāstīti dalībvalstu īstenotie politikas pasākumi šajās jomās, īpaši koncentrējoties uz īstenotajiem pasākumiem nodarbinātības saglabāšanai un darbvietu radīšanas atbalstam pandēmijas kontekstā.

³⁷ OV L 344, 19.10.2020., 22.–28. lpp.

³⁸ Ieskaitot *LABREF* datubāzi, kas pieejama vietnē <https://europa.eu/!NR68Bw>.

³⁹ Eiropas Komisija (2020). Darba tirgus un algu tendences Eiropā. 2020. gada pārskats. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs.

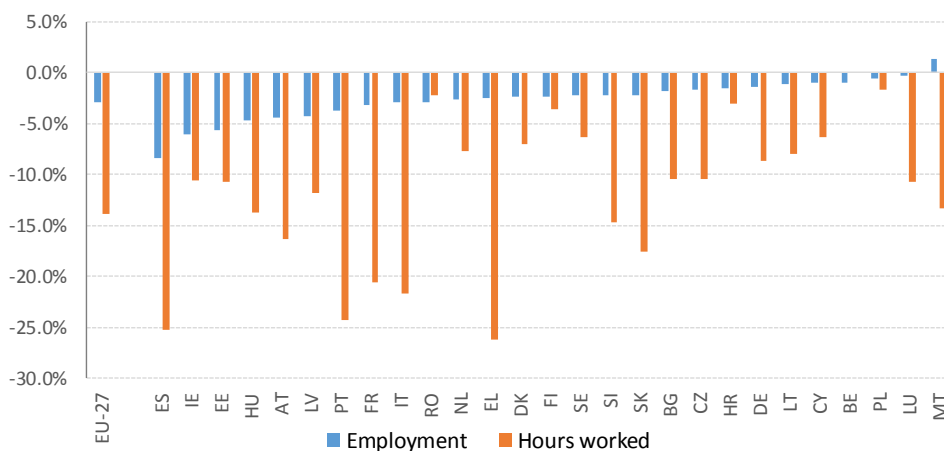
⁴⁰ Eiropas Komisija (2020). Nodarbinātība un sociālie procesi Eiropā. 2020. gada pārskats. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs. Pieejams vietnē <https://europa.eu/!MM76mf>.

3.1.1 Galvenie rādītāji

2020. gada otrajā ceturksnī nodarbināto cilvēku skaits kritās, atspoguļojot Covid-19 krīzes ietekmi. 2019. gadā kopējā nodarbinātība (pamatojoties uz nacionālajiem kontiem, iekšzemes nodarbinātība, sezonāli koriģēta) visās dalībvalstīs pieauga vai saglabājās stabila salīdzinājumā ar 2018. gadu (izņemot nelielu samazinājumu Polijā un Rumānijā). Nodarbinātības izaugsme palēninājās vai kļuva negatīva vairākās dalībvalstīs 2020. gada pirmajā ceturksnī (vidēji ES -0,2 % katru ceturksni). Līdz ar to visas dalībvalstis (izņemot Maltu) reģistrēja kritumu otrajā ceturksnī (ar ES vidējo rādītāju -2,8 %). Salīdzinot ar nodarbinātības augstāko rādītāju, kas tika sasniegts 2019. gada pēdējā ceturksnī, šis kritums bija vairāk nekā 6 miljoni cilvēku. Lielākais samazinājums tika reģistrēts Spānijā (-8,4 %, kas atbilst 1,7 miljoniem cilvēku), Īrijā (-6,1 %), Igaunijā (-5,6 %) un Ungārijā (-4,6 %). Vēl 13 citās dalībvalstīs nodarbinātības izaugsme bija zemāka par -2 % (7. attēls). Savukārt Kiprā (-1 %), Polijā (-0,5 %) un Luksemburgā (-0,3 %) samazinājums bija mērenāks. Malta bija vienīgā valsts, kurā tika reģistrēts nodarbinātības pieaugums par 1,4 %. 2020. gada trešajā ceturksnī daļēji atjaunojās nodarbinātības pieaugums salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni (par 0,9 % vidēji ES). Pieaugums tika reģistrēts 19 dalībvalstīs (diagrammā nav norādīts), visvairāk Īrijā (+3,3 %), Spānijā (+3,1 %), Austrijā (+3 %) un Ungārijā (+2,4 %). Turpretī lielākie nodarbinātības zaudējumi, salīdzinot ar iepriekšējo ceturksni, tika reģistrēti Rumānijā un Lietuvā, attiecīgi -1 % un -1.9 %).

7. attēls. Ievērojams nodarbinātības kritums visā ES

Procentuālās izmaiņas kopējā nodarbinātībā un nostrādāto stundu skaitā laikposmā no 2019. gada pēdējā ceturkšņa līdz 2020. gada otrajam ceturksnim

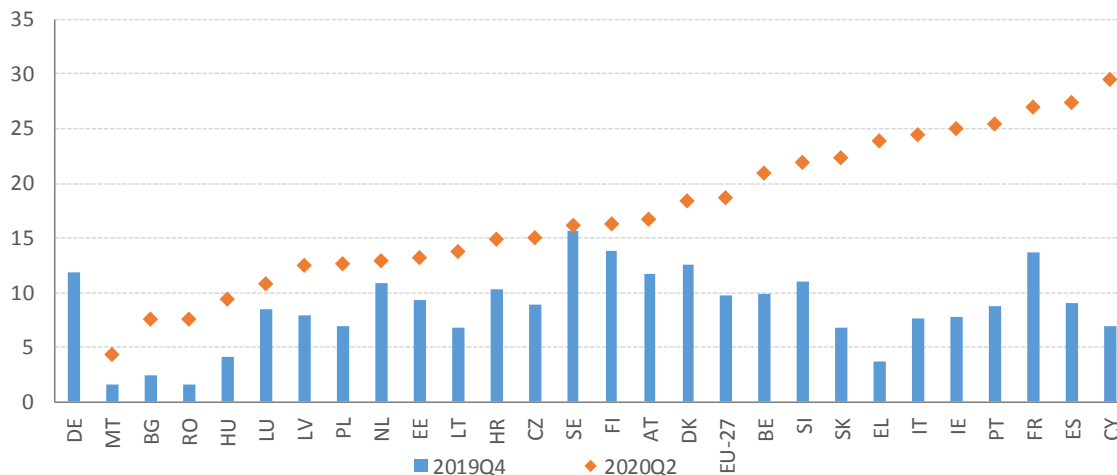

Avots: Eurostat, nacionālie konti.

Piezīme: sezonāli un kalendāri koriģēti dati, izņemot nodarbinātības datus par CZ, EL, FR, MT, PL, PT, SK un nostrādāto stundu skaita datus par MT, SK (tikai sezonāli koriģēti). Dati par nostrādāto stundu skaitu Beļģijā nav pieejami.

8. attēls. Prombūtne no darba strauji pieauga visā ES

Prombūtnes no darba īpatsvars kopējā nodarbinātībā (20–64 gadi)

Avots:

Eurostat, DSA. Piezīme: sezonāli koriģēti dati. Dati par DE nav pieejami par 2020. gada otro ceturksni.

Saīsināta darba laika shēmas palīdzēja ierobežot darbvietu likvidēšanu. Kopš krīzes sākuma dalībvalstis ir plaši ieviesušas un/vai stiprinājušas saīsināta darba laika shēmas vai citas darbvietu saglabāšanas shēmas ar mērķi ierobežot darbvietu zudumu, izvairīties no cilvēkkapitāla izklīdes uzņēmumu līmenī un uzturēt kopējo pieprasījumu ekonomikas ievērojamas lejupslīdes fāzē. Tajā pašā laikā darba devēji ir autonomi pielāgojuši darbaspēka pieprasījumu, lai nodrošinātu savas darbības ilgtspēju. Kā jau izklāstīts 1. iedaļā un skaidri redzams **7. attēlā**, nostrādāto stundu skaita kritums ir bijis ievērojami lielāks nekā nodarbinātības samazinājums (-13,9 % pret -3 % ES 2020. gada otrajā ceturksnī salīdzinājumā ar 2019. gada pēdējo ceturksni), ko lielā mērā var skaidrot ar saīsināta darba laika shēmu izmantošanu. Vislielāko nesakritību starp abiem šiem rādītājiem ⁴¹ var novērot Luksemburgā, Grieķijā, Slovākijā, Lietuvā, Itālijā, Portugālē, Slovēnijā un Francijā. 2020. gada trešajā ceturksnī daļēji atjaunojās nostrādāto stundu skaita pieaugums, salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni tam sasniedzot vidēji 11,9 %, turklāt pieaugums vērojams visās dalībvalstīs, izņemot Rumāniju. Tajā pašā laikā, kā redzams **8. attēlā**, to darbinieku skaits, kuri bija prombūtnē no darbavietas (kā īpatsvars kopējā nodarbinātībā), otrajā ceturksnī strauji palielinājās: pieaugums par 9 procentpunktiem ES (no 9,7 % 2019. gada pēdējā ceturksnī pēc pēdējā desmitgadē novērotas stabilas tendences līdz 18,7 % 2020. gada otrajā ceturksnī). Pagaidu atlaišana no darba vien veidoja gandrīz pusi no visiem prombūtnes no darba gadījumiem (pēkšņs pieaugums no 0,2 % 2019. gada pēdējā ceturksnī līdz 7,4 % 2020. gada otrajā ceturksnī). Lielākais pieaugums prombūtnes no darba īpatsvarā tika reģistrēts Kiprā (+22,6 procentpunkti) Grieķijā (+20,3 procentpunkti), Spānijā (+18,4 procentpunkti), Īrijā (+17,4 procentpunkti), Itālijā (+16,9 procentpunkti) un Portugālē (+16,8 procentpunkti). Trešajā ceturksnī prombūtnē esošu darba ņēmēju īpatsvars samazinājās līdz 9,1 % (1,1 %, ņemot vērā tikai atlaišanu no darba).

Saīsināta darba laika shēmas Covid-19 krīzes laikā tiek izmantotas nebijušā apmērā visās valstīs (par kurām dati ir publiski pieejami) ⁴². Saīsināta darba laika shēmu izmantošana bija īpaši izplatīta pakalpojumu nozarē (galvenokārt viesnīcās un restorānos) un mazumtirdzniecībā. Izmantošanas apmērs bija salīdzinoši mazāks dalībvalstīs ar jaunizveidotām shēmām. Daļēji tam par iemeslu, iespējams, bija shēmu uzbūve, lēnā pielāgošanās jaunajām administratīvajām procedūrām vai īstenošanas kavēšanās. Dažās jaunizveidotajās shēmās (piemēram, Bulgārijā, Čehijā, Horvātijā un Ungārijā) prasība uzņēmumiem segt daļu no izmaksām, iespējams, samazināja izmantošanu. Polijā sākotnējo izmantošanu samazināja prasība par nodarbinātības saglabāšanu pēc atbalsta beigšanās.

⁴¹ Skatot nostrādāto stundu skaita samazinājuma īpatsvaru pret nodarbinātības samazinājumu.

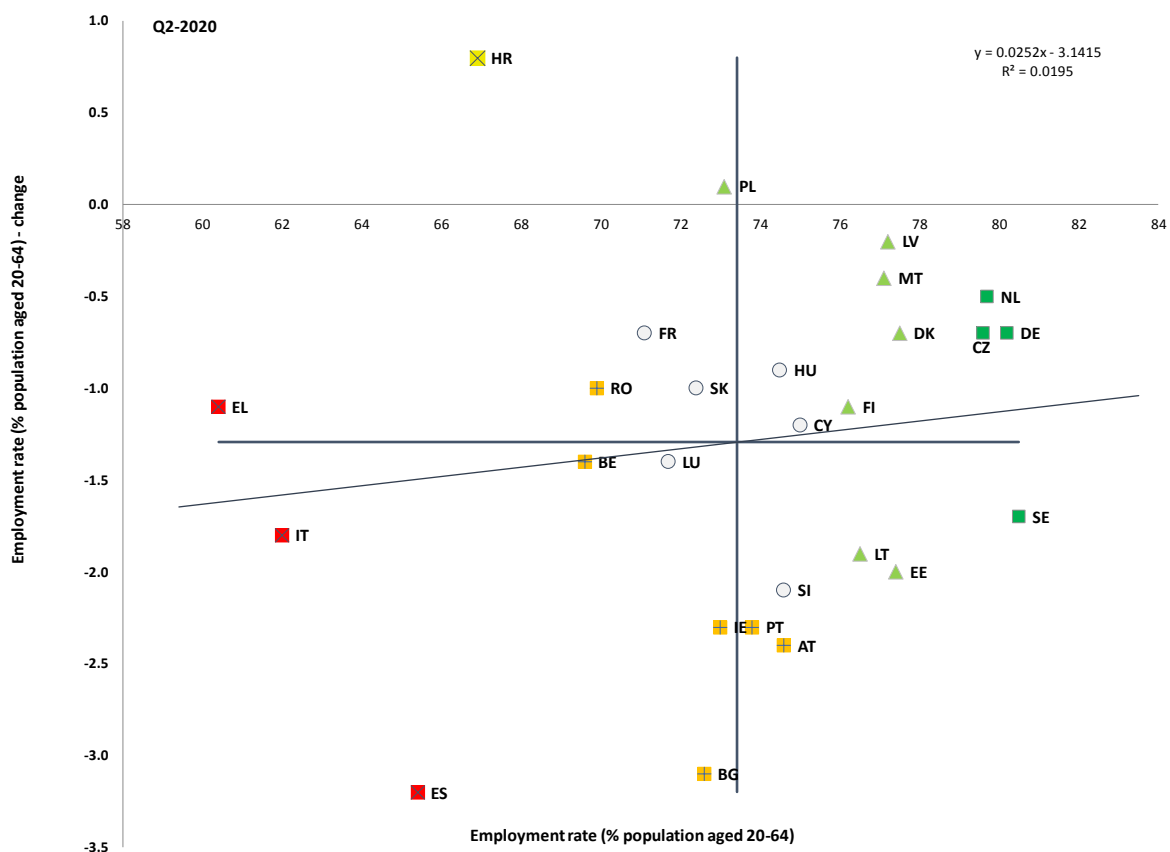
⁴² Sīkākai informācijai sk. 2020. gada pārskatu par darba tirgus un algu tendencēm:
<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=113&furtherNews=yes&newsId=9873>

Aiz ierobežota kopējās nodarbinātības līmeņa samazinājuma slēpjas ievērojamas atšķirības dalībvalstīs. 2019. gada gaitā nodarbinātības līmenis (20–64 gadu vecuma grupā) vidēji palielinājās visās dalībvalstīs (izņemot nelielu samazinājumu Zviedrijā, kur jebkurā gadījumā bija augstākais līmenis ES). Kā parādīts 1. iedaļā, 2020. gada otrajā ceturksnī nodarbinātības līmenis samazinājās par 1,2 procentpunktiem: no 2019. gada otrajā ceturksnī sasniegtā augstākā rādītāja 73,3 % līdz 72,1 % (rādītājam atgriežoties tādā pašā līmenī kā 2018. gada pirmajā ceturksnī). Kā minēts iepriekš, kopumā mēreno samazinājumu var skaidrot ar krīzes kontekstā īstenotajiem ārkārtas pasākumiem. Tomēr te slēpjas ievērojama neviendabība dalībvalstīs. Kā redzams 9. attēlā, pamatojoties uz Eurostat DSA datiem, Spānija piedzīvoja lielāko kritumu (par 3,2 procentpunktiem), tai seko Bulgārija (3,1 procentpunkti), Austrija (2,4 procentpunkti), Īrija un Portugāle (2,3 procentpunkti). Turpretī Horvātija un Polija reģistrēja pieaugumu (par attiecīgi 0,8 un 0,1 procentpunktu), savukārt Maltā un Latvijā reģistrētais līmenis bija stabils vai ar tendenci nedaudz samazināties. Trešajā ceturksnī kopējais nodarbinātības līmenis atkal nedaudz palielinājās līdz 72,4 %, salīdzinājumā ar otro ceturksni pieaugot visās dalībvalstīs, izņemot četras (Zviedrija, Latvija, Kīpa un Lietuva).

Spriežot pēc novērtējuma, kas balstīts uz sociālā rezultātu pārskata pamatrādītājiem izstrādāto metodiku, situācija nav būtiski mainījusies, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, – Grieķija, Itālija un Spānija joprojām ir atzīmētas kā valstis, kur ir "kritisks stāvoklis" (rādītāji aptuveni 65 % vai mazāk), savukārt Zviedrija, Vācija, Čehija un Nīderlande uzrāda "labāko sniegumu" (rādītāji tuvu vai virs 80 %). Nodarbinātības līmeņa straujais kritums 2020. gada otrajā ceturksnī izskaidro to, kāpēc Bulgārija, Īrija, Austrija un Portugāle ir klasificētas kā valstis, kas "jānovēro" (lai gan attiecīgie līmeņi vēl arvien ir tuvu vidējiem). Beļģija un Rumānija, kur nodarbinātības līmenis ir nokritis zem 70 % pēdējā gada laikā, arī ir valstis, kas "jānovēro". Horvātija, kurā 2020. gada otrajā ceturksnī nodarbinātības līmenis joprojām bija zems, proti, 66,9 % , ir atzīmēta kā valsts, kuras sniegums ir "vājš, bet uzlabojas", ņemot vērā pieaugumu (neraugoties uz krīzi). Pozitīvā regresijas līnija liecina, ka dalībvalstīs ir nedaudz atšķirīgas tendences (t. i., nodarbinātības līmenis ir samazinājies ātrāk valstīs, kur sākotnējais līmenis bija zemāks). Vai šī tendence saglabāsies, kā tas notika finanšu krīzes laikā, rādīs laiks. Vairākās dalībvalstīs vērojamas būtiskas reģionālās atšķirības nodarbinātības līmeņos (sk. 4. pielikumu).

9. attēls. Nodarbinātības līmenis ir samazinājies gandrīz visās dalībvalstīs

Nodarbinātības līmenis (20–64 gadu vecuma grupā) un izmaiņas gada laikā (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs)

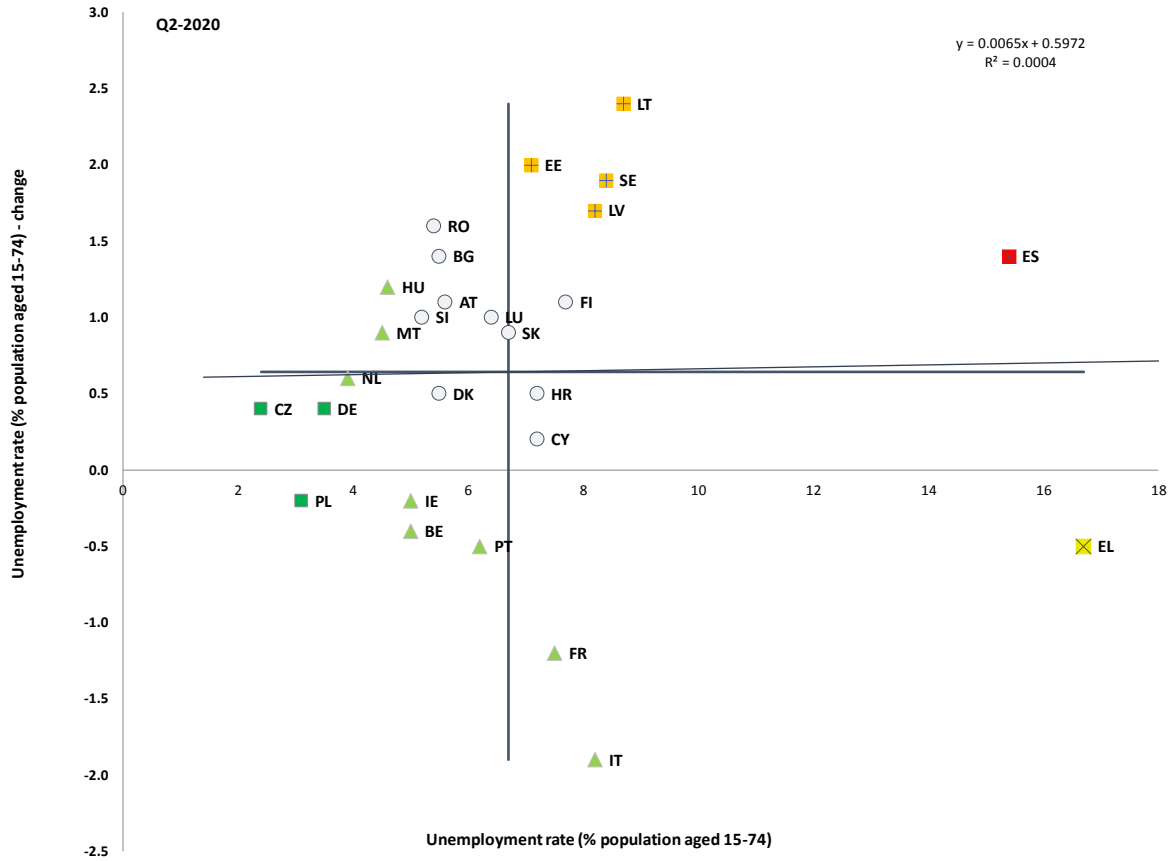

Avots: Eurostat, DSA. Laikposms: 2020. gada otrā ceturkšņa līmenis un izmaiņas gada laikā attiecībā pret 2019. gada otro ceturksni. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Apzīmējumus skatīt pielikumā.

Lielākajā daļā dalībvalstu bezdarba līmeņa pieaugums līdz šim ir bijis mērens. Kā izklāstīts 1. iedaļā, vidējais bezdarba līmenis ES – pirms samazināšanās līdz 7,5 % 2020. novembrī – bija palielinājies līdz 7,8 % 2020. gada jūlijā, t. i., par 1,3 procentpunktiem salīdzinājumā ar zemāko pirmskrīzes līmeni, kas tika reģistrēts 2020. gada februārī. Tas nozīmē pastāvīgu samazinājumu vairumā dalībvalstu 2019. gadā. Šādu mērenu bezdarba pieaugumu var uzskatīt par saīsināta darba laika shēmu izmantošanas efektu, taču daļēji to varētu izskaidrot arī neaktivitāte (vairākās dalībvalstīs ievērojama daļa strādājošo pārtrauca aktīvu darba meklēšanu, īpaši noslēdžu laikā).

10. attēls, kas atspoguļo bezdarba līmeni 2020. gada otrajā ceturksnī un izmaiņas salīdzinājumā ar 2019. gada otro ceturksni, liecina, ka šāds mērens vidējais pieaugums atbilst ļoti dažādām tendencēm valstīs. 20 no 27 dalībvalstīm bezdarba līmenis šajā laikposmā palielinājās, pieaugumam esot tuvu vai virs 2 procentpunktiem Lietuvā, Latvijā, Igaunijā, Zviedrijā (visas atzīmētas kā valstis, kas "jānovēro" saskaņā ar sociālo rezultātu pārskata metodiku). Turpretī otrajā ceturksnī bezdarba līmenis ir samazinājies Itālijā, Francijā, Portugālē, Beļģijā, Īrijā, Polijā un Grieķijā (Itālijas gadījumā par gandrīz 2 procentpunktiem). Zemāks aktivitātes līmenis (par 2,9 procentpunktiem Portugālē, 2,8 procentpunktiem Itālijā, 2,7 procentpunktiem Īrijā, 2 procentpunktiem Francijā, 1,7 procentpunktiem Beļģijā, 1,4 procentpunktiem Grieķijā) var palīdzēt izskaidrot šo situāciju. Tomēr dati par 2020. gada trešo ceturksni liecina par faktisku bezdarba pieaugumu salīdzinājumā ar gadu iepriekš visās valstīs, izņemot Grieķiju. Salīdzinošā izteiksmē Spānija ir klasificēta kā valsts, kur ir "kritisks stāvoklis", un Grieķija – kā valsts, kuras sniegums ir "vājš, bet uzlabojas" (bezdarba līmenis virs 15 %), savukārt Čehija, Vācija un Polija ir uzrādījušas "labāko sniegumu" (bezdarba līmenis zem 4 %). Reģionālā līmenī saglabājas lielas atšķirības (sk. 4. pielikumu), dažos Grieķijas, Itālijas un Spānijas reģionos reģistrēts bezdarba līmenis virs 20 %.

10. attēls. Bezdarbs ir pieaudzis vairumā dalībvalstu, kopējais pieaugums ir mērens
 Bezdarba līmenis (vecuma grupā no 15 līdz 74 gadiem) un izmaiņas gada laikā (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs)

Avots: Eurostat, DSA. Laikposms: 2020. gada otrā ceturkšņa līmenis un izmaiņas gada laikā attiecībā pret 2019. gada otro ceturksni. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Apzīmējumus skatīt pielikumā.

Pašnodarbinātību vidēji krīzes ietekme skāra mazāk nekā kopējo nodarbinātību, taču šajā jomā dalībvalstīs ir lielāka neviendabība. Laikposmā no 2019. gada pēdējā ceturkšņa līdz 2020. gada otrajam ceturksnim pašnodarbināto personu skaits samazinājās par 2,2 % (jeb 677 000) salīdzinājumā ar 3 % kopējā nodarbinātībā (nacionālo kontu dati, sezonāli koriģēti ⁴³). Lai gan šis samazinājums ir ievērojams, salīdzinājums ar kopējo nodarbinātību liecina, ka būtiska daļa pašnodarbināto personu spēja turpināt savu darbību, neraugoties uz ekonomiskās aktivitātes sabrukumu – vai nu (uz laiku) samazinot savas darbības apmēru vai pārejot uz tāldarbu. Tomēr pašnodarbinātas personas ir viena no visapdraudētākajām kategorijām, ja recesija ieilgs, arī tāpēc, ka šīm personām daudzās dalībvalstīs ir ierobežota piekļuve sociālās aizsardzības sistēmām. Tikai astoņās dalībvalstīs pašnodarbinātības līmenis kritās straujāk nekā kopējā nodarbinātība laikposmā no 2019. gada pēdējā ceturkšņa līdz 2020. gada otrajam ceturksnim (Bulgārijā, Vācijā, Igaunijā, Grieķijā, Itālijā, Rumānijā, Slovākijā un Somijā). Kopumā vislielākais kritums tika reģistrēts Rumānijā (-11,7 %), tai seko Igaunija (-6,1 %), Īrija (-5,5 %) un Spānija (-4,6 %). Interesanti, ka pašnodarbināto personu skaits laikposmā no 2019. gada pēdējā ceturkšņa līdz 2020. gada otrajam ceturksnim ir pieaudzis 11 dalībvalstīs, vislielākais pieaugums ir reģistrēts Latvijā, Horvātijā un Maltā. 2020. gada trešajā ceturksnī pašnodarbināto personu skaits saglabājās gandrīz nemainīgs salīdzinājumā ar otro ceturksni (pretstatā kopējā nodarbinātības līmenim, kas palielinājās). Tas turpināja samazināties, jo īpaši Rumānijā, Vācijā, Somijā, Slovākijā, Francijā, Dānijā, Itālijā, Kiprā un Bulgārijā.

⁴³ Eurostat DSA skaitļi (15–64 gadu vecuma grupa, nav sezonāli koriģēti) liecina par samazinājumu 1,8 % apmērā tajā pašā laikposmā.

Pēdējos gados pašnodarbinātības īpatsvars kopējā nodarbinātībā lēnām samazinājās. Kopumā pašnodarbinātības īpatsvars kopējā nodarbinātībā ir lēni samazinājies no 14,3 % 2008. gadā līdz 13,4 % 2019. gadā ⁴⁴. Šāds samazinājums bija uzkrītošs īpaši ekonomikas augšupejas laikā 2013.–2019. gadā, kad pašnodarbinātībā proporcionāli tika radīts vairāk darbvieta nekā pastāvīgā nodarbinātībā. Kā detalizēti atspoguļots 2020. gada vienotajā nodarbinātības ziņojumā, šis samazinājums laika gaitā ietver pastāvīgu pāreju pašnodarbinātības struktūrā no tradicionālajām darbībām uz pakalpojumiem un nozarēm ar augstāku pievienoto vērtību – proti, no lauksaimniecības, tirdzniecības un transporta uz informāciju un komunikāciju, profesionālajiem, zinātniskajiem un tehniskajiem pakalpojumiem, cilvēku veselības aprūpes un sociālā darba aktivitātēm. Šīs strukturālās pārmaiņas papildina straujāks iegūtā izglītības vidējā līmeņa pieaugums pašnodarbināto personu starpā salīdzinājumā ar darba ņēmējiem: terciāro izglītību ieguvušo pašnodarbināto personu īpatsvars pieauga no 26 % 2008. gadā līdz 36,1 % 2019. gadā salīdzinājumā ar ierobežotāku pieaugumu (no 26,1 % līdz 34,5 %) darba ņēmēju vidū. Krīze varētu paātrināt pāreju uz pakalpojumu nozarēm un veicināt augstāku izglītības līmeni pašnodarbināto personu vidū, jo mazkvalificēti darba ņēmēji tradicionālajās nozarēs (kur digitāls darbs nav iespējams) ir viena no krīzes visvairāk skartajām grupām.

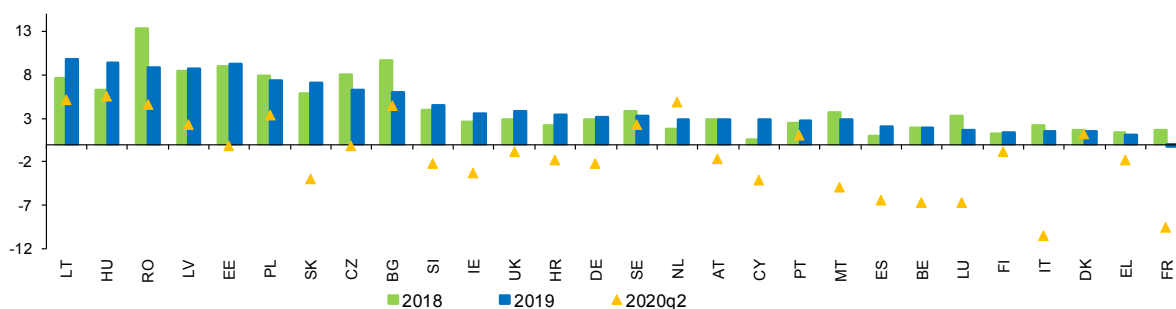
⁴⁴ Eurostat DSA dati, 15–64 gadu vecuma grupa.

Nominālās algas pieaugums 2019. gadā paātrinājās, pirms to skāra ekonomiskā lejupslīde.

ES27 nominālās atlīdzības vidējais pieaugums bija virs 3 %, un Baltijas valstīs, Centrāleiropā, Austrumeiropā un Īrijā tas pārsniedza 4 % (11. attēls). Ungārijā, Lietuvā un Īrijā izmaiņas 2019. gadā ievērojami apsteidza iepriekšējos gados notikušās, savukārt izaugsmes tendences palēnināšanās pazīmes tika reģistrētas Rumānijā, Bulgārijā, Igaunijā un Čehijā. Algu pieaugums palēninājās arī Zviedrijā un īpaši Itālijā un Francijā (Francijā tās saglabājās 2018. gada līmenī). 2020. gadā, vairākās dalībvalstīs iestājoties recesijai, atlīdzības uz vienu darba ņēmēju izaugsme palēninājās lielākajā daļā no tām. Šī reakcija lielākoties atspoguļo nostrādāto stundu skaita (un nereti ar to saistīto algu izmaksu) iztrūkumu, kas ir saistīts ar saīsināta darba laika shēmu plašo izmantošanu. Algu samazinājums ievērojami atšķīrās atkarībā no nacionālo shēmu uzbūves, iesaistīto darba ņēmēju īpatsvara un nostrādāto stundu skaita samazinājuma intensitātes. Līdz ar 2020. gada otro ceturksni ievērojams skaits (18) dalībvalstu reģistrēja negatīvas izmaiņas (salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu) ar ievērojamu samazinājumu Francijā (-9,5 %), Luksemburgā (-6,8 %) Beļģijā (-6,7 %) un Itālijā (-10,5 %). Dažās atlikušajās dalībvalstīs pozitīvas izmaiņas pārsniedza 3 % Polijā, Bulgārijā, Rumānijā un Nīderlandē, un tās bija īpaši ievērojamas Ungārijā (+5,5 %) un Lietuvā (+5,1 %). Turklāt, uzņēmumiem samazinot nostrādāto stundu skaitu ar nolūku ietaupīt darbaspēka izmaksas, atlīdzību uz vienu darba ņēmēju ietekmē arī dažādu mainīgo algas elementu iesaldēšana vai darba līgumu pagarināšanas atlikšana. Pozitīvas algu tendences 2020. gada trešajā ceturksnī daļēji atjaunojās vairākās valstīs – tikai sešās valstīs bija vērojams kritums – atbilstoši nostrādāto stundu skaita pieaugumam.

11. attēls. Nominālās algas pieaugums krīzes laikā kļuva negatīvs vairumā dalībvalstu

Nominālā atlīdzība uz vienu darba ņēmēju, 2018.–2019. gads un 2020. gada otrais ceturksnis, gada izmaiņas %

(1) Algas ir mērītas, izmantojot rādītāju "nominālā atlīdzība uz vienu darba ņēmēju", kas ir aprēķināta kā kopējā darba ņēmēju atlīdzība dalīta ar kopējo darba ņēmēju skaitu. Kopējo atlīdzību definē kā kopējo atalgojumu naudā vai natūrā, kas darba devējam jāmaksā darba ņēmējam par darbu, ko tas veicis grāmatvedības pārskata periodā; to veido divi elementi: i) darba alga naudā vai natūrā un ii) sociālās iemaksas, kas jāmaksā darba devējiem. (2) Visi izmantotie dati ir nacionālo kontu dati. Rādītāji ir balstīti uz nacionālo valūtu vērtībām. Apkopotie rādītāji ir svērtie vidējie.

Avots: Eiropas Komisija, datubāze AMECO.

Lai gan atlīdzība uz vienu darba ņēmēju samazinājās, nostrādāto stundu skaita samazinājums izraisīja stundas likmju pieaugumu. Kaut gan 2020. gada otrajā ceturksnī (pa ceturkšņiem) stundas likmes samazinājās tikai Čehijā, tās lielākoties apsteidza atlīdzību uz vienu darba ņēmēju. Septiņās valstīs atšķirība ir virs 10 procentpunktiem, un vislielākā atšķirība ir Maltā, Slovēnijā un Itālijā.

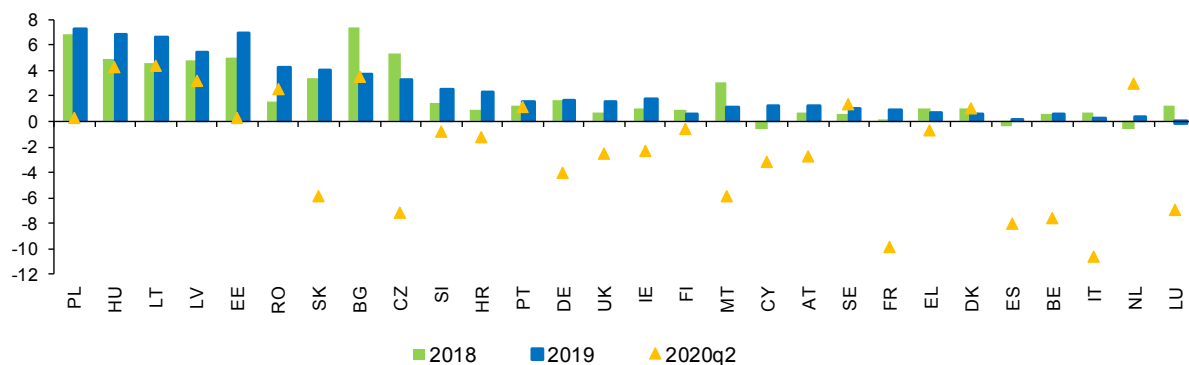
Reālās algas 2019. gadā pieauga gandrīz visās dalībvalstīs un tad samazinājās 2020. gada pirmajā pusē.⁴⁵ Reālā izteiksmē (indeksēts ar patēriņa cenu inflāciju) 2019. gada algu pieaugums īpaši spēcīgs – virs 5 % – bija Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs (Polijā, Ungārijā, Rumānijā, Slovākijā) un Baltijas valstīs (Igaunijā, Latvijā un Lietuvā). Stabīlā reālo algu dinamika valstīs, kuru IKP uz vienu iedzīvotāju pamazām tuvojas ES vidējam rādītājam, līdz ar to radīja reālo algu izkliedes samazināšanos ES ietvaros. Pieaugums zem 1 % tika novērots deviņās dalībvalstīs, tostarp Zviedrijā, Francijā, Grieķijā, un tas bija gandrīz nemanāms Itālijā un Nīderlandē (sk. 12. attēlu). Luksemburga reģistrēja negatīvu reālo algu pieaugumu. Lēciens reālo algu dinamikas nevienādībā ir reģistrēts 2020. gada otrajā ceturksnī. Vairākās dalībvalstīs kopējā reālā alga ievērojami kritās, īpaši Beļģijā (-7,6 %), Spānijā (-8,0 %), Francijā (-9,8 %) un Itālijā (-10,6 %). Samazinājumu (vismaz) daļēji izskaidro saīsināta darba laika shēmu izmantošana atkarībā no valsts pasākumu struktūras (valstīs, kur pabalsti tiek tieši izmaksāti darba ņēmējiem un reģistrēti kā sociālie pārvedumi, saīsināta darba laika shēmas ir radījušas algu izmaksu kritumu)⁴⁶. Citur ir vērojamas pozitīvas norises līdztekus jaunākajai tendencei, īpaši Lietuvā, Ungārijā, Bulgārijā un Latvijā.

⁴⁵ No darba ņēmēju skatupunkta pats būtiskākais algu mērījums ir bruto darba alga, tā izslēdzot darba devēju veiktās iemaksas.

⁴⁶ *Dias da Silva et al. (2020), Short-time work schemes and their effects on wages and disposable income* (Saīsināta darba laika shēmas un to ietekme uz algām un izmantojamo ienākumu), ECB *Economic Bulletin*, 4/2020 izdevums.

12. attēls. Reālo algu pieaugums 2019. gadā bija spēcīgs Eiropas austrumu daļas un Baltijas valstīs

Reālā alga uz vienu darba ņēmēju, 2018.–2019. gads un 2020. gada otrais ceturksnis, gada izmaiņas %

(1) Reālā bruto alga uz vienu darba ņēmēju; deflators: privātais patēriņš. (2) Valstis ir sarindotas dilstošā secībā pēc reālās algas pieauguma 2019. gadā. Avots: Eiropas Komisija, datubāze AMECO.

Pēc iepriekšējās finanšu krīzes izraisītā krituma algu īpatsvars vidēji ir mēreni pieaudzis 2018. un 2019. gadā, algām konsekventi pieaugot vidēji nedaudz vairāk salīdzinājumā ar darba ražīgumu. 2019. gadā algu īpatsvars ES27⁴⁷ nedaudz palielinājās līdz 55,4 % (no zemāka līmeņa 55 % apmērā laikposmā no 2015. līdz 2017. gadam), pieaugums virs 1 procentpunkta bija vērojams Kiprā, Slovēnijā, Slovākijā, Lietuvā un Latvijā. Tajā pašā laikā algu īpatsvars samazinājās septiņās valstīs un par vismaz 1 procentpunktu Francijā, Rumānijā un Bulgārijā. 2013.–2019. gada laikposmā algu īpatsvars palielinājās tajās dalībvalstīs, kur sākotnējais līmenis bija salīdzinoši zems, īpaši Latvijā, Lietuvā, Rumānijā un Slovākijā, parādot zināmu konverģences pakāpi. Lielāko ES dalībvalstu vidū algu īpatsvars pieauga tikai Vācijā (1,7 procentpunkti), tas nedaudz samazinājās Itālijā (-0,3 procentpunkti), savukārt Francija, Spānija un Nīderlande reģistrēja samazinājumu par vairāk nekā 1 procentpunktu.

⁴⁷ Avots: AMECO datubāze.

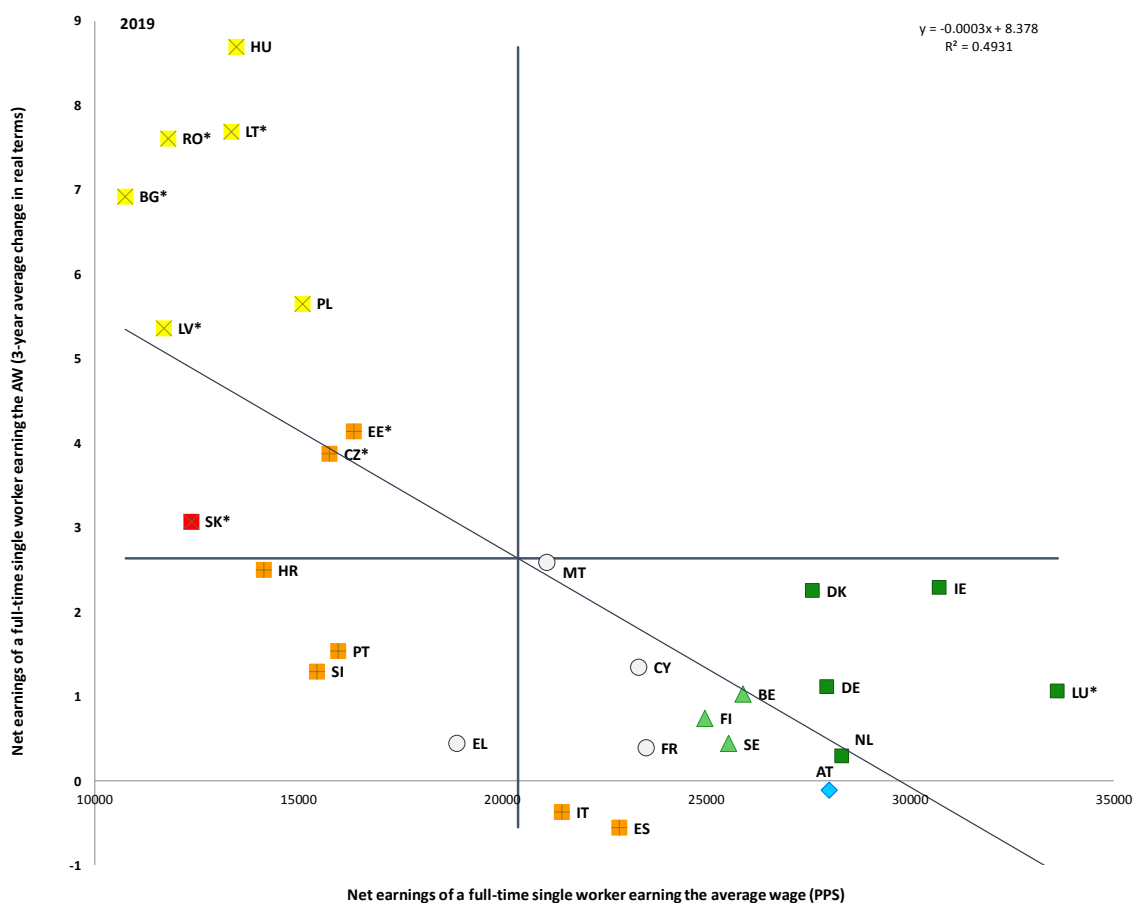
Pēdējo trīs gadu laikā neto ienākumi turpināja pieaugt straujāk Centrāleiropā un Austrumeiropā, veicinot konvergenci darbaspēka ienākumu līmenī. Šī tendence skaidri izriet no valstu sadalījuma 13. attēlā, kurā par atsauci ņemts viens pelnītājs bez bērniem, kurš nopelna vidējo algas līmeni trīs gadu laikposmā (2016.–2019. gads) ⁴⁸. Augšupēja konverģence attiecībā uz dzīves līmeni saskan ar Eiropas sociālo tiesību pīlāra mērķiem. Neto ienākumu sadales skalas apakšdaļā Bulgārija, Rumānija, Latvija, Lietuva, Ungārija un Polija, kurās neto ienākumi, izteikti kā pirktpējas līmenis (PSL), ir aptuveni 15 000 EUR vai zemāki, uzrādīja vidējo pieaugumu virs 5 % pēdējo trīs gadu laikā un ir klasificētas kā valstis, kuru sniegums ir "vājš, bet uzlabojas" ⁴⁹. Citās valstīs, kurās bija līdzīgi zemi līmeņi, tik straujš pieaugums netika novērots, un tās ir klasificētas kā valstis, kas "jānovēro" (Horvātija, Slovēnija, Portugāle, Čehija un Igaunija) vai kur ir "kritisks stāvoklis" (Slovākija). Valstīs ar "labāko sniegumu" neto ienākumi, izteikti kā pirktpējas līmenis (PSL), ir aptuveni 30 000 EUR vai augstāki (Dānija, Vācija, Nīderlande, Īrija un Luksemburga). Šajās dalībvalstīs neto ienākumi ir pieauguši straujāk nekā citās valstīs ar līdzīgu līmeni. Spānijā, Grieķijā un Itālijā, kur neto ienākumi ir tuvu vidējam rādītājam, bija vērojama negatīva vai nemainīga attīstība pēdējo trīs gadu laikā (saskanīgi ar augstu bezdarba līmeni). Būtiski, ka valstīs, kurās neto ienākumu pieaugums ir virs vidējā līmeņa, vērojams arī straujš darbaspēka vienības izmaksu pieaugums, kura ilgtermiņa ietekme uz konkurētspēju ir jānovēro.

⁴⁸ Neto ienākumu līmeni mēra ar pirktpējas līmeni (PSL), lai starp dalībvalstīm varētu veikt jēgpilnu salīdzinājumu. Izmaiņas tiek mērītas valūta un reālā izteiksmē. Šis rādītājs būtu jāskata un jāinterpretē kopā ar citiem rādītājiem, piemēram, nodarbinātu personu nabadzības riska līmeni, attiecību starp algu sadalījuma piekto un pirmo decili (D5/D1) un citiem attiecīgiem NPI/SAPI un KNS rādītājiem.

⁴⁹ Interesanti, ka vairākās no šīm valstīm ir arī augsta algu nevienlīdzība, kā parāda attiecība starp algu sadalījuma piekto un pirmo decili (D5/D1). Saskaņā ar ESAO datiem ES valstis ar vislielāko D5/D1 attiecību 2017. gadā bija Rumānija (2,9), Latvija (2,6), Lietuva (2,5) un Bulgārija (2,5). Skalas otrā galā vismazākā attiecība tika reģistrēta Somijā (1,8), Slovākijā (1,8) un Čehijā (1,7).

13. attēls. Centrāleiropā un Austrumeiropā strauji pieaug neto ienākumi, tādējādi atbalstot augšupēju konvergenci

Neto ienākumi un gada izmaiņas – vidējais rādītājs trīs gados (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs)

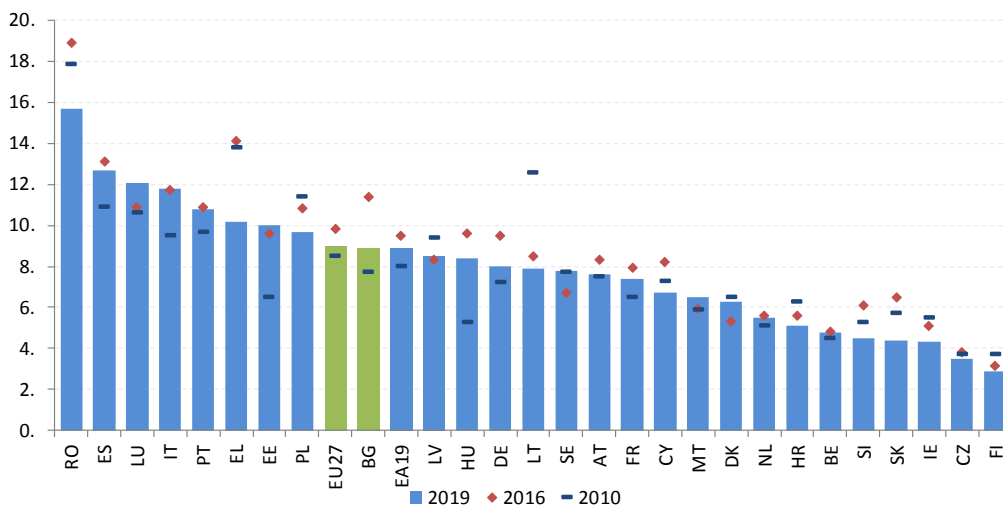

Avots: Nodokļu un pabalstu datubāze (pašu aprēķini). Laikposms: 2019. gada līmenis (3 gadu vidējais rādītājs) un gada vidējās izmaiņas 2016.–2019. gadā. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Apzīmējumus skatīt pielikumā. Dalībvalstis, kas atzīmētas ar zvaigznīti, ir tās, kurās nominālās darbaspēka vienības izmaksas (*NULC*) pārsniedza makroekonomikas nelīdzsvarotības novēršanas procedūrā (MNNP) noteikto robežvērtību. MNNP rezultātu pārskata rādītājs ir *NULC* procentuālās izmaiņas trīs gados. Robežvērtība ir 9 % eurozonas valstīm un 12 % valstīm, kas nav eurozonas dalībnieces.

Darbs ne vienmēr nodrošina pienācīgus dzīves apstākļus. Pēdējos gados daudzās valstīs maz pelnošu darba ņēmēju situācija ir pasliktinājusies. Nodarbinātu personu nabadzība pēdējā desmitgadē ES27 ir pieaugusi no 8,5 % 2007. gadā līdz 9,8 % 2016. gadā un tad samazinājusies līdz 9 % 2019. gadā.⁵⁰ Darba tirgus pārveidojošas strukturālās tendences, piemēram, digitalizācija un nestandarta nodarbinātības veidu pieaugums, vairo darbvietu polarizāciju, nodarbinātības samazināšanos vidēji apmaksātās profesijās un zemu un augstu apmaksātu profesiju vienlaicīgu pieaugumu.⁵¹ Darba ņēmēji ar pagaidu darba līgumu ir pakļauti lielākam nodarbinātu personu nabadzības riskam nekā darba ņēmēji ar beztermiņa darba līgumu (16,2 % pret 5,9 %); tāpat kā mazkvalificēti darba ņēmēji salīdzinājumā ar augsti kvalificētiem (19 % pret 4,9 %). Turklāt ārpus ES dzimušajiem darba ņēmējiem ir daudz lielāks risks (20,1 %) saskarties ar nodarbinātu personu nabadzību nekā ES dzimušajiem (8,1 %). 14. attēlā redzams, ka Rumānijā, Spānijā, Itālijā, Luksemburgā, Portugālē un Grieķijā vairāk nekā 10 % darba ņēmēju ir pakļauti nabadzības riskam. Šajā grupā nodarbinātu personu nabadzība Spānijā, Itālijā, Luksemburgā un Portugālē ir faktiski pieaugusi salīdzinājumā ar 2010. gadu.

14. attēls. Nodarbinātu personu nabadzība vairumā dalībvalstu ir pieaugusi pēdējā desmitgadē

Nodarbinātu personu nabadzības riska rādītājs, daudzgadu salīdzinājums

Avots: Eurostat, SILC. Piezīme: laikrindas pārrāvums attiecībā uz BE 2019. gadā un attiecībā uz DK, EE, LU un NL iepriekšējos gados.

⁵⁰ Dati attiecas uz ES kopējo rādītāju, tostarp uz Apvienoto Karalisti, bet ne Horvātiju; vienīgie salīdzināmie laikposmā no 2007. līdz 2016. gadam. Pašreizējās ES27 dalībvalstīs (t. i., tostarp Horvātijā, bet ne Apvienotajā Karalistē) nodarbinātu personu nabadzība vidēji ir pieaugusi no 8,5 % 2010. gadā (senākie pieejamie dati) līdz 9,3 % 2018. gadā. Nodarbinātu personu nabadzība ir to personu īpatsvars, kuras strādā un kuru ekvivalents rīcībā esošais ienākums ir zemāks par nabadzības riska sliekšni, kas noteikts 60 % apmērā no nacionālā medianālā ekvivalentā rīcībā esošā ienākuma (pēc sociālajiem pārvedumiem).

⁵¹ Eiropas Komisija (2019). Darba tirgus un algu tendences Eiropā. 2019. gada pārskata ziņojums, Nodarbinātības, sociālo lietu un iekļautības ģenerāldirektorāts.

Sievietēm, gados jauniem un mazkvalificētiem darba ņēmējiem, kā arī nestandarta nodarbinātībā iesaistītajiem ir lielāka iespējamība pelnīt minimālo algu nekā citiem darba ņēmējiem ⁵². Konkrēti, gados jauniem darba ņēmējiem ir trīs reizes lielāka iespējamība pelnīt minimālo algu nekā gados vecākiem darba ņēmējiem, savukārt sievietēm iespējamība ir gandrīz divreiz lielāka nekā vīriešiem. Līdzīgi pagaidu darbs trīs reizes palielina iespējamību pelnīt minimālo algu, bet nepilna laika darbs – divas reizes. Tomēr "tipisks" minimālās algas saņēmējs lielākajā daļā dalībvalstu ir vecumā virs 25 gadiem, ar vidējo izglītību un dzīvo ar partneri. Tas daļēji atspoguļo salīdzinoši mazāko gados jaunu, mazkvalificētu darba ņēmēju un vientuļo vecāku īpatsvaru kopējā darbaspēkā.

Neraugoties uz neseno minimālo algu palielināšanu daudzās dalībvalstīs ⁵³, ar likumu noteiktā **minimālā alga daudzos gadījumos joprojām ir zema salīdzinājumā ar citām algām ekonomikā**. Gandrīz visās dalībvalstīs, pamatojoties uz *Eurostat* datiem, likumā noteiktā minimālā alga ir zem 60 % no medianālās algas un 50 % no vidējās algas. 2019. gadā tikai Portugāles ar likumu noteiktā minimālā alga sasniedza abas vērtības, savukārt Bulgārijas – 60 % no medianālās algas. Turklāt tajā pašā gadā minimālā alga zem 50 % no medianālās algas bija deviņās ES dalībvalstīs (Igaunijā, Maltā, Īrijā, Čehijā, Latvijā, Vācijā, Nīderlandē, Horvātijā un Grieķijā, sk. **15. attēlu**). Tajā pašā gadā septiņās valstīs (Igaunijā, Maltā, Īrijā, Čehijā, Latvijā, Ungārijā un Rumānijā) minimālā alga bija zem 40 % no vidējās algas ⁵⁴. Ir gadījumi arī, kad minimālā alga nav pietiekama, lai darba ņēmējus pasargātu no nabadzības riska. Vairākās dalībvalstīs ir nepilnības minimālo algu segumā. Valstīs, kurās ir ar likumu noteikta minimāla alga, tā nepasargā konkrētas darba ņēmēju kategorijas, jo pastāv izņēmumi. Valstīs, kur algas tiek noteiktas tikai darba koplīguma slēgšanas sarunu gaitā, ir nepilnības to darba ņēmēju aptvērumā, kuri – tieši vai netieši – negūst labumu no koplīgumiem.

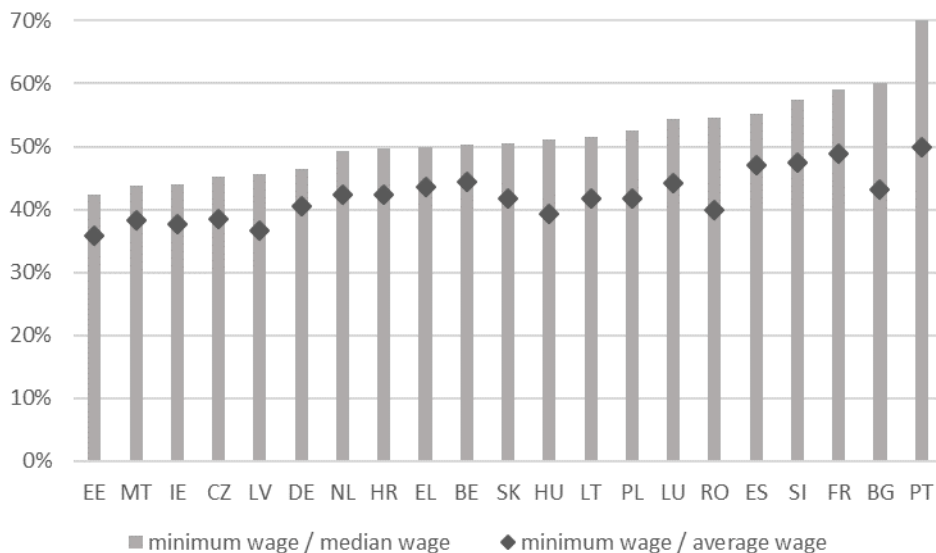
⁵² Sīkākai informācijai sk. ietekmes novērtējumu, kas papildina priekšlikumu Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par adekvātu minimālo algu Eiropas Savienībā, SWD(2020) 245 final.

⁵³ Sīkākai informācijai sk. 3.1.2 iedaļu.

⁵⁴ Pamatojoties uz izpeļņas struktūras apsekojumu (*SES*). *SES* aptver uzņēmumus ar vismaz 10 darbiniekiem, kas varētu nozīmēt to, ka aplēses rada iespaidu par atlīdzības pieaugumu tajās dalībvalstīs, kurās mazie uzņēmumi veido lielu ekonomikas daļu. Tas būtu jāņem vērā, veicot salīdzinājumu starp līdzīgām valstīm un starp valstīm kopumā.

15. attēls. Gandrīz visās dalībvalstīs likumā noteiktā minimālā alga ir zem 60 % no medianālās algas un 50 % no vidējās algas

Minimālās algas kā bruto medianālās un pilna laika darba ņēmēju vidējās algas proporcija, 2019. gads

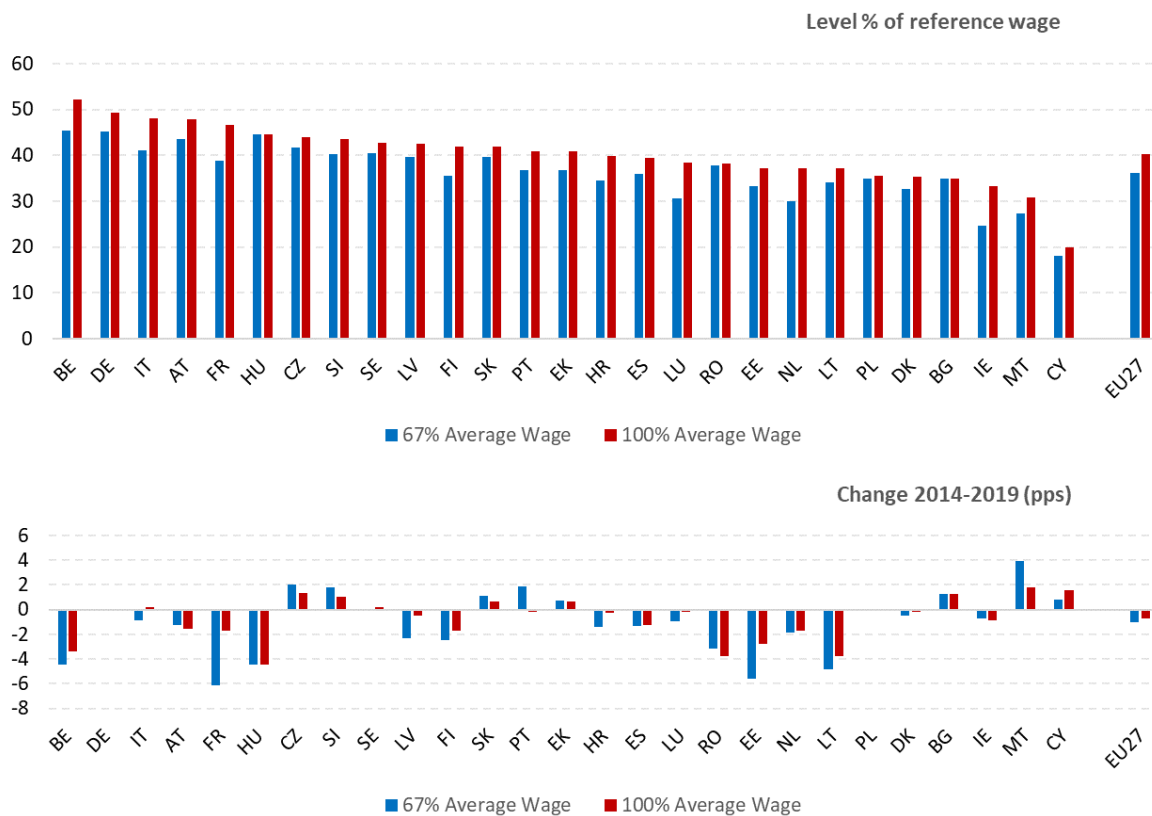
Avots: Komisijas aprēķini, balstoties uz Eurostat datiem (no ietekmes novērtējuma, kas papildina priekšlikumu Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvai par adekvātu minimālo algu Eiropas Savienībā, SWD(2020) 245 final).

Piezīme: Gan vidējo, gan medianālo algu aprēķina, pamatojoties uz izpeļņas apsekojumiem. Konkrēti, lai ekstrapolētu medianālo un vidējo algu 2019. gadā, tika izmantots jaunākais pieejamais izpeļņas struktūras apsekojuma izdevums (SES, kas attiecas uz atlīdzību 2014. gadā). Atvasinātās mediānas un vidējie aritmētiskie rādītāji ir ekstrapolēti, izmantojot datubāzes Eurobase datu kopā "lc_lci_r2_a" publicēto darbaspēka izmaksu indeksa (LCI) datu algu komponentu. Galīgie koeficienti ir aprēķināti, 2019. gada 1. jūlijā spēkā esošo mēneša bruto minimālo darba algu dalot ar medianālo/vidējo mēneša atlīdzību, kas aplēsta pārskata gadam (2019). attēlotas ir dalībvalstis ar likumā noteiktu minimālo algu.

2020. gada 28. oktobrī Komisija ierosināja ES Direktīvu par adekvātu minimālo algu Eiropas Savienībā (2020/0310 (COD)). Patlaban notiek sarunas par direktīvas priekšlikumu. Priekšlikumā ir paredzēta sistēma, ar ko nodrošināt darba ņēmēju piekļuvi adekvātas minimālās algas aizsardzībai ES. Tā mērķis ir veicināt darba koplīguma slēgšanas sarunas par algām visās dalībvalstīs un uzlabot minimālās darba algas aizsardzības īstenošanu un uzraudzību. Attiecībā uz valstīm, kurās ar likumu noteikta minimālā darba alga, tā ierosina noteikt konkrētas prasības, tostarp 1) paredzēt skaidrus un stabilus kritērijus minimālās algas noteikšanai, indikatīvas atsauces vērtības algas adekvātuma novērtēšanai, regulārus un savlaicīgus atjauninājumus, 2) samērīgu un pamatotu ar likumu noteiktās minimālās algas diferencēšanu un atskaitījumu izmantošanu un 3) sociālo partneru produktīvu iesaistīšanu ar likumu noteiktās minimālās algas noteikšanā un atjaunināšanā. Saskaņā ar LESD 154. panta 3. punktu ir veikta divu posmu apspriešanās ar sociālajiem partneriem.

16. attēls. Neraugoties uz kopējo samazinājumu, nodokļu īpatsvars darbaspēka izmaksās saglabājas augsts vairākās dalībvalstīs

Nodokļu īpatsvars darbaspēka izmaksās zema un vidēja līmeņa algām, līmenis un izmaiņas 2014.–2019. gadā

Avots: Nodokļu un pabalstu datubāze, Eiropas Komisija / ESAO.

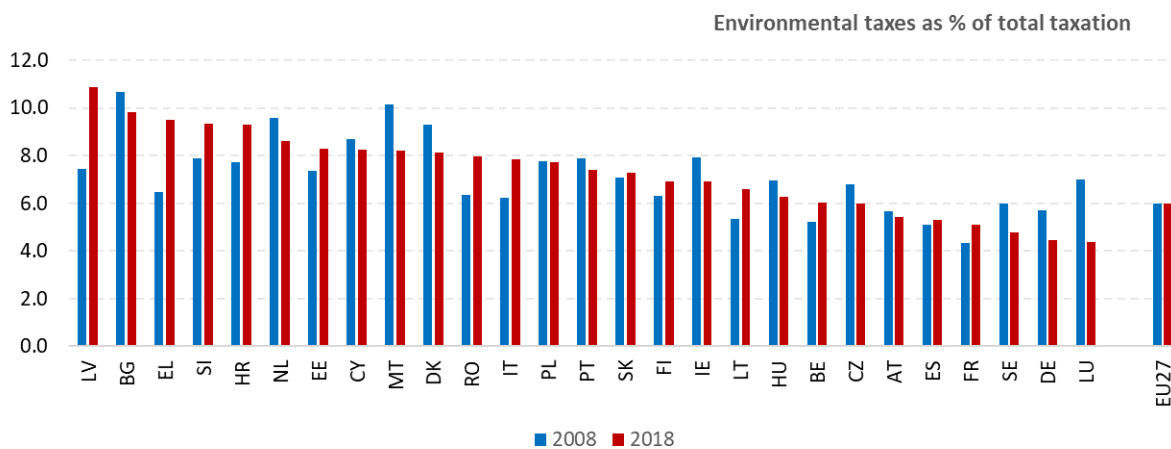
Piezīme: dati attiecas uz mājsaimniecībām ar vienu pelnītāju (bez bērniem).

Vidējam darbaspēka nodokļu slogam ES27 joprojām raksturīga nedaudz lejupejoša tendence ar relatīvi mazām izmaiņām vairumā dalībvalstu. 2019. gadā nodokļu īpatsvars atsevišķiem darba ņēmējiem, kuri saņem vidējo algu, visvairāk samazinājās Lietuvā (-3,4 procentpunkti), savukārt citur samazinājums bija mazāks (zem 1 procentpunkta). Lielākais pieaugums bija vērojams Kiprā (1,2 procentpunkti) un Igaunijā (1,1 procentpunkts). Atšķirības dalībvalstu starpā joprojām ir lielas (sk. 16. attēlu), nodokļu īpatsvars svārstās no aptuveni 20 % Kiprā līdz vairāk nekā 45 % Beļģijā, Vācijā, Itālijā, Austrijā un Francijā. Līdzīgi nodokļu īpatsvars darba ņēmējiem ar zemākiem ienākumiem (definēti kā tie, kuri nopelna 67 % no vidējās algas) dalībvalstu starpā ievērojami atšķiras. Ilgtermiņa perspektīvā nodokļu īpatsvars ir samazinājies gan vidējai algai, gan darba ņēmējiem ar zemākiem ienākumiem, kuru gadījumā samazinājums vidēji ir izteiktāks. Laikposmā no 2014. līdz 2019. gadam nesvērtais vidējais nodokļu īpatsvars ES samazinājās par 0,7 procentpunktiem (un par 1,1 procentpunktu darba ņēmējiem ar zemiem ienākumiem). Lietuvā, Ungārijā, Rumānijā, Beļģijā un Igaunijā bija vērojams nozīmīgs samazinājums abām ienākumu grupām (lai gan Beļģijā abi līmeņi joprojām ir vieni no augstākajiem), savukārt ievērojami samazinājumi darba ņēmējiem ar zemākiem ienākumiem tika reģistrēti arī Francijā, Latvijā un Somijā.

Vairākās dalībvalstīs ir iespējams pārnest nodokļu uzlikšanu no darbaspēka uz citiem avotiem, kuri mazāk kaitē izaugsmei un vairāk atbalsta vides mērķu sasniegšanu. Vides nodokļi (t. i., enerģijas, transporta, piesārņojuma un resursu nodokļi) veidoja gandrīz 6 % no kopējiem nodokļu ieņēmumiem ES27 2018. gadā, to īpatsvaram svārstoties no 10,9 % Latvijā līdz 4,4 % Luksemburgā (17. attēls). Enerģijas nodokļi veidoja lielāko daļu, proti, 77 %, no vides nodokļu ieņēmumiem ES27 2018. gadā. ES27 kopumā vides nodokļu īpatsvars kopējos nodokļu ieņēmumos saglabājās relatīvi stabils laikposmā no 2008. līdz 2018. gadam. Izmaiņas valstu līmenī bija izteiktākas: lielākais pieaugums bija vērojams Latvijā un Grieķijā, savukārt lielākais samazinājums – Luksemburgā. Tomēr jāņem vērā, ka ar vides nodokļu īpatsvaru vien nepietiek, lai secinātu, vai dalībvalsts nodokļu sistēma ir labi strukturēta vides mērķu sasniegšanas atbalstīšanai ⁵⁵.

⁵⁵ Tādu pašu vides nodokļu līmeni var radīt zema nodokļu likme, kas piemērota apjomīgai nodokļu bāzei (t. i., lielā mērā piesārņojoša darbība) vai augsta nodokļu likme, kas piemērota mazai nodokļu bāzei.

17. attēls. Vides nodokļu īpatsvars ES vidēji nav pieaudzis pēdējās desmitgades laikā
 Vides nodokļi kā % no kopējiem nodokļiem, 2008.–2018. gads

Avots: Eiropas Komisija, Nodokļu politikas un muitas savienības ĢD, balstoties uz *Eurostat* datiem.

Ja vides nodokļi nav atbilstīgi izstrādāti, tiem var būt nelabvēlīga distributīva ietekme, salīdzinoši augstāku nodokļu slogu uzliekot mājsaimniecībām ar zemākiem ienākumiem.

Tāpēc kompensācijas mehānismiem ir jānodrošina adekvāta ieņēmumu izmantošana vai ieguldījumi sabiedriskajos pakalpojumos, piemēram, sabiedriskajā transportā, lai piedāvātu alternatīvas.

Siltumnīcefekta gāzu emisijas samazināšanai veltītās klimatrīcības kontekstā (saskaņā ar palielinātajiem mērķrādītājiem un ambīciju līmeni, kas ir ierosināts 2030. gada klimata mērķrādītāja plānā un Eiropas Klimata akta projektā) oglekļa cena un enerģijas izmaksas paaugstināsies, tostarp līdz ar oglekļa nodokļu un emisijas kvotu tirdzniecības sistēmas iespējamo paplašināšanos. No patērētāju skatupunkta abu ietekme ir līdzīga. Pierādījumi liecina, ka degvielai un citiem energoproduktiem uzliktie nodokļi rada vislielāko slogu (kā procentuāla daļa no izmantojamā ienākuma) mājsaimniecībām ar viszemākajiem ienākumiem.⁵⁶ 2030. gada klimata mērķrādītāja plānu papildinošajā ietekmes novērtējumā⁵⁷ atspoguļoti arī proporcionāli lielāki izdevumi par elektroenerģiju, gāzi un cieto kurināmo mājsaimniecībās ar zemākiem ienākumiem. Tāpēc, no taisnīguma skatupunkta raugoties, ir nepieciešami kompensējoši nodokļu instrumenti šādas regresīvas ietekmes mazināšanai. Turklāt energoproduktu finansiālā nepieejamība var saasināt enerģētisko nabadzību⁵⁸. Lai nodrošinātu piekļuvi pamatpakalpojumiem, kas ir nostiprināta kā Eiropas sociālo tiesību pīlāra princips, iespējams paredzēt atbalstu, izmantojot papildus īpaši tam paredzētus nodokļu instrumentus.

⁵⁶ Eiropas Komisija (2020). Nodarbinātība un sociālie procesi Eiropā. 2020. gada pārskats. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs. Pieejams vietnē <https://europa.eu/!MM76mf>.

⁵⁷ SWD(2020) 178 final, 115. lpp.

⁵⁸ Komisijas Ieteikums par enerģētisko nabadzību (C(2020) 9600 final) un to papildinošais Komisijas dienestu darba dokuments, kas ietver ES pamatnostādnes par enerģētisko nabadzību (SWD(2020) 960 final).

Ir parādīts, ka kompensējošs darbaspēka nodokļu samazinājums rada ieguvumus nodarbinātības un ekonomiskās izaugsmes izteiksmē. Darbaspēka nodokļu samazināšana uzlabo nodarbinātības stimulus kopumā, īpaši zema atalgojuma saņēmējiem un citām mērķgrupām, piemēram, gados jauniem un gados vecākiem darba ņēmējiem. Kompensējošu pasākumu līdztekus oglekļa cenas celšanai var uzskatīt par veidu, kā uzlabot darba devēju stimulus saglabāt darbaspēku, ražošanas cenām pieaugot (tā izraisot darbaspēka pieprasījumu). Turklāt darbaspēka nodokļu samazināšanu var izmantot, lai palielinātu darba ņēmēju neto algu (pastāvot konkrētajām darbaspēka izmaksām), tā stimulējot viņus būt aktīviem darba tirgū (un veicinot darbaspēka piedāvājumu). Iepriekš minētais ietekmes novērtējums, kas papildina 2030. gada klimata mērķrādītāja plānu, nesēn ir atspoguļojis pozitīvu ietekmi uz izaugsmi un nodarbinātību, ko rada oglekļa "ieņēmumu reciklēšana" ienākuma vai darbaspēka nodokļu samazinājuma formā.⁵⁹

Vides nodokļu ieņēmumus var izmantot, lai atbalstītu *visus* ienākumus. Uz taisnīgumu balstīta ieņēmumu izmantošana ir tikusi īstenota, piemēram, fiksētas summas pārvedumu vai "oglekļa dividendes" izmaksāšanas formā, tā ļaujot gūt labumu arī mājsaimniecībām bez darba ienākumiem. 2020. gada pārskats par nodarbinātību un sociālajiem procesiem Eiropā, balstoties uz modelēšanu, sniedz piemēru ieņēmumus neietekmējošai fiskālai reformai, kas sastāv no enerģijas nodokļa un fiksētas summas pabalsta, kuru piešķir visām mājsaimniecībām. Ir parādīts, ka šāds pārvedums var pilnībā absorbēt nodokļa negatīvo ietekmi gan uz nabadzību, gan nevienlīdzību. Tā tas ir, jo pabalsts, lai gan tiek piešķirts visiem, salīdzinoši lielāku atbalstu sniedz nabadzīgākām mājsaimniecībām nekā bagātākām.⁶⁰

⁵⁹ Citus līdzīgus rezultātus sk. gada pārskatā par nodarbinātību un sociālajiem procesiem Eiropā.

⁶⁰ 2020. gada pārskats par nodarbinātību un sociālo attīstību Eiropā, 3. nodaļa, 4.2. iedaļa.

3.1.2 Dalībvalstu veiktie pasākumi

Pēc Covid-19 uzliesmojuma visas dalībvalstis pievērsās saīsināta darba laika (SDL) shēmām, lai mazinātu ekonomikas satricinājuma sekas darba tirgū. Pandēmijas dēļ uzņēmumiem visā ES pēkšņi ir bijis jāsamazina vai jāaptur to darbība piegādes ķēžu traucējumu, stingru apturēšanas pasākumu un no tā izrietošā plaša preču un pakalpojumu klāsta pieprasījuma krituma dēļ. Reaģējot uz šīm norisēm, visas ES dalībvalstis ir pastiprinājušas jau esošās SDL shēmas vai ieviesušas jaunas ar mērķi saglabāt nodarbinātību veselības jomas ārkārtas situācijas vissmagākajā fāzē. Eiropas Savienība atbalsta šos centienus ar Eiropas *pagaidu atbalsta instrumentu bezdarba risku mazināšanai ārkārtas situācijā (SURE)*.

Saīsināta darba laika shēmas ir publiskas programmas ar mērķi izvairīties no pārmērīgas darbvietu zaudēšanas lejupslīžu laikā. Tās ļauj uzņēmumiem ekonomiskās grūtībās uz laiku samazināt darba ņēmēju strādājamo stundu skaitu, kuri savukārt saņem ienākumu atbalstu par nestrādātajām stundām. Šo shēmu galvenais mērķis ir aizsargāt darba ņēmējus un darbinieka/darbvietas savstarpējo atbilstību, tā ierobežojot īslaicīga satricinājuma ilgtermiņa sekas. Kopumā shēmas tiek izmantotas, kad ārēji notikumi kavē uzņēmējdarbības aktivitātes (piemēram, tehniski negadījumi, nelabvēlīgi laikapstākļi, kas ietekmē būvniecības vai lauksaimniecības darbus, *force majeure* gadījumi), kā arī īslaicīgas uzņēmumu darbības lejupslīdes gadījumā (piemēram, apgrozījuma vai pasūtījumu apjoma kritums, kuram vajadzētu būt īslaicīgam). Galvenā pazīme ir nodarbinātības attiecību saglabāšana saīsināta darba laika periodā pat gadījumos, kad darba stundas tiek samazinātas līdz nullei (t. i., darba pilnīga apturēšana).

Saīsināta darba laika shēmas var būt labvēlīgas darba devējiem, darba ņēmējiem un ekonomikai kopumā. Tās ļauj uzņēmumiem koriģēt darbaspēka izmaksas, kad pavājinās ekonomiskā aktivitāte, saglabājot darbvietas un cilvēkkapitālu un vienlaicīgi izvairoties no ilgām un dārgām atlaišanas procedūrām, kā arī atkārtotas darbā pieņemšanas izmaksām, kad aktivitāte pilnībā atsākas. No darba ņēmēju skatupunkta šīs shēmas nodrošina (daļēju) ienākumu aizstāšanu, novēršot atlaišanu no darba un ļaujot pielāgošanās slogu vienmērīgāk sadalīt uz visiem darbiniekiem. Ierobežojot darbvietu zudumu, SDL shēmas mazina nodarbinātības un ienākumu nestabilitāti un uzlabo darba tirgus noturību, mazinot slogu uz bezdarbnieka pabalstu sistēmām un ilgstoša bezdarba varbūtību.

Pirms Covid-19 pandēmijas uzliesmojuma 17 ES dalībvalstīs pastāvēja shēma vai sistēma saīsināta darba laika atbalsta nodrošināšanai. Tomēr šīs shēmas ievērojami atšķīrās tajā, kā tās tika izveidotas un pārvaldītas, piemēram, ar īpaši tam izstrādātām shēmām, bezdarbnieka pabalstu sistēmām vai aktīvu darba tirgus politiku.

Beļģijai, Vācijai, Francijai, Itālijai, Luksemburgai, Austrijai un Portugālei pirms krīzes jau bija īpaši tam paredzētas un labi izstrādātas shēmas. Šajās valstīs uzņēmumi iesniedz pieprasījumu par shēmas pārvaldību atbildīgajai iestādei. Kad atļauja tiek piešķirta, uzņēmums var pielāgot savu darbinieku darba stundas, maksājot viņiem ierasto algu par nostrādātajām stundām un kompensāciju par nestrādātajām stundām (parasti zemāku nekā parastā alga). Uzņēmums saņem (daļēju vai pilnu) kompensāciju ar valsts saīsināta darba laika shēmas starpniecību.⁶¹ Zviedrija tiesību aktu ietvaros līdzīgu shēmu izveidoja 2014. gadā, kuru iespējams "aktivizēt" smagas un dziļas ekonomikas recesijas gadījumā. Bulgārija izstrādāja tiesisko regulējumu pēc 2009. gada krīzes, taču tās shēma bija "neaktīva", jo pēdējos gados pirms Covid-19 krīzes tā netika finansēta. Arī Ungārijā pastāvēja saīsinātā darba laika shēma ("*Azonnal Cselekszünk*"), kas bija relatīvi neliela un pirms Covid-19 tika neregulāri izmantota un finansēta.

Dānijā, Īrijā, Nīderlandē, Spānijā un Somijā atbalsts par saīsinātu darba laiku parasti (pirms krīzes) ir ticis sniegts ar bezdarbnieka pabalstu sistēmas starpniecību. Šajās sistēmās uzņēmumiem ir iespēja uz laiku samazināt savu darbinieku darba laiku (dažos gadījumos, piemēram, Somijā, arī uz laiku atlaist darbiniekus, lai gan citādā ziņā nodarbinātības attiecības turpina būt spēkā). Savukārt skartie darba ņēmēji var reģistrēties kā darba meklētāji un saņemt bezdarbnieka pabalstu uz laiku, kas atbilst nestrādāto dienu skaitam (tā sauktais "*daļēja bezdarba pabalsts*"). Nosacījumi šāda "daļēja" bezdarbnieka pabalsta saņemšanai ir noteikti individuālu darba ņēmēju līmenī un ir tādi paši kā standarta ("pilna") bezdarbnieka pabalstam. Konkrēti, (ar dažiem izņēmumiem, piemēram, Spāniju) darba ņēmēji var pieprasīt daļēja bezdarba pabalstu, ja ir veiktas nepieciešamās iemaksas, un viņiem ir jāpakļaujas standarta prasībām attiecībā uz darba meklēšanu un gatavību strādāt (proti, tiek gaidīts, ka viņi pieņems iespējamus pilna laika darba piedāvājumus).

⁶¹ Beļģija ir izņēmums, jo darba ņēmēji kompensāciju saņem nepastarpināti no federālās aģentūras, kas ir atbildīga par bezdarba apdrošināšanas pabalstu izmaksāšanu.

Horvātijā un Slovākijā saīsināta darba laika atbalsts ir ticis pārvaldīts kā aktīvas darba tirgus politikas forma. Sākumā šīm shēmām bija ierobežots budžets, neliels uzņēmumu un darba ņēmēju segums un tās ietvēra darbvietu saglabāšanas prasības (pienākumu darba devējiem saglabāt nodarbinātības līmeni noteiktu laiku pēc atbalsta saņemšanas). Reaģējot uz Covid-19 krīzi, šīs shēmas tika ievērojami stiprinātas ar apjomīgiem budžeta piešķirumiem un plašu uzņēmumu un darba ņēmēju aptvērumu.

Pēc Covid-19 uzliesmojuma visas dalībvalstis ir pielāgojušas savas saīsinātā darba laika (SDL) shēmas ar mērķi sekmēt to izmantošanu un palielināt potenciālo atbalsta saņēmēju loku. Piemēram, dalībvalstis ir racionalizējušas administratīvās procedūras SDL atbalsta piešķiršanai, piemēram, saīsinot paziņošanas periodu, ieviešot jaunu "Covid-19 izraisīta ārkārtas situācija" pamatojumu (automātiski tiek uzskatīts par *force majeure* gadījumu) un/vai mīkstinot prasības par iepriekšēju apspriešanos ar darba ņēmēju pārstāvjiem un saīsinot pabalstu pieprasīšanas periodu. Tāpat tās paplašināja shēmu tvērumu attiecībā uz uzņēmumiem un nozarēm, kas iepriekš nebija atbalsttiesīgi. Piemēram, Vācija, Spānija, Francija, Itālija, Luksemburga, Austrija, Portugāle un Somija ir grozījušas savu SDL shēmu noteikumus, lai racionalizētu procedūras, atvieglotu piekļuvi un/vai paplašinātu shēmu tvērumu (piemēram, iekļaujot pašnodarbinātas personas un darba ņēmējus, kuri pavisam nesen sākuši strādāt). Spānija un Somija racionalizēja administratīvās procedūras un ievērojami mīkstināja atbilstības kritērijus, lai ļautu visiem darbiniekiem saņemt SDL atbalstu neatkarīgi no veikto iemaksu vēstures un neskarot viņu uzkrātās tiesības saņemt "standarta" bezdarbnieka pabalstu. Dažas dalībvalstis samazināja darba devēju izmaksas līdz nullei. SDL ilgums arī ir pagarināts, ņemot vērā krīzes ārkārtas raksturu un nenoteiktību attiecībā uz tās ilgumu. Turklāt dažas dalībvalstis (tostarp Beļģija un Francija) ir uz laiku palielinājušas kompensāciju darba ņēmējiem vai darba devējiem par nestrādātajām stundām. Francija ir pieņēmusi arī nozaru atkāpes no kopīgajiem noteikumiem tām nozarēm, kuras visvairāk skārusi ar Covid-19 saistīto ārkārtas pasākumu ietekme (aviācija, tūrisms).

Dažas dalībvalstis izvēlējās ieviest jaunas programmas, kas vērstas tieši uz nodarbinātības līmeņa saglabāšanu Covid-19 pandēmijas skartajos uzņēmumos. Piemēram, Dānija, Īrija un Nīderlande ieviesa jaunas ārkārtas (saīsināta darba laika) shēmas, kuru ietvaros atbalsts tiek novirzīts tieši darba devējam, neizmantojot bezdarbnieka pabalstu sistēmu. Piemēram, Nīderlandē iepriekšējo SDL shēmu aizstāja dāsnāki pasākumi. Darba devēji, kuri paredz ieņēmumu zudumu (vismaz 20 % apmērā), var pieteikties darbaspēka izmaksu pabalstam ne vairāk kā 90 % apmērā. Šī shēma darbojās no 2020. gada marta un ir pagarināta līdz 2021. gada jūlijam. Darbaspēka izmaksu subsīdija no 2020. gada oktobra samazinājās līdz 80 %. Ņemot vērā jaunus apturēšanas pasākumus, Nīderlandes valdība 2021. gada janvāra beigās palielināja algu izmaksu subsīdiju procentuālo likmi līdz 85 %.

Visas dalībvalstis, kurās nepastāvēja saīsināta darba laika shēmas, ir īstenojušas šīm shēmām līdzīgus ārkārtas pasākumus, lai novērstu atlaišanu no darba. Proti, tika piešķirts pagaidu atbalsts darba ņēmējiem, kas nodarbināti uzņēmumos, kuru darbība ir apturēta vai ievērojami samazināta. Konkrēti, dažas valstis (piemēram, Malta, Grieķija, Lietuva un Rumānija), kurās tiesību akti jau ļāva darba devējiem samazināt darba laiku vai apturēt darba līgumus pienācīgi pamatotos gadījumos, ieviesa valsts subsīdijas, lai finansētu skarto darba ņēmēju ienākumu atbalstu. Piemēram, kopš 2020. gada jūnija *SYN-ERGASIA* shēma Grieķijā sniedz iespēju līdz 50 % samazināt nedēļas darba laiku pilna laika darbiniekiem uzņēmumos, kuru apgrozījums ir krities par vismaz 20 %. Valsts sedz 60 % no darba ņēmēja neto algas un 100 % sociālā nodrošinājuma iemaksu, kas atbilst nestrādāto stundu skaitam. Ja neto alga pēc iepriekš minētās korekcijas ir mazāka par likumā noteikto neto minimālo darba algu vai dienas algu, starpību maksā no valsts budžeta.

Lai gan īstermiņā SDL shēmas ir piemērotas ārēja ekonomikas satricinājuma tūlītējo seku risināšanai, to paldzināta izmantošana var kavēt strukturālas pārmaiņas. Līdz ar Covid-19 krīzes sākumu galvenais uzdevums attiecībā uz darba tirgu ir bijis esošo darbvietu saglabāšana. Pandēmijai ieilgstot, krīzes ekonomiskā ietekme uz pieprasījuma struktūru un uzņēmumu aktivitāti kļūst arvien skaidrāk redzama, un līdz ar to nepieciešamība pēc strukturālām pārmaiņām arvien vairāk izvirzās priekšplānā. Jo ilgāk krīze turpināsies, jo lielāks kļūst risks, ka SDL shēmas subsidēs darbvietas uzņēmumos, kuri vairs nav dzīvotspējīgi. SDL shēmas var arī samazināt varbūtību, ka cilvēki bez stabila darba tādu atradīs, un tādējādi varētu palēnināties nodarbinātības izaugsme atveseļošanas laikā. Tāpēc, ekonomikai sākot atveseļoties, varētu veicināt politikas, ar ko sekmēt strukturālas pārmaiņas un darba ņēmēju pārorientēšanu uz citām nozarēm (piemēram, ar labi izstrādātu darbā pieņemšanas stimulu un pārkvalifikācijas pasākumu palīdzību), un šīs politikas būtu jāpielāgo katras valsts ekonomiskajai situācijai.

Dažas dalībvalstis jau ir sākušas mazināt saīsināta darba laika shēmu un citu ārkārtas pasākumu izmantošanu, savukārt citas tos ir pielāgojušas vai pagarinājušas. Piemēram, Igaunijā pandēmijas risināšanai pieņemto ārkārtas pasākumu piemērošanas termiņš beidzās vasarā, un pašlaik (ziņojuma izstrādes laikā) tie nav tikuši pagarināti. Citas dalībvalstis ir sākušas ierobežot piekļuvi ārkārtas shēmām, to paredzot tikai tiem uzņēmumiem, kurus vēl arvien tieši skar ar sanitāro krīzi saistītie ierobežojumi (piemēram, Beļģija, Grieķija un Kipra). Visbeidzot, vairākas dalībvalstis ir pagarinājušas dažu ārkārtas pasākumu piemērošanas termiņu līdz 2020. gada beigām (piemēram, Francija ⁶², Itālija un Grieķija) vai 2021. gada beigām (piemēram, Vācija, Malta, Zviedrija, Kipra, Spānija).

⁶² Īpaša situācija ir Francijā: ar 1. jūliju tika samazināts darba devējiem paredzētās kompensācijas apjoms, taču nozarēm, kuras krīze ietekmējusi visvairāk, tas ir saglabāts ārkārtas pasākumu līmenī.

Vairākas dalībvalstis ir pieņēmušas pasākumus darbinieku noturēšanas vairošanai un darbaspēka pieprasījuma atbalstīšanai ar darbā pieņemšanas stimuliem ⁶³. Piemēram, Grieķijā pastāvošās darbā pieņemšanas subsīdiju shēmas, ko vada valsts nodarbinātības dienests, ir stiprinātas ar papildu vietām, pagarinātu ilgumu (līdz 2 gadiem) un palielinātu subsīdiju likmi (75–100 % algas izmaksu ar maksimālo summu 750–900 EUR – atkarībā no katras konkrētās programmas). Papildus tam oktobrī tika sākta jauna shēma, lai stimulētu 100 000 darbvieta radīšanu privātajā sektorā, kuras ietvaros valsts 6 mēnešus sedz sociālā nodrošinājuma iemaksas. Horvātijā pagaidu algas atbalsta shēma (līdz 50 % no minimālās algas) ir tikusi paplašināta, lai atbalstītu darba ņēmējus, kurus ir skāruši sanitārie ierobežojumi, lielākā daļa no viņiem ir sezonas darbinieki tūrisma un pakalpojumu nozarē. Rumānijā tika īstenoti vairāki pasākumi (papildus pastāvošajām nodarbinātības subsīdiju shēmām), tostarp atbalsts gados jauniem un gados vecākiem darba ņēmējiem un pašnodarbinātām personām, lai risinātu jaunākās darba tirgus problēmas. Flandrijas reģions Beļģijā ir pārskatījis esošos darbā pieņemšanas stimulus ilgstoši nenodarbinātajiem, savukārt Valonijas reģions izvērtē kopējo darbā pieņemšanas stimulu sistēmu, lai uzlabotu tās efektivitāti. 2020. gada maijā Ungārija pieņēma rīcības plānu darbvieta saglabāšanai un jaunu darbvieta radīšanai nozarēs, kas noteiktas par prioritārām, ieskaitot veselības aprūpi, būvniecību, lauksaimniecību, transportu un tūrisma. Rīcības plānā ir iekļauti pasākumi, ar ko cita starpā nodrošina algu kompensāciju uzņēmumiem par to augsti kvalificētajiem darbiniekiem pētniecības, attīstības un inovācijas nozarē un algas subsīdijas darba devējiem gadījumā, ja tie nodarbina darba meklētājus. Itālija augustā ieviesa darbā pieņemšanas stimulu, lai veicinātu darbvieta ar beztermiņa līgumiem radīšanu. Spānija ir ieviesusi darbā pieņemšanas stimulus, kas vērsti uz negatīvi skartajiem darba ņēmējiem tūrisma nozarē Baleāru un Kanāriju salās. Latvijā ir noteikta jauna algas subsīdija uz trīs mēnešiem laikposmā līdz 2020. gada beigām. Darba devējs saņems summu līdz 50 % no darba ņēmēja mēnešalgas (maksimums 430 EUR mēnesī) ar nosacījumu, ka viņš nodarbinās iepriekš bez darba bijušo personu vismaz trīs mēnešus pēc subsīdijas beigu termiņa. Kipra oktobra beigās plāno īstenot subsīdiju shēmu, lai veicinātu bezdarbnieku, bijušo ieslodzīto un gados jaunu cilvēku pieņemšanu darbā. Plašas reformas ietvaros Somija ir iecerējusi vienkāršot pastāvošo algas subsīdiju sistēmu, lai vairotu šīs sistēmas izmantošanu uzņēmumos, īpaši MVU.

⁶³ Šajā rindkopā apskatītas vispārīgas darbā pieņemšanas subsīdijas. Sīkākai informācijai par pasākumiem, kas vērsti uz konkrētām grupām vai īstenoti vispārīgāk kā daļa no ADTP, sk. 3.2. un 3.3. iedaļu.

Konkrēti, ir izstrādāti plāni administratīvā sloga mazināšanai darba devējiem un maksājumu procesa paātrināšanai, kas tiks cieši saistīts ar darba ņēmēja turpmāko prasmju vajadzību identificēšanu. Lietuvā algas subsīdijas bija pieejamas tiem, kas nodarbināja konkrētas atbalstītās personas (piemēram, personas ar invaliditāti, vecus cilvēkus vai jauniešus, ilgstošos bezdarbniekus utt.). Šādas subsīdijas varēja izmaksāt ne ilgāk kā sešus mēnešus (ne vairāk kā minimālās mēnešalgas – 607 EUR – apmērā) un ne ilgāk kā līdz 2020. gada 31. decembrim.

Ar likumu noteiktā minimālā darba alga lielākajā daļā dalībvalstu 2020. gadā tika paaugstināta salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu.⁶⁴ Dažās valstīs tā tika paaugstināta ievērojami (piemēram, Polijā par 17 %, Slovākijā par 12 %, Čehijā par 11 %). Minimālā alga Rumānijā tika paaugstināta par 7 %, sasniedzot aptuveni 40 % no vidējās algas valstī. Beļģijā ar likumu noteiktā minimālā alga joprojām ir iesaldēta (neskaitot indeksāciju), jo sociālie partneri nav spējuši vienoties. Spānijā atšķirībā no iepriekšējās reizes par jaunāko minimālās algas paaugstinājumu (par 5,5 % pēc 22,3 % lēciena 2019. gadā) tika noturētas sarunas un panākta vienošanās ar sociālajiem partneriem. Latvijas minimālā alga ar valdības lēmumu tiks paaugstināta par 16 %, sākot ar 2021. gada janvāri. Vācijā Minimālās algas komisija ierosināja minimālās algas paaugstinājumu 10 % apmērā četros posmos turpmāko divu gadu laikā. Vācija šobrīd pārskata minimālās algas noteikšanas procedūru, balstoties uz pieredzi, kas gūta pēc likumā noteiktās minimālās algas ieviešanas. Dažas valdības (piemēram, Spānijas) ir paziņojušas vai vēl izskata plānus par likumā noteiktās minimālās algas pacelšanu līdz 60 % no medianālās vai vidējās algas. Slovākijā jauns mehānisms valsts minimālās algas noteikšanai tika pieņemts 2019. gadā, nosakot, ka, ja sociālie partneri noteiktajā termiņā (līdz katra gada 15. jūlijam) nevienojas par algas līmeni nākamajam gadam, tas tiks noteikts automātiski 60 % apmērā no iepriekšējā gada vidējās nominālās bruto algas ekonomikā. Jaunais mehānisms pirmo reizi bija jāpiemēro 2021. gada minimālajai algai, bet vēl viens grozījums, ko parlaments pieņēma 2020. gada oktobrī, nosaka *ad hoc* paaugstinājumu 2021. gadā (zemāku nekā uz iepriekšējiem aprēķiniem balstītais) un pazemina automātisko formulu līdz 57 % no vidējās nominālās bruto algas pēdējos divos gados. Daudzas valstis izskata iespēju turpināt ievērojami paaugstināt minimālo algu pēc 2020. gada daļēji saistībā ar relatīvu mērķrādītāju un daļēji absolūtā izteiksmē.

⁶⁴ Sk. Eurofound (2020). Minimālās algas 2020. gadā: gada ziņojums. Pieejamas vietnē: <https://europa.eu/!hR69mk>.

Pēdējā gada laikā reģistrētas tikai nelielas izmaiņas algu noteikšanas noteikumos un sistēmās.

Viens izņēmums ir Grieķija, kur 2019. gada oktobrī tika ieviesta iespēja nepievienoties nozares vai profesiju nolīgumiem, īpaši uzņēmumiem, kas saskaras ar ekonomiskām problēmām (bankrotu, pārstrukturēšanu, likvidāciju, ieņēmumus nenesošiem aizdevumiem) vai īpašu kategoriju uzņēmumiem, piemēram, sociālās ekonomikas uzņēmumiem. Turklāt par koplīgumu pagarināšanu ir tiesīgs lemt nodarbinātības ministrs – pēc nepārprotama lūguma, ko izteikusi viena no parakstītājām pusēm. Šis lūgums ir jāpapildina ar analīzi par aplēsto ietekmi uz ekonomiku un darba tirgu papildus jau pastāvošajam kritērijam par pārstāvību (nolīgums jau attiecas uz 50 % darbaspēka). Ir izveidots publisks reģistrs attiecīgi darba devēju apvienībām un arodbiedrībām, lai pārbaudītu to pārstāvības atbilstību darba koplīgumu slēgšanas prasībām. Vēl nav skaidrs, kā šīs pārmaiņas praksē ietekmēs darba koplīguma slēgšanas sarunas. ES daži algu noteikšanas pasākumi (vai nu kolektīvi apstiprināti, vai pēc valdības iniciatīvas) tika vērsti uz veselības jomas un ar to saistītām profesijām, reaģējot uz Covid-19 pandēmiju. Vairākas dalībvalstis, tostarp Bulgārija, Latvija un Lietuva, ieviesa pasākumus, lai uz laiku palielinātu algas veselības aprūpes sistēmas personālam un/vai citām darba ņēmēju kategorijām, kas tieši iesaistītas pandēmijas apkarošanā. Ar veselības nozari saistīti koplīgumi nesen tika noslēgti, piemēram, Austrijā, Beļģijā (federālā līmenī), Francijā un Vācijā (attiecībā uz medicīnas māsām).

Lielākā daļa pasākumu, kas pēdējos mēnešos īstenoti darbaspēka nodokļu jomā, ir izstrādāti kā reakcija uz Covid-19 pandēmiju. Analizējot, kā dalībvalstis ar sākotnējiem nodokļu pasākumiem reaģēja uz slimības uzliesmojumu, izteikti parādās, ka tas tika darīts, lai novērstu strauju bezdarba pieaugumu un lai mazinātu spiedienu uz uzņēmumiem. Turklāt dalībvalstis ieviesa pasākumus nolūkā aizsargāt uzņēmumu naudas plūsmu, visbiežāk tam izmantojot nodokļu nomaksas atlikšanu. Nodokļu nomaksas atlikšana ir tikusi ieviesta šādās kategorijās: uzņēmumu ienākuma nodoklis (UIN), iedzīvotāju ienākuma nodoklis (IIN), nekustamā īpašuma nodoklis, PVN un sociālā nodrošinājuma iemaksas (SNI). Dažas dalībvalstis ir ieviesušas arī plašākus nodokļu atvieglojumus, tostarp nodokļu un/vai sociālā nodrošinājuma iemaksu atlaides laikus veiktiem maksājumiem, nodokļu samazinājumu smagi skartajiem uzņēmumiem, atsevišķu nodokļu un SNI pagaidu apturēšanu un nodokļu kredītu.

Daudzas dalībvalstis izstrādāja nodokļu pasākumus, kuru mērķis ir aizsargāt neaizsargātus darba ņēmējus, ekonomikas nozares vai iedzīvotāju kategorijas ar mērķtiecīgu pagaidu pasākumu palīdzību. Piemēram, Beļģija un Itālija ir ieviesušas iespēju atlikt 2020. gada sociālā nodrošinājuma iemaksu veikšanu. Beļģijā pašnodarbinātas personas var arī izmantot sociālā nodrošinājuma iemaksu samazināšanu vai atcelšanu atkarībā no konkrētiem apstākļiem. Spānijā pašnodarbinātas personas var atlikt nodokļu nomaksu un sociālā nodrošinājuma iemaksu veikšanu uz sešiem mēnešiem, ja viņu darbību ir pārtraukusi ārkārtas stāvokļa izsludināšana. Polija ir īstenojusi pagaidu atbrīvojumu (vai samazinājumu atkarībā no uzņēmuma lieluma) no sociālā nodrošinājuma iemaksu veikšanas maziem uzņēmumiem un sociālajiem kooperatīviem. Portugāle ir ieviesusi daļēju atbrīvojumu no darba devēju sociālā nodrošinājuma iemaksu veikšanas uz laiku līdz trīs mēnešiem par darbiniekiem, uz kuriem attiecas ārkārtas atbalsta pasākumi. Slovākija ir pagarinājusi termiņu darba devēju un pašnodarbināto personu obligātajām iemaksām sociālā nodrošinājuma fondos. Saskaņā ar šo shēmu jebkurš darba devējs un pašnodarbināta persona, kura veic obligātās iemaksas sociālās apdrošināšanas fondos un kuras ienākumi no darbības ir krituši par vismaz 40 %, var izmantot tiesības atlikt maksājumus. Somijā, lai atbalstītu privātā sektora darba devējus pēc iespējas lielāka darbvietu skaita saglabāšanā, darba devēju sociālā nodrošinājuma iemaksas ir samazinātas par 2,6 procentpunktiem laikposmā no 2020. gada maija līdz decembrim. Lai segtu papildu izmaksas, iemaksas tiks palielinātas par 0,4 procentpunktiem laikposmā no 2022. līdz 2025. gadam. Šis pasākums tika izstrādāts, to saskaņojot ar sociālajiem partneriem. Turklāt valsts līdzfinansē daļu no sociālā nodrošinājuma iemaksām darba devējiem, kuri ir reģistrējuši apgrozījuma samazināšanos trīs mēnešu laikposmā (ar iespējamu pagarinājumu). Itālijā ir ieviests pagaidu atbrīvojums no maksājamajām sociālajām iemaksām darba devējiem, kuri atsakās no saīsināta darba laika shēmām un atsāk darbību pilnā apmērā. Ungārija ir ieviesusi pagaidu atbrīvojumus no nodarbinātības algas nodokļiem dažās nozarēs un no fiksētas summas nodokļiem mazajiem uzņēmumiem, lai vērstos pret krīzes ietekmi.

Citos gadījumos ir īstenoti stabilāki vai pastāvīgi pasākumi ar mērķi samazināt nodokļu īpatsvaru darbaspēka izmaksās, kam varētu būt pozitīva ietekme uz darbaspēka pieprasījumu un piedāvājumu. Piemēram, Grieķija ar 2020. gada jūniju par 0,9 procentpunktiem samazināja sociālā nodrošinājuma iemaksas pilna laika darbiniekiem. Valdība ir paziņojusi par turpmāku samazinājumu 3 procentpunktu apmērā 2021. gadā. Polijā papildus atbrīvojumam no nodokļiem gados jaunākiem darba ņēmējiem kopš 2019. gada oktobra pirmā ienākuma nodokļa likme ir pazemināta no 18 % līdz 17 %. No nodokļiem atbrīvojamās izmaksas darba ņēmējiem arī tika palielinātas. Lietuva ar 2020. gada jūliju palielināja neapliekamo minimumu no 350 EUR mēnesī līdz 400 EUR mēnesī. Itālija samazināja nodokļu īpatsvaru darbaspēka izmaksās atkarīgajiem darbiniekiem: ja ienākumi gadā nepārsniedz 28 000 EUR, pēdējos sešos 2020. gada mēnešos tiek piemērots 600 EUR atskaitījums, kurš no 2021. gada būs 1200 EUR. Lielākiem ieņēmumiem (līdz 40 000 EUR) ir paredzēti mazāki atskaitījumi. Šis pasākums aizstāj iepriekšējo atskaitījumu ("*bonus Renzi*") ienākumiem no 8000 līdz 26 600 EUR. Flandrijā (Beļģijā) no 2021. gada "nodarbinātības piemaksa" par vismaz 50 euro mēnesī palielinās neto algas tiem darba ņēmējiem, kuru bruto mēnešalga nepārsniedz 1700 EUR. Piemaksa pakāpeniski samazinās līdz nullei cilvēkiem, kuru bruto mēnešalga ir 2500 EUR. Plānots, ka šāds pasākums ļaus risināt bezdarba un neaktivitātes slazdus. Ungārijā sociālo iemaksu nodoklis ir samazināts no 19,5 % līdz 17,5 % no 2019. gada 1. jūlija un vēl par 2 procentpunktiem – līdz 15,5 % – no 2020. gada 1. jūlija.

3.2. 6. pamatnostādne. Stiprināt darbaspēka piedāvājumu un uzlabot piekļuvi nodarbinātībai, prasmēm un kompetencēm

Šajā iedaļā ir aplūkots, kā tiek īstenota nodarbinātības 6. pamatnostādne, kurā dalībvalstīm ieteikts nodrošināt apstākļus, kas veicinātu darbaspēka piedāvājumu, prasmes un kompetences. 3.2.2. iedaļā ir apkopoti dalībvalstu veiktie politikas pasākumi šajās politikas jomās.

3.2.1. Galvenie rādītāji

Pēdējos desmit gados izglītību un apmācību priekšlaicīgi pametušo īpatsvars⁶⁵ ES līmenī būtiski samazinājās, taču Covid-19 krīze pastiprina nepieciešamību turpināt centienus.

Izglītības priekšlaicīgas pamešanas rādītājs 2019. gadā bija 10,2 %, kas – pēc būtiska uzlabojuma (par gandrīz 4 procentpunktiem) salīdzinājumā ar 2009. gadu – pārsniedz stratēģijas "Eiropa 2020" pamatmērķi tikai par 0,2 procentpunktiem. Progresu ES līmenī galvenokārt virzīja vairākas dalībvalstis, kurās bija vērojami ļoti būtiski uzlabojumi: Portugāle (-20,3 procentpunkti), Spānija (-13,6 procentpunkti), Grieķija (-10,1 procentpunkts) un Malta (-8,5 procentpunkti).⁶⁶ Pēdējā desmitgadē tikai Slovēnijā un Čehijā izglītības priekšlaicīgas pamešanas rādītāji pieauga (attiecīgi +3,4 un +1,3 procentpunkti, sk. 17. attēlu un 19. attēlu). Tomēr pēdējos četros gados, kad izglītību priekšlaicīgi pametušo īpatsvars vidēji ir bijis nemainīgs, ES līmenī nav novēroti būtiski uzlabojumi. Dažās dalībvalstīs, kurām šajā ziņā sociālo rezultātu pārskatā bija slikti rādītāji, jo īpaši Spānijā, Maltā, Rumānijā, Bulgārijā un Itālijā, izglītības priekšlaicīga pamešana joprojām ir būtiska problēma un prioritāte, un kopš iepriekšējā gada ir panākti atšķirīga līmeņa uzlabojumi. Vairākās valstīs vērojamas lielas reģionālas atšķirības izglītības priekšlaicīgas pamešanas rādītājos (sk. 4. pielikumu). Covid-19 krīzes dēļ ieilgušie skolu slēgšanas periodi varētu palielināt izglītības priekšlaicīgas pamešanas rādītājus, ņemot vērā nesamērīgo ietekmi uz visneaizsargātākajiem skolēniem, un tas nozīmē, ka ir jāturpina centieni novērst šo problēmu.

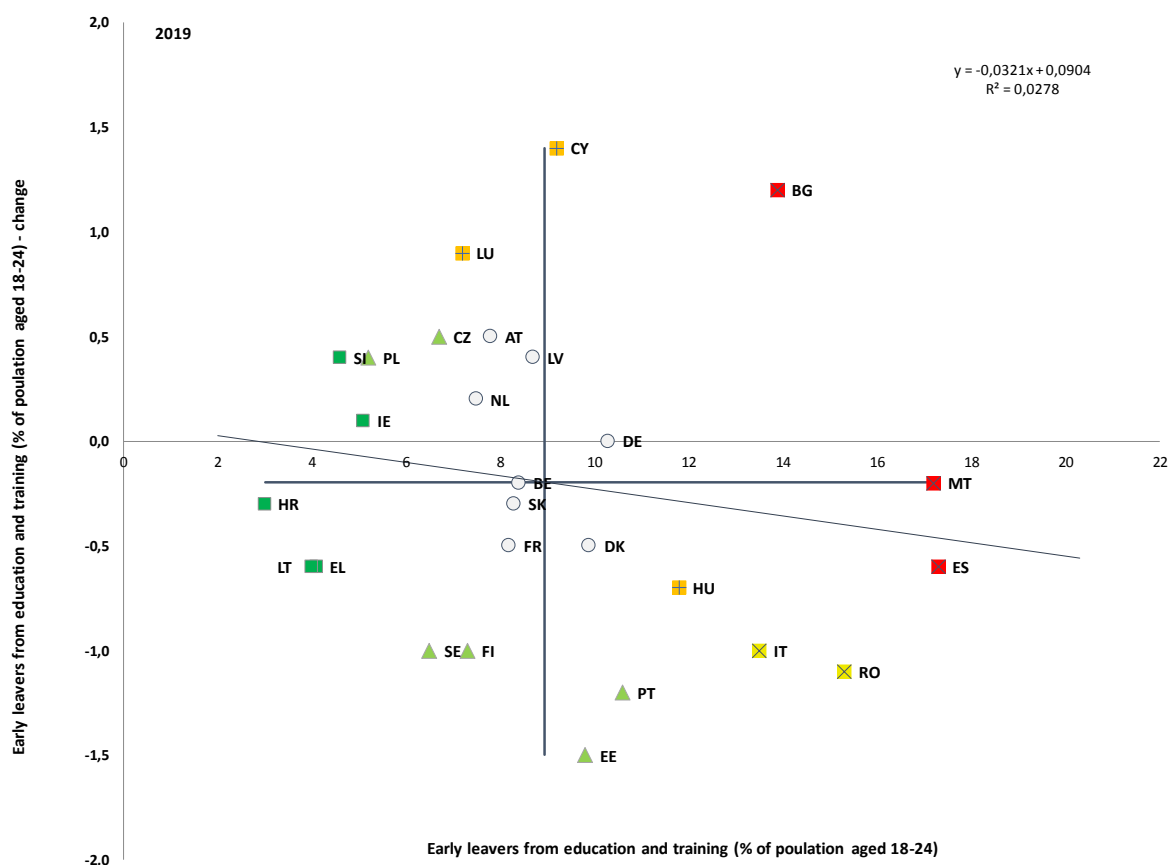
⁶⁵ Izglītību priekšlaicīgi pametušo personu īpatsvars ir definēts kā tādu 18–24 gadus vecu jauniešu īpatsvars, kuri pabeiguši ne vairāk kā pamatskolas izglītības otro posmu (proti, *ISCED* 0–2 līmenis) un kuri nav iesaistījušies tālākizglītībā un apmācībā četras nedēļas pirms ES darbaspēka apsekojuma (DSA).

⁶⁶ Lai sasniegtu šos uzlabojumus, dalībvalstis izmantoja dažādus intervences pasākumus, tostarp ES fondu atbalstu. Analīzi sk.: Eiropas Komisija (2020). *Assessment of the implementation of the 2011 Council recommendation on policies to reduce early school leaving* (Padomes 2011. gada ieteikuma par politiku izglītības priekšlaicīgas pamešanas rādītāja samazināšanai īstenošanas novērtējums).

Izglītības priekšlaicīga pamešana skar galvenokārt jauniešus, kuriem nepieciešams papildu atbalsts, lai turpinātu izglītību. Vidēji ES 2019. gadā vairāk jaunu vīriešu (11,9 %) nekā jaunu sieviešu (8,4 %) pameta izglītību priekšlaicīgi. Tikai Rumānijā un Čehijā situācija atšķiras (Rumānijā 14,9 % zēnu salīdzinājumā ar 15,8 % meiteņu; Čehijā 6,6 % zēnu salīdzinājumā ar 6,8 % meiteņu). Kopumā skolēnu sociālekonomiskā vide, kurā vecāku izglītība ir būtisks faktors, lielā mērā ietekmē izglītības priekšlaicīgu pamešanu. Arī migrantu izcelsmei ir nozīme – vidēji ES uz vietas dzimušo iedzīvotāju vidū izglītību priekšlaicīgi pametušo īpatsvars ir daudz mazāks (8,9 %) nekā citā ES valstī dzimušo iedzīvotāju vidū (21,4 %) un ārpus ES dzimušo iedzīvotāju vidū (22,5 %). Trīs dalībvalstīs (Itālijā, Spānijā un Grieķijā) 2019. gadā vairāk nekā 25 % jauniešu, kas dzimuši ārpus ES, bija priekšlaicīgi pametuši izglītību.

18. attēls. Izglītības priekšlaicīgas pamešanas rādītāji dalībvalstīs ievērojami atšķiras

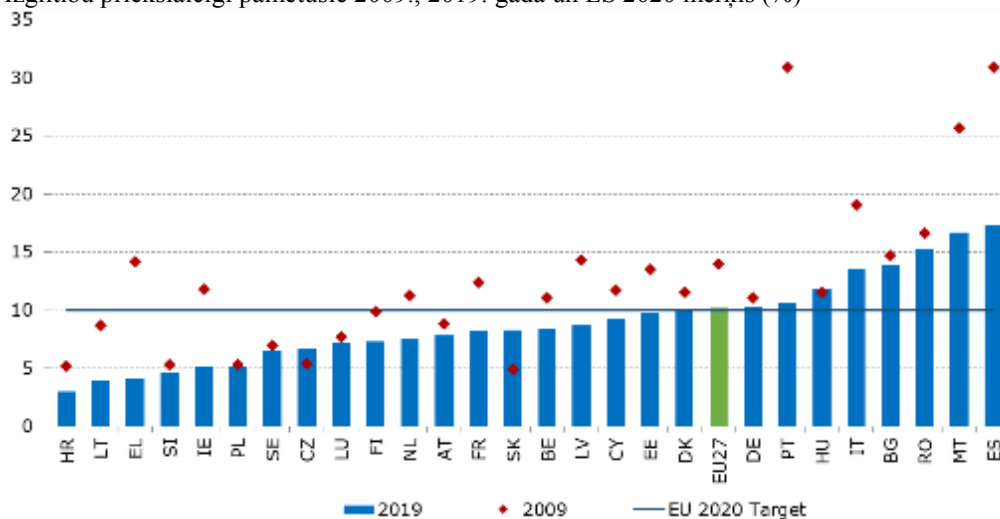
Izglītību priekšlaicīgi pametušās personas (% no iedzīvotājiem vecumā no 18 līdz 24 gadiem) un izmaiņas gada laikā (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs)

Avots: Eurostat, DSA, tiešsaistes datu kods: [\[edat_lfse_14\]](#). Laikposms: 2019. gada līmenis un izmaiņas gada laikā attiecībā pret 2018. gadu. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Apzīmējumus skatīt pielikumā. HR dati nav uzticami. Laikrindas pārrāvumi attiecībā uz NL.

19. attēls. "Eiropa 2020" mērķis attiecībā uz izglītības priekšlaicīgas pamešanas rādītāju ir gandrīz sasniegts

Izglītību priekšlaicīgi pametušie 2009., 2019. gadā un ES 2020 mērķis (%)

Avots: Eurostat, DSA, tiešsaistes datu kods: [[edat_lfse_14](#)].

Piezīme: visas valstis: laikrindas pārrāvums 2014. gadā (pāreja no *ISCED* 1997 uz *ISCED* 2011); HR 2019. gada dati nav uzticami.

ES vairāk nekā katrs piektais skolēns nesasniedz minimālo prasmju līmeni lasīšanā, matemātikā un dabaszinībās, un laika gaitā tiek reģistrēts tikai pavisam neliels progress.

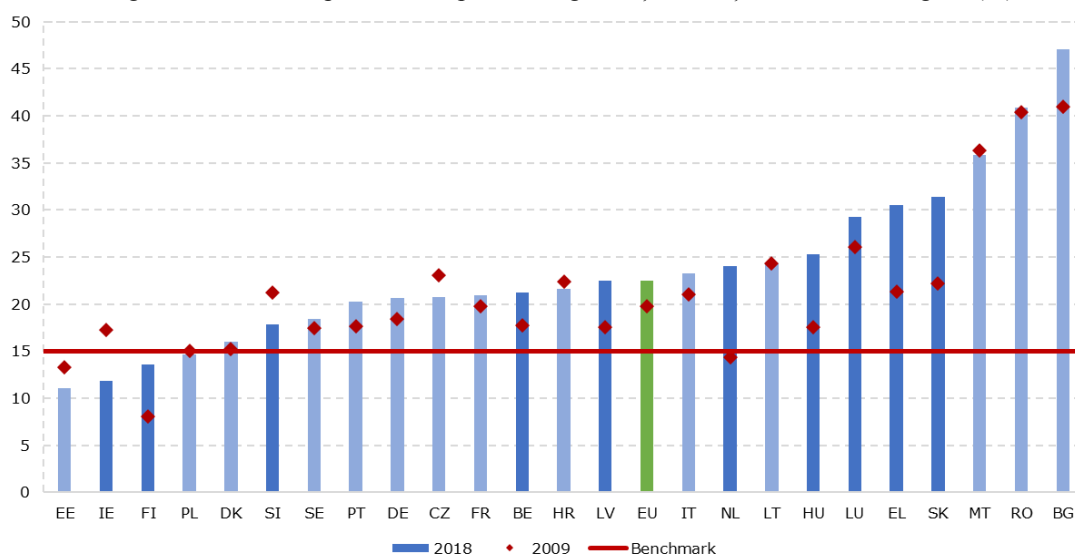
Etalons, kas noteikts stratēģiskajā sistēmā Eiropas sadarbībai izglītības un apmācības jomā (*ET 2020*) attiecībā uz lasīšanā, matemātikā un dabaszinībās to 15 gadus veco skolēnu, kuru sasniegumi nav pietiekami, īpatsvara samazināšanu (līdz 2020. gadam ES zem 15%), nav sasniegts nevienā no trim jomām, kas pārbaudītas saskaņā ar ESAO Starptautisko skolēnu novērtēšanas programmu (*PISA*). ES27 2018. gadā 22,5% skolēnu bija nepietiekami sasniegumi lasīšanā, 22,9% – matemātikā un 22,3% – dabaszinībās. Kopš 2009. gada ES minētais īpatsvars ir pasliktinājies gan dabaszinībās, gan lasīšanā, bet matemātikā tas ir palicis nemainīgs, sk. 20 attēlu⁶⁷. Matemātikā un dabaszinībās dzimuma atšķirības attiecībā uz nepietiekamiem sasniegumiem bija diezgan mazas, taču lasīšanā šī atšķirība bija liela (meiteņu, kuru sasniegumi nav pietiekami, īpatsvars bija 17,4% salīdzinājumā ar zēnu, kuru sasniegumi nav pietiekami, īpatsvaru – 27,3%). Lai rosinātu rīcību saistībā ar šo pamatjautājumu, Paziņojumā par Eiropas izglītības telpas izveidi ir atkārtoti pausta ES apņemšanās līdz 2030. gadam samazināt zem 15% to skolēnu īpatsvaru, kam ir vājas sekmes lasīšanā, matemātikā un dabaszinībās⁶⁸.

⁶⁷ Problēma ir izklāstīta sīkāk 2019. gada Izglītības un apmācības pārskatā, 60. lpp. Pieejams vietnē: <https://europa.eu/GK66PF>.

⁶⁸ Komisijas Paziņojums par Eiropas Izglītības telpas izveidi līdz 2025. gadam, COM(2020) 625 final.

20. attēls. ES dalībvalstīs lasītprasme ļoti atšķiras

Personu, kuru sasniegumi lasīšanā nav pietiekami, īpatsvara ilgtermiņa izmaiņas, 2009.–2018. gads (%)

Avots: PISA 2018, ESAO. Piezīme: ar tumšākām vertikālām līnijām apzīmētas statistiski svarīgas izmaiņas laikposmā no 2009. līdz 2018. gadam. Dati par AT, CY un Spāniju nav pieejami.

Covid-19 krīze ir uzsvērusi prasmju un izglītības atšķirību problēmu, padarot atbilstošu politikas pasākumu ieviešanu vēl aktuālāku.

Covid-19 krīze ar pēkšņu mācību digitalizācijas paātrināšanos varētu pastiprināt pastāvīgi spēcīgo korelāciju starp sociālekonomisko vidi un izglītības rezultātiem. Sākotnējā analīze ⁶⁹ liecina, ka noslēdzēm bija nesamērīgi negatīva ietekme uz neaizsargātajiem vai mazāk attīstītos reģionos dzīvojošajiem iedzīvotājiem. Piemēram, attālinātā mācīšanās paredz, ka katram bērnam ir vismaz dators vai planšetdators kopā ar ātru interneta pieslēgumu, prasmes to izmantot un pietiekams vecāku atbalsts, to darot. Tā ne vienmēr ir skolēniem, kuri dzīvo nabadzīgākos apgabalos vai ģimenēs. ES 2018. gadā 3,9 % mājsaimniecību nevarēja atļauties datoru. Attiecībā uz mājsaimniecībām, kuru ienākumi ir mazāki par 60 % no medianālā ekvivalentā ienākuma, šis rādītājs bija 12,8 %, bet attiecībā uz ārpus ES dzimušu personu mājsaimniecībām – 8 % ⁷⁰. Tas var būt vēl smagāk skolēniem, kuri ir patvēruma meklētāji, un bēgļiem, kuru piekļuve izglītībai bieži ir sarežģīta. Patlaban nevar novērtēt krīzes reālo ietekmi uz mācīšanās rezultātiem, taču turpmākajos gados tie ir cieši jāuzrauga.

⁶⁹ Eiropas Komisijas 2020. gada pārskats par nodarbinātību un sociālajiem procesiem Eiropā, 32. lpp.

⁷⁰ Eiropas Komisijas 2020. gada Izglītības un apmācības pārskats, pamatojoties uz Eurostat *EU-SILC* apsekojumu "Personas, kuras nevar atļauties datoru", tiešsaistes datu kods: [ilc_mddu03].

Pēdējā desmitgadē līdzdalība agrīnā pirmsskolas izglītībā un aprūpē (APIA) ir nepārtraukti pieaugusi, bet bērni no sliktākas sociālekonomiskās vides pastāvīgi piedalās mazākā mērā.

2009. gadā stratēģiskajā sistēmā Eiropas sadarbībai izglītības un apmācības jomā (*ET 2020*) tika noteikts mērķis, ka līdz 2020. gadam vismaz 95 % bērnu vecumā no četriem gadiem līdz obligātajam sākumskolas vecumam ir jāpiedalās APIA ⁷¹. ES27 valstis 2018. gadā gandrīz sasniedza šo mērķi ar vidēji 94,8 % (pieaugums par 4,5 procentpunktiem kopš 2009. gada). 2018. gadā Francija, Dānija un Īrija nodrošināja vispārēju piekļuvi APIA šajā vecuma grupā. Turklāt pēdējos desmit gados Īrijā (+26,4 procentpunkti), Polijā (+22,1 procentpunkts) un Somijā (+17,4 procentpunkti) ir reģistrēti būtiski uzlabojumi. Savukārt līdzdalības līmenis ir nedaudz pasliktinājies Itālijā (-4,9 procentpunkti), Igaunijā (-3,3 procentpunkti), Nīderlandē (-2,6 procentpunkti), Bulgārijā (-1,8 procentpunkti), Rumānijā (-1,7 procentpunkti), Beļģijā (-0,8 procentpunkti) un Spānijā (-0,4 procentpunkti). Neraugoties uz šo kopumā pozitīvo ainu, joprojām pastāv lielas iekļaušanas un līdztiesības problēmas. Aptaujas datu analīze liecina par to, ka bērniem no sliktākas sociālekonomiskās vides vai sociāli nelabvēlīgā situācijā esošām iedzīvotāju grupām līdzdalības APIA īpatsvars ir daudz zemāks ⁷². Šāda nevienlīdzība tik agrīnā vecumā, visticamāk, vēlāk atainosies zemākos izglītības rezultātos, izglītības līmenī un izredzēs darba tirgū.

⁷¹ Padomes 2009. gada 12. maija secinājumi par stratēģisku sistēmu Eiropas sadarbībai izglītības un apmācības jomā (*ET 2020*). Tagad Eiropas Izglītības telpā ir noteikts mērķis, ka līdz 2030. gadam vismaz 98 % bērnu vecumā no trim gadiem līdz obligātajam sākumskolas vecumam ir jāpiedalās agrīnajā pirmsskolas izglītībā un aprūpē.

⁷² *Flisi, S. un Blasko, Zs. A note on early childhood education and care participation by socio-economic background* (Piezīmes par agrīno pirmsskolas izglītību un aprūpi pēc sociālekonomiskās vides), 2019. gads.

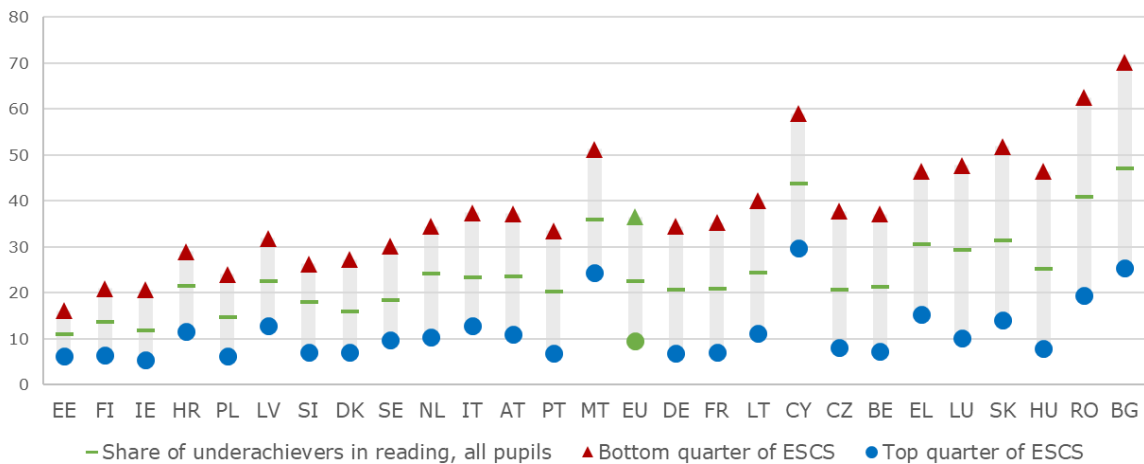
Sociālekonomiskā un migrantu izcelsme joprojām ir spēcīgi faktori, kas nosaka izglītības līmeni, savukārt daudzās dalībvalstīs pastāv lielas izglītības līmeņa atšķirības starp pilsētu un lauku teritorijām. 21. attēlā redzams, ka visās dalībvalstīs ekonomiskā, sociālā un kultūras stāvokļa (ESKS) indeksa ⁷³ apakšējā ceturtdaļā personu, kuru sasniegumi lasīšanā nav pietiekami, īpatsvars ir daudz lielāks nekā augšējā ceturtdaļā. Lielākās atšķirības starp skolēniem augšējā un apakšējā kvartilē ir Bulgārijā (44,9 procentpunkti), Rumānijā (43,1 procentpunkts), Ungārijā (38,6 procentpunkti), Slovākijā (37,8 procentpunkti) un Luksemburgā (37,5 procentpunkti). Tomēr tādas valstis kā Igaunija, Somija, Īrija, Polija, Horvātija un Latvija ir spējušas mazināt sociālekonomiskā faktora ietekmi uz izglītības rezultātiem. Turklāt dalībvalstīs, kurās ir zems personu, kuru sasniegumi lasīšanā nav pietiekami, īpatsvars, parasti ir mazāka atšķirība starp ESKS skalas augšējo un apakšējo daļu. Tas liek domāt, ka labas izglītības sistēmas vienlaikus var veicināt gan kvalitāti, gan vienlīdzību. 2018. gadā daudzās ES dalībvalstīs to skolēnu, kuru sasniegumi lasīšanā nav pietiekami un kuriem ir migrantu izcelsme, īpatsvars joprojām bija daudz lielāks nekā to skolēnu, kuru sasniegumi lasīšanā nav pietiekami, bet kuriem nav migrantu izcelsmes, īpatsvars ⁷⁴. Šķiet, ka šajā ziņā liela nozīme ir valodas barjerām, kas norāda uz valodas apmācības nozīmi. Visbeidzot, skolās pilsētu un lauku teritorijās skolēnu lasītprasmes atšķirība ir statistiski būtiska un diezgan liela daudzās dalībvalstīs. Ungārijā, Bulgārijā, Rumānijā, Slovākijā un Portugālē tā pat pārsniedza 100 *PISA* punktus, kas atbilst apmēram 2–3 gadus ilgām mācībām skolā.

⁷³ ESAO mēra ESKS indeksu, ņemot vērā vairākus mainīgos, kas saistīti ar skolēnu ģimenes izcelsmi, proti: vecāku izglītību, vecāku nodarbošanos, mājokļa īpašumus, mājās pieejamo grāmatu skaitu un izglītības resursus.

⁷⁴ Lai izvairītos no aprēķiniem, kuru pamatā ir ļoti maza izlase, šajā ziņojumā ir izklāstīti tikai to ES dalībvalstu rezultāti, kur skolēnu ar migrantu izcelsmi īpatsvars ir vismaz 5 %.

21. attēls. Skolēnu sociālekonomiskā vide ietekmē viņu lasītprasmi

Skolēni, kuru sasniegumi lasīšanā nav pietiekami, (%) pēc ekonomiskā, sociālā un kultūras stāvokļa, 2018. gads

Avots: PISA 2018, ESAO. Piezīme: valstis ir sakārtotas augošā secībā pēc nepietiekamu sasniegumu atšķirības starp sociālekonomiskā indeksa apakšējo un augšējo ceturtdaļu. Dati par Spāniju nav pieejami.

Romu iekļaušana izglītībā ir problēma, kas varētu kļūt nozīmīgāka Covid-19 krīzes dēļ. Tas ir saistīts ar vairākiem faktoriem, tostarp skolu segregāciju, neiekļaujošu mācīšanu, šķēršļiem, ko rada liela nabadzība vai mājokļu segregācija un nepietiekama piekļuve tālmācībai. Neraugoties uz centieniem palielināt līdzdalības līmeni un samazināt izglītību priekšlaicīgi pametušo skaitu obligātajā skolas vecumā, mazāk nekā trešdaļa romu jauniešu (vecumā no 20 līdz 24 gadiem) iegūst vidējo izglītību ⁷⁵, savukārt līdzdalība agrīnā pirmsskolas izglītībā (vecumā no 3 gadiem līdz obligātajam skolas vecumam) būtiski atšķiras salīdzinājumā ar visiem iedzīvotājiem kopumā, proti, par 53 procentpunktiem. Lai gan laikposmā no 2011. līdz 2016. gadam izglītības priekšlaicīgas pamešanas rādītājs samazinājās, tas joprojām ir daudz augstāks nekā sabiedrībā kopumā (68 % salīdzinājumā ar 10,2 %). Laikposmā no 2011. līdz 2016. gadam romu vidū no 56 % līdz 62 % ir pieaudzis to jauniešu īpatsvars, kas nemācās, nestrādā un neapgūst arodu ⁷⁶. Covid-19 izraisīto noslēdžu laikā liela daļa romu bērnu bija grūtības mācīties attālināti, un sākotnējie konstatējumi liecina, ka atšķirība no sabiedrības kopumā kļūst arvien lielāka ⁷⁷. Tālmācība bieži vien nav sasniedzama un/vai pieejama romu un klejotāju bērniem, kuri ir pakļauti nabadzības riskam un kuriem nav atbilstoša IT aprīkojuma, interneta pieslēguma vai pat piekļuves elektroenerģijai mājās, nometnēs vai neregulārajās apmešanās vietās ⁷⁸.

Augsts izglītības priekšlaicīgas pamešanas līmenis un zems terciārās izglītības iegūšanas līmenis negatīvi ietekmē personu ar invaliditāti nodarbinātību. ES27 2018. gadā ⁷⁹ jauniešu (vecumā no 18 līdz 24 gadiem) ar invaliditāti izglītības priekšlaicīgas pamešanas rādītājs bija 20,3 % salīdzinājumā ar 9,8 % attiecībā uz jauniešiem bez invaliditātes (tā ir atšķirība par aptuveni 10,5 procentpunktiem). Vismazākā atšķirība bija Dānijā (0,4 procentpunkti) un Slovēnijā (2,8 procentpunkti), savukārt salīdzinoši augsta – Horvātijā (18,2 procentpunkti), Vācijā (17,3 procentpunkti) un Rumānijā (15,5 procentpunkti). Tajā pašā laikā tikai 29,4 % personu ar invaliditāti ieguva terciāro vai līdzvērtīgu izglītību salīdzinājumā ar 43,8 % personu bez invaliditātes. Vismazākā atšķirība bija Itālijā (4,3 procentpunkti), Slovēnijā (4,4 procentpunkti) un Portugālē (4,5 procentpunkti), savukārt vislielākā tā bija Zviedrijā (27,9 procentpunkti), Vācijā (27,2 procentpunkti), Bulgārijā (25,8 procentpunkti) un Īrijā (21,8 procentpunkti).

⁷⁵ 2. pielikums dokumentam SWD(2020) 530 final, kas pievienots paziņojumam "Savienība, kurā valda līdztiesība: ES romu līdztiesības, iekļaušanas un līdzdalības stratēģiskais satvars", COM(2020) 620 final, pamatojoties uz *FRA, EU-MIDIS II* 2016; *FRA, RTS* 2019; *Eurostat* [edat_lfse_03] 2019 (sabiedrība kopumā).

⁷⁶ Romu un klejotāju 2019. gada apsekojumā par romiem Beļģijā, Francijā, Īrijā, Nīderlandē un Zviedrijā rezultāts bija līdzīgs. *FRA* (2020). *Roma and travellers in six countries* (Romi un klejotāji sešās valstīs).

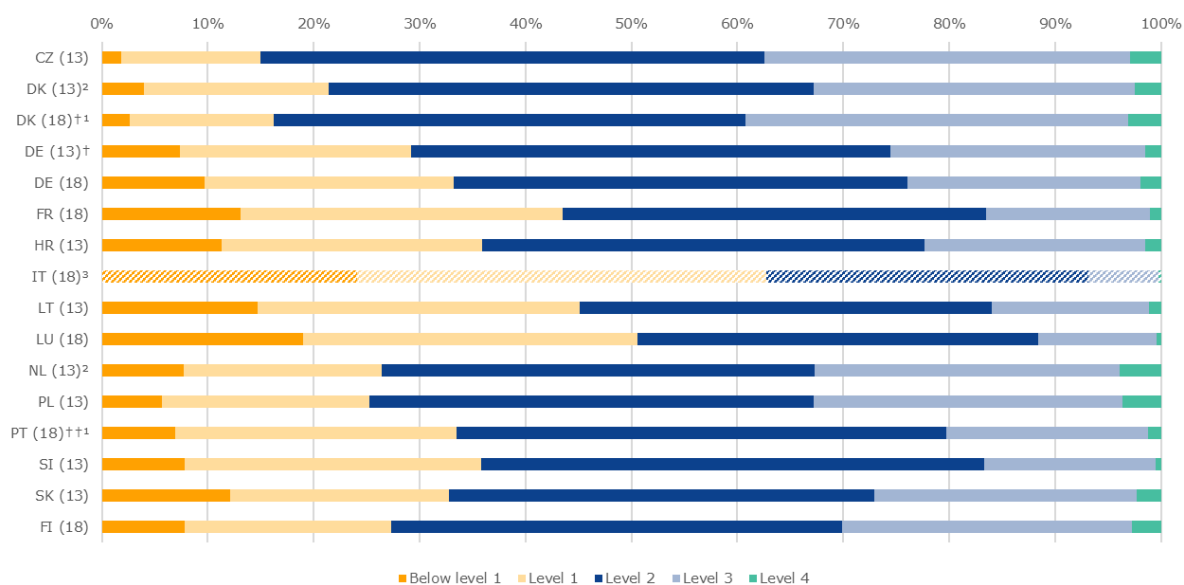
⁷⁷ *FRA* (2020). *Coronavirus pandemic in the EU – impact on Roma and Travellers - Bulletin #5* (Koronavīrusa pandēmija ES: ietekme uz romiem un klejotājiem. Apkārtraksts #5).

⁷⁸ *Overview of the impact of coronavirus measures on marginalised Roma communities in the EU* (Pārskats par to, kā ar koronavīrusu saistītie pasākumi ietekmē atstumtās romu kopienas ES), 2020. gada aprīlis, Eiropas Komisija.

⁷⁹ 2018. gada *EU-SILC* dati, ko analizējis Eiropas Invaliditātes ekspertu akadēmiskais tīkls (*EDE*).

22. attēls. Daudziem skolēniem joprojām nav digitālo pamatprasmju

Datorpratība un informācijpratība rādītāji sasniegumu skalā, 2018., 2013. gadā

Avots: IEA, ICILS 2018 un ICILS 2013. Skolēni, kuru prasmes ir zem 2. līmeņa, spēj pierādīt tikai funkcionālas darba zināšanas par datoriem kā rīkiem un pamatizpratni par sekām, kas rodas, ja datoriem piekļūst vairāki lietotāji. † Atbilda pamatnostādņem par izlases veidošanu attiecībā uz līdzdalības līmeņiem tikai pēc tam, kad tika iekļautas aizstājējiskolas. †† Gandrīz atbilda pamatnostādņem par izlases veidošanu attiecībā uz līdzdalības līmeņiem pēc tam, kad tika iekļautas aizstājējiskolas. ¹ Noteiktā valsts iedzīvotāju daļa ir 90–95 % no valsts mērķa iedzīvotāju daļas. ² Neatbilda izlases līdzdalības līmenim. ³ Pārbaude notika mācību gada sākumā. Tāpēc rezultāti nav salīdzināmi ar citu dalībvalstu rezultātiem.

21. gadsimta skolēni ir "digitālās pasaules iedzīvotāji", taču viņu digitālās prasmes aizvien vēl ir nepietiekamas. Starptautiskais pētījums par datorpratību un informācijpratību (*ICILS*)⁸⁰, kurā tiek vērtēta astotās klases skolēnu (13 vai 14 gadi) spēja izmantot informācijas un komunikācijas tehnoloģijas (IKT), liecina, ka daudzi skolēni nespēj saprast un veikt pat vienkāršākās IKT darbības. **22. attēlā** redzams, ka to skolēnu īpatsvars, kuri nerasniedz datorpratības un informācijpratības sasniegumu skalas 2. līmeni, pārsniedza 30 % deviņās no 14 dalībvalstīm, kas piedalījās 2013. un 2018. gada *ICILS*. Itālijā 2018. gadā 62,7 % skolēnu nepārsniedza nepietiekamu sasniegumu sliekšni⁸¹. To nepārsniedza arī 50,6 % skolēnu Luksemburgā, 43,5 % Francijā, 33,5 % Portugālē, 33,2 % Vācijā un 27,3 % Somijā. Meitenēm ir labāka informācijas lietotprasme un datorpratība, kā arī labāki rezultāti zinātnē, tehnoloģijā, inženierzinātnēs un matemātikā (*STEM*)⁸². Skolēniem no sliktākas sociālekonomiskās vides un/vai ar migrantu izcelsmi datorpratība un informācijpratība vidēji ir sliktāka nekā viņu vienaudžiem no sociālekonomiski privileģētākām vai nemigrantu izcelsmes ģimenēm. Paziņojumā par Eiropas izglītības telpas izveidi tagad ir ierosināts mērķis līdz 2030. gadam samazināt zem 15 % tādu astotās klases skolēnu īpatsvaru, kuru datorpratība un informācijpratība ir sliktā.

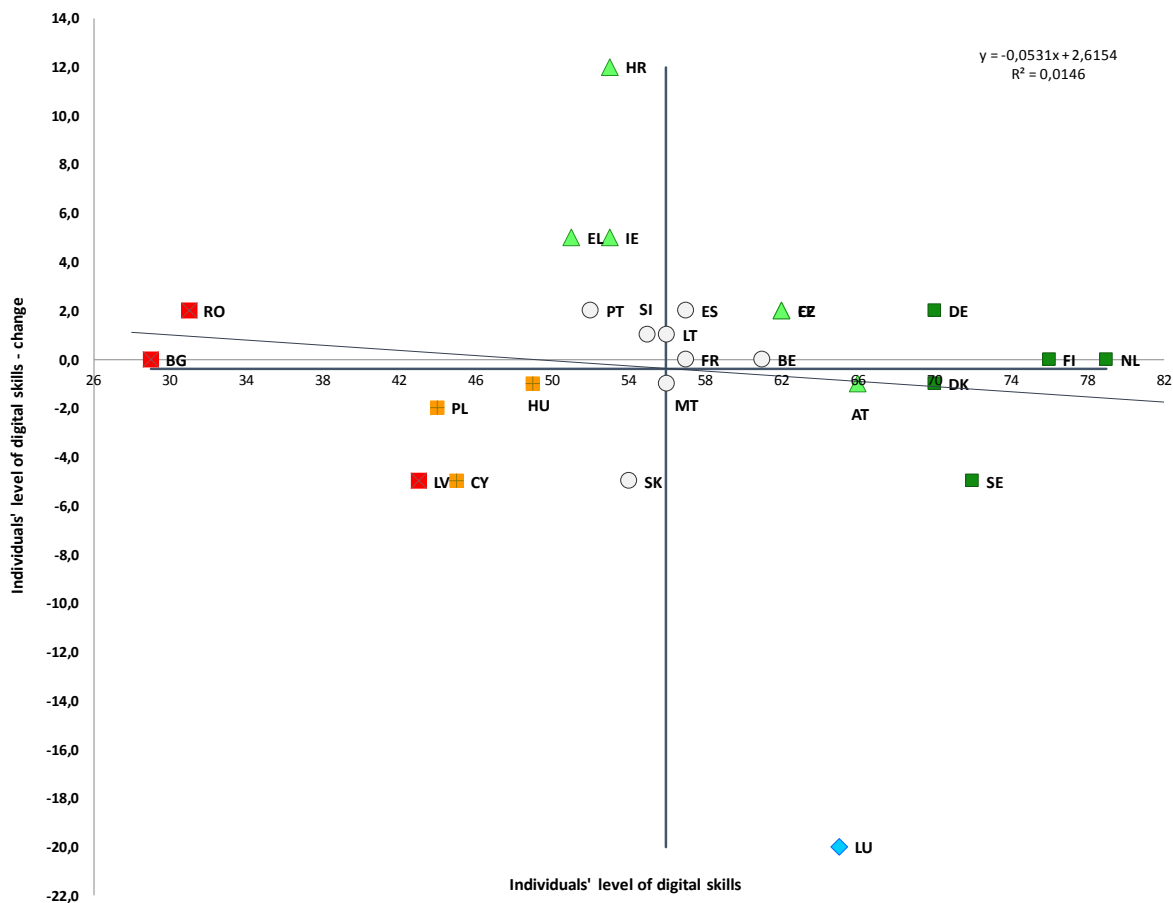
⁸⁰ *ICILS* vērtē skolēnu sasniegumus, izmantojot datorizētu novērtējumu divās digitālo kompetenču jomās: datorpratība un informācijpratība un analītiski algoritmiskā domāšana. Līdz šim ir pabeigti divi cikli – 2013. un 2018. gadā. Tajos piedalījās pavisam 14 dalībvalstis – deviņas pirmajā ciklā un septiņas otrajā ciklā (tikai Dānija un Vācija piedalījās abos). *ICILS* rezultāti ir izklāstīti Fraillon, J., Ainley, J., Schulz, W., Friedman, T., Duckworth, D. (2019) pētījumā [Preparing for Life in a Digital World: IEA International Computer and Information Literacy Study 2018 International Report](#). Amsterdamā: Starptautiskā Izglītības sasniegumu novērtēšanas apvienība (IEA); un Fraillon, J., Ainley, J., Schulz, W., Friedman, T., Gebhardt, E. (2014) ziņojumā [Preparing for Life in a Digital Age: the IEA International Computer and Information Literacy Study International Report](#). Cham: Springer.

⁸¹ Tā kā testēšana Itālijā notika mācību gada sākumā, rezultāti nav salīdzināmi ar citām dalībvalstīm.

⁸² Eiropas Komisijas (2020) dienestu darba dokuments, kas pievienots paziņojumam *Communication on the Digital Education action Plan 2021-2027 Resetting education and training for the digital age* (Digitālās izglītības rīcības plāns 2021.–2027. gadam. Izglītības un apmācības pārveide digitālajam laikmetam).

23. attēls. Pastāv būtiskas digitālo pamatprasmju atšķirības starp dalībvalstīm

To iedzīvotāju īpatsvars, kuriem ir vispārīgās digitālās pamatprasmes vai augstāka līmeņa prasmes, un izmaiņas gada laikā (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs)

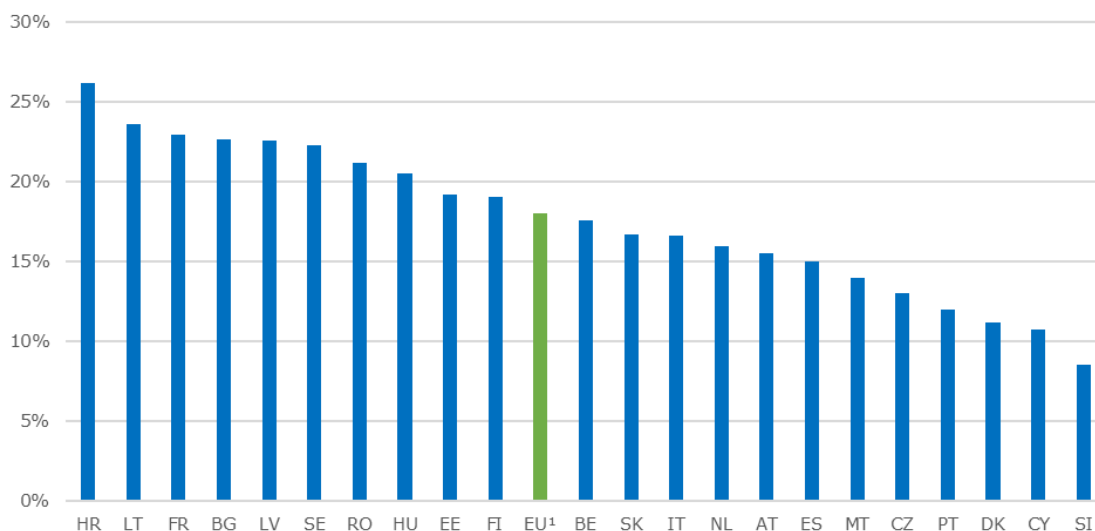

Avots: Eurostat, tiešsaistes datu kods [TEPSR_SP410]. Laikposms: 2019. gada līmenis un izmaiņas attiecībā pret 2017. gadu. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Apzīmējumus skatīt pielikumā. Laikrindu pārrāvums attiecībā uz Čehiju, Itāliju, Latviju, Luksemburgu 2019. gadā. Dati par 2017. gadu nav pieejami attiecībā uz IT (2019. gadā 42 %).

Covid-19 krīze parādīja, ka pieaugušo digitālās prasmes ir nepietiekamas un pastāv lielas atšķirības starp valstīm. Noslēdzes pasākumi, kas tika noteikti vairumā dalībvalstu 2020. gada pirmajā pusē, uzsvēra digitālo prasmju nozīmi darbības nepārtrauktībā, izglītībā un apmācībā, veselības aprūpē, kā arī ikdienas sociālajā mijiedarbībā. Sliktas digitālās prasmes ierobežo inovāciju, kā arī pilnīgu līdzdalību sabiedrībā. Progress ir ļoti lēns: vidēji ES27 2019. gadā 56 % iedzīvotāju vecumā no 16 līdz 74 gadiem bija vismaz digitālās pamatprasmes (par 1 procentpunktu vairāk nekā 2017. gadā ⁸³), un joprojām četriem cilvēkiem no desmit nav digitālo pamatprasmju (23. attēls). ES līmenī vīriešu digitālās prasmes ir nedaudz labākas nekā sieviešu digitālās prasmes (58 % salīdzinājumā ar 54 % 2019. gadā), taču kopš 2015. gada atšķirība ir samazinājusies par 2 procentpunktiem. Kopš 2015. gada tikai Čehijā, Īrijā, Grieķijā, Lietuvā, Nīderlandē un Rumānijā ir notikuši uzlabojumi par vismaz 5 procentpunktiem. Pastāv lielas atšķirības ES mērogā: piecās valstīs (augošā secībā: Dānijā, Vācijā, Zviedrijā, Somijā un Nīderlandē) īpatsvars bija 70–80 %, bet septiņās tas aizvien vēl bija zem 50 % (zem 40 % Bulgārijā un Rumānijā). Sociāldemogrāfiskie aspekti ir izšķiroši, jo digitālās pamatprasmes ir mazāk nekā vienai ceturtdaļai vecāka gadagājuma cilvēku (65–74 gadi) salīdzinājumā ar astoņiem no desmit jauniešiem (16–24 gadi); šis īpatsvars sasniedz 32 % attiecībā uz personām ar zemu iegūto izglītības līmeni pretstatā 84 % cilvēku ar augstu izglītības līmeni. Neseno ES iniciatīvu mērķis ir uzlabot pieaugušo un jauniešu ES digitālās pamatprasmes: Prasmju programmā ir noteikts 70 % mērķis attiecībā uz pieaugušajiem līdz 2025. gadam, bet Eiropas izglītības telpā – 85 % mērķis attiecībā uz 14 gadus veciem bērniem līdz 2030. gadam.

24. attēls. Aptuveni katrs piektais skolotājs ziņo par lielu nepieciešamību pēc IKT apmācības

To skolotāju īpatsvars, kuri ziņo par lielu nepieciešamību pēc IKT prasmju profesionālās pilnveides mācīšanas vajadzībām

Avots: ESAO, 2018. gada *TALIS* datubāze. Piezīme: rezultāti, pamatojoties uz pamatizglītības otrā posma skolotāju atbildēm. Dati par DE, EL, PL, LU un IE nav pieejami.

¹ ES svērtais vidējais, pamatojoties uz 22 dalībvalstīm, kas piedalījās 2018. gada *TALIS*.

⁸³ Dati par 2018. gadu nav pieejami.

Covid-19 krīzes izraisītā pāreja uz mācībām tiešsaistē un tālmācību rada jaunus

izaicinājumus skolotāja profesijai. Skolotājiem jābūt nepieciešamajām prasmēm, lai viņi varētu izmantot digitālo tehnoloģiju potenciālu nolūkā uzlabot mācīšanu un mācīšanos un sagatavot savus skolēnus dzīvei digitālajā sabiedrībā.⁸⁴ Saskaņā ar 2018. gada *TALIS* datiem dalībvalstīs būtiski atšķiras to pamatizglītības otrā posma skolotāju īpatsvars, kuri jutās "labi sagatavoti" vai "ļoti labi sagatavoti" IKT izmantošanai mācīšanas procesā. Rumānijā (69,5 %), Slovēnijā (67 %), Ungārijā (65,7 %) un Kiprā (61,8 %) lielāks skolotāju īpatsvars jūtas atbilstoši sagatavoti IKT izmantošanai mācīšanas procesā nekā Austrijā (19,9 %) vai Somijā (21,5 %)⁸⁵. Atbildot uz jautājumu par nepieciešamo apmācību IKT prasmju jomā, vidēji 18 % skolotāju visā ES ziņoja par "lielu nepieciešamību". 2018. gadā lielākā nepieciešamība bija Horvātijā (26,2 %), Lietuvā (23,6 %) un Francijā (22,9 %), savukārt Slovēnijā mazāk nekā katrs desmitais skolotājs ziņoja par lielu nepieciešamību saņemt apmācību IKT prasmju jomā (24. attēls).

ES kopumā ir sasniegusi savu 2020. gadam noteikto pamatmērķi – 40 % iedzīvotāju ir ieguvuši terciāro izglītību, lai gan joprojām pastāv lielas atšķirības starp dalībvalstīm un dažādām iedzīvotāju grupām⁸⁶. 2019. gadā 40,3 % cilvēku vecumā no 30 līdz 34 gadiem bija ieguvuši terciāro izglītību ES. Īpaši liels progress kopš 2009. gada bija vērojams Slovākijā (+22,5 procentpunkti), Austrijā (+19 procentpunkti), Čehijā (+17,6 procentpunkti), Lietuvā (+17,4 procentpunkti) un Grieķijā (+16,5 procentpunkti). Dalībvalstis ar augstāko terciāro izglītību ieguvušo īpatsvaru vecumā no 30 līdz 34 gadiem ir Kipra (58,8 %), Lietuva (57,8 %), Luksemburga (56,2 %) un Īrija (55,4 %), savukārt Rumānijā (25,8 %), Itālijā (27,6 %), Bulgārijā (32,5 %) un Horvātijā (33,1 %) ir zemākie rādītāji. ES pilsētu un lauku teritorijās terciāro izglītību ieguvušo īpatsvara atšķirība bija 22,1 procentpunkts. Lielākās atšķirības reģistrētas Luksemburgā (41,2 procentpunkti), Rumānijā (38,4 procentpunkti), Slovākijā (35,5 procentpunkti) un Bulgārijā (35,4 procentpunkti) (25. attēls). ES vidēji saglabājas būtiskas atšķirības sieviešu un vīriešu iegūtā izglītības līmeņa rādītājos (45,6 % pret 35,1 %). 2018. gadā tikai aptuveni 29,4 % personu ar invaliditāti (vecumā no 30 līdz 34 gadiem) bija ieguvuši terciāro vai līdzvērtīgu izglītību salīdzinājumā ar 43,8 % personu bez invaliditātes.

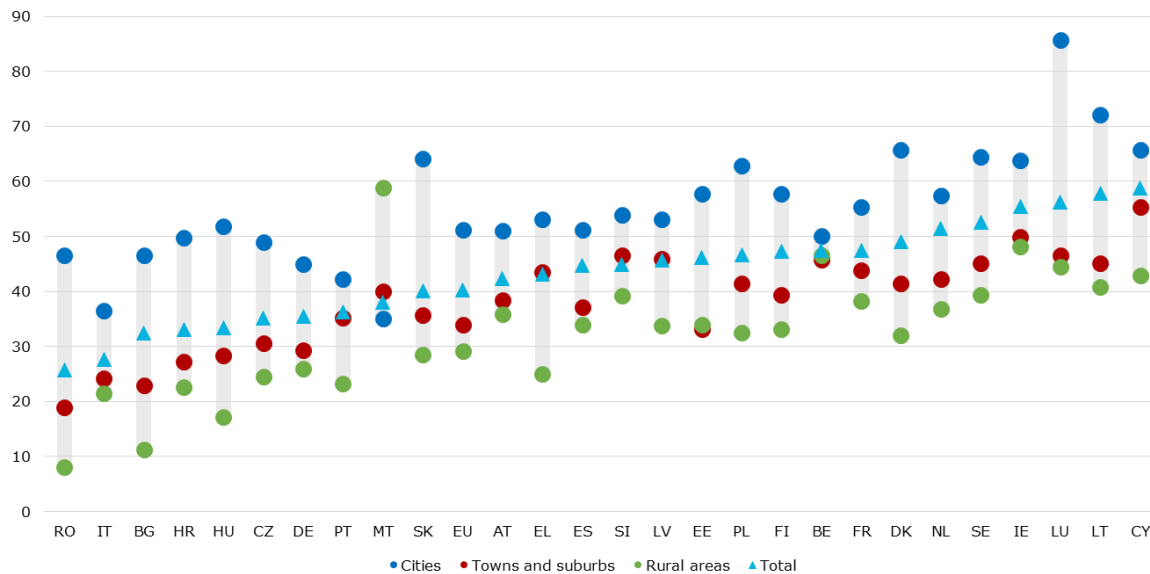
⁸⁴ Redecker, C. (2017). [European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu](#).

⁸⁵ Pētījumā tika noteikts personīgais viedoklis, nevis kompetences līmenis. Tādējādi daži skolotāji, kuri ir labi sagatavoti izmantot IKT pedagoģiskajā darbā, vienalga varēja paust nepieciešamību pēc papildu apmācības, lai apmierinātu arvien pieaugošo vajadzību pēc digitalizācijas lietpratīgas izmantošanas mācībās un pasniegšanā.

⁸⁶ Eiropas izglītības telpā ir ierosināts mērķis – līdz 2030. gadam 30–34 gadus vecu iedzīvotāju ar iegūtu terciāro izglītību īpatsvaram vajadzētu būt vismaz 50 %.

25. attēls. Būtiskas terciārās izglītības ieguves līmeņa atšķirības starp lauku apvidiem un pilsētām

Terciārās izglītības ieguves atšķirības starp lauku apvidiem un pilsētām sadalījumā pa valstīm, 2019. gads (% personu vecumā no 30 līdz 34 gadiem)

Avots: Eurostat, ES darbaspēka apsekojums. Tiešsaistes datu kods: [\[edat_lfs_9913\]](#). Piezīme: rādītājs attiecas uz to 30–34 gadus veco iedzīvotāju kopskaitu, kuri ir sekmīgi ieguvuši terciāro izglītību (ISCED 5–8). Dati par lauku apvidiem attiecībā uz Maltu nav uzticami.

Pēdējos piecos gados publiskie izdevumi izglītībai ES līmenī ir bijuši samērā nemainīgi, lai gan ieguldījumu vajadzības aug. Dalībvalstis 2018. gadā ieguldīja izglītībā un apmācībā 4,6 % no kopējā IKP, un ES vidējais izglītībai paredzēto publisko izdevumu īpatsvars bija 9,9 %. Tomēr starp dalībvalstīm pastāv būtiskas atšķirības, un dažām valstīm ir grūtības nodrošināt pietiekamus līdzekļus, lai segtu savas ieguldījumu vajadzības izglītības un apmācības jomā. Eiropas Investīciju banka (EIB) lēš, ka līdz 2030. gadam ES27 izglītības infrastruktūrā trūkst ieguldījumu aptuveni 8 miljardu EUR apmērā gadā ⁸⁷. Tajā pašā laikā digitālo tehnoloģiju izmantošana pedagogijā ir atkarīga arī no IKT resursu pieejamības, piekļūstamības un kvalitātes ⁸⁸. Līdzekļu trūkums dažādā mērā ietekmē skolas visās ES valstīs. 2018. gada *TALIS* ir teikts, ka ES vidēji 35,9 % pamatizglītības otrā posma skolotāju uzskata, ka ieguldījumiem IKT ir liela nozīme. Kiprā (66,3 %) un Ungārijā (56,3 %) vairāk nekā 50 % skolotāju uzskata to par prioritāti. Nesen veikts skolotāju apsekojums vēl vairāk atklāja IKT aprīkojuma salīdzinošo nozīmi un apliecināja, ka skolotāji ar aprīkojumu saistītos šķēršļus uztver kā tādus, kas visnegatīvāk ietekmē digitālo tehnoloģiju izmantošanu.⁸⁹

Pirms Covid-19 krīzes atšķirība starp prasmju pieprasījumu un piedāvājumu visā ES bija samazinājusies. Šo tendenci galvenokārt noteica mazkvalificēto iedzīvotāju īpatsvara samazināšanās un vispārējais iegūtā izglītības līmeņa pieaugums ⁹⁰. Šo tendenci veicināja arī mazkvalificēto un vidēji kvalificēto iedzīvotāju nodarbinātības līmeņa paaugstināšanās saistībā ar labvēlīgo makroekonomisko situāciju. Tomēr vairākās valstīs joprojām pastāv lielas nodarbinātības līmeņa atšķirības atkarībā no iegūtā izglītības līmeņa. ES27 2019. gadā vidējais nodarbinātības līmenis tiem, kuri nebija pabeiguši vidusskolas ekvivalentu, bija 55,7 %, ar vidēja līmeņa kvalifikāciju – 73,4 % un ar terciāro izglītību – 84,8 % (26. attēls). Atkarībā no nozaru tendencēm un politikas nodarbinātības saglabāšanai un bezdarba novēršanai vai samazināšanai pašreizējā Covid-19 krīzē makroekonomisko prasmju neatbilstības samazināšanās dažās valstīs var palēnināties vai tās pat var palielināties.

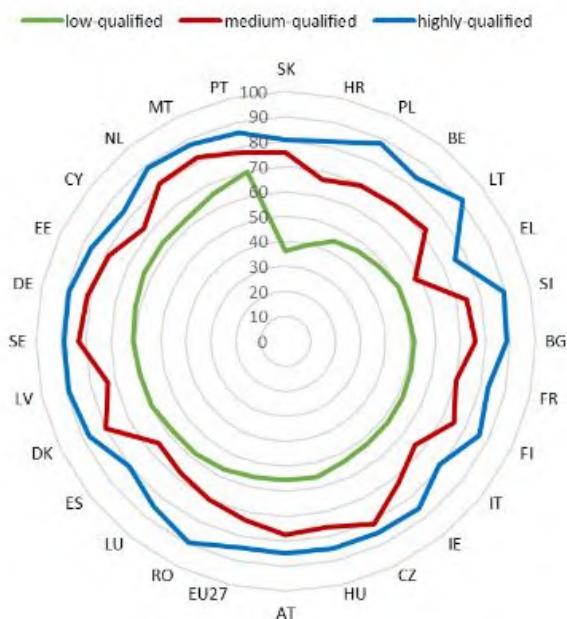
⁸⁷ Eiropas Investīciju bankas (EIB) ziņojums *Investment report 2018/2019 – Retooling Europe's Economy*, 2018. gads.

⁸⁸ ESAO (2019). [PISA 2021. gada IKT satvars](#) (2019. gada aprīlis), 6. lpp.

⁸⁹ Eiropas Komisija (2019). [2. skolu apsekojums. IKT izglītībā. 1. mērķis. IKT progresa salīdzinājums skolās.](#)

⁹⁰ Šajā un turpmākajos punktos sniegtās analīzes pamatā ir ES pieaugušo prasmju un mācību salīdzinošās vērtēšanas satvara atjauninājums.

26. attēls. Augstākā izglītība ir korelācijā ar augstāku nodarbinātības līmeni visās dalībvalstīs 20–64 gadu vecu iedzīvotāju nodarbinātības līmenis pēc iegūta izglītības līmeņa (2019. gads)

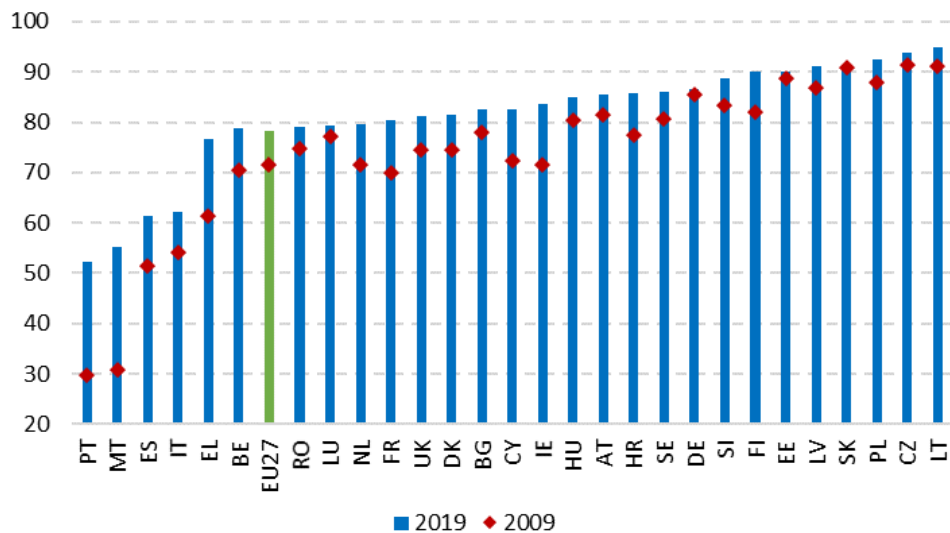
Avots: Eurostat, tiešsaistes datu kods [\[lfsa_ergaed\]](#). Piezīme: laikrindas pārrāvums attiecībā uz NL.

Kopš 2009. gada pieaugušo iedzīvotāju iegūtais izglītības līmenis visā ES ir paaugstinājies.

Analīze ES pieaugušo prasmju un mācīšanās salīdzinošās vērtēšanas satvarā parādīja, ka 2019. gadā vairāk nekā trim ceturtdaļām ES iedzīvotāju (78,7 %) vecuma grupā no 25 līdz 64 gadiem bija iegūta vismaz vidējā izglītība. Tas ir uzlabojums salīdzinājumā ar 72 % 2009. gadā (27. attēls). Lai gan laikposmā no 2009. līdz 2019. gadam uzlabojumi tika reģistrēti attiecībā uz abiem dzimumiem, sieviešu progress bija izteikti lielāks nekā vīriešu progress: vecumā no 25 līdz 64 gadiem 2009. gadā sievietes atpalika par 1,8 procentpunktiem, bet 2019. gadā bija par 1 procentpunktu vadībā. Dalībvalstis ar lielāko tādu iedzīvotāju īpatsvaru, kuriem ir iegūta vismaz vidējā izglītība, ir Lietuva, Čehija, Polija un Slovākija. Turpretī Portugāle, Malta, Spānija un Itālija ir starp valstīm, kurās ir lielākais mazkvalificētu iedzīvotāju īpatsvars, lai gan pēdējā desmitgadē dažās no minētajām valstīm (Maltā un Portugālē) bija vērojams krietns uzlabojums. Šis prasmju piedāvājuma pieaugums atbilst vidēja un augsta līmeņa prasmju pieprasījumam, kas redzams augstākā pieaugušo ar vidēju un augstu kvalifikāciju nodarbinātības līmenī.

27. attēls. Vairāk nekā trim ceturtdaļām pieaugušo 2019. gadā bija iegūta vismaz vidējā izglītība

25–64 gadu veci iedzīvotāji ar iegūtu vismaz vidusskolas izglītību (2009. un 2019. gads)

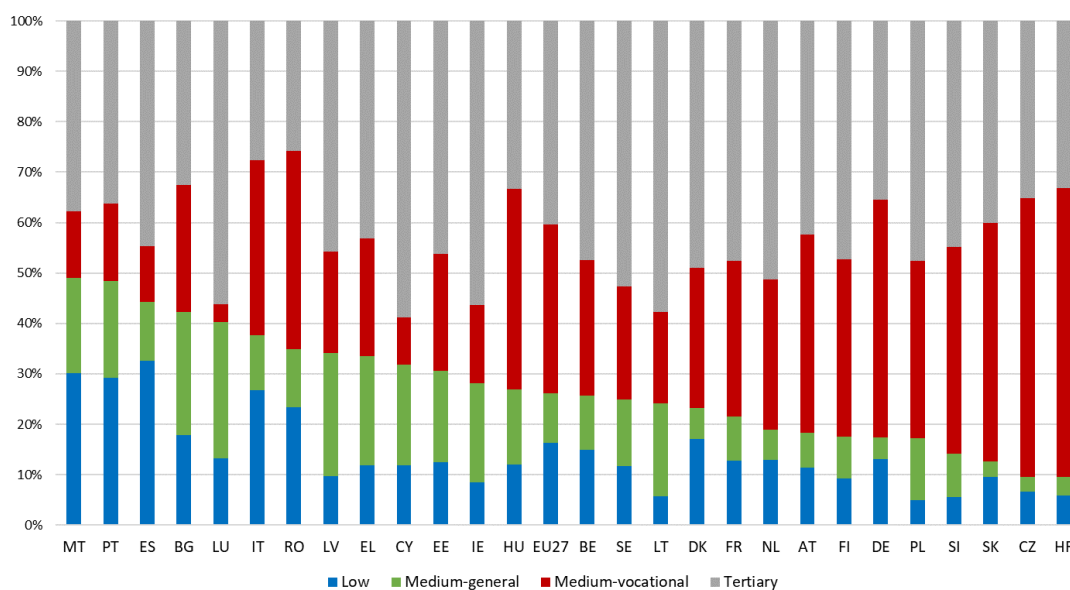

Avots: Eurostat, tiešsaistes datu kods [[edat_lfs_9903](#)]. Piezīme: laikrindas pārrāvums attiecībā uz EL, CY, LU 2009. gadā; BG, DE, HR, NL, PL, RO – 2010. gadā; CZ, MT, NL, PT, SK – 2011. gadā; FR, NL – 2013. gadā; visām valstīm – 2014. gadā; LU – 2015. gadā; DK – 2016. gadā; BE, DK, IE – 2017. gadā, SE – 2018. gadā, NL – 2019. gadā.

Tomēr vairāk nekā ceturtdaļai jaunu pieaugušo (vecumā no 30 līdz 34 gadiem) ir vienīgi zema vai vidusskolas kvalifikācija. Tas nozīmē, ka viņi nav apguvuši darba tirgū vajadzīgās prasmes ne profesionālās izglītības un apmācības (PIA), ne terciārās izglītības līmenī (28. attēls). Dalībvalstīs pastāv lielas atšķirības – Maltā, Portugālē, Spānijā, Bulgārijā un Luksemburgā šajā kategorijā ir 40–50 procenti jaunu pieaugušo (vecumā no 30 līdz 34 gadiem), savukārt deviņās ES dalībvalstīs (Horvātijā, Čehijā, Slovākijā, Slovēnijā, Polijā, Vācijā, Somijā, Austrijā un Nīderlandē) šis rādītājs ir mazāk nekā 20 procenti. Vidēji neseno PIA (79,1 %) un terciārās izglītības (85,0 %) absolventu nodarbinātības rezultāti bija labāki nekā neseno vidusskolas absolventu, kas pabeiguši vispārējās orientācijas programmas (62,8 %), kā arī mazkvalificētu jaunu pieaugušo (53,9 %) nodarbinātības rezultāti. Dalībvalstīs, kurās ir liels mazkvalificētu jaunu pieaugušo īpatsvars un būtiska viņu nodarbinātības rādītāju atšķirība (sal. 28. un 29. attēlu), karjeras atbalsts un piemēroti (darba vidē balstīti) mācību piedāvājumi var palīdzēt pāriet no pamatzglītības otrā posma uz kvalitatīvu profesionālās vidējās izglītības posmu un mazināt esošo prasmju neatbilstību. Dalībvalstīs, kurās ir liels tādu vidusskolas absolventu īpatsvars, kuri nav ieguvuši terciāro izglītību, to var panākt, uzlabojot izglītības posmu caurlaidību un izvēršot neterciārās, īsa cikla terciārās PIA vai terciārās izglītības nodrošināšanu pēc vidusskolas.

28. attēls. Vairāk nekā ceturtdaļai jaunu pieaugušo nav kvalifikācijas, kas nodrošina tiešu piekļuvi darba tirgum

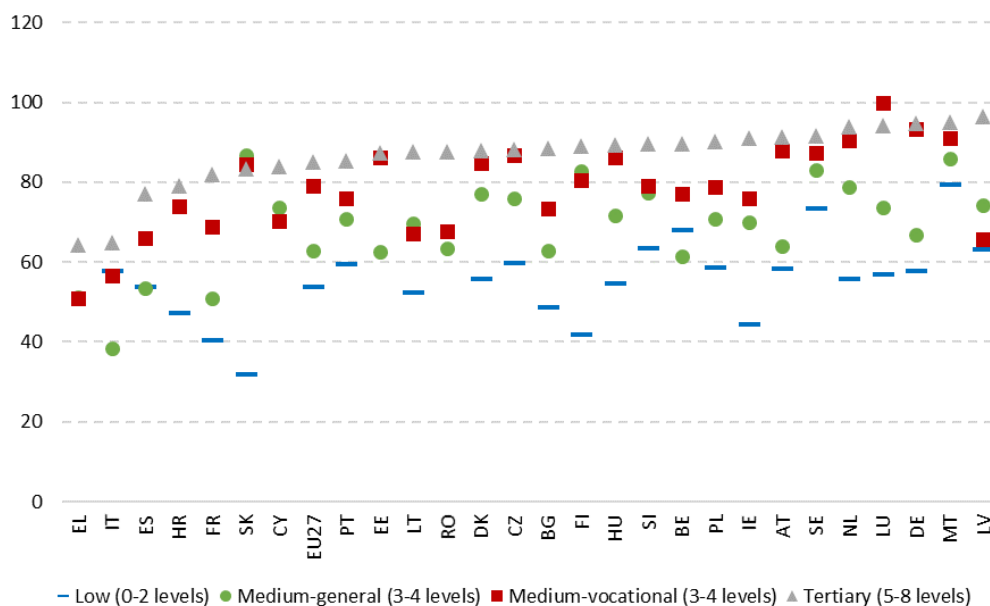
Iegūtais izglītības līmenis un profesionālā orientācija jauniešiem vecumā no 30 līdz 34 gadiem, 2019. gadā

Avots: Eurostat, DSA, tiešsaistes datu avots [[edat_lfs_9914](#)].

29. attēls. Jauniem absolventiem ar augstāko izglītību vai vidēja līmeņa profesionālo kvalifikāciju ir labākas perspektīvas darba tirgū

Nesenu absolventu (20–34 gadi) nodarbinātības līmenis pēc iegūtā izglītības līmeņa, 2019. gads (%)

Avots: Eurostat (ES DSA, 2019, tiešsaistes datu kods [edat lfse 24]). Piezīme: datus nav iekļauti tie, kas joprojām ir iesaistīti izglītībā vai apmācībā. Ja dati ir pieejami, tie ietver vienīgi personas, kuras pabeigušas izglītību 1–3 gadus pirms apsekojuma. BG, CZ, EE, IE, EL, HR, CY, LV, LT, HU, MT, AT, RO, SI, SK un FI dati par mazkvalificētu neseno absolventu nodarbinātības līmeni nav pieejami, un attēlā redzams visu 20–34 gadus veco mazkvalificēto absolventu nodarbinātības līmenis šajās valstīs.

Sakarā ar darba tirgus vajadzībām pieprasījums pēc IKT speciālistiem ES ir lielāks nekā piedāvājums. Zinātnes, tehnoloģijas, inženierzinātņu un matemātikas (*STEM*) prasmes, tostarp IKT prasmes, ir svarīgākās inovācijas veicināšanā, un tās virza zināšanās balstītu izaugsmi un produktivitātes pieaugumu ⁹¹. *Cedefop* vakanto darbvietu analīze liecina, ka datorprasmes kvalitātes kontroles, datu pārvaldības un saziņas vajadzībām ir trešās pieprasītākās prasmes, kuras uzrādās aptuveni 13,5 miljonus vakanto darbvietu, kas izsludinātas tiešsaistē laikposmā no 2018. gada jūlija līdz 2019. gada decembrim, un tās seko spējai pielāgoties pārmaiņām un spējai izmantot angļu valodu ⁹². Tajā pašā analīzē programmatūras izstrādātāji tika noteikti kā otrā (1,6 miljoni vakantu darbvietu) un sistēmu analītiķi kā trešā (1,3 miljoni vakantu darbvietu) pieprasītākā profesija attiecīgajā periodā. Kopumā IKT speciālisti (divciparu *ISCO*) bija otra pieprasītākā profesiju grupa ar 8,2 % no visām vakantajām darbvietām. Tomēr IKT speciālisti veido mazāk nekā 4 % no darbaspēka ES, lai gan šis rādītājs nedaudz palielinājās laikposmā no 2016. gada (3,7 %) līdz 2018. gadam (3,9 %) ⁹³. IKT absolventu skaita pieaugums ir vēl lēnāks – no 3,5 % 2017. gadā līdz 3,6 % 2019. gadā. Ir nepārprotama atšķirība starp pieprasījumu un piedāvājumu: 2019. gadā vairāk nekā pusei (57 %) ES uzņēmumu, kas meklē IT speciālistus, bija grūti viņus pieņemt darbā (30. attēls). Dzimumu atšķirības ir būtiska problēmas daļa: lai gan terciāro izglītību ieguvušo sieviešu īpatsvars ir daudz lielāks nekā terciāro izglītību ieguvušo vīriešu īpatsvars, tikai trešdaļa *STEM* absolventu ir sievietes ⁹⁴. Turklāt sievietes ieņem tikai 17 % darbvietu tehnoloģiju nozarē (lai gan starp valstīm pastāv lielas atšķirības) ⁹⁵. Lai risinātu šo problēmu, Komisija paziņojumā par Eiropas izglītības telpas izveidi līdz 2025. gadam ierosināja jaunas darbības attiecībā uz dzimumiem *STEM* un digitālajās jomās.

⁹¹ *Shapiro et al., 2015; Peri et al., 2015; Deming un Noray (2018).*

⁹² *Cedefop Skills-OVATE* (Tiešsaistē izsludinātu vakanču analīzes rīks Eiropai).

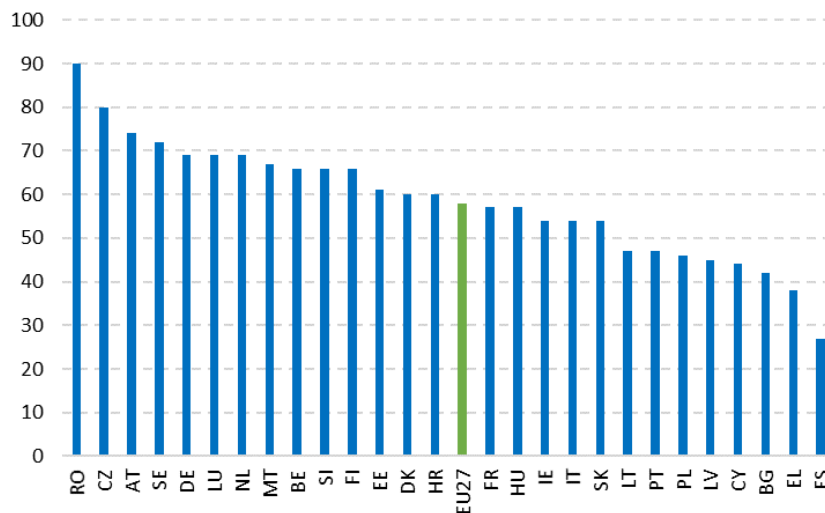
⁹³ Šie un citi dati šajā punktā ir iegūti no 2020. gada Digitālās ekonomikas un sabiedrības indeksa "[Cilvēkkapitāls un digitālās prasmes](#)".

⁹⁴ *Eurostat* datu kods [educ_uoe_grad04].

⁹⁵ Eiropas Parlaments (2020). *Education and employment of women in science, technology and the digital economy, including AI and its influence on gender equality* (Sieviešu izglītība un nodarbinātība zinātnē, tehnoloģijā un digitālajā ekonomikā, tostarp mākslīgais intelekts un tā ietekme uz dzimumu līdztiesību).

30. attēls. IKT speciālistu trūkums var kavēt digitālo pārkārtošanos

Uzņēmumi, kas pieņēma darbā vai centās pieņemt darbā IKT speciālistus un kam 2019. gadā bija grūti aizpildāmas vakances (%)

Avots: Eurostat Kopienas apsekojums par IKT izmantošanu un e-komerciju uzņēmumos [[isoc_ske_itrcrn2](#)].

Ar prasmēm saistītā uzņēmumu problēma attiecas ne tikai uz digitālajām prasmēm, bet arī uz prasmēm, kas nepieciešamas zaļās pārkārtošanās procesam, un starpnozaru prasmēm, un ir vajadzīgi neatlaidīgi centieni, lai noteiktu jaunas vajadzības. 2019. gadā kvalificētu darbinieku trūkums joprojām bija biežākais iemesls ilgtermiņa ieguldījumu ierobežošanai, ko minēja 77 % uzņēmumu ⁹⁶. Visiem uzņēmumiem būs jāpielāgo sava saimnieciskā darbība un iekšējās prasmes, ņemot vērā pāreju uz klimatneitrālu Eiropu. Tomēr ir maz kvantitatīvas informācijas par nepieciešamajām vai pieejamajām prasmēm saistībā ar "zaļajām darbvietām" galvenokārt tāpēc, ka vēl nav saskaņotas attiecīgo jēdzienu definīcijas ⁹⁷. Nepieciešamo prasmju paredzēšana un analīze nav iespējama, ja ar nozari nav noteikti prognozēšanas scenāriji konkrētās nozares ekosistēmās un kamēr šie jēdzieni nav pienācīgi definēti, kas arī veicinātu prasmju pienācīgu noteikšanu un validēšanu saistībā ar "zaļajām darbvietām", pasākumiem un procesiem. Lai prasmes būtu noderīgas, tās būtu jāparedz nozares ekosistēmu līmenī, nevis tikai makrolīmenī. Ir pierādījumi, ka digitālās un zaļās pārkārtošanās izraisītā darbvietu reorganizācija palielina transversālo prasmju, piemēram, pašorganizēšanās, komunikācijas, vadības, radošuma un apzinīguma, nozīmi. Darbaspēka produktivitāte ir pozitīvi saistīta ar šīm īpašībām pat pēc tam, kad ir ņemtas vērā kognitīvo prasmju atšķirības ⁹⁸. Ir arī pierādījumi par mijiedarbības efektu, jo nekognitīvo prasmju esamība ir priekšnoteikums kognitīvo prasmju pilnīgai izmantošanai. Tādējādi tiek uzsvērts, ka zaļā un digitālā pārkārtošanās palielinās pieprasījumu pēc plaša prasmju spektra, un tas prasa vispārīgāk veicināt pieaugušo izglītību.

⁹⁶ Eiropas Investīciju bankas grupa, [Investīciju apsekojums 2019](#), 19. lpp.

⁹⁷ Sal. Cedefop. *Skills for green jobs: 2018 update* (Prasmes zaļajām darbvietām: 2018. gada atjauninājums), 47. lpp., un Eiropas Komisija. *Nodarbinātība un sociālie procesi Eiropā. 2020. gada pārskats*.

⁹⁸ Maria Chiara Morandini, Anna Thum-Thysen un Anneleen Vandeplas (2020). [Facing the Digital Transformation: are Digital Skills Enough?](#) (Sastopoties ar digitālo pārveidi: vai digitālās prasmes ir pietiekamas?). *Economic Brief* 054, Eiropas Savienības Publikāciju birojs.

Kopumā laikposmā no 2009. līdz 2019. gadam vispārējā dalība pieaugušo izglītībā ir progresējusi vāji. Desmit gados ES27 dalība pieaugušo izglītībā palielinājusies par 3 procentpunktiem – no 7,8 % līdz 10,8 %, kas ir daudz mazāk nekā ET 2020 mērķis, proti, 15 % ES iedzīvotāju vecumā no 25 līdz 64 gadiem, kas piedalījušies formālā vai neformālā izglītībā un apmācībā pēdējās četrās nedēļās (31. attēls). Zemākie pieaugušo izglītības rādītāji ir Rumānijā, Bulgārijā, Horvātijā, Slovākijā, Grieķijā un Polijā (zem 5 % pieaugušo iedzīvotāju), savukārt augstākie rādītāji ir Zviedrijā, Somijā un Dānijā (virs 25 %). Pēdējos desmit gados dažās dalībvalstīs (Dānijā, Slovēnijā un Kiprā) šajā jomā bija vērojama pasliktināšanās, savukārt starp valstīm ar ievērojamākajiem uzlabojumiem (virs 5 procentpunktiem) bija Igaunija, Somija un Zviedrija⁹⁹. Turklāt dalība pieaugušo izglītībā ir mazāk sastopama konkrētās apakšgrupās. Piemēram, 2019. gadā iespēja, ka personas, kas dzimušas ārpus ES (vecumā no 25 līdz 64 gadiem) piedalās izglītībā un apmācībā (pēdējās četrās nedēļās) (11,1 %), bija tikpat liela kā attiecīgajā valstī dzimušajām personām (10,8 %). Tomēr situācija dažādās valstīs ir atšķirīga. Francijā, Igaunijā, Slovēnijā, Itālijā un Latvijā attiecīgajā valstī dzimušām personām ir daudz lielāka iespēja iegūt pieaugušo izglītību nekā ārpus ES dzimušām personām. Minētajās valstīs atšķirības ir vēl izteiktākas sieviešu migranšu vidū. Tikai 2,4 % personu ar invaliditāti vecumā no 25 līdz 64 gadiem piedalījās mācībās salīdzinājumā ar 4,1 % cilvēku bez invaliditātes 2016. gadā. Kā iztīrāts turpmāk, pieaugušo izglītība galvenokārt notiek neformālos kontekstos. Prasmju programmā 2020. gadam ierosināts uzlabot pieaugušo izglītības rādītāju, mainot mērījumu logu no pēdējām četrām nedēļām uz pēdējo gadu¹⁰⁰. Mērķis ir panākt būtisku pieaugumu attiecībā uz dalību pieaugušo izglītībā, kas mērīta attiecīgajā laikposmā – no 38 % 2016. gadā¹⁰¹ līdz 50 % 2025. gadā. Jaunais rādītājs arī izmainīs dažu valstu bāzes vērtības.

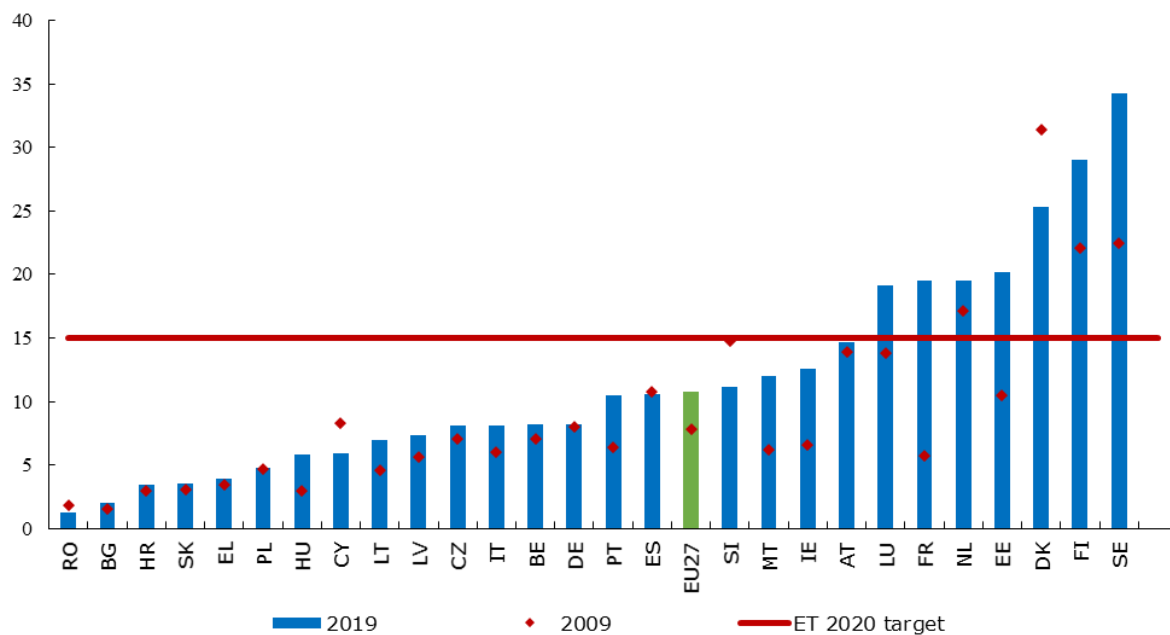
⁹⁹ Arī MT, LU, IE un FR reģistrēja lielu līdzdalības pieaugumu, tomēr laikrindas pārrāvumi attiecībā uz šīm valstīm apgrūtina to interpretāciju.

¹⁰⁰ Dati par dalību pieaugušo izglītībā pēdējos 12 mēnešos būs pieejami no 2022. gada Darbaspēka apsekojumā ik pēc diviem gadiem. Pagaidām, lai novērtētu līdzdalības līmeni šajā ilgākajā novērošanas periodā, var izmantot informāciju no 2016. gada Pieaugušo izglītības apsekojuma. Attiecībā uz diskusiju par priekšrocībām, ko dotu ilgāka pārskata perioda izmantošana dalības pieaugušo izglītībā novērtēšanai, sk. Izglītības un apmācības pārskatu (2020).

¹⁰¹ Rādītājs ietver pieaugušo formālo vai neformālo izglītību, bet neietver virzītu apmācību darba vietā. Sīkāk sk. Eiropas Komisija (2020). *European Skills Agenda – Background note on the skills objectives*. <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=22833&langId=en>

31. attēls. Dalība pieaugušo izglītībā ir zema, un dažādās dalībvalstīs tā ievērojami atšķiras

To pieaugušo īpatsvars (vecumā no 25 līdz 64 gadiem), kuri piedalās izglītībā un apmācībā, 2009. un 2019. gads

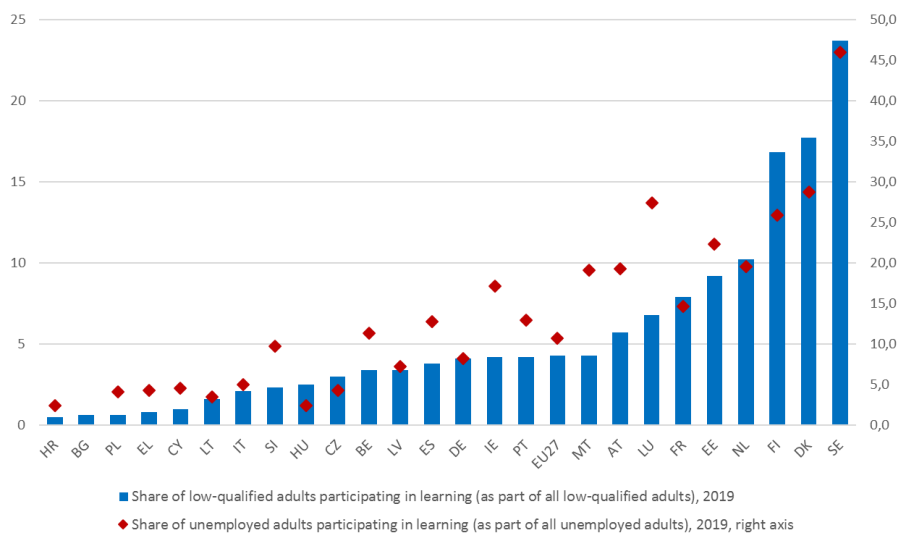
Avots: Eurostat, DSA, 2019. gads, tiešsaistes datu kods [trng_lfs_01]. Piezīme: laikrindas pārrāvums attiecībā uz DK, IE, LU, SE, UK 2007. gadā; DE, EL, PL, SE, UK – 2008. gadā; EE, IE, EL, CY, LU – 2009. gadā; DE, NL, PL, RO – 2010. gadā; CZ, NL, PT, SK – 2011. gadā; CZ, FR, NL, PL – 2013. gadā; ES, FR – 2014. gadā; LU, HU – 2015. gadā; DK – 2016. gadā un BE, IE un MT – 2017. gadā; PL un SE – 2018. gadā.

Mazkvalificēti iedzīvotāji un darba meklētāji ir prioritāras mērķgrupas politikā, kas paredzēta, lai uzlabotu vispārēju dalību pieaugušo izglītībā. Mazkvalificētiem iedzīvotājiem jo īpaši nepieciešama kvalifikācijas celšana, lai viņi varētu pilnīgi piedalīties sabiedrībā un darba tirgū. 2019. gadā viņu dalība izglītībā pēdējo četru nedēļu laikā pirms apsekojuma svārstījās no 0,5 % Horvātijā līdz gandrīz 23,7 % Zviedrijā (ES27 vidēji: 4,3 %, 32. attēls). Vairumā valstu izglītībā piedalās mazāk nekā 10 % mazkvalificētu pieaugušo. Savukārt Somijā, Dānijā un Zviedrijā piedalās attiecīgi 16,8 %, 17,7 % un 23,7 %, uzsverot to, ka arī mazkvalificēti iedzīvotāji var sasniegt augstu dalības līmeni attiecībā uz izglītību. Otra prioritārā mērķgrupa ir darba meklētāji, kuriem apmācība var izrādīties ļoti efektīva, palielinot izredzes darba tirgū un novēršot ilgstošu bezdarbu ¹⁰². Dalībvalstu vidū ir lielas atšķirības to nestrādājošo pieaugušo (t. i., pieaugušo, kas ir bezdarbnieki) īpatsvarā, kuri pēdējās četrās nedēļās pirms apsekojuma piedalījās kādā apmācības pasākumā, un 2019. gadā šie rādītāji svārstījās no 2,4 % Horvātijā līdz gandrīz 46 % Zviedrijā (ES27 vidējais rādītājs: 10,7 %). Slovēnijā, Vācijā, Latvijā, Itālijā, Kiprā, Čehijā, Grieķijā, Polijā, Lietuvā, Horvātijā, Rumānijā, Slovākijā un Ungārijā izglītībā piedalās mazāk nekā 10 % nestrādājošu pieaugušo. Savukārt viņu dalība Dānijā, Luksemburgā un Somijā ir augsta – virs 25 %. 2020. gada Prasmju programmas Eiropai mērķis ir būtiski uzlabot mazkvalificētu iedzīvotāju un darba meklētāju dalību izglītībā, un jo īpaši tajā ierosināts līdz 2025. gadam gandrīz divkāršot līdz 20 % ES27 to darba meklētāju īpatsvaru, kuri ir nesen piedalījušies izglītībā (no 11 % 2016. gadā).

¹⁰² Piemēram, sk.: Card, Kluge and Weber (2018), *'What Works? A Meta Analysis of Recent Active Labor Market Program Evaluations'*, *Journal of the European Economic Association*.

32. attēls. Neraugoties uz būtiskām atšķirībām starp dalībvalstīm, mazkvalificēti un nestrādājoši pieaugušie saskaras ar problēmām saistībā ar dalību izglītojošos pasākumos

Tādu 25–64 gadus vecu pieaugušo īpatsvars, kuri ir mazkvalificēti *ISCED* 0–2 līmenī (no visiem mazkvalificētajiem pieaugušajiem) un bezdarbnieki (daļa no visiem nestrādājošajiem pieaugušajiem, labā ass) un piedalās izglītībā, 2019. gads.

Avots: *Eurostat*, DSA, 2019. gads, tiešsaistes datu kods [[trng_lfse_03](#)]. Piezīme: dati par RO un SK nav pieejami, kas liecina par to, ka izglītojamo skaits šajās grupās ir pārāk mazs, lai publicētu ticamu rādītāju. Tomēr tas liecina par ļoti zemu dalības rādītāju šajā grupā. Attiecībā uz Horvātiju ir izmantots 2018. gada rādītājs, jo nav datu par 2019. gadu. Dati par BG, HR, CY, LT, PL un SI nav uzticami tā paša iemesla dēļ.

Avots (labā ass): *Eurostat*, DSA, 2019. gads, tiešsaistes datu kods [[trng_lfse_02](#)]. Piezīme: dati par BG, RO un SK nav pieejami, kas liecina par to, ka izglītojamo skaits šajās grupās ir pārāk mazs, lai publicētu ticamu rādītāju. Tomēr tas liecina par ļoti zemu dalības rādītāju šajā grupā. Dati par HR, CY, LT, HU un SI nav uzticami tā paša iemesla dēļ.

Lielākā daļa pieaugušo izglītības notiek neformālā vai ikdienējā vidē, un pastāv plaša vienprātība par to, ka ir svarīgi, lai prasmju validēšana atbilstu vajadzīgajām prasmēm un mazinātu prasmju trūkumu ¹⁰³. 2016. gada Pieaugušo izglītības apsekojums (jaunākie pieejamie dati) liecina, ka 42,1 % pieaugušo ES27 valstīs piedalījās neformālajā izglītībā 12 mēnešu laikposmā pirms apsekojuma un tikai 5,1 % piedalījās formālajā izglītībā. Tas parāda, cik svarīga ir neformālās un ikdienējās mācīšanās validēšana. 2020. gada 1. jūlijā publicētajā Komisijas dienestu darba dokumentā, kurā novērtēts Padomes 2012. gada Ieteikums par neformālās un ikdienējās mācīšanās validēšanu ¹⁰⁴, tika konstatēts, ka, neraugoties uz nepārprotamo progresu kopš ieteikuma pieņemšanas, daudziem cilvēkiem nav piekļuves validēšanas iespējām. Tagad validēšanas procedūras ir ieviestas visās dalībvalstīs. Tomēr vairumam procedūru ir dažādi ierobežojumi (piemēram, var pieteikties tikai cilvēki ar darba pieredzi), daudzas no tām nav visaptverošas (piemēram, attiecas vienīgi uz profesionālās apmācības kvalifikāciju), un vienā valstī var pastāvēt dažādas nesaskaņotas procedūras. Kvantitatīvā informācija par ieviešanu joprojām ir ierobežota un sadrumstalota. Eiropas validēšanas pārskata ¹⁰⁵ atjauninājumi liecina, ka validēšana ir plaši izplatīta valstu politikas programmās un kopš 2012. gada tās nodrošināšana ir uzlabojusies ar dažiem izņēmumiem (33. attēls). Ir pierādījumi par "izgaišanas efektu", proti, kad daži cilvēki, kuri iesaistās validēšanas procedūrā, to nepabeidz ¹⁰⁶. Faktiski, iesaistoties validēšanas procesos, ir nepieciešama stingra indivīdu apņemšanās ¹⁰⁷ un ir jābūt pieejamam aktīvam atbalstam, piemēram, darba devēja apmaksātam laikam vai finansiālam atbalstam. Šīs aktīvā atbalsta formas nav izplatītas: atbildes, kas saņemtas konkrētas sabiedriskās apspriešanas ietvaros, liecina, ka tikai katrs desmitais validēšanas dalībnieks ir saņēmis kādu atbalstu, lai varētu piedalīties validēšanā ¹⁰⁸.

¹⁰³ "Politikas veidotāji arvien vairāk apzinās, ka mācīšanās ārpus klases un citā ikdienējā vidē ir bagātīgs cilvēkkapitāla avots" – ESAO (2018). Izglītības darba dokuments Nr. 180 *Making skills transparent: recognising vocational skills acquired through work-based learning*, 11. lpp. Pieejams vietnē <https://doi.org/10.1787/5830c400-en>.

¹⁰⁴ Komisijas dienestu darba dokuments SWD(2020) 121 "Padomes Ieteikuma (2012. gada 20. decembris) par neformālās un ikdienējās mācīšanās validēšanu novērtējums". Pieejams vietnē <https://europa.eu/!Uk64Pk>.

¹⁰⁵ Eiropas pārskats par neformālās un ikdienējās mācīšanās validēšanu, pieejams *Cedefop* tīmekļa vietnē, jo īpaši 2016. un 2018. gada atjauninājumi (izdoti 2020. gadā).

¹⁰⁶ [Novērtējuma pamatojuma pētījums](#) attiecībā uz Padomes Ieteikumu (2012. gada 20. decembris) par neformālās un ikdienējās mācīšanās validēšanu, 4.1.1.3. sadaļa, 40. lpp.

¹⁰⁷ Sal. ar ESAO (2018), minēts iepriekš, 59. lpp.

¹⁰⁸ Sal. ar dienestu darba dokumenta 2. pielikumu, 17. jautājums.

33. attēls. Daudziem cilvēkiem nav piekļuves validēšanas iespējām, un pastāv būtiskas atšķirības starp dalībvalstīm

Validēšanu izmantojošo cilvēku skaita tendence (2018. gadā salīdzinājumā ar 2016. gadu)

BE	BG	CZ	DK	DE	IE	EL	ES	FR	IT	CY	LV	LU	MT	NL	PL	PT	RO	SK	FI	SE
↑	↑	↔	↓	↔	↔	↑	↑	↓	↑	↑	↑	↑	↑	↓	↕	↑	↓	↑	↑	↑

↑ skaits palielinājies; ↓ skaits samazinājies; ↔ skaits palicis nemainīgs; ↕ dažādās nozarēs skaits mainījies

Avots: *Cedefop*, Eiropas pārskats par validēšanu, 2016. un 2018. gads. Dati nav pieejami par Austriju, Horvātiju, Igauniju, Ungāriju, Lietuvu, Slovēniju.

Covid-19 pandēmija palielina vajadzību pēc kvalifikācijas celšanas un pārkvalifikācijas, bet bez politikas pasākumiem tas var radīt zemāku nodrošināšanas līmeni. Covid-19 lejupslīdei būs nesamērīga ietekme uz dažām ekonomikas nozarēm, un tā kopā ar digitālo un zaļo pārkārtošanos radīs vajadzību pēc jaunām vai pielāgotām prasmēm. Tas arī samazinās apmācībā ieguldītā laika alternatīvās izmaksas. Tomēr nesen veiktās analizēs ¹⁰⁹ tika konstatēts, ka laikposmā no 2005. līdz 2019. gadam ES27 lejupslīdes periodos pieaugušo dalība izglītībā nepalielinājās. Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs, kurās jau tagad mēdz būt zems dalības līmenis, lejupslīdes periodos pieaugušo izglītība vēl vairāk samazinājās. Tas pats attiecas uz cilvēkiem, kuri nav nodarbināti, kas var liecināt par spiedienu uz valsts apmācības budžetu bezdarba pieauguma periodos. Taču analīze liecina, ka lielāki publiskie izdevumi apmācībai ir saistīti ar precīzāku pieaugušo izglītības virzību. Tas uzsvēr reformu un publisko ieguldījumu nozīmi pieaugušo izglītības sistēmās, lai stiprinātu to noturību lejupslīdes periodos.

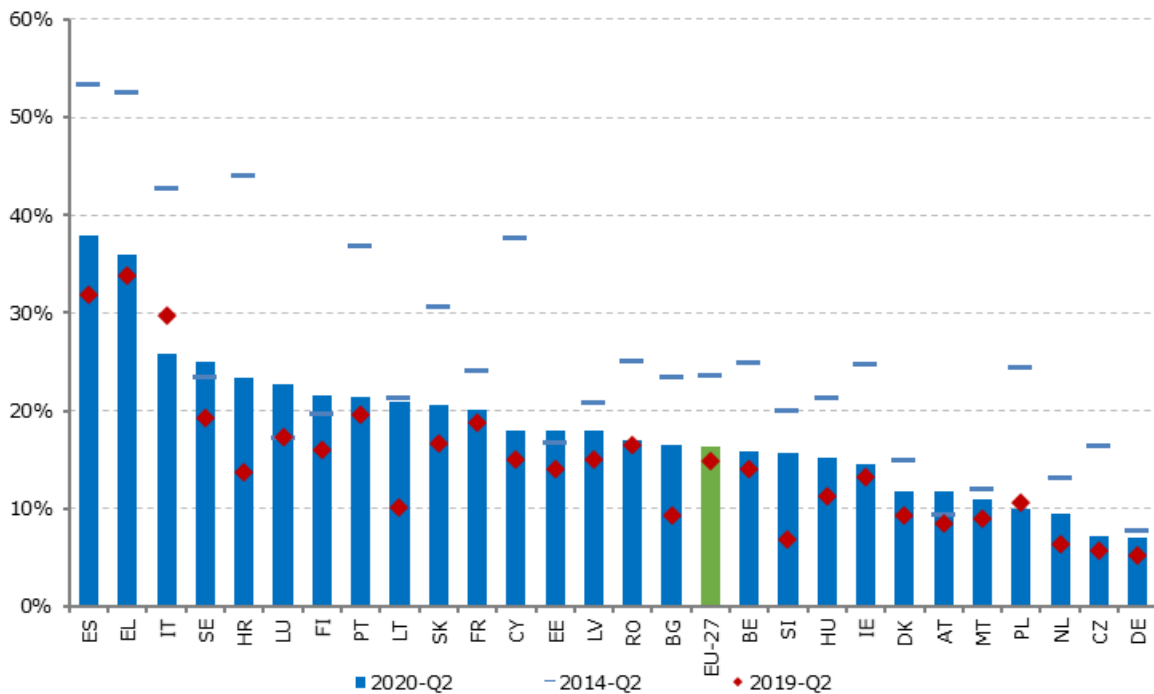
¹⁰⁹ *Giorgio Di Pietro, Zbigniew Karpiński un Federico Biagi (2020). "Adult learning participation and the business cycle" (Dalība pieaugušo izglītībā un uzņēmējdarbības cikls), ziņojums, ko Kopīgais pētniecības centrs sagatavojis Nodarbinātības, sociālo lietu un iekļautības ģenerāldirektorātam (nav publicēts). Marco Bertoni un Giorgio Brunello (2020). "Skills Investment and the Business Cycle in Europe" (Ieguldījumi prasmēs un uzņēmējdarbības cikls Eiropā), provizorisks ziņojuma projekts Eiropas Izglītības ekonomikas ekspertu tīklam.*

Covid-19 dēļ dalībvalstis varētu saskarties ar ieilgušu jauniešu bezdarba krīzi, tāpēc nepieciešami jauni politikas pasākumi. Pirms krīzes jauniešu bezdarba rādītāji vidēji ES27 sasniedza 15,2 % 2020. gada martā, kas ir par 0,2 procentpunktiem labāk nekā 15,4 % 2019. gada martā. Tomēr 2020. gada novembrī šis rādītājs strauji pieauga līdz 17,7 %. Attiecīgie rādītāji pret kopējo iedzīvotāju skaitu martā bija 6,6 % un novembrī – 7,5 %. Laikposmā no 2020. gada pirmā līdz otrajam ceturksnim piecas dalībvalstis piedzīvoja strauju jauniešu bezdarba pieaugumu (Igaunijā 8,2 procentpunkti, Lietuvā 6,1 procentpunkts, Luksemburgā 5,6 procentpunkti, Horvātijā 5,5 procentpunkti, Bulgārijā 5,3 procentpunkti). ES mērogā jauniešu bezdarba līmenis 2020. gada trešajā ceturksnī bija 17,9 %, savukārt starp visiem iedzīvotājiem tas bija 7,4 %. Pieredze no iepriekšējās ekonomikas krīzes rada bažas. Lai gan pirms Covid-19 krīzes ES vidējais jauniešu bezdarba līmenis turpināja būtiski uzlaboties (sk. 34. attēlu), tas vienmēr ir bijis vairāk nekā divas reizes lielāks par pieaugušo iedzīvotāju bezdarba līmeni (2019. gadā – 6,7 %), norādot uz strukturālu problēmu pat tad, ja nav papildu satricinājumu. Pirms krīzes jauniešu bezdarba līmeņa fluktuācijas – pat ja tām bija tendence samazināties – saglabājās augstā līmenī, un dažās dalībvalstīs jauniešu bezdarba līmenis joprojām pārsniedza 30 % (Grieķijā tas bija 35,2 %, savukārt Spānijā – 32,5 %). Atvēršana ne vienmēr nozīmēja kvalitatīvu jauniešiem paredzētu darbvietu izveidi: 2019. gadā 14,6 % darbinieku vecumā no 15 līdz 24 gadiem bija noslēguši pagaidu darba līgumus, jo viņi nevarēja atrast pastāvīgu darbu (salīdzinājumā ar 7,2 % darba ņēmēju vecumā no 25 līdz 64 gadiem); Spānijā, Portugālē, Horvātijā un Itālijā šis īpatsvars bija vairāk nekā viens no trīs ¹¹⁰. Lai risinātu Covid-19 un strukturālās problēmas, Komisija 2020. gada jūlijā ierosināja pastiprināt Garantiju jauniešiem. Jaunā iniciatīva paplašinās atbilstības vecuma diapazonu līdz 29 gadiem, pievērsīs pastiprinātu uzmanību neaizsargātajām grupām, atbalstīs prasmes, kas nepieciešamas zaļās un digitālās pārkārtošanās procesam, un uzlabos konsultāciju, karjeras atbalsta un mentorēšanas pakalpojumus.

¹¹⁰ Avots: Eurostat, tiešsaistes datu kods: LFSA_ETGAR)

34. attēls. Covid-19 krīzes laikā jauniešu bezdarba līmenis pieauga, taču bija zemāks nekā 2014. gadā

Jauniešu (15–24 gadi) bezdarba līmenis, vairāku gadu salīdzinājums – 2014. gada 2. ceturksnis, 2019. un 2020. gads

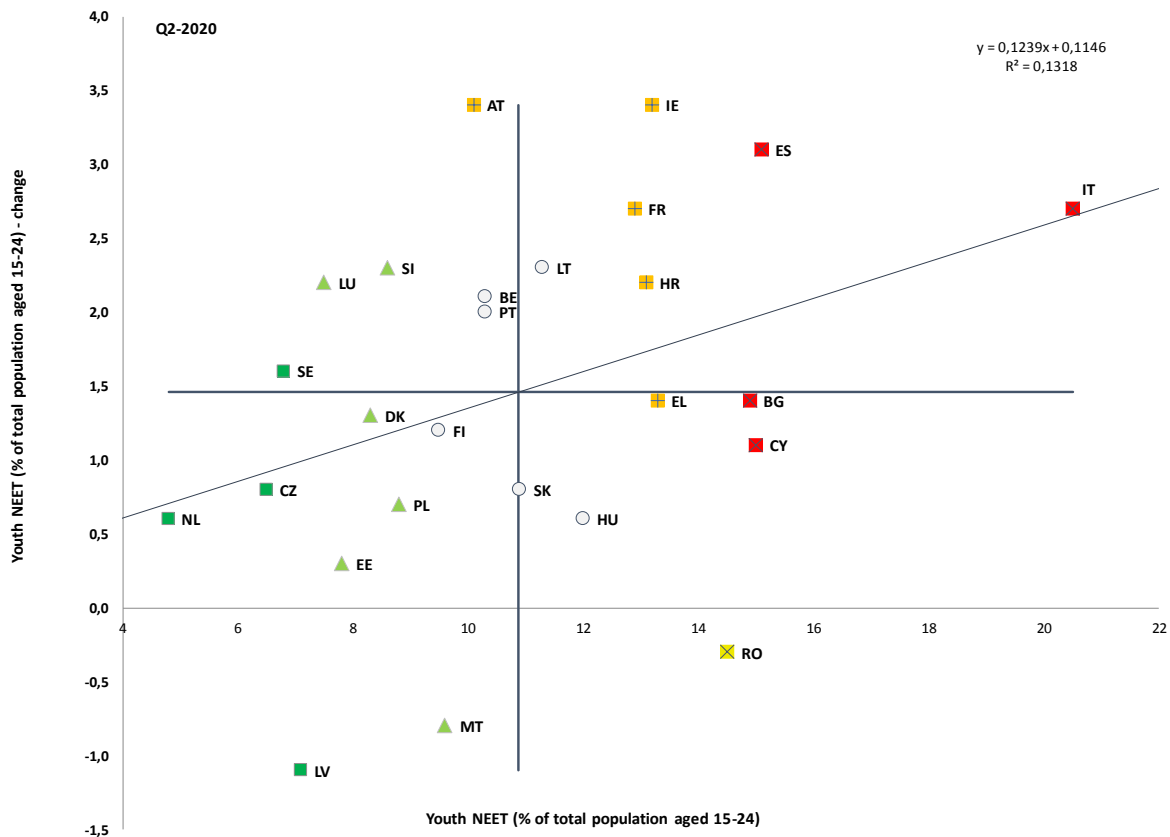
Avots: Eurostat, DSA, tiešsaistes datu kods: [\[une_rt_q\]](#).

Covid-19 radītais satricinājums mainīja *NEET* rādītāja uzlabošanos visās dalībvalstīs, izņemot divas. Pirms krīzes dalībvalstis pārliecinoši samazināja to 15–24 gadus veco iedzīvotāju skaitu, kas nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (*NEET*): laikposmā no 2013. gada otrā ceturkšņa līdz 2019. gada otrajam ceturksnim rādītāji samazinājās no rekordaugsta līmeņa, t. i., 13,1 %, līdz rekordzemam līmenim – 9,8 %. Krīze strauji apgrieza tendenci: laikposmā no 2019. gada otrā ceturkšņa līdz 2020. gada otrajam ceturksnim ES27 *NEET* rādītājs palielinājās par 1,8 procentpunktiem (no 9,8 % līdz 11,6 %). Sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs (35. attēls) liecina, ka *NEET* līmenis 2020. gada otrajā ceturksnī salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu ir palielinājies visās dalībvalstīs, izņemot trijās (Latvijā un Maltā fiksēti -0,8 procentpunkti un Rumānijā -0,4 procentpunkti). Piecās dalībvalstīs *NEET* rādītāja pieaugums bija daudz augstāks par vidējo (Austrijā, Īrijā, Spānijā, Itālijā un Francijā), lai gan Austrijas *NEET* rādītājs joprojām bija zemāks par ES27 vidējo rādītāju. Vislabākie rezultāti šajā rādītājā bija Nīderlandei, Čehijai un Zviedrijai. *NEET* rādītāju atšķirību pamatā daļēji varēja būt atšķirīgi sabiedrības veselības pasākumi, kas būtu varējuši ietekmēt to nozaru dzīvotspēju, kurās ir visaugstākā gados jaunu darba ņēmēju koncentrācija (piemēram, viesmīlība un mazumtirdzniecība). Kopumā Covid-19 ietekme ir bijusi nepieredzēti liela: 2020. gada pirmajā un otrajā ceturksnī reģistrēts lielākais *NEET* rādītāja ceturkšņa pieaugums, kopš Eurostat sāka apkopot datus 2006. gadā ¹¹¹ (no 10,4 % līdz 11,6 %). Kaut gan 2020. gada trešajā ceturksnī bija vērojama neliela atgūšanās, ir ļoti svarīgi rūpīgi pārraudzīt situāciju un ieviest mērķorientētus pasākumus attiecībā uz jauniešiem *NEET* situācijā, piemēram, pasākumus, kas ierosināti 2020. gada jūlijā pastiprinātajā Garantijā jauniešiem, kuru pieņēma oktobrī.

¹¹¹ [Eurostat analīze](#) parādīja, ka Covid-19 krīzes sākumā visās ES dalībvalstīs, par kurām bija pieejami dati (nav datu par Vāciju, Igauniju, Horvātiju, Maltu), iespēja, ka jaunieši (vecumā no 15 līdz 24 gadiem) zaudēs darbu, bija augstāka par vidējo.

35. attēls. NEET rādītāji ir pieauguši vairumā dalībvalstu, un vairākās dalībvalstīs šis rādītājs rada bažas

NEET rādītājs (jauniešiem vecumā no 15 līdz 24 gadiem) un izmaiņas laikposmā no 2019. gada 2. ceturkšņa līdz 2020. gada 2. ceturksnim (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs).

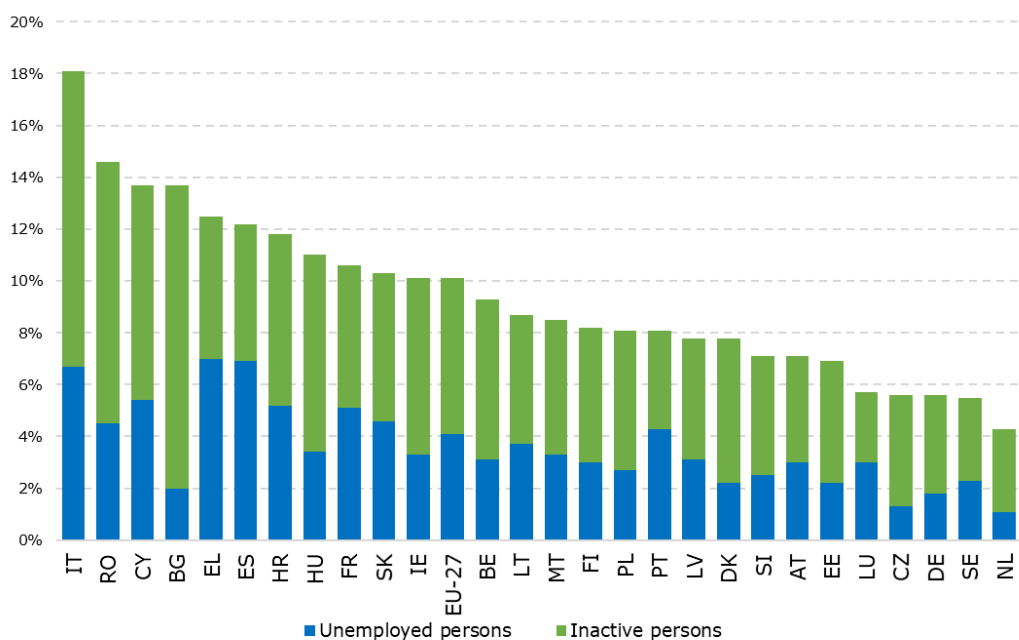

Avots: Eurostat. Laikposms: 2020. gada otrā ceturkšņa līmenis un izmaiņas gada laikā attiecībā pret 2019. gada otro ceturksni. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Apzīmējumus skatīt pielikumā. Nav datu par DE 2020. gada 2. ceturksnī.

NEET rādītāja izmaiņas ekonomikas lejupslīdes periodā galvenokārt ir saistītas ar bezdarbu, nevis neaktivitātes pieaugumu, un neaktivitāte ir problēma, kas laika gaitā ir stabilāka. Līdz Covid-19 krīzei bija vērojama tendence, ka jauniešu bezdarba samazināšanās atbilda pieaugumam neaktīvo jauniešu *NEET* situācijā īpatsvarā ¹¹² (2013. gadā viņi veidoja 46,9 % no grupas, bet 2019. gadā – 59,4 %). Kopš 2019. gada neaktīvo jauniešu *NEET* situācijā īpatsvars bija īpaši augsts Bulgārijā (85,4 %), Čehijā (75,4 %), Nīderlandē (74,4 %) un Dānijā (72,7 %). Īpaši zems tas bija Spānijā (43,8 %), Grieķijā (44,0 %), Portugālē (47,5 %) un Luksemburgā (48,2 %). Starp sievietēm *NEET* situācijā neaktivitāte ir sastopama biežāk nekā bezdarbs, savukārt vīriešiem abi rādītāji ir gandrīz līdzvērtīgi. Pamatojoties uz iepriekšējā ekonomikas krīzē gūto pieredzi, ticams, ka *NEET* situācijā esošu bezdarbnieku īpatsvars pieaugs diezgan strauji. Pēc atveseļošanas, neaktivitātes rādītāji droši vien atkal kļūs par galveno ar jauniešiem *NEET* situācijā saistīto problēmu.

36. attēls. Vairums jauniešu *NEET* situācijā ir neaktīvi, taču starp dalībvalstīm vērojamas būtiskas atšķirības

Jauniešu *NEET* situācijā profils (vecumā no 15 līdz 24 gadiem) ES dalībvalstīs 2019. gadā (%)

Avots: Eurostat, DSA, tiešsaistes datu kods: [\[edat lfse 20\]](#).

¹¹² Neaktīvie jaunieši *NEET* situācijā nemeklē darbu, piemēram, pašu slimības vai invaliditātes dēļ, tādu aprūpes pienākumu dēļ, kas viņiem ir attiecībā uz bērniem vai darbnespējīgiem pieaugušajiem, vai citu personisku vai ģimenes pienākumu dēļ.

Pastāv lielāka iespēja, ka jaunieši ar migrantu izcelsmi būs *NEET* situācijā. Ārpus ES dzimušu jauniešu (vecumā no 15 līdz 24 gadiem) *NEET* rādītājs 2019. gadā bija 17,1 %, savukārt attiecīgajā valstī dzimušo jauniešu vidū tas bija 9,9 % ¹¹³. Vairākās dalībvalstīs, piemēram, Grieķijā, Slovēnijā, Beļģijā, Vācijā, Austrijā, Francijā, Maltā un Spānijā, atšķirība pārsniedza 10 procentpunktus. Turklāt vidēji situācija bija nelabvēlīgāka gados jaunām migrantēm (*NEET* rādītājs 25,9 %, kas ir par 13,2 procentpunktiem augstāks nekā attiecīgajā valstī dzimušo līdzinieču vidū). Turklāt tas ar lielāku varbūtību var skart ne tikai personas, kas dzimušas ārpus ES, bet arī attiecīgajā valstī dzimušas personas ar migrantu izcelsmi: lielākajā daļā ES dalībvalstu bija lielāka iespēja, ka viņi nestrādā, nemācās un neapgūst arodu nekā tie, kuriem ir attiecīgajā valstī dzimuši vecāki. Sešās dalībvalstīs (Beļģijā, Čehijā, Francijā, Luksemburgā, Nīderlandē, Slovēnijā) atšķirība bija īpaši liela (vairāk nekā 8 procentpunkti) ¹¹⁴. Īpaši apdraudēti bija jaunieši, kuriem ir gan migrantu izcelsme, gan zems izglītības līmenis. *NEET* rādītājs romu vidū ir daudz augstāks nekā pārējiem iedzīvotājiem (atšķirība – 52 procentpunkti) ¹¹⁵.

¹¹³ Eurostat, [edat_lfse_28]

¹¹⁴ ESAO un ES (2018), *Settling In 2018: Indicators of immigrant integration* (Iekārtošanās 2018: migrantu integrācijas rādītāji), 7.19. attēls. Pieejams vietnē <https://www.oecd.org/publications/indicators-of-immigrant-integration-2018-9789264307216-en.htm>.

¹¹⁵ 2. pielikums dokumentam SWD(2020) 530 final, kas pievienots Paziņojumam "ES romu līdztiesības, iekļaušanas un līdzdalības stratēģiskais satvars", COM(2020) 621 final, pamatojoties uz *FRA*, *EU-MIDIS II* 2016; *FRA*, *RTS* 2019.

Neraugoties uz Covid-19 krīzes izraisīto kritumu, gados vecāku darba ņēmēju (vecumā no 55 līdz 64 gadiem) nodarbinātības līmenis saglabājās stabils. 2020. gada otrajā ceturksnī nodarbināto iedzīvotāju īpatsvars šajā vecuma grupā bija 59,2 %, ar nelielu kritumu 0,5 % apmērā salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni un nemainīgs attiecībā pret to pašu laikposmu 2019. gadā. Tomēr trešajā ceturksnī rādītājs atkal uzlabojās un bija augstāks nekā gadu iepriekš. Stabils darba tirgus aktivitātes līmenis ¹¹⁶ personām vecumā no 55 līdz 64 gadiem bija pamatā ES sniegumam pēdējos gados: laikposmā no 2013. gada otrā ceturkšņa līdz 2020. gada otrajam ceturksnim aktivitātes līmenis personām vecumā no 55 līdz 64 gadiem palielinājās par 9,3 procentpunktiem salīdzinājumā ar pieaugumu par 0,7 procentpunktiem vecuma grupā no 20 līdz 64 gadiem. Tomēr ir jāturpina pārraudzīt gados vecāku darba ņēmēju stāvokli darba tirgū. 2019. gada ES mēroga apsekojumā ¹¹⁷ 47 % respondentu norādīja, ka vecums ir faktors, kas darba meklētājus var nostādīt neizdevīgākā situācijā. Tas var nelabvēlīgi ietekmēt gados vecākus darba ņēmējus, kuri zaudē darbu Covid-19 krīzes dēļ, iespējams, izraisot arī piespiedu priekšlaicīgu pensionēšanos. Jo īpaši monitorings ir nepieciešams dalībvalstīs, kurās bija vērojams gados vecāko darba ņēmēju nodarbinātības līmeņa samazinājums laikposmā no 2020. gada pirmā līdz trešajam ceturksnim (četri augstākie samazinājuma rādītāji bija Maltā (2,4 procentpunkti), Īrijā (1,1 procentpunkts), Latvijā (0,8 procentpunkti), Lietuvā (0,7 procentpunkti)). Gados vecāku cilvēku nodarbinātības līmenis arī varētu palīdzēt saglabāt nodarbinātības pieaugumu vēl dažus gadus, pat ja iedzīvotāju skaits darbspējīgā vecumā samazinās. Aizvien vēl ir iespējams ievērojami uzlabot nodarbinātības līmeni gados vecākām sievietēm (2020. gada 3. ceturksnī sieviešu nodarbinātības līmenis vecuma grupā no 55 līdz 64 gadiem bija 53,4 % salīdzinājumā ar 66,7 % vīriešu tajā pašā vecuma grupā).

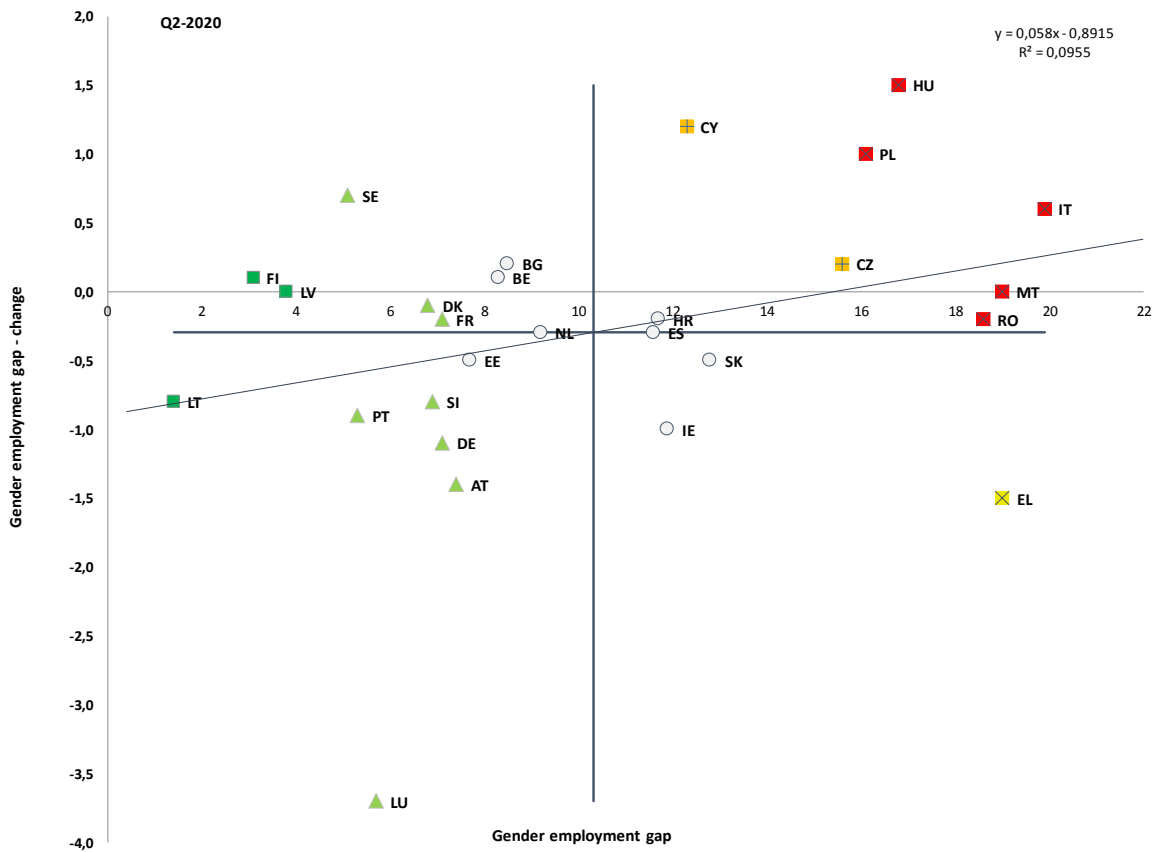
¹¹⁶ Aktivitātes rādītājs parāda iedzīvotāju līdzdalību darba tirgū neatkarīgi no tā, vai viņi ir nodarbināti vai nav.

¹¹⁷ Eiropas Komisijas 2019. gada aptauja "Diskriminācija ES".

Pēc gadiem ilga nepārtraukta pieauguma krīze izraisīja sieviešu nodarbinātības līmeņa kritumu apmēram tādā pašā tempā kā vīriešiem. Laikposmā no 2019. gada otrā ceturkšņa līdz 2020. gada otrajam ceturksnim sieviešu (vecumā no 20 līdz 64 gadiem) nodarbinātības līmenis samazinājās par 1,2 procentpunktiem un 2020. gada otrajā ceturksnī ES27 līmenī bija 66,3 %. Tā kā attiecīgajā laikposmā vīriešu nodarbinātības līmeņa kritums bija nedaudz lielāks (1,3 procentpunkti), sociālo rezultātu pārskata dzimumu nodarbinātības atšķirību pamatrādītājs nedaudz uzlabojās (37. attēls). Laikposmā no 2019. gada otrā ceturkšņa līdz 2020. gada otrajam ceturksnim visās dalībvalstīs, izņemot divas, sieviešu nodarbinātības līmenis samazinājās (izņēmumi bija Horvātija un Luksemburga). Īpaši jāatzīmē, ka Bulgārijā un Spānijā tika reģistrēts kritums par vairāk nekā 3 procentpunktiem. Neraugoties uz kritumu par 2,1 procentpunktiem, Zviedrijā aizvien vēl ir labākais rādītājs – 77,9 % nodarbinātu sieviešu, kam cieši seko Lietuva, Vācija, Nīderlande un Latvija – visās šajās valstīs sieviešu nodarbinātības līmenis pārsniedz 75 %. Mazākās dzimumu nodarbinātības atšķirības 2020. gada otrajā ceturksnī bija Lietuvā (1,4 procentpunkti), Somijā (3,1 procentpunkti), Latvijā (3,8 procentpunkti) un Zviedrijā (5,1 procentpunkti). Spektra pretējā galā ir Itālija (19,9 procentpunkti), Malta (19 procentpunkti), Grieķija (19 procentpunkti) un Rumānija (18,6 procentpunkti). Sociālo rezultātu pārskatā visas pēdējās minētās valstis saņēmušas vērtējumu "kritisks stāvoklis", izņemot Grieķiju, kuras stāvokļa vērtējums, pateicoties straujam samazinājumam par 1,5 procentpunktiem salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, ir "vājš, bet uzlabojas". No 37. attēla izriet, ka šajā rādītājā nav konverģences, jo vairākās dalībvalstīs ar augstām – vai tuvu vidējām – dzimumu nodarbinātības atšķirībām 2020. gadā tika konstatēta pasliktināšanās. 2020. gada trešajā ceturksnī dzimumu nodarbinātības atšķirība saglabājās stabila, proti, 11,5 procentpunktu līmenī.

37. attēls. Dzimumu nodarbinātības atšķirība joprojām ir liela, un starp dalībvalstīm pastāv būtiskas atšķirības

Dzimumu nodarbinātības atšķirības un izmaiņas gada laikā (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs)

Avots: Eurostat, DSA. Laikposms: 2020. gada otrā ceturkšņa līmenis un izmaiņas gada laikā attiecībā pret 2019. gada otro ceturksni. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Apzīmējumus skatīt pielikumā.

Dzimumu nodarbinātības atšķirība, kas izteikta pilnslodzes ekvivalentos (FTE), palielinājās vēl vairāk. ES 2019. gadā vecuma grupā no 20 līdz 64 gadiem pilnslodzes darbu strādāja mazāk sievietes nekā vīrieši (58,7 % salīdzinājumā ar 76,1 %). 2019. gadā atšķirības starp dzimumiem *FTE* izteiksmē bija vismazākās Lietuvā, Somijā un Latvijā, bet vislielākās Maltā (24,3 procentpunkti), Itālijā (24,2 procentpunkti) un Nīderlandē (24,1 procentpunkts). Šie rezultāti ir saistīti ar nepilna laika darba īpatsvaru. No nodarbinātajiem 2019. gadā nepilna laika darbu strādāja 29,4 % sievietes salīdzinājumā ar 7,8 % vīriešus, un sievietēm piespiedu nepilna laika darba rādītāji bija zemāki nekā vīriešiem (attieciņi 23,5 % pret 33 %). Lielākajā daļā Centrāleiropas un Austrumeiropas dalībvalstu (Bulgārijā, Rumānijā, Slovākijā, Horvātijā, Ungārijā, Lietuvā un Polijā) to sievietes īpatsvars, kas strādā nepilna laika darbu, tradicionāli ir mazāks par 10 %. Savukārt Nīderlandē, kur minētais īpatsvars lēnām samazinās jau ceturto gadu pēc kārtas, tas tomēr joprojām ir visaugstākais (73,4 %). Elastīga darba un privātās dzīves līdzsvara politika var pozitīvi ietekmēt vecāku un aprūpētāju piesaisti darba tirgum, bet tā var arī palielināt nodarbinātības atšķirības *FTE* izteiksmē. Tas jo īpaši ir redzams dalībvalstīs, kurās ir liels to sievietes īpatsvars, kas strādā nepilna laika darbu (piemēram, Nīderlandē, Austrijā un Vācijā), un Nīderlandē bija arī lielas atšķirības starp dzimumiem (*FTE* izteiksmē). Nelīdzsvarotais to aprūpes pienākumu īpatsvars, ko pilda sievietes, veicina asimetriju darba tirgū, kas izpaužas kā dzimumu nevienlīdzība, piemēram, bezdarba, atalgojuma un pensiju ziņā. Par to liecina, piemēram, tas, ka vislielākā plaisa starp dzimumiem bezdarbnieku īpatsvara ziņā ir vecumā no 30 līdz 44 gadiem, proti, galvenajā sievietes reproduktīvajā vecumā ¹¹⁸.

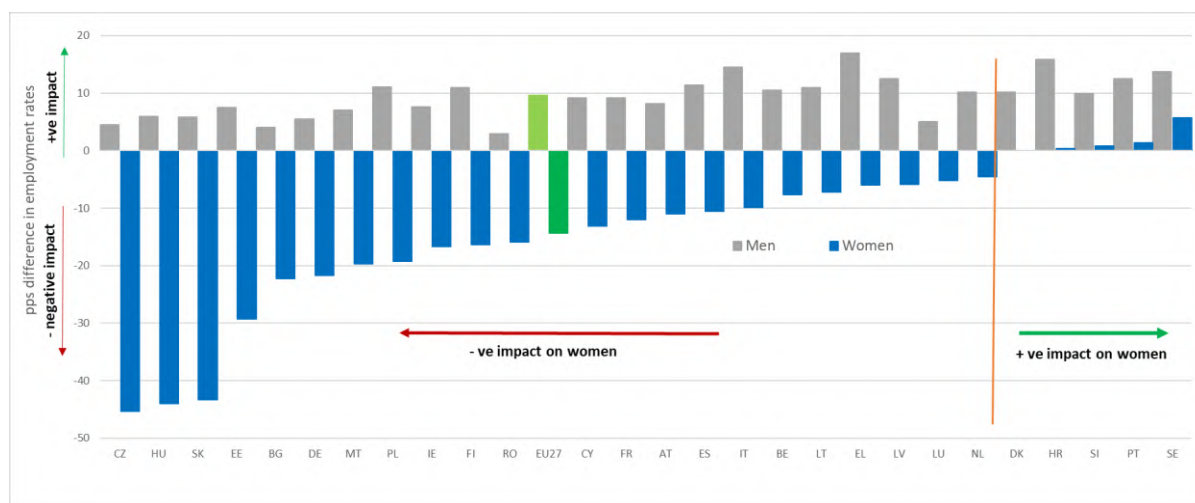
ES27 sievietēm ar bērniem ir lielākas nodarbinātības līmeņa atšķirības. Vecāku statuss palielina dzimumu nodarbinātības līmeņa atšķirību visās dalībvalstīs. Starp vecākiem (vecumā no 25 līdz 49 gadiem) ar vismaz vienu bērnu, kas jaunāks par sešiem gadiem, 2019. gadā vīriešu nodarbinātības līmenis visās dalībvalstīs pieauga (par 9,6 procentpunktiem ES līmenī), turpretim sievietes nodarbinātības līmenis lielākajā daļā dalībvalstu samazinājās (par 14,3 procentpunktiem ES līmenī). Izņēmums ir Zviedrija, Portugāle, Slovēnija, Horvātijā un Dānija, kur vismaz viena bērna, kas jaunāks par sešiem gadiem, esība sievietes nodarbinātības līmeni ietekmē pozitīvi vai neitrāli. Čehijā, Ungārijā un Slovākijā vecāku statusa negatīvā ietekme uz sievietēm ar vismaz vienu bērnu, kas jaunāks par sešiem gadiem, ir īpaši liela (virs 40 procentpunktiem) (38. attēls) ¹¹⁹. Izglītības līmenis ir svarīgs faktors, kas izskaidro mātes statusa ietekmi uz darbu: mazkvalificētām sievietēm ar vismaz vienu bērnu, kas jaunāks par sešiem gadiem, nodarbinātības līmenis bija tikai 36,3 %.

¹¹⁸ Bezdarbnieku īpatsvars attiecībā pret aktīvajiem iedzīvotājiem (strādājošiem un darba meklētājiem).

¹¹⁹ Problēma sīkāk iztirzāta Eiropas Komisijas pārskatā *Employment and Social Developments in Europe 2019* (2019. gada pārskats par nodarbinātību un sociālajiem procesiem Eiropā), 130. lpp. Pieejams vietnē <https://europa.eu/!tN33hy>.

38. attēls. Ļoti atšķirīga ietekme uz nodarbinātību vīriešiem un sievietēm ar bērnu, kas jaunāks par sešiem gadiem; ietekme attiecībā uz vīriešiem ir pozitīva visās dalībvalstīs

Vecāku statusa ietekme uz vīriešu un sieviešu nodarbinātību (vecumā no 20 līdz 49 gadiem) 2019. gadā

Avots:

Eurostat [lfst_hheredch]. Piezīme: vecāku statusa ietekme uz nodarbinātību ir procentpunktu atšķirība starp nodarbinātības līmeni mātēm un tēviem, kuriem ir vismaz viens bērns, kas jaunāks par sešiem gadiem.

Pastāvīgā nodarbinātības līmeņa atšķirība atspoguļojas arī būtiskajā sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirībā. Nekoriģētā darba samaksas atšķirība ES27 kopumā nemainījās – 14,1 % 2018. gadā, kas ir par 0,4 procentpunktiem mazāk kā 2017. gadā. Tas ir pretrunā

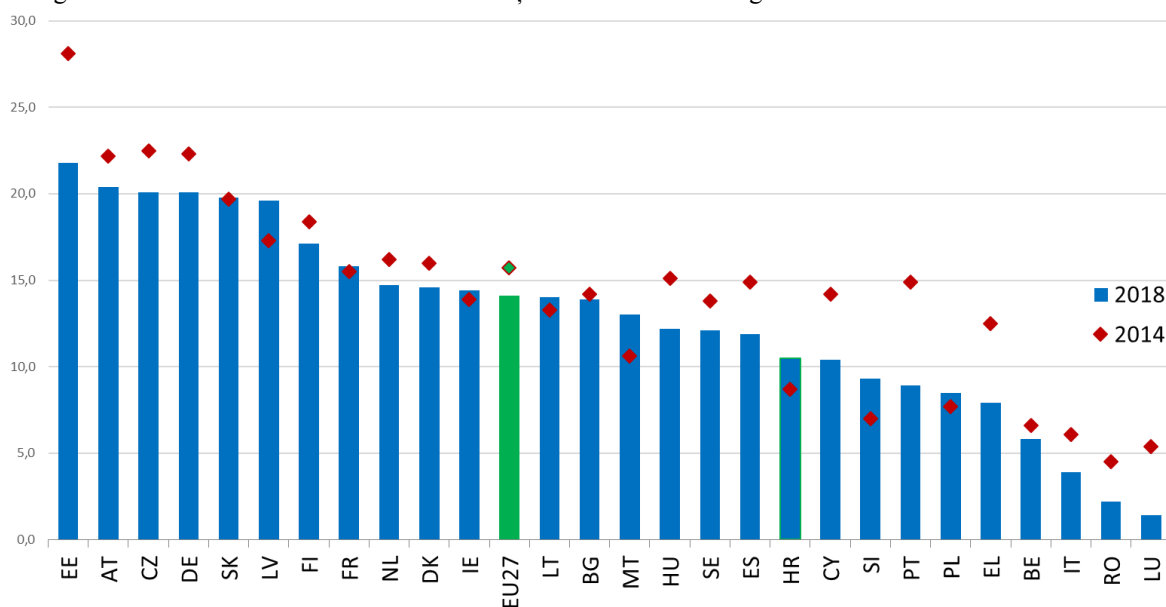
pieaugošajai iegūtā izglītības līmeņa atšķirībai par labu sievietēm vecumā no 30 līdz 34 gadiem salīdzinājumā ar vīriešiem (attiecīgi 45,6 % pret 35,1 %) 2019. gadā. Covid-19 pandēmija vēl vairāk izgaismoja to, ka sieviešu īpatsvars mazāk apmaksātās nozarēs un profesijās aizvien vēl ir pārāk liels, un viņu profesionālās izvēles ierobežojumi ir saistīti ar ģimenes aprūpes pienākumiem. Turklāt pētījumi ¹²⁰ liecina, ka tādi faktori kā pieredzes, izglītības līmeņa un līguma veida atšķirības veidoja mazāk nekā trešdaļu no sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirības. Daļu atšķirības, ko var izskaidrot, lielā mērā noteica ekonomiskā aktivitāte un darba laiks.

¹²⁰ Leythienne, D., Ronkowski, P., (2018). *A decomposition of the unadjusted gender pay gap using Structure of Earnings Survey data*, statistikas darba dokumenti, Eurostat. Pieejams vietnē <https://europa.eu/!pu34qq>.

Valstīs būtiski atšķiras nekoriģētā sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirība; darba samaksas atšķirības var radīt pensiju atšķirības. Igaunijā, Austrijā, Čehijā un Vācijā sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirība joprojām pārsniedz 20 %, un vismazākās vērtības (1–4 %) reģistrētas Rumānijā, Luksemburgā un Itālijā. Kopš 2014. gada situācija ir būtiski uzlabojusies Igaunijā, Portugālē, Grieķijā un Luksemburgā (attiecīgi par 6,3, 6, 4,6 un 4 procentpunktiem), savukārt sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirība ir palielinājusies par vairāk nekā 2 procentpunktiem Latvijā, Maltā un Slovēnijā.

39. attēls. Joprojām pastāv ievērojamas sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirības

Nekoriģēta sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirība 2014. un 2018. gadā

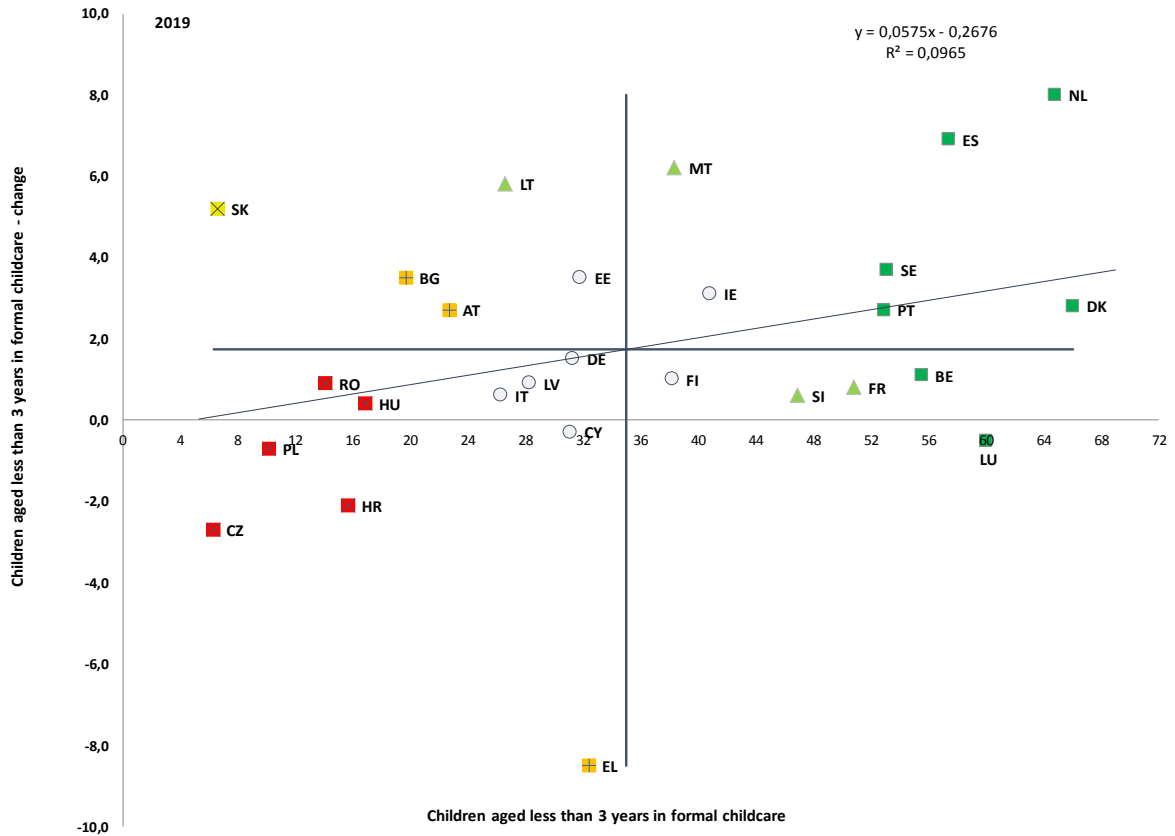
Avots: Eurostat, tiešsaistes datu kods: [SDG 05 20]. Piezīme: sieviešu un vīriešu nekoriģēto darba samaksas atšķirību (GPG) mēra kā vidējās bruto izpeļņas stundā atšķirību starp algotiem darba ņēmējiem un algotām darba ņēmējām, kas izteikta procentos no vīriešu vidējās bruto izpeļņas stundā. Par IE 2018. gada dati ir aizstāti ar 2017. gada datiem. Aprēķins attiecībā uz EL un IT (un tādējādi attiecībā uz ES27) ir provizorisks.

Sieviešu nodarbinātību ļoti ietekmē piekļuve kvalitatīvai un izmaksu ziņā pieejamai agrīnajai pirmsskolas izglītībai un aprūpei, kā arī ilgtermiņa aprūpes pakalpojumiem. Sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs par bērnu aprūpi liecina, ka ES27 līmenī 2019. gadā bērnu, kas jaunāki par trīs gadiem, līdzdalība formālajā agrīnajā pirmsskolas izglītībā un aprūpē (APIA) bija 35,5 %, tādējādi pārsniedzot Barselonas mērķi, proti, 33 % (40. attēls). Tomēr joprojām pastāv atšķirības starp valstīm, un 15 dalībvalstīm tas vēl jāsasniedz. Lai gan Dānijā, Luksemburgā un Spānijā bērnu, kas jaunāki par 3 gadiem, līdzdalība formālajā APIA ir vismaz 60 %, sociālo rezultātu pārskata analīzē piecas valstis norāda, ka dalība ir "kritiska" (Rumānija, Ungārija, Polija, Čehija, Horvātija ¹²¹). Rādītāju uzlabošanās virs vidējā tempa tika reģistrēta Nīderlandē, Spānijā, Maltā un Lietuvā. APIA neesamība vai nepietiekamība, tostarp darba laika ziņā, ir saistīta ar vecāku pienākumu negatīvo ietekmi uz sieviešu nodarbinātību (38. attēls). Lai gan pat dažas stundas nedēļā, kas pavadītas APIA, labvēlīgi ietekmē bērnu socializāciju un izglītības sasniegumus nākotnē, dzimumu nodarbinātības atšķirību mazināšanas nolūkā ir svarīgi, lai formālā bērnu aprūpe tiktu nodrošināta vairāk nekā 30 stundas nedēļā. Tas novērš situāciju, kad viens no vecākiem – parasti māte – ir spiests strādāt nepilna laika darbu, kas negatīvi ietekmē karjeras izaugsmi un dzīves laikā gūtos ienākumus. Arī darba un privātās dzīves līdzsvara politikai, piemēram, elastīgam darba režīmam vai atvaļinājumam ģimenes apstākļu dēļ, ir liela nozīme, mazinot šķēršļus tādu cilvēku līdzdalībai darba tirgū, kas uzņemas aprūpes pienākumus. Ja sievietes un vīrieši šo politiku izmanto līdzsvaroti, tā var arī palīdzēt mazināt dzimumu nodarbinātības līmeņa atšķirības.

¹²¹ Saskaņā ar 2018. gada datiem Slovākijā ir ļoti zems dalības līmenis (1,4 %) (laikā, kad tika gatavots šis dokuments, 2019. gada dati nebija pieejami).

40. attēls. Starp dalībvalstīm joprojām pastāv lielas atšķirības attiecībā uz līdzdalību bērnu aprūpes pakalpojumos

Formālā bērnu aprūpē esoši bērni, kas ir jaunāki par 3 gadiem, un izmaiņas gada laikā (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs)

Avots: Eurostat, EU-SILC. Laikposms: 2019. gada līmenis un izmaiņas gada laikā attiecībā pret 2018. gadu. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Laikrindas pārrāvumi attiecībā uz BE. Apzīmējumus skatīt pielikumā.

No nodokļu un pabalstu sistēmas izrietošie finansiālie šķēršļi pasliktina sieviešu līdzdalību

darba tirgū. Ja ienākuma nodoklis tiek piemērots mājsaimniecības ienākumiem, nevis individuāliem ienākumiem, tas var kavēt otro pelnītāju (lielākoties sieviešu) iesaistīšanos apmaksātā darbā (neaktivitātes slazds). Darbaspēka piedāvājumu var kavēt citas nodokļu un pabalstu sistēmas iezīmes, tostarp uz ģimeni balstīti atskaitījumi, atkarīga laulātā atskaitījumi un pārvedami atskaitījumi. Dārgas aprūpes iestādes arī palielina neaktivitātes slazdus, jo īpaši otrajiem pelnītājiem un ģimenēm ar zemiem ienākumiem. 2019. gadā otrais lielākais pelnītāju neaktivitātes slazds bija Francijā, Vācijā, Slovēnijā un Beļģijā. Lielākais zema atalgojuma slazds bija Beļģijā, Nīderlandē, Itālijā un Vācijā ¹²².

Neraugoties uz pastāvīgajām problēmām, pēdējos trīs gados pirms Covid-19 krīzes ārpus ES dzimušu cilvēku nodarbinātības situācija nepārtraukti uzlabojās. 2019. gadā nodarbināti bija 64,2 % ārpus ES dzimušu cilvēku darbaspējas vecumā (20–64 gadi), kas ir par gandrīz 3 procentpunktiem vairāk nekā divus gadus iepriekš (2017. gadā). Tomēr tas joprojām ir par 10 procentpunktiem zemāks nekā attiecīgajā valstī dzimušo personu nodarbinātības līmenis (73,9 %). Dažās dalībvalstīs (Zviedrijā, Beļģijā, Nīderlandē, Dānijā, Somijā, Francijā un Vācijā) 2019. gadā atšķirība pārsniedza 15 procentpunktus. To, ka ārpus ES dzimušo nodarbinātības līmenis ir zemāks, daļēji izskaidro tas, ka ārpus ES dzimušo mazizglītoto īpatsvars ir lielāks salīdzinājumā ar attiecīgajā valstī dzimušajiem (attiecīgi 38,5 % un 19,6 % ES27 līmenī vecuma grupā no 25 līdz 64 gadiem). Tomēr pat tie ārpus ES dzimušie iedzīvotāji, kuriem ir augsts iegūtais izglītības līmenis, nerasniedz tādu pašu nodarbinātības līmeni kā attiecīgajā valstī dzimušie, un migrantu prasmes un kvalifikācija joprojām netiek pietiekami izmantotas ¹²³. Situācija joprojām ir īpaši nelabvēlīga ārpus ES dzimušām sievietēm, kuru nodarbinātības līmenis 2019. gadā bija aptuveni 54,6 %, kas ir par 14 procentpunktiem mazāk nekā attiecīgajā valstī dzimušo sieviešu vidū ¹²⁴. Tas liek domāt, ka, veicot atbilstošus integrācijas un aktivizācijas pasākumus, ES varētu gūt labumu no ārpus ES dzimušu cilvēku talanta un potenciāla. Uzlabojums pēdējos gados galvenokārt ir saistīts ar augstākiem nesen iecelto personu (ārpus ES dzimuši iedzīvotāji, kas ieceltoši pirms mazāk nekā pieciem gadiem) nodarbinātības rādītājiem.

¹²² Neaktivitātes slazds otrajam pelnītājam ir faktiskā nodokļu likme otrā ģimenes pelnītāja darba ienākumiem, pārejot no sociālās palīdzības uz darbu. Zema atalgojuma slazds ir aprēķināts pārim bez bērniem, kur otrais pelnītājs palielina ienākumus no 33 % līdz 67 % no vidējās algas un kur galvenais pelnītājs saņem 100 % no vidējās algas (Eiropas Komisijas Nodokļu un pabalstu datubāze).

¹²³ Eurofound (2019). *How your birthplace affects your workplace* (Kā dzimšanas vieta ietekmē darba vietu), Eiropas Savienības Publikāciju birojs, Luksemburga.

¹²⁴ Šo atšķirību starp dzimumiem daļēji varētu izskaidrot ar daudz zemāku aktivitātes līmeni ārpus ES dzimušu sieviešu vidū, jo īpaši Beļģijā, Horvātijā, Francijā un Itālijā (reģistrētais līmenis nepārsniedz 60 %, Eurostat [lfsa_argacob]). Sk. arī Kopīgais pētniecības centrs (2020), [Gaps in the EU Labour Market Participation Rates: an intersectional assessment of the role of gender and migrant status](#).

No datiem izriet, ka prognozētais Covid-19 krīzes izraisītais nodarbinātības samazinājums trešo valstu migrantus ietekmēs smagāk nekā attiecīgajā valstī dzimušās personas. ¹²⁵ Dati liecina par Covid-19 krīzes izraisītās noslēdzes un lejupslīdes spēcīgāku ietekmi uz trešo valstu migrantu (vecumā no 20 līdz 64 gadiem) nodarbinātības līmeni (samazinājums no 64,4 % uz 60,9 % laikposmā no 2019. gada otrā ceturkšņa līdz 2020. gada otrajam ceturksnim) nekā uz vietējo iedzīvotāju nodarbinātības līmeni ¹²⁶. Rezultātā no 2019. gada otrā ceturkšņa līdz 2020. gada otrajam ceturksnim vidējā atšķirība ES mērogā palielinājās par vairāk nekā 2 procentpunktiem un par aptuveni 4 procentpunktiem vai vairāk – tādās valstīs kā Spānija, Polija un Austrija ¹²⁷. Tas ir saistīts ar lielāku pagaidu darba ņēmēju īpatsvaru migrantu vidū, īsāku darba stāžu, zemāku to darbinieku īpatsvaru, kuri ir nodarbināti tāldarbā un/vai valsts sektorā, kā arī lielāku īpatsvaru nozarēs, kuras lejupslīde varētu ietekmēt spēcīgāk (izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumi, tūrisms, apkalpojošās nozares, būvniecība u. c.).

Personu ar invaliditāti zems nodarbinātības un aktivitātes līmenis norāda uz neizmanto tu viņu talanta potenciālu. ES27 2018. gadā personu ar invaliditāti nodarbinātības līmenis bija 50,8 % pretstatā 75 % personām bez invaliditātes ¹²⁸. Nodarbinātības līmeņa atšķirības dalībvalstīs ir ļoti nevienādas ¹²⁹ – no 15,2 procentpunktiem Itālijā līdz 40,3 procentpunktiem Īrijā. Neraugoties uz nelielo pieaugumu, ES27 tikai 62,4 % personu ar invaliditāti ir ekonomiski aktīvas salīdzinājumā ar 82,2 % personu bez invaliditātes, un tas liecina, ka nav notikušas lielas izmaiņas būtiskajos šķēršļos, kas liedz personām ar invaliditāti piekļūt darba tirgum. Sieviešu ar invaliditāti nodarbinātības līmenis (47,8 %) saglabājās zemāks nekā vīriešu ar invaliditāti nodarbinātības līmenis (54,3 %). 2019. gadā personas ar invaliditāti biežāk nekā personas bez invaliditātes saskārās ar nodarbinātu personu nabadzības risku (10,5 % salīdzinājumā ar 8,9 % vidēji ES) ¹³⁰.

¹²⁵ Sk. ESAO. *What is the impact of the Covid 19 pandemic on immigrants and their children* (Kāda ir Covid-19 pandēmijas ietekme uz imigrantiem un viņu bērniem?), <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/what-is-the-impact-of-the-covid-19-pandemic-on-immigrants-and-their-children-e7cbb7de/>.

¹²⁶ Eurostat, [lfsq_ergacob].

¹²⁷ Šie skaitļi ievērojami mainījās 2020. gada trešajā ceturksnī, jo tie atspoguļoja migrantu darba sezonālo raksturu, viņu atšķirīgās funkcijas valstu ekonomikā un valstu atšķirīgo reakciju uz Covid-19. Piemēram, Polijā minētajā laikposmā starp trešo valstu migrantiem tika konstatēts nodarbinātības līmeņa pieaugums par 10,9 procentpunktiem.

¹²⁸ 2018. gada EU-SILC dati, ko analizējis Eiropas Invaliditātes ekspertu akadēmiskais tīkls (EDE).

¹²⁹ Būtiski atšķiras arī invaliditātes izplatība dalībvalstīs. Tā ir salīdzinoši zema Maltā (12 %), Īrijā (15,9 %), Bulgārijā (16,8 %) – visās pastāv nodarbinātības līmeņa atšķirības, kas pārsniedz vidējo rādītāju – salīdzinājumā ar ES27 vidējo rādītāju (24,7 %) 2018. gadā (vecuma grupā no 16 līdz 64 gadiem).

¹³⁰ EU-SILC (2019). Nodarbinātu personu nabadzības riska rādītājs [hlth_dpe050].

3.2.2. Dalībvalstu veiktie pasākumi

Mērķorientēts atbalsts neaizsargātajām grupām ir būtisks, lai mazinātu izglītības priekšlaicīgu pamešanu un nevienlīdzību izglītības jomā, kā arī veicinātu dalību vispārējā izglītībā. Daudzas dalībvalstis ņem vērā šos aspektus, izstrādājot savu politiku. Īrijā Valsts speciālās izglītības padome (*NCSE*) sāka īstenot *Skolu iekļaušanas modeli*, lai atbalstītu iekļaujošu izglītību vispārīzglītojošās pamatskolās un vidusskolās un palielinātu skolu spēju iekļaut skolēnus ar papildu vajadzībām. Latvija spēra nozīmīgus soļus iekļaujošas izglītības virzienā, tiesību aktos nosakot tās speciālās izglītības programmas, kuras no 2020. gada septembra jāīsteno tikai iekļaujošā veidā vispārīzglītojošās skolās. Izglītības procesā sniedzamo atbalsta pasākumu klāsts ir paplašināts atbilstoši katra bērna konkrētajām vajadzībām. Polijā valdība sāka īstenot shēmu, lai atbalstītu mācību grāmatu un mācību/apmācības materiālu iegādi izglītojamajiem ar invaliditāti, un tā darbosies līdz 2023. gadam. Skolu iestādes Zviedrijā izstrādā valsts mērķus un rādītājus, lai pārraudzītu skolu darbību nolūkā uzlabot taisnīgumu un labāk izprast skolu veiksmes faktorus; gūtos rezultātus pēc tam izmantos gan vietējā, gan valsts līmenī kā pamatu finansējuma piešķiršanai.

Covid-19 krīze ir atklājusi skolu un dažādu sabiedrības segmentu digitālās sagatavotības atšķirības, kuras var palielināt izglītības nevienlīdzību, kas saistīta ar sociālekonomiski neizdevīgu situāciju. Visās dalībvalstīs apmēram 58 miljoni bērnu pārgāja uz attālināto mācīšanos, tādējādi neaizsargātie bērni nonāca nepārprotami neizdevīgā situācijā. Dalībvalstis ir veikušas dažādas darbības, lai mazinātu skolu slēgšanas sekas. Tādas valstis kā Bulgārija, Kipra, Francija, Latvija, Lietuva, Malta, Austrija, Polija, Beļģija, Rumānija un Spānija ir nodrošinājušas nelabvēlīgā situācijā esošus izglītojamos ar tālmācībām nepieciešamo aprīkojumu (datori/planšetdatori, piekļuve internetam, SIM kartes utt.), lai gan dažādā mērā. Dalībvalstis izdalīja IT aprīkojumu neaizsargātiem skolēniem (Horvātija, Vācija, Grieķija, Īrija, Lietuva, Malta, Polija), stimulēja privātus ziedojumus datoriem (Beļģija, Igaunija, Grieķija, Spānija) vai darīja pieejamas klases, lai skolēni varētu mierīgi pildīt mājasdarbus vai piedalīties videokonferencēs (Luksemburga). Turklāt 10 dalībvalstis (Bulgārija, Igaunija, Somija, Ungārija, Īrija, Lietuva, Malta, Portugāle, Slovākija un Spānija) vienā vai citā veidā turpināja nodrošināt bezmaksas ēdināšanu nelabvēlīgā situācijā esošiem skolēniem. Dažās dalībvalstīs (piemēram, Francijā, Latvijā, Luksemburgā, Portugālē) par šīs problēmas risināšanu atbildēja pašvaldības vai atsevišķas skolas. Kopumā minētie ārkārtas pasākumi nespēja apmierināt pieprasījumu (piemēram, Ungārijā 20 % skolēnu nebija nekādas piekļuves digitālajai izglītībai vai bija tikai daļēja piekļuve, kas kavēja viņu līdzdalību attālinātajās mācībās).

Dalībvalstis pieņēma dažādas stratēģijas, lai nodrošinātu piekļuvi mācībām noslēdzes laikā.

Grieķija pieņēma ārkārtas tiesību aktus, kas ļāva pašvaldībām izmantot ietaupījumus no pamatdarbības izmaksām skolu slēgšanas periodā, lai iegādātos IKT aprīkojumu un aizdotu to skolēniem, kuriem tas nepieciešams. Turklāt Grieķijā ar privātu uzņēmumu atbalstu vairāk nekā 17 000 planšetdatoru un klēpj datoru tika aizdoti skolēniem (galvenokārt no nelabvēlīgām grupām) un skolotājiem tālmācības vajadzībām. Līdzīgi Īrijā 2020. gada aprīlī tika paziņots par īpašu fondu 10 miljonu EUR apmērā tehnoloģiju un ierīču iegādei nelabvēlīgā situācijā esošiem sākumskolu un pamatskolu skolēniem, jo īpaši iniciatīvai "Vienlīdzīgu iespēju nodrošināšana skolās" (*DEIS*). Itālijā tālmācības atbalstam, tostarp digitālo ierīču iegādei, ir piešķirti 85 miljoni EUR. Nīderlande ieviesa atbalstu aptuveni 244 miljonu EUR apmērā, lai novērstu nelabvēlīgu situāciju izglītībā un mācību kavēšanos. Rumānija apstiprināja valsts programmu "*Mājas skola*" un piešķīra finansējumu no valdības rīcībā esošā budžeta rezerves fonda. Polijā valdība ERAF darbības programmas "*Digitālā Polija*" ietvaros piešķīra aptuveni 81 miljonu EUR vietējām pašvaldībām IKT aprīkojuma iegādei nelabvēlīgā situācijā esošiem skolēniem, kā arī skolām un skolotājiem. Slovērijā Izglītības ministrija sadarbībā ar nevalstiskajām organizācijām izveidoja vietni, kas atbalsta tiešsaistes mācīšanos. IT nozare atbalstīja skolas un skolotājus ar bezmaksas programmatūru un digitāliem risinājumiem. Vairākas dalībvalstis vasarā arī organizēja valsts valodas kursus nelabvēlīgā situācijā esošiem bērniem, lai ierobežotu ietekmi uz valodas apguves procesu. Piemēram, Austrija uzsāka divu nedēļu vasaras skolas programmu, kas palīdzēja apmēram 24 000 neaizsargātu skolēnu uzlabot valodas prasmes, līdz septembrī skolas atsāka darboties. Tāpat Bulgārijā skolēni, kuri nevarēja piedalīties tālmācībā, tika iekļauti koriģējošajās klasēs, izmantojot projektu "*Atbalsts panākumiem*", kuru līdzfinansēja Eiropas Sociālais fonds. Slovērijā ministrija ir piešķīrusi 500 000 EUR vasaras skolu organizēšanai, lai kompensētu skolu pagaidu slēgšanu. Francijā pagājušajā vasarā tika izveidota programma "*Mācību brīvdienas*", kuras mērķauditorija bija viens miljons bērnu vecumā no 6 līdz 16 gadiem (200 miljoni EUR).

Par svarīgu ES prioritāti ir kļuvis nodrošināt, lai katrs skolēns sasniegtu noteiktu pamatprasmju līmeni, piemēram, lasīšanā, matemātikā un dabaszinībās, kā arī digitālās prasmes. Slovēnija ir pieņēmusi *Valsts stratēģiju lasītprasmes uzlabošanai līdz 2030. gadam*, nosakot mērķus dažādām vecuma un mērķa grupām (līdz 2030. gadam 90 % no 15 gadus veciem jauniešiem ir vismaz pamatprasmes saskaņā ar *PISA* un 10 % ir prasmes augstākajā līmenī). Itālijas valsts iestādes 2020. gada janvārī iesniedza rīcības plānu, lai mazinātu reģionālās atšķirības kompetenču sasniegšanā (*Piano di intervento per la riduzione dei divari territori in istruzione*). Tajā tiks noteiktas "grūtībās nonākušās" skolas piecos dienvidu reģionos (Kampānijā, Kalabrijā, Sicīlijā, Sardīnijā un Apūlijā), un katrā reģionā tiks izveidota darba grupa, lai ierosinātu mērķorientētus intervences pasākumus sākotnēji pēdējā pamatskolas otrā posma gadā (8. klasē). Lietuvā jaunu, uz kompetencēm balstītu mācību programmu izmēģinās 2021. gadā un ieviesīs no 2022. gada, pievienojot jaunu formatīvu vērtēšanas praksi. Tās mērķis ir ieviest jaunas pedagoģijas metodes, lai labāk apmierinātu skolēnu mācīšanās vajadzības un uzlabotu digitālās prasmes jau pamatskolas līmenī. Malta īstenoja uz pamatizglītības otro posmu vērstu jaunu valsts iniciatīvu "Mana virzība: gūt sasniegumus dažādos veidos", kuras mērķis ir veidot iekļaujošāku un uz taisnīgumu orientētu mācību programmu. Grieķija 2020. gada jūnijā pieņēma jaunu tiesību aktu skolu jomā, kas paredz mācību programmu un mācību grāmatu pārskatīšanu visos līmeņos (tostarp APIA), lai pārietu no tā, ka lielākā uzmanība tiek pievērsta saturam, uz prasmju attīstību četros tematiskajos pīlāros: vide, labjutība, radošums un pilsoniskā audzināšana. Tas arī stiprina digitālo izglītību un ievieš svešvalodas (angļu valodas) mācīšanos jau pirmsskolas izglītībā. Luksemburgā no 2020./2021. mācību gada kodēšana tiks iekļauta matemātikas stundās 4. ciklā (vecuma grupā no 10 līdz 11 gadiem) un no 2021./2022. mācību gada – visos priekšmetos 1.–3. ciklā (vecuma grupā no 4 līdz 9 gadiem). Skolotāji saņems apmācību un atbalstu no specializētiem skolotājiem, kuri tiks pieņemti darbā 2020. gadā. Vidējā izglītībā datorzinātne kā jauns priekšmets parādīsies 2021./2022. mācību gadā, un tā ietvers kodēšanu un algoritmisko domāšanu.

Atbalsts skolotājiem un pasniedzējiem viņu digitālo prasmju un pedagoģisko kompetenču attīstīšanā, kā arī digitālās plaisas novēršana ir būtiski soļi ceļā uz digitālo izglītību, kas nāk par labu ikvienam. Daudzas dalībvalstis jau ir ieviesušas efektīvus politikas pasākumus šajā saistībā. Francija 2019. gadā paziņoja, ka IKT tiks mācītas vidusskolā kā disciplīna ar īpašiem skolotājiem, lai nodrošinātu, ka visi skolēni ir digitāli prasmīgi, un lai palielinātu IKT studentu (jo īpaši meiteņu) skaitu augstākajā izglītībā. Austrija paziņoja par *astoņu punktu plānu digitālajai izglītībai*, kura mērķis ir no 2020./2021. mācību gada ieviest vienotu portālu skolēnu, skolotāju un vecāku pieteikumiem un saziņai ("*Digitale Schule*"), sagatavojot visus skolotājus jauktai apmācībai un tālmācībai ar pastiprinātu profesionālās kvalifikācijas celšanu, nodrošinot piekļuvi saskaņotam mācīšanās un mācīšanas materiālam un uzlabojot IT infrastruktūru, lai visiem skolēniem būtu piekļuve ierīcēm. Polijā projekts "Lekcija: informācijas ievade" ("*Lesson: Enter*") ir lielākais visas valsts mēroga digitālās izglītības projekts skolotājiem un skolām, kuru atbalsta ERAF darbības programma "Digitālā Polija". Tā galvenais mērķis ir apmācīt un iedrošināt skolotājus biežāk izmantot digitālo saturu un rīkus. Laikposmā no 2019. līdz 2023. gadam paredzēts apmācīt aptuveni 15 % mācībspēku (proti, 75 000 skolotāju). Horvātijā pamatskolās visi 5. un 7. klases skolēni ir saņēmuši planšetdatorus, un skolas ir saņēmušas arī vienu planšetdatoru uz četriem skolēniem darbam klasē mazākajās klasēs. Vidusskolās planšetdatori tika izdalīti nelabvēlīgā situācijā esošiem skolēniem. Skolas ir arī saņēmušas aprīkojumu klasēm (viedās tāfeles, projektorus, laboratorijas aprīkojumu) un klēpj datorus skolotājiem no *e-skolu projekta*.

Prioritātes aizvien vēl ir līdzdalības palielināšana terciārajā izglītībā ar iekļaujošāku un elastīgāku mācīšanos un studentu nodrošināšana ar darba tirgum atbilstošām prasmēm un kompetencēm. Somijā laikposmā no 2020. līdz 2022. gadam universitātēm un lietišķo zinātņu augstskolām tiks piešķirtas vairāk nekā 10 000 papildu vietas, lai paaugstinātu izglītības līmeni un reaģētu uz darbaspēka trūkumu dažādās jomās un reģionos. No 2020./2021. mācību gada Bulgārija ir atcēlusi universitātes maksu jaunpieņacējiem astoņās profesionālās studiju programmās pedagogijas un dabaszinātņu jomā un astoņās aizsargātajās specialitātēs. Saskaņā ar 2020. gada janvārī izdoto tiesību aktu Grieķijā universitāšu finansējums daļēji tiks balstīts uz izpildes kritērijiem (20 %), tostarp internacionalizāciju, absolventu iesaistīšanos darba tirgū un jauno dalībnieku un absolventu attiecību. Polijā 2018. gadā pieņemtās augstākās izglītības un zinātnes reformas rezultātā (Likums 2.0) tika mainīta doktorantūras studiju formula: tagad tās var veikt tikai uz pilnu slodzi doktorantūras augstskolās, un visi doktorantūras studenti saņem stipendijas. Turklāt doktoranti var pieteikties lietišķas ievirzes doktorantūras programmā, kas rada iespēja iegūt pieredzi duālā studiju sistēmā sadarbībā ar uzņēmējiem. Visbeidzot, Īrija ir sākusi īstenot *Rīcības plānu klejotāju līdzdalības palielināšanai augstākajā izglītībā*, lai veicinātu marginalizēto studentu piekļuvi augstākajai izglītībai.

Dalībvalstis ir pieņēmušas pasākumus, kas paredzēti, lai uzlabotu trešo valstu valstspiederīgo, migrantu izcelsmes bērnu un citu nelabvēlīgā situācijā esošu skolēnu līdzdalību un iegūto izglītības līmeni. Slovēnijas Izglītības, zinātnes, pētniecības un sporta ministrija piešķir 48 000 EUR projektiem, kas atbalsta mazākumtautību skolēnus. Slovēnija ir palielinājusi slovēņu valodas stundu skaitu skolēniem ar migrantu izcelsmi pirmajā gadā, kad viņi iestājas izglītības sistēmā, no 35 līdz vismaz 120 stundām vienam skolēnam. Vidusskolas izglītībā Zviedrija ir vēl vairāk institucionalizējusi visu skolēnu tiesības uz mentoru. Čehija izstrādāja programmu "Atbalsts ārzemnieku izglītošanai skolās" 2020. gadam – tā ir subsīdija, kuras mērķis ir pielāgot čehu valodas mācīšanu ārzemju bērnu vajadzībām un koriģēt viņu izglītības apstākļus. Saskaņā ar Beļģijas *Izglītības izcilības paktu*, kas turpinās darboties līdz 2030. gadam, skolas ir plaši izmantojušas jaunas pieejas franču valodas apguvei jaunpienācējiem un neaizsargātiem skolēniem. Malta ir izstrādājusi ievada programmas bērniem, kuri ir nesen ieradušies un kuri nerunā maltiešu vai angļu valodā, un valsts skolām ir jāīsteno 2019. gada iekļaušanas sistēma. Vairāku dalībvalstu mērķis bija īpaši palielināt trešo valstu valstspiederīgo bērnu līdzdalību agrīnā pirmsskolas izglītībā un aprūpē. Piemēram, Bulgārija un Francija ir samazinājušas obligāto skolas vecumu attiecīgi līdz četrus un trīs gadu vecumam, lai labāk integrētu bērnus no neaizsargātām ģimenēm. Grieķija pakāpeniski piemēro obligāto līdzdalību pirmsskolas izglītībā četrus gadus veciem bērniem (2020./2021. mācību gadā tiks iekļautas atlikušās 40 pašvaldības).

Dažas dalībvalstis ir palielinājušas finanšu līdzekļus, lai atbalstītu izglītību, kas var nākt par labu arī migrantu izcelsmes bērniem. Francijā 2020. gada budžeta prioritātes ir pirmsskolas izglītības un pamatizglītības stiprināšana un nevienlīdzības novēršana, palielinot obligātās izglītības budžetu par 991 miljonu EUR. Īrijā turpinājās centieni uzlabot neaizsargāto grupu piekļuvi augstākajai izglītībai, un 27 miljoni EUR tika novirzīti, lai atbalstītu 30 000 augstākās izglītības studentu no šādām grupām. Zviedrija 2020. gadā iedalīja 460 miljonus EUR līdztiesības dotācijai skolu organizatoriem tādiem pasākumiem, kas palielina taisnīgumu un kvalitāti. Līdzekļu piešķiršanā balstās uz sociālekonomisku indeksu. Turklāt Zviedrija 2019. gada jūlijā ieviesa jaunu garantiju, ko var izmantot izglītojamo ceļā uz izglītību agrākā posmā, ļaujot viņiem saņemt atbalstu jau skološanās sākumā. Dānija ieguldīja un rezervēja 1,8 miljardus DKK (238 miljonus EUR) pedagogu skaita palielināšanai apgabalos ar bērniem no neaizsargātām grupām un attiecīgai kvalifikācijas celšanai pedagogiem agrīnās pirmsskolas izglītības un aprūpes iestādēs laikposmā no 2018. līdz 2023. gadam. Itālija 2019. gada decembrī palielināja ikgadējo kuponu pirmsskolas izglītības iestādes apmeklēšanai, tā saukto *Bonus Nido*, par papildu 1500 EUR ģimenēm ar zemākiem ienākumiem.

Joprojām ir svarīgi efektīvi īstenot tiesību aktu izmaiņas attiecībā uz romu iekļaušanu vispārējā izglītībā. Vairākas dalībvalstis ir nesen ieviesušas reformas, kas pazemina obligāto pirmsskolas izglītības vecumu, kas var nākt par labu nelabvēlīgā situācijā esošiem skolēniem. Lai gan pozitīva diskriminācija ¹³¹ ir palīdzējusi uzlabot romu līdzdalību izglītībā, ir svarīgi izvairīties no īpašu vietu piešķiršanas romiem, kuri jebkurā gadījumā būtu kvalificējušies parastai uzņemšanai. Aktīvi pasākumi segregācijas apkarošanai skolās un klasēs ir jāpapildina ar papildu finansiālu un profesionālu atbalstu, lai veicinātu romu bērnu integrāciju vispārīzglītojošajās skolās. Nesen Bulgārija pazemināja obligāto pirmsskolas vecumu līdz četriem gadiem. Pasākumi, kas pašlaik ir ieviesti un nāk par labu romu skolēniem, ietver izglītības mediatorus, stipendijas, ārpuskolas nodarbības, papildu bulgāru valodas stundas un dažās vietās – bezmaksas transportu. Kopš 2018. gada Bulgārijas Izglītības un zinātnes ministrija piešķir papildu finansējumu skolām ¹³², kas strādā ar neaizsargātiem bērniem un/vai lauku apvidos.

¹³¹ Eiropas Komisija (2020), dienestu darba dokuments: analītiskais dokuments, kas pievienots ES romu līdztiesības, iekļaušanas un līdzdalības stratēģiskajam satvaram.

¹³² Papildu finansējums tiek piešķirts skolēniem sākumskolās un pamatizglītības otrajā posmā.

Atšķirīgi noteikumi, autonomija un skolu rajonu lielums ierobežo pasākumu iespējamo ietekmi uz efektīvu desegregāciju izglītībā Ungārijā ¹³³. Pamatojoties uz 2017. gada grozījumiem *Ungārijas Vienlīdzīgas attieksmes likumā* un *Valsts izglītības likumā*, kopš 2018. gada izglītības rajonos ir ieviestas desegregācijas darba grupas un amatpersonas. Tomēr joprojām pastāv skolēnu sastāva atšķirības starp valsts un baznīcas skolām. Turklāt 2020. gada jūlija grozījumi *Valsts izglītības likumā* var mazināt sankciju atturošo ietekmi attiecībā uz diskrimināciju izglītībā. Lai gan ir īstenotas vairākas programmas un pasākumi nolūkā uzlabot izglītības sistēmu Rumānijā, romu skolēni joprojām saskaras ar daudzām problēmām, kas būtiski atšķiras lauku un pilsētu teritorijās. Valsts izglītības ministrija 2016. gadā izdeva jaunu pamatrīkojumu, ar ko aizliedz segregāciju skolās pirms universitātes līmeņa, bet 2020. gadā tā īstenošana vēl nav pabeigta. Tomēr metodiku skolu segregācijas uzraudzībai vidējā izglītībā apstiprināja ar ministra rīkojumu tikai 2020. gada sākumā. Uzraudzības metodika tiks izmēģināta pirmajā posmā ierobežotā skaitā pamatskolu un vidusskolu trīs novados. Slovākijā, kur nesamērīgi liels skaits romu bērnu joprojām iet īpašās skolās vai klasēs bērniem ar garīgiem traucējumiem, tiek īstenots pārskatītais *Rīcības plāns romu integrācijai*, bet rezultāti vēl ir jāgaida. Turklāt Slovākija pieņēma valsts izglītības desmit gadu attīstības plānu, kam būtu jāaptver iekļaušanas un izglītības kvalitātes aspekti ¹³⁴ – arī attiecībā uz romu bērniem. Šajā ziņā pozitīva ietekme varētu būt obligātās pirmsskolas izglītības ieviešanai no piecu gadu vecuma, sākot ar 2021. gadu, vienlaikus atceļot nulles klasi, ko lielākoties apmeklē romu bērni, taču joprojām trūkst aktīvu segregācijas novēršanas pasākumu.

¹³³ Eiropas Komisija (2020). 2020. gada Izglītības un apmācības pārskats: Ungārija. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/63aabc75-2496-11eb-9d7e-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-171316678>

¹³⁴ Neraugoties uz daļējiem romu līdztiesības uzlabojumiem izglītībā, lielākoties pateicoties ESF/ERAF ieguldījumiem iekļaujošā izglītībā, par ko ziņojušas ieinteresētās personas, progress ir bijis ierobežots. Tāpēc Eiropas Komisija 2019. gadā izdeva pamatotu atzinumu saistībā ar notiekošo pienākumu neizpildes procedūru pret Slovākiju.

Ņemot vērā, cik lielas šobrīd ir ar prasmēm saistītās problēmas, ir jāmaina paradigma prasmju politikā, lai nodrošinātu iekļaujošu un ilgtspējīgu atveseļošanos un izaugsmi nākotnē. Uz efektīvām prasmju prognozēm balstītām valstu prasmju stratēģijām ir jākļūst visaptverošām, lai palīdzētu praksē īstenot holistisku, visu valdības struktūru pieeju prasmju attīstībai. Līdz šim desmit dalībvalstis ir iesaistījušās valsts prasmju stratēģiju izstrādē, izmantojot ESAO tehnisko palīdzību ¹³⁵. Arī Lietuva ir nesen sākusī prasmju stratēģijas izstrādi. Portugāle, Slovēnija un Latvija ir pārgājušas no diagnostikas posma rīcības posmā, uzmanību pievēršot pieaugušo kvalifikācijas celšanai ¹³⁶. Vācija savu valsts prasmju stratēģiju pieņēma 2019. gadā ¹³⁷. Latvija papildus IKT prasmju pilnveides programmām (arī mazkvalificētiem darba meklētājiem ¹³⁸) īsteno pasākumus nolūkā uzlabot sava darbaspēka digitālās prasmes, tostarp ar gaidāmajām Digitālās pārveides pamatnostādņēm, pamatojoties uz ESAO digitālās pārveides pārskatu *Going Digital* ¹³⁹. 2020. gada Prasmju programmā Eiropai ierosināts Prasmju pakts (1. darbība), lai mobilizētu un stimulētu ieguldījumus kvalifikācijas celšanā un pārkvalifikācijā, atbalstītu visas dalībvalstis visaptverošu valsts prasmju stratēģiju izstrādē (3. darbība), cita starpā uzlabojot prasmju apzināšanu (2. darbība). Atkarībā no valsts prioritātēm dalībvalstis var pievērst īpašu uzmanību tādām problēmām kā konkrētu prasmju trūkuma novēršana, mūžizglītības veicināšana vai tādas politikas izstrāde un īstenošana, kas īpaši pielāgota mazkvalificētu pieaugušo vajadzībām, saskaņā ar Padomes 2016. gada Ieteikumu par prasmju pilnveides ceļiem.

¹³⁵ Spānija, Portugāle, Itālija, Slovēnija, Slovākija, Beļģija (Flandrija), Latvija un Polija ar ES finansiālu atbalstu, kā arī Austrija un Nīderlande bez ES atbalsta.

¹³⁶ Sk. ESAO lapu par valstu prasmju stratēģijām vietnē <http://www.oecd.org/skills/buildingeffectiveskillsstrategiesatnationalandlocallevels.htm>.

¹³⁷ Sal. ar [konkrēto lapu](#) Federālās darba un sociālo lietu ministrijas tīmekļa vietnē.

¹³⁸ ESAO (2019), *Evaluating Latvia's Active Labour Market Policies, Connecting People with Jobs*, OECD Publishing, Parīze, <https://doi.org/10.1787/6037200a-en>.

¹³⁹ ESAO (2021). <https://www.oecd.org/latvia/going-digital-in-latvia-8eec1828-en.htm>.

Zaļā un digitālā pārkārtošanās rada problēmas, taču arī sniedz iespējas, kuras Eiropai ir jābūt gatavai izmantot. Lai to izdarītu, ir nepieciešama atbilstoša prasmju attīstīšana visos līmeņos: ikvienam ir nepieciešamas pamatspējas, lai veiktu ikdienas darbības vidiski ilgtspējīgā veidā un dzīvotu un strādātu arvien digitālākā sabiedrībā. Vienlaikus uzņēmumiem un iestādēm ir vajadzīgi cilvēki ar atbilstošām prasmēm, lai apmierinātu vajadzības, kas saistītas ar zaļo un digitālo pārkārtošanos. Daudzas Prasmju programmas Eiropai darbības, sākot no Prasmju pakta līdz uzlabotai prasmju apzināšanai un mikroapliecinājumu standartu izstrādei, veicinās tādu prasmju attīstību, kas nepieciešamas divējādās pārkārtošanās īstenošanai. Lai terminu "zaļās prasmes" padarītu skaidrāku, Prasmju programmā paredzēts izstrādāt saskaņotu zaļās pārkārtošanās procesam nepieciešamo prasmju taksonomiju un noteikt darba tirgum atbilstošu pamatprasmju kopumu. Kopā ar darbībām, kas saistītas ar Eiropas izglītības telpu, mērķis ir izstrādāt rādītāju kopumu un Eiropas kompetenču sistēmu izglītībai klimata pārmaiņu un ilgtspējīgas attīstības jomā. Ir skaidrāka izpratne par digitālajām prasmēm un attiecīgajām darba tirgus vajadzībām. Papildus steidzamajai nepieciešamībai palielināt IKT speciālistu talantu kopumu un uzlabot IKT profesijas atzīšanu, Prasmju programmā īpaši paredzēti divi pasākumi: reaģēt uz MVU vajadzībām, izmantojot intensīvus digitālās apmācības kursus, lai to darbinieki iegūtu atbilstoša līmeņa digitālās prasmes, kā arī atbalstīt darbinieku digitālo prasmju pilnveidi, izmantojot IKT ievada apmācības. Turklāt jaunā programma "Digitālā Eiropa" atbalstīs izcilu apmācības iespēju attīstību digitālajās jomās, piemēram, mākslīgā intelekta, kibernetikas jomā, lai apmācītu un piesaistītu labākos talantus ES.

Ar darba tirgu saistīto prasmju attīstība jāaskaņo ar to atbilstošu atzīšanu un izmantošanu. Pareizi piešķirta, uzticama kvalifikācija joprojām ir galvenais līdzeklis cilvēku prasmju atzīšanai. Tās pārredzamība ir izšķiroša, lai izglītojamie un darba ņēmēji varētu brīvi pārvietoties iekšējā tirgū. Visas dalībvalstis, izņemot Spāniju, savās nacionālajās kvalifikāciju ietvarstruktūrās (NKI) ir atsaukušās uz Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūru (EKI), un lielākā daļa (izņemumi ir Bulgārija un Horvātija) norāda EKI līmeni savās kvalifikācijās vai papildinājumos, padarot tos skaidrākus un salīdzināmākus. Turklāt, pievēršot lielāko uzmanību mācību rezultātiem, ir vieglāk sasaistīt formālās kvalifikācijas ar ārpus formālajām programmām iegūto prasmju validēšanu, kā arī ar jauniem inovatīviem prasmju atzīšanas veidiem. Starp pēdējiem minētiem mikroapliecinājumi var būt svarīgi, padarot sākotnējo un tālāko izglītību un apmācību elastīgāku un reaģējošu uz jaunām vajadzībām. Tie var palīdzēt cilvēkiem iesaistīties īsā, mērķorientētā kvalifikācijas celšanā un pārkvalifikācijā, kas ir jo īpaši vērtīgi cilvēkiem, kuriem jāpāriet uz citu amatu vai nozari. Lai atbalstītu saskaņotu attīstību, 2020. gada Prasmju programmā un Eiropas izglītības telpā ir paredzēts izstrādāt Eiropas pieeju mikroapliecinājumiem (10. darbība), nodrošinot obligātos saskaņotos kvalitātes un pārredzamības standartus.

Mikroapliecinājumi var būt arī noderīgi, lai atzītu un validētu prasmes, kas iegūtas ārpus formālās izglītības un apmācības, veicot pienācīgu validēšanas procesu, kā noteikts Padomes 2012. gada Ieteikumā par validēšanu. ¹⁴⁰ Ieteikuma īstenošanas novērtējums ¹⁴¹ apstiprina, ka visas dalībvalstis ir veikušas pasākumus, lai piemērotu tā principus. 23 dalībvalstīs, pamatojoties uz validēšanu, ir iespējams iegūt daudzas (13 valstīs – visas) kvalifikācijas, kas iekļautas nacionālajā kvalifikāciju ietvarstruktūrā, 22 valstīs tā nodrošina formālu kredītpunktu iegūšanu kvalifikācijas saņemšanai un 17 valstīs tā dod cilvēkiem iespēju piekļūt formālās izglītības programmām un atbrīvo no šādu programmu daļām. Tomēr vairumā gadījumu validēšanas kārtība nav visaptveroša un pieejama visiem. Novērtējumā gūtā galvenā atziņa ir tāda, ka izstrādē galvenā uzmanība būtu jāpievērš tam, lai validēšana būtu pieejama visiem cilvēkiem un aktīvi tiktu atbalstīta indivīdu iesaistīšanās validēšanas iespējās. Astoņās dalībvalstīs (Beļģijā (Flandrijā), Dānijā, Somijā, Francijā, Itālijā, Portugālē, Luksemburgā un Zviedrijā) validēšanas pasākumi jau attiecas uz visām izglītības un apmācības jomām un darba tirgu, lai gan joprojām pastāv daži piekļuves ierobežojumi. Daudzsološa pieeja piekļuves paplašināšanai, ja tā tiek pienācīgi koordinēta, tiek nodrošināta, sniedzot lielākas validēšanas iespējas bez tiešas saistības ar formālo izglītību un apmācību. 2018. gadā saistībā ar darba tirgus reformām validēšana tika veikta 17 valstīs (Austrijā, Beļģijā, Horvātijā, Kiprā, Čehijā, Dānijā, Francijā, Vācijā, Īrijā, Itālijā, Luksemburgā, Maltā, Nīderlandē, Polijā, Portugālē, Slovākijā, Zviedrijā), bieži vien izmantojot valsts nodarbinātības sistēmu, savukārt trešā sektora organizācijas nodrošināja validēšanas iespējas 19 valstīs (Austrijā, Beļģijā, Horvātijā, Kiprā, Čehijā, Dānijā, Somijā, Vācijā, Ungārijā, Īrijā, Itālijā, Latvijā, Luksemburgā, Nīderlandē, Polijā, Portugālē, Slovēnijā, Spānijā, Zviedrijā).

¹⁴⁰ Sk. Padomes 2012. gada 22. decembra Ieteikumu par neformālās un ikdienējās mācīšanās validēšanu. Pieejams vietnē <https://europa.eu/!jk88yN>.

¹⁴¹ Komisijas dienestu darba dokuments SWD(2020) 121, 1.7.2020.

Covid-19 krīze ir vēl vairāk uzsvērusi mūžilgu karjeras atbalsta pakalpojumu nozīmi karjeras vadībā visa mūža garumā, tostarp nepieciešamību pēc lielākas valsts nodarbinātības dienestu (VND) un sociālo partneru iesaistes un labākiem validēšanas pasākumiem. Reaģēšana uz krīzi paātrinās novatoriskas karjeras atbalsta prakses un rīku izmēģināšanu un iekļaušanu, tostarp izmantojot informācijas un komunikācijas tehnoloģiju priekšrocības un iesaistot plašāku dalībnieku loku.¹⁴² VND ir svarīgs dalībnieks Itālijas iniciatīvā, kas personām nodrošina prasmju profilēšanu un dokumentēšanu, kā arī pielāgotu karjeras atbalstu. Beļģijā Flandrijas VND izsniedz darbiniekiem karjeras atbalsta kuponus, kurus viņi var izmantot dažādos karjeras posmos. Iepriekšējās mācīšanās validēšana un karjeras atbalsts ir integrēts personalizētos mācību plānos, kas tiek piedāvāti pieaugušajiem Somijā. Francijas individuālo apmācību kontu sistēma palīdz pieaugušajiem piekļūt karjeras atbalsta iespējām un kvalifikācijas celšanas programmām – viena no valsts praksēm, ko 2020. gada Prasmju programmā ir paredzēts izpētīt plašākai iekļaušanai (9. darbība). Čehijas VND ieviesa aprūpēta darba uzteikuma projektu, ar ko tika pastiprināti apmācības pasākumi, lai palielinātu to darbinieku nodarbināmības iespējas, kuri ir pakļauti atlaišanas riskam Covid-19 krīzes dēļ (3,6 miljardi CZK, 130 miljoni EUR).

¹⁴² Sk. *Lifelong guidance policy and practice in the EU: trends, challenges and opportunities* (Mūžilga karjeras atbalsta politika un prakse ES: tendences, problēmas un iespējas), Eiropas Komisija, 2020. gads. Pieejams vietnē <https://europa.eu/VY66fv>.

Profesionālajai izglītībai un apmācībai ir būtiska nozīme darba tirgum nepieciešamo prasmju attīstībā, taču tai jāpielāgojas zaļās un digitālās pārkārtošanās procesam un Covid-19 radītajām problēmām. Lai apmierinātu strauji mainīgās darba tirgus vajadzības, prasmju attīstībai nepieciešama daudzu iesaistīto dalībnieku veiksmīga sadarbība. Prasmju pakts (Prasmju programmas Eiropai 1. darbība) rosinās plaša mēroga publiskā un privātā sektora daudzu ieinteresēto personu partnerības lielākajās nozaru ekosistēmās, lai apvienotu zināšanas un resursus, piemēram, apmācības iespējas un finansējumu, lai veiktu konkrētas kvalifikācijas celšanas un pārkvalifikācijas darbības ar skaidri noteiktām saistībām. Mācīšanās darbavietā un mācekļības shēmas var nodrošināt ciešākās saiknes starp izglītību un darba pasauli. Tādējādi pastiprinātā Eiropas Mācekļību alianse ¹⁴³ turpmāk veicinās valstu koalīcijas, atbalstīs MVU un palielinās sociālo partneru iesaisti. Lai atvieglotu dalībvalstu reformas, priekšlikumā Padomes Ieteikumam par profesionālo izglītību un apmācību (4. darbība) ir piedāvāti efektīvas PIA pārvaldības principi, ciešākas saiknes ar ekonomikas stratēģijām, kas vērstas uz nākotni, elastīgas izaugsmes iespējas, vienlīdzīgas iespējas un kvalitātes nodrošināšana. Dalībvalstis aktīvi modernizē savas PIA sistēmas un mācekļības shēmas, un 25 no tām piedalās Mācekļības atbalsta pakalpojumu apmācības pīlārā. Turklāt, reaģējot uz Covid-19 krīzi, vairākas dalībvalstis ir ieguldījušas finanšu līdzekļus, lai aizsargātu mācekļības piedāvājumu: Vācija sāka īstenot 500 miljonu EUR vērtu programmu MVU atbalstam, piešķirot vienreizēju prēmiju 2000 EUR apmērā par katru no jauna noslēgtu apmācības līgumu un 3000 EUR par jauniem papildu apmācības līgumiem. Austrijas uzņēmumi saņem 2000 EUR prēmiju par katru jaunu mācekli, lai saglabātu apmēram 10 000 mācekļības vietu, kas pakļautas riskam. Īrija ir ieviesusi maksājumu 3000 EUR apmērā darba devējiem par katru no jauna reģistrēto mācekli, kā rezultātā ikgadējais reģistrāciju skaits ir strauji atjaunojies. Joprojām norisinās Mācekļības stimulēšanas shēma, kas paredzēta Īrijas jūlija nodarbinātības stimulēšanas paketē. Dānijā saskaņā ar trīspusēju līgumu tiek pārvaldīts darba devēju izglītības dotācijas (*AUB*) pārpalikums, lai nodrošinātu algu subsīdiu shēmu mācekļībai. Francija sāka īstenot 2 miljardu EUR vērtu valsts atbalsta programmu mācekļu algošanai. Lietuvā kompensācija, ko darba devēji saņem par tādu personu nodarbināšanu saskaņā ar mācekļa līgumu, kurām ir VND nosūtījums, tika palielināta no 40 % līdz 70 % no līguma vērtības. Tāpat tika palielināts finansējums profesionālajai apmācībai kvalifikācijas vai kompetenču veidos, kas iekļauti augstas pievienotās vērtības kvalifikāciju sarakstā.

¹⁴³ Pastiprinātā *Ea/A* ir viens no pīlāriem Komisijas paziņojumā "Jauniešu nodarbinātības atbalsts – tilts uz darbavietām nākamajai paaudzei", COM(2020) 276 final. Pieejams vietnē <https://europa.eu/VK79Vc>.

Dalībvalstis ir apņēmušās strādāt, lai sasniegtu kopējās politikas mērķus, kas noteikti Padomes Rezolūcijā par Eiropas izglītības programmu pieaugušajiem (2011), kas ir daļa no plašākas sistēmas sadarbībai izglītības un apmācības jomā (ET 2020). Eiropas Komisijas darba grupa pieaugušo izglītības jautājumos novērtēja progresu, kas 2019. gadā panākts Eiropas izglītības programmas pieaugušajiem četrās prioritārajās jomās (pārvaldība, piedāvājums un izmantojums, piekļuve un kvalitāte).¹⁴⁴ Pozitīvi ir tas, ka politikas veidotāji pievērš arvien lielāku uzmanību pieaugušo izglītībai – šo tendenci vēl vairāk paātrina problēmas, kas saistītas ar darba mainīgo raksturu, automatizāciju un demogrāfiskajām norisēm. Vairākas dalībvalstis pieņēma pasākumus, lai stiprinātu pieaugušo izglītības pārvaldību, jo īpaši atjauninot un uzlabojot tiesību aktus un ieviešot labākus koordinācijas mehānismus. Eiropas finansējumam ir būtiska nozīme, atbalstot pieaugušo izglītību daudzās valstīs, jo īpaši saistībā ar pasākumiem, ar kuriem īsteno prasmju pilnveides ceļus.¹⁴⁵ Darba grupas pierādījumi liecina par divām savstarpēji saistītām problēmām, proti, nodrošināt visiem vienlīdzīgu piekļuvi pieaugušo izglītībai un atbalstīt Covid-19 skartās neaizsargātās grupas. Turklāt pieaugušo izglītības personāla profesionalitātes uzlabošanas iespējas joprojām ir ierobežotas.

¹⁴⁴ Eiropas Komisija (2019). *Achievements under the Renewed European Agenda for Adult Learning* (Sasniegumi saskaņā ar atjaunoto Eiropas izglītības programmu pieaugušajiem), Eiropas Savienības Publikāciju birojs. Pieejama vietnē: <https://europa.eu/!Up64bh>.

¹⁴⁵ Eiropas Komisija (2019). Padomes Ieteikums "Prasmju pilnveides ceļi – jaunas iespējas pieaugušajiem", īstenošanas pasākumu izvērtējums, SWD(2019) 89. Pieejams vietnē <https://europa.eu/!Wh39md>.

Dalībvalstis, atzīstot problēmas pieaugušo izglītības sistēmās, 2019. gada otrajā pusē un 2020. gadā īstenoja vairākas iniciatīvas. Eiropas sociālo tiesību pīlārs pieaugušo tiesības uz mūžizglītību atzīst par veidu, kā apgūt prasmes, kas vajadzīgas, lai pilnvērtīgi piedalītos sabiedrībā un veiksmīgi īstenotu pārejas darba tirgū. Vairākas dalībvalstis ir pieņēmušas pasākumus, lai atbalstītu mazkvalificētu vai nestrādājošu pieaugušo kvalifikācijas celšanu. Kopš 2019. gada septembra Somija īsteno parlamentāro nepārtrauktās izglītības reformu, lai sagatavotu visaptverošu politiku, kurā lielākā uzmanība ir pievērsta profesionālajai attīstībai un izglītībai visā darba mūža laikā. Projekts "*Kvalifikācijas celšana CZ*" atbalsta pilnvarotu NKI iestāžu tīklu, lai tas varētu organizēt un vadīt eksāmenus, pēc kuriem ir iespējams iegūt kvalifikāciju, ko sauc par pilnīgu NKI 3. un 4. līmeņa profesionālo kvalifikāciju. Bulgārijā tika izstrādāta darbība "*Prasmes*", lai darba devēji varētu apmācīt savos uzņēmumos gan jau esošus darbiniekus, gan no jauna darbā pieņemtus bezdarbniekus. Ar budžetu 17 miljonu EUR apmērā šai darbībai būtu jānodrošina apmācība profesionālās kvalifikācijas iegūšanai, pamatprasmes un īpaša apmācība vismaz 5500 personu. Dānija panāca politisku vienošanos par 102 miljonu DKK (13,7 miljonu EUR) novirzīšanu mazkvalificētu darbinieku kvalifikācijas celšanai, nodrošinot viņiem nepieciešamās kompetences pārejai uz kvalificētu darbu. Kipra, Itālija un Latvija nesen ieviesa pasākumus bezdarbnieku atbalstam. Latvija palielināja pieaugušo izglītības piedāvājumu nodarbinātām personām, tostarp tālmācību, studiju moduļus un kursus universitātēs un koledžās. Ir paplašināts arī atbalsts darbiniekiem, lai segtu viņu ceļa izdevumus līdz apmācības vietai.

Dalībvalstis ir arī atbalstījušas personu apmācību izvēli, kas atbilst viņu individuālajām vēlmēm un vajadzībām. Francija 2019. gadā pieņēma dekrētus, ar ko īsteno 2018. gada likumu par brīvību izvēlēties savu turpmāko karjeru, kas darba ņēmējiem un darba meklētājiem nodrošina piekļuvi apmācībai un personīgā apmācības konta izmantošanai. No 2020. gada Nīderlande sāka īstenot *SLIM* shēmu – stimulu shēmu mācībām un attīstībai MVU. Paredzams, ka 2022. gadā stāsies spēkā jaunais *STAP* finansēšanas mehānisms, kas stimulēs līdzdalību darba tirgū. Tas ļaus ikvienam, kam ir saikne ar Nīderlandes darba tirgu, mācīties savas attīstības un nodarbinātības vajadzībām. Austrija, pamatojoties uz sociālo partneru līgumu, plāno ieviest mācību kontu ("*Bildungskonto*"), lai finansētu profesionālo pārorientēšanos, apmācību un tālākizglītību. Zviedrijā par 700 miljoniem SEK (68,2 miljoniem EUR) tika palielināti ieguldījumi reģionālajā profesionālajā pieaugušo izglītībā. Valsts atcēla prasību attiecībā uz pašvaldību līdzfinansējumu 2020. gadā un papildus finansēs vēl 1500 vietas un ar to saistīto mācību atbalstu.

2013. gada Garantija jauniešiem ir radījusi iespējas jauniešiem un bijusi spēcīgs strukturālo reformu un inovāciju virzītājspēks. Pateicoties tai, lielākā daļa valsts nodarbinātības dienestu (VND) ir uzlabojuši un paplašinājuši savus jauniešiem paredzētos pakalpojumus.¹⁴⁶ Septiņus gadus pirms Covid-19 pandēmijas visā ES bija aptuveni par 1,7 miljoniem mazāk tādu jauniešu, kas nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (*NEET*).¹⁴⁷ Tam, ka makroekonomiskais stāvoklis uzlabojās, noteikti bija nozīme, tomēr pierādījumi liecina, ka Garantijai jauniešiem bija liela pārveidojoša ietekme. Vairāk nekā 24 miljoni jauniešu, kuri kādreiz bija reģistrēti Garantijas jauniešiem shēmās, saņēma darba piedāvājumu, tālākizglītību, mācekļības un stažēšanās iespējas. Tomēr daudzās dalībvalstīs aplēstais to *NEET* īpatsvars, kas reģistrēti šajās shēmās visu gadu, joprojām ir mazāks par 50%.¹⁴⁸ Pirms Covid-19 pandēmijas politikas pasākumi, kas ir Garantijas jauniešiem pamatā, bija vairāk vērsti uz konkrētām neaizsargātām grupām. Komisija 2020. gada jūlijā ierosināja pastiprināt Garantiju jauniešiem, paplašinot tās pieejamību personām vecumā no 15 līdz 29 gadiem (no 25 gadiem), padarot to iekļaujošāku, stiprinot saikni ar zaļo un digitālo pārkārtošanos un nodrošinot konsultācijas, karjeras atbalstu un mentorēšanu.

¹⁴⁶ Par valsts vai reģionālu Garantijas jauniešiem shēmu vispārējo pārvaldību var atbildēt konkrēta ministrija, cits valdības līmenis vai valsts nodarbinātības dienests (VND), tomēr šis dienests parasti vada Garantijas jauniešiem shēmas uz vietas, reģistrējot jauniešus un sniedzot īpašus nodarbinātības pakalpojumus. Sk. 2019. gada ziņojumu par Garantijas jauniešiem VND īstenošanu (pieejams vietnē <https://europa.eu/!rR34MQ>) un 2018. gada novērtējuma ziņojumu par VND kapacitāti (pieejams vietnē <https://europa.eu/!Xg73Ux>).

¹⁴⁷ Eurostat dati par vecuma grupu no 15 līdz 24 gadiem, 2013.–2019. gads, izmantojot ES27 vidējo rādītāju. Ar plašāku vecuma grupu – no 15 līdz 29 gadiem –, kas pieņemta daudzās dalībvalstīs (sk. 2.2. sadaļu), absolūtais samazinājums ir aptuveni 3,2 miljoni.

¹⁴⁸ Daudzās valstīs ierobežotais tvērums ir saistīts ar izmaiņām *NEET* iedzīvotāju grupas sastāvā (nestrādājošu *NEET* īpatsvars ir zemāks) un kopējā *NEET* skaita samazināšanos.

Pirms pandēmijas dalībvalstis sāka uzlabot visgrūtāk sasniedzamo jauniešu informēšanu un aktivizēšanu, vienlaikus stiprinot iniciatīvu dzimumu dimensiju. Grieķija pieņēma izmēģinājuma programmu, kas sniedz pagaidu uzņēmējdarbības atbalstu 3000 nestrādājošiem jauniešiem (vecumā no 18 līdz 29 gadiem). Atbalsts ietver uzņēmējdarbības plānu novērtēšanu un apmācību, kam seko subsīdiju programma 2500 jauniem uzņēmējiem. Atbalsts ir jo īpaši vērsts uz jaunām sievietēm (vismaz 60 % vietu), un tā summa ir vai nu 10 000 EUR uz 12 mēnešiem, vai 17 000 EUR uz 18 mēnešiem. Austrija plānoja reformēt savu *Arbeitsmarktservice*, lai samazinātu bezdarbu ilgspējīgākā veidā. Paredzētie pasākumi ir jo īpaši vērsti uz dzimumu stereotipiem, personām ar invaliditāti un ilgstošiem bezdarbniekiem, un to mērķis ir uzlabot efektivitāti, ieviešot vienas pieturas aģentūras darba meklētājiem. Austrija arī plānoja veikt visaptverošu mācekļības sistēmas pārskatīšanu, lai to modernizētu, un stiprināt tās spēju sniegt labumu neaizsargātajām grupām, piemēram, jauniešiem ar īpašām vajadzībām, izglītību priekšlaicīgi pametušajiem, kā arī patvēruma meklētājiem. Vācijas VND ir instruments, kas paredzēts cilvēkiem, kuri strādā izglītības un karjeras atbalsta jomā, lai ātrāk identificētu jauniešus, kuri varētu pamest mācības, un piedāvātu viņiem efektīvus konsultēšanas un atbalsta pasākumus. Federālās nodarbinātības aģentūras universitāte (*Hochschule*) atbild par instrumentu mācekļības priekšlaicīgas pamešanas novēršanai. Flandrijas valdība un sociālie partneri parakstīja nodomu deklarāciju par neaktīvu cilvēku, jo īpaši jaunu *NEET*, spēcīgāku aktivizēšanu, kas jāīsteno ciešā sadarbībā ar federālo sociālās drošības sistēmu (piemēram, *RIZIV*) un sociālās integrācijas dienestiem (*OCMW*).

Covid-19 radītā ekonomiskā krīze ir smagi skārusi jauniešus un visās dalībvalstīs padarījusi viņus par prioritāru grupu, kam nepieciešams atbalsts. Francija paziņoja par 300 000 papildu subsidētu darbvieta (*contrats d'insertion professionnelle*) izveidi, lai atbalstītu jauniešu integrāciju darba tirgū. Lai uzlabotu jauniešu piekļuvi darba tirgum, ir ieviesta arī subsīdija līdz 4000 EUR apmērā uzņēmumiem, kuri laikposmā no 2020. gada augusta līdz 2021. gada janvārim pieņem darbā jaunu darba ņēmēju vecumā līdz 26 gadiem par algu, kas nepārsniedz divkārtu minimālo algu. Beļģija par pieciem mēnešiem ir pagarinājusi bezdarbnieka pabalsta izmaksas periodu skolu pametušajiem jauniešiem, kuri meklē darbu (*inschakelingsuitkering*). Latvijā pilna laika studentiem, kuri nestrādā, ir iespēja piedalīties digitālo prasmju, kā arī pētniecības un organizatorisko prasmju pilnveidē savā universitātē vai koledžā. Studentiem, kas piedalās pasākumā, tiks maksāta stipendija 10 EUR apmērā par katru dalības dienu (aptuveni 200 EUR mēnesī). Latvija ievieša arī pagaidu bezdarbnieka pabalstu jaunajiem absolventiem kopumā četrus mēnešu laikposmam, bet ne ilgāk kā līdz 2020. gada 31. decembrim – pirmajos divos mēnešos 500 EUR mēnesī un pēdējos divos mēnešos 375 EUR mēnesī. Lietuvā iespēja saņemt "darba meklētāju pabalstu" (200 EUR personām, kas nesaņem bezdarbnieka pabalstu, vai 42 EUR personām, kas saņem bezdarbnieka pabalstu) tika attiecināta arī uz studentiem un personām, kuras nebija tiesīgas saņemt bezdarbnieka pabalstu. Pabalstu var izmaksāt laikposmā līdz 6 mēnešiem, bet ne ilgāk kā līdz 2020. gada 31. decembrim.

Dalībvalstis ir pieņēmušas pasākumus, lai paplašinātu līdzdalību agrīnajā pirmsskolas izglītībā un aprūpē un uzlabotu to kvalitāti, kas ir galvenais faktors, lai sagatavotu bērnus panākumu gūšanai mūža garumā. Bulgārija un Beļģija ir pazeminājušas obligāto pirmsskolas vecumu attiecīgi no pieciem līdz četriem un no sešiem līdz pieciem gadiem. Horvātijā tiek būvēti vai atjaunoti gandrīz 500 bērnudārzi, no kuriem daudzi atrodas pilsētās, kurās ir mazāk nekā 5000 iedzīvotāju. Turklāt vietējo pašvaldību rīcībā ir dotācija 1,8 miljonu EUR apmērā APIA pieejamības un kvalitātes uzlabošanai. Īrija 2019. gada novembrī sāka īstenot *Valsts bērnu aprūpes shēmu*, kas paredz, ka ģimenēm, kuru aprēķināmie mājsaimniecības ienākumi nepārsniedz 60 000 EUR gadā, ir pieejamas uz ienākumiem balstītas subsīdijas, lai segtu bērnu aprūpes izmaksas ārpus pirmsskolas iestādes vai skolas mācību stundu laika. Mērķis ir nodrošināt kvalitatīvu, pieklūstamu un cenas ziņā pieņemamu APIA un pēcskolas aprūpi visām ģimenēm, un ir paredzēts, ka agrīnajos posmos tiks reģistrēti 70 000–80 000 bērnu gadā. Tajā pašā laikā Īrijas valsts iestādes ir pieņēmušas *Darbspēka attīstības plānu (2020.–2028. gadam)*, kura mērķis ir paaugstināt karjeras profilu APIA, nosakot kvalifikācijas prasības, karjeras satvaru un līderības attīstības iespējas. Itālija ģimenēm ar zemākiem ienākumiem divkārtšoja ikgadējo pirmsskolas vecuma kuponu (*Bonus Nido*) 1500 EUR apmērā līdz 3000 EUR. Nīderlande no 2020. gada palielinās APIA pabalstu un ar bērniem saistīto budžetu vecāku atbalstam par gandrīz 500 miljoniem EUR pāriem ar vidējiem ienākumiem. No 2021. gada ģimenes ar vairāk nekā diviem bērniem saņems papildu 617 EUR par vienu bērnu, sākot ar trešo bērnu, kas ir būtisks pieaugums salīdzinājumā ar pašreizējo rādītāju. Nīderlande arī paplašina tiesības piedalīties APIA attiecībā uz mājsaimniecībām, kurās strādā viens partneris, bet otram nepieciešama ilgstoša aprūpe. Lai uzlabotu nozares kvalitāti, ar Maltas 2019. gada *Izglītības likumu* līdz bakalaura grādam tika paaugstināta minimālā prasība APIA darbiniekiem. Ungārijā vecāki, kuri atgriežas darba tirgū, no 2019. gada septembra saņem ikmēneša atbalstu aptuveni 112 EUR apmērā par savu bērnu ievietošanu ģimeņu un darbvietas bērnudārzos, kā arī bērnudārzos vai mini bērnudārzos, kuru uzturēšana nav vietējās pašvaldības pārvaldībā.

Reaģējot uz Covid-19 krīzi, daudzas dalībvalstis ieviesa pagaidu pasākumus vecākiem un aprūpētājiem. Šādi pagaidu pasākumi tika īstenoti, piemēram, Čehijā, lai laikā, kamēr skolas bija slēgtas, atbalstītu vecākus ar mājas aprūpes pabalstu bērniem, kuri jaunāki par 13 gadiem vai kuru aprūpētājam ir invaliditāte. Pašnodarbinātās personas, kurām jāpaliek mājās ar bērniem vecumā no 6 līdz 13 gadiem, arī saņēma pabalstu 424 CZK dienā (16 EUR/dienā) martā un 500 CZK dienā (18 EUR/dienā) aprīlī. Pēc skolu darbības un aprūpes nodrošināšanas pārtraukšanas Lietuva ieviesa jaunus sociālā nodrošinājuma noteikumus strādājošiem vecākiem un vecāka gadagājuma cilvēku vai personu ar invaliditāti aprūpētājiem (galvenokārt sievietēm), maksājot slimības pabalstu 65,9 % apmērā no deklarētajiem ienākumiem. Francija ārkārtas sanitārā stāvokļa periodā nodrošināja APIA pakalpojumus svarīgākajiem darbiniekiem un palielināja individuālo pakalpojumu iespējas vienlaikus ne vairāk kā sešiem bērniem. Itālija piedāvāja ģimenēm kuponu 1200 EUR apmērā, kas tika palielināts līdz 2000 EUR, ja saņēmēji bija veselības aprūpes darbinieki.

Atvaļinājums ģimenes apstākļu dēļ tika izmantots kā galvenais pasākums darba un privātās dzīves līdzsvara nodrošināšanai Covid-19 ārkārtas situācijā. Reaģējot uz krīzi, Beļģija ieviesa īpašu Covid-19 krīzes vecāku atvaļinājuma shēmu (nepilna laika), lai strādājošie vecāki ar bērnu, kas jaunāks par 12 gadiem, varētu apvienot darbu un aprūpi pandēmijas laikā. Laikposmā no 2020. gada maija līdz septembrim darbinieki varēja saīsināt savu darba laiku ¹⁴⁹. Tā kā, lai saņemtu pabalstu, pietika nostrādāt tikai vienu mēnesi un pabalsts bija par 25 % lielāks nekā iepriekšējā modelī, tas arī tēvus pamudināja izmantot šo atvaļinājumu. Itālijā darba ņēmēji ar bērniem, kuri jaunāki par 12 gadiem, līdz jūlija beigām varēja izmantot līdz 30 dienām ilgu vecāku atvaļinājumu, saglabājot pusi algas. Ģimenes, kuru ekvivalentie ienākumi nepārsniedz 40 000 EUR, saņem brīvdienu nodokļu atlaidi. Kipra, pamatojoties uz atalgojumu, piešķīra apmaksātu īpašu atvaļinājumu vecākiem (ar bērniem, kuri jaunāki par 15 gadiem), kuri nevarēja strādāt tāldarbā APIA un skolu slēgšanas dēļ. Luksemburga ieviesa apmaksātu atvaļinājumu ģimenes apstākļu dēļ privātajam sektoram un pašnodarbinātām personām, kam bija jāpārtrauc darbs, lai aprūpētu personu ar invaliditāti vai apgādājamu vecāka gadagājuma cilvēku savā māsaimniecībā, jo apstiprinātās iestādes tika slēgtas. Vecāki, kuriem bija jāaprūpē bērni (jaunāki par 13 gadiem) APIA un skolu slēgšanas dēļ, varēja izmantot atvaļinājumu ģimenes apsvērumu dēļ, ievērojot noteiktus nosacījumus. Rumānija piešķīra vecākiem apmaksātas brīvdienas, ja izglītības iestādes tika slēgtas nelabvēlīgu meteoroloģisko apstākļu vai "citu ārkārtas situāciju", piemēram, Covid-19 pandēmijas, dēļ. Pabalsts ir no 75 % no pamatalgas līdz 75 % no vidējās bruto algas valstī (proti, 5429 RON jeb 1115 EUR). Apmaksātas brīvdienas saņem arī vecāki vai likumīgie pārstāvji bērniem vai pieaugušajiem ar invaliditāti, kuri neiet skolā vai kuriem nepieciešama aprūpe. Spānijā darbiniekiem ir iespēja pielāgot vai samazināt savu darba laiku (līdz 100 %), attiecīgi samazinoties algai, ja aprūpes pienākumi ir saistīti ar pandēmiju. Bulgārijā atļauto neapmaksāto atvaļinājumu palielināja no 30 līdz 60 dienām, lai mazinātu pandēmijas negatīvo ietekmi.

¹⁴⁹ Vecāki var samazināt savu darba laiku par 20 % (tie, kas strādā pilna laika darbu) vai par 50 % (tie, kas strādā pilna laika darbu, un tie, kas strādā 75 % no darba laika). Turklāt kopš 2020. gada jūlija vientuļie vecāki un bērnu ar invaliditāti vecāki var pilnībā samazināt darba laiku.

Dalībvalstīs arvien biežāk tiek pieņemti pastāvīgi pasākumi attiecībā uz atvaļinājumu ģimenes apstākļu dēļ. Tas daļēji varētu atainot 2019. gadā pieņemto Direktīvu par darba un privātās dzīves līdzsvaru vecākiem un aprūpētājiem ¹⁵⁰. Čehija palielināja vecāku pabalstu līdz 300 000 CZK (11 300 EUR, palielināts par 50 % dvīņu vai vairāku vienās dzemdībās dzimušu bērnu gadījumā). Mēneša ierobežojums bērniem, kuri jaunāki par diviem gadiem un kuri ir uzņemti APIA, tika palielināts no 46 līdz 92 stundām, un vecāku pabalsta ierobežojums tika palielināts līdz 10 000 CZK (376 EUR) vecākiem, kuriem nav veselības apdrošināšanas. Itālija palielināja paternitātes atvaļinājumu no piecām līdz septiņām dienām, tuvinot savu politiku Direktīvai par darba un privātās dzīves līdzsvaru vecākiem un aprūpētājiem, kurā paredzēts 14 dienas ilgš apmaksāts paternitātes atvaļinājums. Lietuva pagarināja 30 dienu ilgā vecāku atvaļinājuma izmantošanas tiesības no trim mēnešiem līdz gadam pēc bērna piedzimšanas. Nīderlandē no 2020. gada 1. jūlija tēvi vai otrie vecāki var izmantot papildu atvaļinājumu līdz piecām nedēļām pirmajos sešos mēnešos pēc bērna piedzimšanas. Darba devēji var lūgt darbinieka apdrošināšanas aģentūrai piešķirt atvaļinājuma pabalstu saviem darbiniekiem līdz 70 % apmērā no dienas algas (nepārsniedzot 70 % no maksimālās dienas algas).

Reagējot uz Covid-19 krīzi, dažas dalībvalstis ieviesa elastīgus darba pasākumus. Malta ieviesa darba devēju un pašnodarbināto personu atbalsta shēmu, kas sedz 45 % no attiecināmajām izmaksām līdz 500 EUR apmērā par katru tāldarba līgumu un 4000 EUR apmērā vienam uzņēmumam par tāldarba tehnoloģiju. Slovākija ieviesa pasākumus, kas darba devējiem un darba ņēmējiem dod iespēju noslēgt savstarpēji saskaņotu shēmu "darbs no mājām". Čehija pieņēma Darba kodeksā darbvietas dalīšanu, lai palīdzētu darbiniekiem labāk saskaņot darbu un ģimenes dzīvi. Darbvietas dalīšanai būtu jāatbalsta darba devēji, lai tie varētu piedāvāt īsāku darba laiku, nodrošinot dažiem darbiniekiem alternatīvu aiziešanai no darba tirgus, jo īpaši ģimenes aprūpes dēļ. Minētais grozījums stājās spēkā 2021. gada janvārī.

¹⁵⁰ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/1158 (2019. gada 20. jūnijs) par darba un privātās dzīves līdzsvaru vecākiem un aprūpētājiem un ar ko atceļ Padomes Direktīvu 2010/18/ES.

Dažās dalībvalstīs tika pieņemti pasākumi sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirību novēršanai. Čehijā tiek izstrādāts rīcības plāns vienādei darba samaksai, kurā tiks ierosināti īpaši pasākumi, lai samazinātu sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirību. Tiek iesaistīti tādi galvenie dalībnieki kā Valsts darba inspekcija (*SLIO*), Valsts tiesību aizstāvja birojs, darba birojs, sociālie partneri un konkrēti darba devēji no publiskā un privātā sektora. Igaunija izmēģina pamudinošus pasākumus, lai palielinātu sieviešu īpatsvaru IKT studentu un darbinieku vidū. Francija ir ieviesusi indeksu, kas palielinās daudzdimensionālās algu nevienlīdzības redzamību visiem uzņēmumiem, kuros strādā vairāk nekā 50 darbinieku. Spānijā ar diviem oktobrī izdotiem dekrētiem visiem darba devējiem ir uzlikts pienākums obligāti uzskaitīt vīriešu un sieviešu vidējās algas, savukārt uzņēmumiem, kuros ir vairāk nekā 50 darbinieku, ir jāvienojas par vienlīdzības plāniem ar darba ņēmēju pārstāvjiem. Komisija plāno ierosināt direktīvu par darba samaksas pārredzamības pasākumiem, lai uzlabotu darba ņēmēju piekļuvi informācijai par darba samaksu, palielinātu informētību par diskrimināciju un atvieglotu vienādas darba samaksas ieviešanu.

Lai atbalstītu sieviešu nodarbinātību, ir ieviesta aktīva darba tirgus politika un mērķtiecīgi pakalpojumi. Austrija plāno palielināt sieviešu iespējas lauku apvidos, izmantojot digitalizācijas, izglītības un apmācības iespējas. Grieķija plāno vairākas programmas sieviešu nodarbinātības atbalstam, piemēram, "*Augsta līmeņa prasmes sievietēm*", kas ir IKT apmācības programma nestrādājošām sievietēm, "*Konsultāciju atbalsts, apmācība un sertifikācija nestrādājošām sievietēm radošajā nozarē*" un prasmju apguves programma nestrādājošām sievietēm, kuras nav vecākas par 29 gadiem. Spānija ievieša jaunus tiesību aktus, lai aizsargātu sievietes, kas zaudējušas darbu nestabilās nozarēs, kurās ir liels sieviešu īpatsvars. Vispārējā sociālā nodrošinājuma režīma īpašajā mājsaimniecībās nodarbinātu personu sistēmā tika ieviesta ārkārtas subsīdija (70 % no darba algas) mājsaimniecību darbiniekiem, kuri pandēmijas laikā ir pilnīgi vai daļēji zaudējuši darbu un nesaņem bezdarbnieka pabalstu.

Lai veicinātu personu ar invaliditāti nodarbinātību, dalībvalstis sāka īstenot vairākus pasākumus, tostarp pagaidu pasākumus, kas palīdzētu mazināt Covid-19 krīzes negatīvo ietekmi. Pamatojoties uz jauno likumu par personām ar invaliditāti, Bulgārija īsteno jauno valsts programmu personu ar invaliditāti nodarbināšanai, lai radītu nodarbinātības apstākļus šādām personām. Luksemburga ievieša likumu, lai uzlabotu personu ar invaliditāti piekļuvi vispārējam darba tirgum (privātajam sektoram) un nepārtrauktai nodarbinātībai vai ārējai pārklasificēšanai. To panāk ar papildu pasākumiem (līdz 150 stundām vienam vismaz 12 mēnešus ilgam līgumam vai ADTP un 300 stundas, ja termiņš pārsniedz 24 mēnešus), izmantojot "ieklaušanas nodarbinātībā palīdzību". Malta no 2020. gada 9. marta līdz 5. jūnijam sniedza pagaidu atbalstu personām ar invaliditāti, kuras strādāja privātajā sektorā, bija reģistrētas *Jobsplus* (VND) un vēlējās veselības un drošības apsvērumu dēļ palikt mājās Covid-19 krīzes laikā. Polija, reaģējot uz Covid-19, kopš 2020. gada aprīļa ir palielinājusi algas līdzfinansējuma likmes darba ņēmējiem ar invaliditāti, kas klasificēta kā smaga vai mēreni izteikta invaliditāte. Tika palielināts algas piemaksas apmērs arī darbiniekiem ar konkrētu slimību izraisītu invaliditāti (piemēram, garīga slimība, garīgās attīstības traucējumi, autiskā spektra traucējumi vai epilepsija, kā arī aklums). Jau pirms Covid-19 pandēmijas Somija sāka īstenot darba spēju programmu, kas paredzēta personām ar daļēju darbspēju, piešķirot šai programmai 33 miljonus EUR laikposmā no 2020. līdz 2022. gadam. Programma ietver pasākumus personas darbspēju noteikšanai un pasākumus, kas darba meklētājus novirza pie tiem nepieciešamajiem atbalsta dienestiem. Tā ir cieši saistīta ar pašreizējo programmu "Nākotnes veselības un sociālo pakalpojumu centri 2020.–2022. gadā". Programma arī paredz, ka VND pieņems darbā vairāk darbspējas koordinatoru, lai uzlabotu pieejamos pakalpojumus. Francija ir ieviesusi atbalstu pieņemšanai darbā uz noteiktu laiku, lai krīzes laikā atbalstītu personu ar invaliditāti nodarbinātību un veicinātu izmaiņas domāšanas veidā.

Vairākas dalībvalstis sāka īstenot darbības, lai atbalstītu trešo valstu valstspiederīgo integrāciju darba tirgū, bieži vien apvienojot to ar valodu apmācību. Vairākas dalībvalstis ieviesa vai pārskatīja rīcības plānus / stratēģijas, reaģējot uz nepieciešamību pastiprināt centienus saistībā ar integrāciju darba tirgū. Dažas dalībvalstis arī paplašināja integrācijas pasākumu piedāvājumu un palielināja obligāto dalību valodu kursos un integrācijas mācībās. Portugāle publicēja rīkojumu, ar kuru tika uzsākta jauna portugāļu valodas kursu programma, kas pielāgota migrantu mācību vajadzībām, lai veicinātu sociālo iekļaušanu un kohēziju. Nolūkā piedāvāt visaptverošu individuālu atbalstu bēgļu integrācijai Vācija izstrādāja pamatnostādnes, lai, izmantojot izmēģinājuma projektus, atbalstītu bēgļu operatīvo integrāciju uzņēmumos. Pēc vairākus gadus ilgiem izmēģinājumiem 2019. gadā visā Austrijā tika ieviests "*starpreģionu mācekļa prakses projekts*". Tā mērķis ir novērst mācekļa prakses vietu nepiemērotību nestrādājošiem jauniešiem, īpašu uzmanību pievēršot bēgļiem. Čehija 2019. gada decembrī pieņēma jaunu rīcības plānu integrācijas jomā. Arī Kipra 2019. gada vidū iesniedza jaunu rīcības plānu migrantu integrācijai 2020.–2022. gadā, savukārt Slovēnija pieņēma jaunu migrācijas stratēģiju (2019. gada jūlijā).

Dažas dalībvalstis veica pasākumus pieaugušo kvalifikācijas celšanai un pārkvalifikācijai, kas bieži vien sniedz labumu trešo valstu valstspiederīgajiem kā vienai no mērķgrupām.

Piemēram, Zviedrija plānoja jaunus ieguldījumus (150 miljonu SEK jeb aptuveni 14,6 miljonu EUR apmērā) "zaļām darbvietām" personām, kuras atrodas tālu no darba tirgus, tostarp imigrantiem. Beļģijā Valonijas valdība ierosināja jaunu shēmu, kas atbalstītu darba ņēmējus un sniegtu karjeras atbalstu darba ņēmējiem, kuri vēlas uzlabot savas prasmes vai pārorientēties uz darbu, kurā ir darbaspēka trūkums, galveno uzmanību pievēršot gados vecākiem darba ņēmējiem un darbiniekiem, kuri zaudē darbu, savukārt Flandrija plāno arvien vairāk pievērsties lasītprasmei un rēķinpratībai un ieviest jaunu mūžizglītības platformu. Visbeidzot, Austrija turpināja īstenot savu Pieaugušo izglītības iniciatīvu (*Initiative Erwachsenenbildung*), kuras mērķis ir uzlabot sociālekonomiski nelabvēlīgo personu piekļuvi pieaugušo izglītībai un paaugstināt viņu izglītības līmeni, galvenokārt piedaloties migrantu izcelsmes pieaugušajiem. Itālija ir izveidojusi Jaunu prasmju fondu (*Fondo Nuove Competenze*) darbaspēka kvalifikācijas celšanai un pārkvalifikācijai, īpašu uzmanību veltot zaļām un digitālām prasmēm.

Dalībvalstis arī īstenoja reformas, kuru mērķis ir atzīt un/vai validēt trešo valstu valstspiederīgo kvalifikācijas vai prasmes. Piemēram, Vācija 2020. gada februārī Federālajā nodarbinātības aģentūrā izveidoja jaunu Profesiju atzīšanas centrālo pakalpojumu centru.¹⁵¹ Šis jaunais dienests darbojas kā valsts mēroga birojs tiem, kuri atrodas ārzemēs un vēlas saņemt kvalifikāciju vai prasmju atzinumu. Arī Vācijas likums par deportācijas pagaidu apturēšanu apmācības un nodarbinātības dēļ dod iespēju saņemt uzturēšanās atļauju divus gadus pēc sekmīgas profesionālās izglītības vai apmācības pabeigšanas vai 30 mēnešus ilgas nodarbinātības. Somija sagatavoja jaunas pamatnostādnes prasmju un darba spēju novērtēšanai; turklāt Ekonomikas un nodarbinātības ministrija ierosina kopumā par 3 miljoniem EUR palielināt budžetu migrantu integrācijai (tostarp prasmju noteikšanai).

¹⁵¹ *Zentrale Servicestelle Berufsankennung (ZSBA): <https://www.ankennung-in-deutschland.de/html/de/pro/zsba.php>*

Vairākas dalībvalstis ir veikušas pasākumus, lai atvieglotu migrējošo darba ņēmēju, jo īpaši augsti kvalificētu darba ņēmēju un to, kuri strādā profesijās, kur trūkst darbaspēka, uzņemšanu no trešām valstīm. Pēc tam, kad tika pieņemti 2018. gada noteikumi par darba atļaujām (grozījums), Īrija publicēja Kritiski svarīgo prasmju un neattiecināmo profesiju sarakstu jaunāko redakciju (kas stājās spēkā 2020. gada janvārī), lai novērstu tūlītēju darbaspēka trūkumu galvenajās nozarēs, piemēram, viesmīlības, būvniecības, veselības un kravu autopārvadājumu nozarē.¹⁵² Francijas valdība 2019. gadā paziņoja, ka tā īstēnos profesionālu imigrācijas politiku pa darbības jomām, pamatojoties uz tādu profesiju reģionālo sarakstu pirmo pārskatīšanu (kopš 2008. gada), kur trūkst darbaspēka. Lai pārvaldītu palielināto darbaspēka migrācijas pieplūdumu, Lietuva 2019. gada jūlijā ieviesa kvotas trešo valstu darba ņēmējiem, kuri strādā profesijās, kur trūkst darbaspēka, un pirmo profesiju sarakstu ir paredzēts izveidot 2021. gadā. Čehija 2019. gada septembrī ieviesa jaunas kvotas darba ņēmēju karšu un ilgtermiņa uzņēmējdarbības vīzu pieteikumu pieņemšanai, kā arī trīs jaunas darbaspēka migrācijas programmas. Latvijā 2019. gada 1. jūlijā stājās spēkā grozījumi Imigrācijas likumā, nodrošinot iespēju darba devējiem pieņemt darbā trešo valstu valstspiederīgos, pamatojoties uz ilgtermiņa vīzu, un atsevišķos gadījumos ir atcelts minimālais termiņš, kurā var pieteikties vakancei, kā arī prasība publicēt vakanci. Somija ir paplašinājusi savu horizontālo darbaspēka migrācijas programmu "*Talantu palielināšanās*", lielāku uzmanību pievēršot imigrācijai un starptautisko studentu un pētnieku integrācijai. Programmas ietvaros tiks veikti pasākumi, kas paātrinās uzturēšanās atļauju izsniegšanu darba vajadzībām, lai studentiem un pētniekiem būtu vieglāk iecerēt un palikt Somijā.

¹⁵² Sk. sarakstu vietnē <https://dbei.gov.ie/en/What-We-Do/Workplace-and-Skills/Employment-Permits/Employment-Permit-Eligibility/Ineligible-Categories-of-Employment/>.

Covid-19 krīze ir likusi daudzām dalībvalstīm ierobežot pārvietošanās brīvību ES un ārpus tās, tāpēc dažās jomās, piemēram, lauksaimniecībā un veselības aprūpē, trūkst darbaspēka.

Lai apmierinātu šīs darbaspēka vajadzības, tādas valstis kā Beļģija, Austrija, Vācija, Grieķija, Spānija, Somija, Francija, Itālija un Slovēnija paātrināja (sezonas) darba vīzu izsniegšanu un/vai pagarināja to derīguma termiņu noteiktiem lauksaimniecības darbiniekiem un/vai veselības aprūpes speciālistiem ¹⁵³. Kas attiecas uz veselības aprūpes nozari, Īrijā likumīgi dzīvojošajiem trešo valstu valstspiederīgajiem, kuriem nav piekļuves darba tirgum, bija iespēja atbildēt uz valsts uzaicinājumu veselības aprūpes darbiniekiem un pieteikties statusa maiņai, lai strādātu veselības aprūpē. Francijā tika ieviesta īpaša un vienkāršota procedūra tiem ārstiem no trešām valstīm ar ārpus ES iegūtu diplomu, kuri palīdzēja veselības jomas ārkārtas situācijas risināšanā. Grieķija attiecībā uz tādu trešo valstu valstspiederīgo uzturēšanās atļaujām, kuriem nav dokumentu, piemēroja elastību, lai viņi varētu strādāt vienīgi lauksaimniecībā. Spānijā atbilstīgos migrantus ar uzturēšanās atļaujām, kuru derīguma termiņš beidzas laikposmā no 14. marta līdz 30. septembrim, varēja regulāri nodarbināt arī lauksaimnieki. Turklāt Spānija arī nodrošināja pastiprinātu aizsardzību sezonas darbiniekiem gan attiecībā uz piekļuvi pagaidu bezdarba shēmām (*ERTE*), gan bezdarbnieka pabalstiem. Čehija izstrādāja pasākumus, lai par pieejamajiem trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri var zaudēt darbu, būtu zināms darba devējiem, kuri meklē jaunus darbiniekus, jo īpaši lauksaimniecībā. Somija un Beļģija ieviesa pagaidu atkāpes patvēruma meklētāju tiesībās uz darbu. Turklāt Somija grozīja likumu par ārvalstniekiem un likumu par sezonas darbiniekiem, tādējādi ļaujot trešo valstu valstspiederīgajiem, kas jau dzīvo valstī, mainīt darba devēju vai nozari, nepieprasot pagarinātu vai jaunu atļauju. Dažas valstis izņēmuma kārtā atcēla ieeļošanas aizliegumu noteiktām kategorijām, piemēram, Luksemburga nepiemēroja aizliegumu pētniekiem un ekspertiem, kuri sniedza konsultācijas saistībā ar Covid-19 pandēmiju, un sezonas darbiniekiem.

¹⁵³ Sk. arī EMT/ESAO (2020). *Maintaining labour migration in essential sectors in times of pandemic* (Darbaspēka migrācijas uzturēšana būtiskajās nozarēs pandēmijas laikā). *EMN-OECD Inform*. Brisele: Eiropas migrācijas tīkls. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/00_eu_inform3_labour_migration_2020_en.pdf

3.3.7. pamatnostādne. Uzlabot darba tirgu darbību un sociālā dialoga efektivitāti

Šajā iedaļā ir aplūkots, kā tiek īstenota nodarbinātības 7. pamatnostādne, kurā dalībvalstīm ir ieteikts uzlabot darba tirgu darbību un sociālā dialoga efektivitāti. Tas ietver elastības un drošības līdzsvarošanu darba tirgus politikā, darba tirgus segmentācijas novēršanu, cīņu pret nedeklarētu darbu un pārejas uz beztermiņa līgumiem veicināšanu, valsts nodarbinātības dienestu tvēruma un aktīvas darba tirgus politikas efektivitātes nodrošināšanu, adekvātu bezdarbnieka pabalstu nodrošināšanu un darba ņēmēju un izglītojamo mobilitātes veicināšanu. Balstoties uz pastāvošo valstu praksi, tiek apspriesta arī sociālā dialoga veicināšana un pilsoniskās sabiedrības iesaistīšana.

3.3.2. iedaļā ir apkopoti dalībvalstu politikas pasākumi šajās jomās.

3.3.1. Galvenie rādītāji

Covid-19 krīze ir uzsvērusi atšķirīgos cilvēku darba apstākļus, kā arī izgaismojusi darba tirgus segmentācijas negatīvās sekas. Lai gan kopumā piespiedu pagaidu un nepilna laika darba apjoms samazinās, dažās dalībvalstīs tas joprojām ir augsts. Dualitāte darba tirgū negatīvi ietekmē skartos darba ņēmējus, jo īpaši jauniešus un personas neaizsargātā situācijā. Tas ir kļuvis acīmredzams pašreizējā situācijā: Covid-19 krīzē vairāk ir aizsargāts darbaspēka segments ar labākām darba iespējām un lielāku drošību, savukārt segments ar nestabilākiem vai mazāk pielāgojamiem darba apstākļiem un/vai ar mazāku piekļuvi sociālajai aizsardzībai tiek skarts vairāk ¹⁵⁴. Grupām, kuru ienākumi no darba ir sadales skalas zemākajā daļā, ir lielāka iespēja, ka turpināsies ienākumu un darba zaudēšana; jo īpaši tas attiecas uz pagaidu darbiniekiem, nodarbinātiem jauniešiem un mazkvalificētām personām. Skatoties nākotnē, ir svarīgi, lai dalībvalstis izvairītos no neveiksmīgi izstrādātiem noteikumiem, kas liek šķēršļus darbvietu radīšanai, un nodrošinātu, ka pagaidu darbvietas kalpo kā atspēriena punkts ceļā uz aizsargātāku darba līguma veidu. Divi Eiropas sociālo tiesību pīlāra principi atbalsta centienus šajā jomā. Jo īpaši 5. principa ("*Droši un pielāgojami darba apstākļi*") un 7. principa ("*Informācija par nodarbinātības nosacījumiem un aizsardzība atlaišanas gadījumā*") mērķis ir nodrošināt darbiniekiem vienādu attieksmi neatkarīgi no darba attiecību veida.

¹⁵⁴ Eiropas Komisija, Kopīgais pētniecības centrs (2020). *The impact of COVID confinement measures on EU labour market* (Covid ierobežošanai noteikto pasākumu ietekme uz ES darba tirgu), *Science for Policy Briefs*, pieejams vietnē <https://europa.eu/!QK78dV>; Eurostat eksperimentālā analīze (2020). *COVID-19 labour effects across the income distribution* (Covid-19 ietekme uz darbu visā ienākumu sadales skalā), pieejama vietnē <https://europa.eu/!nV98vQ>.

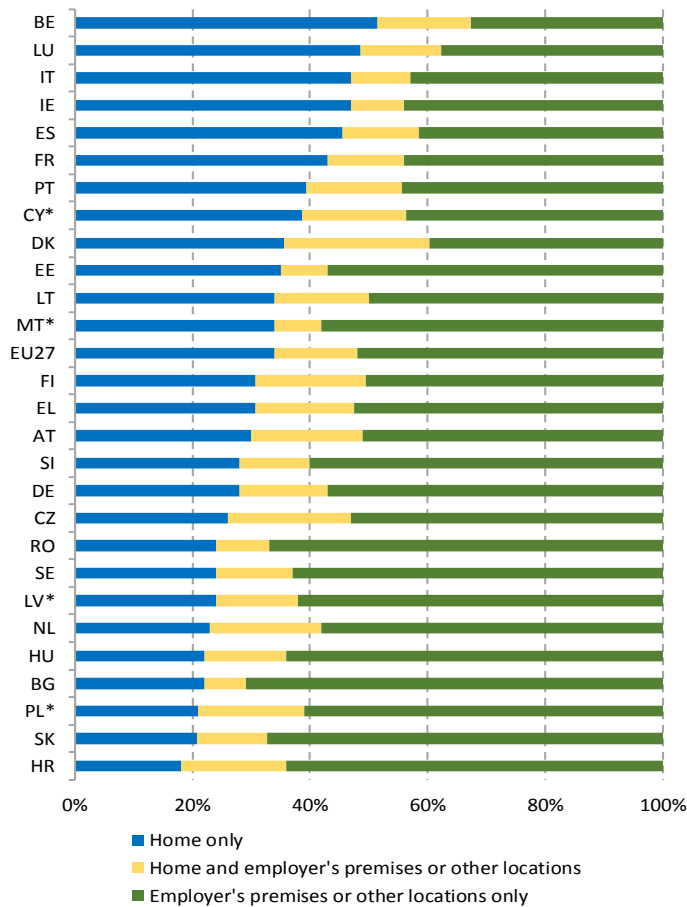
Informācijas un komunikācijas tehnoloģiju (IKT) ziņā elastīgs darba režīms, jo īpaši tāldarbs, ir kļuvis par mainīgo darba modeļu un prakses galveno elementu. Ārkārtas situācija veselības jomā ir izraisījusi diskusijas par elastīgu darba apstākļu plašāku lietojumu, izmantojot IKT. Tas var būt skaidrs ieguvums cilvēku darba un privātās dzīves līdzsvaram, ļaujot pielāgot darba laiku un atrašanās vietu savām vajadzībām. Tomēr tas var novest arī pie intensīvāka darba pat augsta līmeņa elastības un autonomijas apstākļos. Šie aspekti vairākās dalībvalstīs un ES līmenī ir veicinājuši debates par darba laika regulēšanu attālinātā darba režīmā.¹⁵⁵ Turklāt darba vide, kurai raksturīga IKT izmantošana lielā apmērā, var radīt darba ņēmējiem veselības apdraudējumu.

Ar darba kvalitāti saistītie aspekti ir svarīgi arī saistībā ar informācijas un komunikācijas tehnoloģijās (IKT) balstītu darbu. Lai gan daļai darba ņēmēju ir izdevies izmantot priekšrocības, ko dod IKT balstītam darbam raksturīgā lielāka elastība un autonomija, apmēram ceturtdaļai darba ņēmēju (24 %), kas strādā IKT balstītā darba vidē, ir nestabili nodarbinātības apstākļi (piemēram, viņi, visticamāk, noslēgs terminētu līgumu, gūs zemus ienākumus, piedzīvos nedrošību darbā un viņiem trūks apmācības iespēju). Šādā situācijā, visticamāk, nonāk arī pašnodarbinātās personas, kas strādā IKT balstītā elastīgā darba režīmā.

¹⁵⁵ Plašāku informāciju sk.: Eurofound (2020), *Telework and ICT-based mobile work: Flexible working in the digital age* (Tāldarbs un uz IKT balstīts mobilais darbs: elastīgs darbs digitālajā laikmetā), sērija par jaunajiem nodarbinātības veidiem, Eiropas Savienības Publikāciju birojs, Luksemburga.

41. attēls. Pandēmija ir stimulējusi attālināto darbu

Darbinieku darba vieta Covid-19 dēļ noteikto personas mobilitātes ierobežojumu laikā (pa dalībvalstīm, %)

Avots: Eurofound (2020). *Living, working and COVID-19* (Dzīve, darbs un Covid-19), sērija par Covid-19, Eiropas Savienības Publikāciju birojs, Luksemburga. Piezīme: zema ticamība (*) 2020. gada oktobrī CY, LV, MT un PL datiem. ES27 attiecas uz 27 dalībvalstu vidējo svērto vērtību. Šie rezultāti interpretējami piesardzīgi, jo izlasē iekļauto darbinieku sadalījums pa nozarēm ietekmē tāl darba sadalījumu pa valstīm.

Tāldarbs ir kļuvis par parastu darba režīmu daudziem cilvēkiem, kuriem iepriekš ir bijusi neliela pieredze attālinātajā darbā vai vispār nav bijusi saskare ar to. Saskaņā ar DSA datiem ¹⁵⁶ tikai 5,5 % no visiem nodarbinātajiem (vecumā no 20 līdz 64 gadiem) 27 ES dalībvalstīs 2019. gadā pastāvīgi strādāja no mājām. Vislielākais īpatsvars reģistrēts Nīderlandē (15 %), Somijā (14,5 %), Luksemburgā (11,5 %) un Austrijā (10,2 %). Lai gan pēdējos gados ir vērojama nedaudz pieaugoša tendence, darbs no mājām bija gandrīz vai izņēmums Bulgārijā, Rumānijā, Ungārijā, Kiprā, Horvātijā un Grieķijā, un tā procentuālais īpatsvars 2019. gadā bija mazāks par 2 % vai apmēram 2 % no kopējā nodarbinātības rādītāja. 2020. gadā tas mainījās, jo tika ierobežota personu mobilitāte un ieviesti sociālās distancēšanās pasākumi cīņā pret pandēmiju. Nesenā *Eurofound* e- aptauja sniedz noderīgu ieskatu šajās izmaiņās cilvēku darba modeļos. ¹⁵⁷ 41. attēls parāda būtiskas atšķirības dalībvalstīs attiecībā uz pašu paziņoto darba vietu pandēmijas laikā. To respondentu daļa, kuri norādījuši, ka Covid-19 pandēmijas laikā strādā tikai no mājām, svārstās no aptuveni 20 % Bulgārijā, Horvātijā, Ungārijā, Polijā un Slovākijā līdz vairāk nekā 40 % Francijā, Spānijā, Itālijā un Īrijā un vairāk nekā 50 % Beļģijā. Detalizēta neaizsargāto profesiju analīze ES dalībvalstīs (t. i., profesiju, kas ietver kontaktietilpīgus uzdevumus un uzdevumus, kurus nav iespējams izpildīt attālināti) ir atrodama pārskata par darba tirgus un algu tendencēm Eiropā 2020. gada izdevumā ¹⁵⁸.

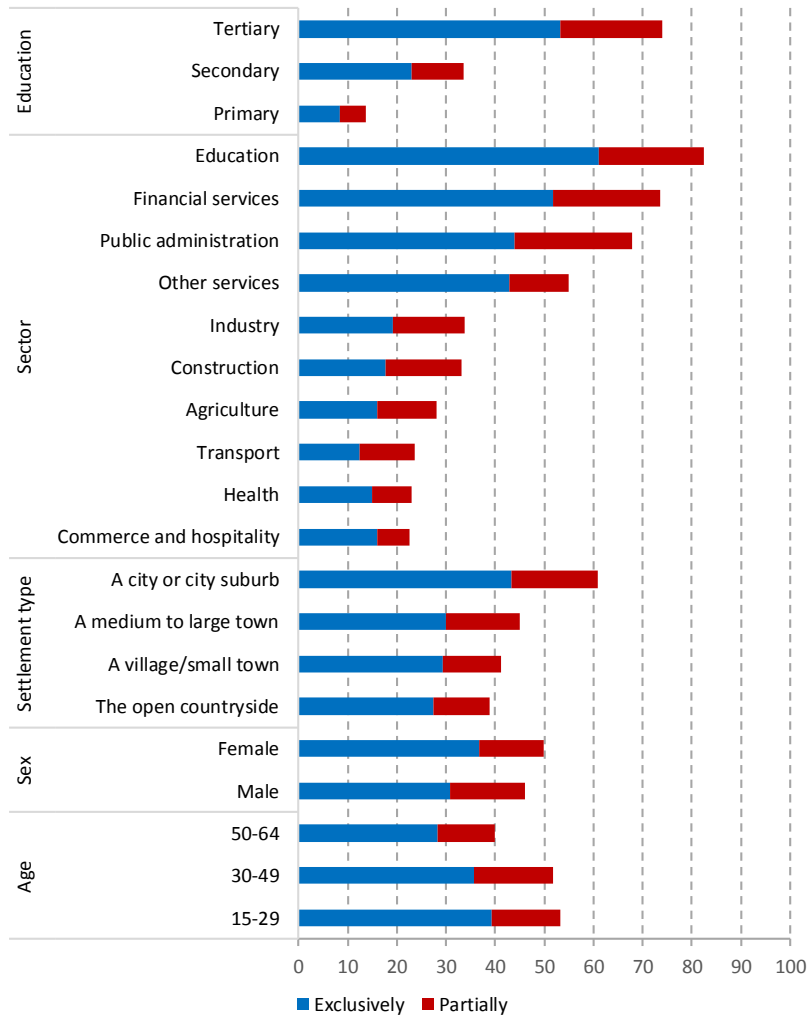
¹⁵⁶ Eiropas Komisija (2020). *EU Labour Force Survey ad hoc module 2019 on work organisation and working time arrangements* (2019. gada ES Darbaspēka apsekojuma *ad hoc* modulis par darba organizāciju un darba laika režīmu), *Eurostat*, Kvalitātes novērtējuma ziņojums. Pieejams vietnē: <https://europa.eu/!Fq97qU>.

¹⁵⁷ Piezīme: *Eurofound* e- aptauja *Living, working and COVID-19* (Dzīve, darbs un Covid-19) ir tiešsaistes rīks, kas paredzēts, lai ar varbūtības mazinošu izlases metodi ātri apkopotu informāciju no personām, kuras vecākas par 18 gadiem un kam ir piekļuve internetam. E- aptauja tika veikta divās kārtās – 2020. gada aprīlī un jūlijā. Kopumā tika aizpildītas 91 753 anketas, no kurām 87 477 aizpildīja personas, kuras dzīvo ES27.

¹⁵⁸ Eiropas Komisija (2020). *2020. gada pārskats par darba tirgus un algu tendencēm Eiropā*. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs.

42. attēls. Tāldarba izmantojums ir bijis lielāks noteiktos profilos un nozarēs

Darbs no mājām Covid-19 laikā, iesaistīto darba ņēmēju galvenās pazīmes (ES27, %)

Avots: Eurofound (2020). E-aptauja "Living, working and COVID-19" (Dzīve, darbs un Covid-19).

Balstoties uz aptaujas datiem, var secināt, ka cilvēki, kas strādā no mājām, galvenokārt bija pilsētās strādājoši, biroja darbinieki pakalpojumu nozarē un personas ar iegūtu terciāro izglītību. Pat 74 % darbinieku ar terciāro izglītību strādāja no mājām, salīdzinot ar 34 % darbinieku ar vidējo izglītību un 14 % darbinieku ar pamatzglītību. Kā tas bija gaidāms, pastāv arī būtiskas atšķirības starp darba no mājām sastopamības biežumu pa nozarēm; visbiežāk tas sastopams vairumā pakalpojumu nozaru (jo īpaši izglītības, finanšu un valsts pārvaldes jomā) un visretāk priekšplāna nozarēs, piemēram, veselības aprūpes, transporta un lauksaimniecības nozarēs, kā arī nozarēs, uz kurām attiecas īpaši ierobežojumi, piemēram, mazumtirdzniecība un viesmīlība. Pilsētās dzīvojošie darbinieki arī biežāk strādā no mājām nekā laukos vai mazāk apdzīvotās vietās dzīvojošie. Salīdzinoši lielāks sieviešu īpatsvars norādīja, ka strādā no mājām, salīdzinot ar vīriešiem. Visbeidzot, gados jaunāki darbinieki biežāk izmantoja tāldarbu nekā citas vecuma grupas. Šie konstatējumi atbilst datiem, kas apkopoti ES apsekojumā par IKT lietojumu ¹⁵⁹.

Pirms pandēmijas veiktās jaunākās COLLEEM II tiešsaistes aptaujas rezultāti liecina, ka platformu darbs joprojām ir ierobežots, taču pieaugoša parādība. ¹⁶⁰ Tikai neliela daļa (aptuveni 1,4 %) darbspējas vecuma iedzīvotāju 2018. gadā aptaujātajās dalībvalstīs kā galveno darbību norādīja pakalpojumu sniegšanu, izmantojot digitālās darba platformas (samazinājums par 0,9 procentpunktiem salīdzinājumā ar 2017. gadu). Tomēr īpatsvars ir būtiskāks starp tiem, kuri šo pakalpojumu sniegšanu norāda kā sekundāru darbību (4,1 % no visiem respondentiem; pieaugums par 0,5 procentpunktiem salīdzinājumā ar 2017. gadu), būtiski atšķiroties pa dalībvalstīm. Platformu darbs joprojām ir nevienmērīga parādība, kurā platformas darbinieku darba apstākļi, statuss un ienākumi ir ļoti atkarīgi no veicamo uzdevumu veida, platformas izmantotā darījumdarbības modeļa un pārvaldības mehānismiem. Tomēr iegūtās aplēses ir svarīgas, lai analizētu platformu darba nozīmi dalībvalstīs un ar to saistītos darba kvalitātes apsvērumus. ¹⁶¹

¹⁵⁹ Sostero M., et al. (2020). *Teleworkability and the COVID-19 crisis: a new digital divide?* (Tāldarbs un Covid-19 krīze: jauna digitālā plaisa?), Eiropas Komisija, 2020, JRC121193. Pieejams vietnē <https://europa.eu/!PR73qN>.

¹⁶⁰ Urzi Brancati, C., et al. (2019), *New evidence on platform workers in Europe. Results from the second COLLEEM survey* (Jauni pierādījumi par platformu darbiniekiem Eiropā. Otrās COLLEEM aptaujas rezultāti). Pieejams vietnē <https://europa.eu/!qQ33cP>. Piezīme: COLLEEM II aptauja turpina un paplašina darbu, kas sāks ar iepriekšējo COLLEEM ("Sadarbīgā ekonomika un nodarbinātība") aptauju. Tā ir tiešsaistes panelāptauja par digitālajām platformām, ko pasūtījis Nodarbinātības, sociālo lietu un iekļautības ĢD un koordinē JRC. Aptauju veica 15 dalībvalstīs: CZ, DE, Spānijā, FI, FR, HR, HU, IE, IT, LT, NL, PT, RO, SE, SK un UK.

¹⁶¹ Lai iegūtu vairāk informācijas par platformu darbu, sk. 2020. gada vienoto nodarbinātības ziņojumu un pamatā esošos datu avotus.

Covid-19 pandēmija ir ietekmējusi platformu ekonomiku vairākās dalībvalstīs. Dažas platformas ir strauji pielāgojušas savus darījumdarbības modeļus, paplašinot piegādes un iekļaujot papildu produktus vai pakalpojumus, tostarp veselības aprūpi. Tas, iespējams, ir sekmējis būtisko preču piegādes nodrošināšanu, piegādes ķēdes traucējumu riska mazināšanu un darbvietu saglabāšanu. Tomēr pandēmijas laikā acīmredzamāki ir kļuvuši ar veselību un drošību saistītie riski, kā arī bažas par augstu darba intensitāti. Citas platformas, kas nereti sniedz mobilitātes un mājsaimniecības pakalpojumus, saskārās ar pēkšņu aktivitātes kritumu pēc ieviestajiem mobilitātes ierobežojumiem un sociālās distancēšanās pasākumiem. Saskaņā ar *Eurofound*¹⁶² datiem kopš pandēmijas uzliesmojuma Beļģijā, Horvātijā, Čehijā, Igaunijā, Francijā, Grieķijā, Lietuvā, Maltā, Nīderlandē, Portugālē, Slovēnijā un Spānijā ir pieaudzis pieprasījums pēc platformu darba. Šajās un citās dalībvalstīs platformās ir ieviesti pasākumi, sniedzot darbiniekiem norādījumus par darba aizsardzību, ienākumu atbalstu un līgumu garantijas, lai kompensētu prombūtnes un darba pārtraukšanas periodus. Tomēr, visticamāk, būs nepieciešams rūpīgi uzraudzīt, kā šie pasākumi ietekmē platformas darbiniekus aptvēruma un atbilstības ziņā.

¹⁶² *Eurofound* (2020), *Platform economy: Developments in the COVID-19 crisis* (Platformu ekonomika: attīstība Covid-19 krīzes laikā).

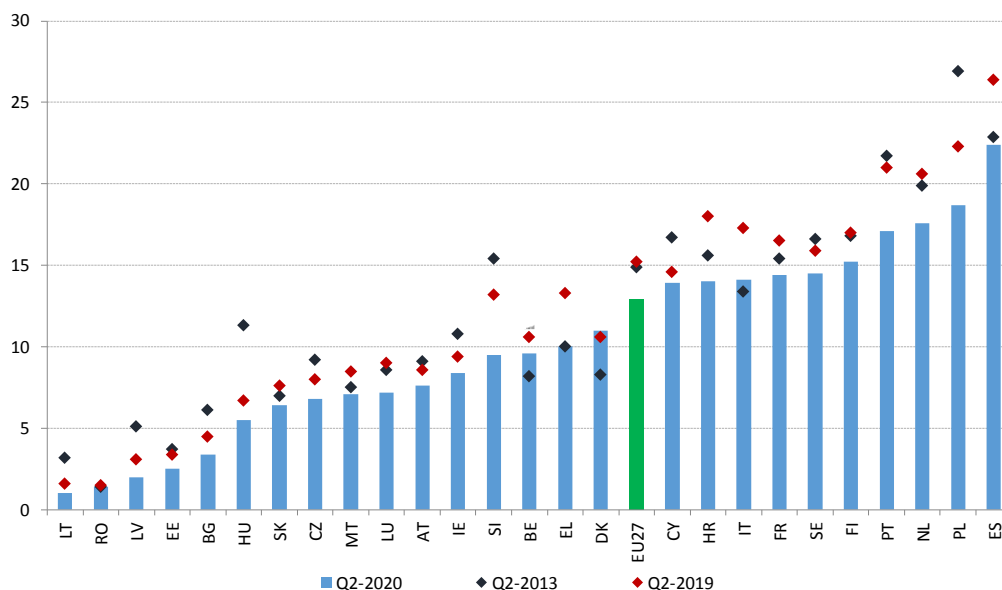
Darba tirgus segmentācija ¹⁶³, kas saistīta ar pagaidu darbinieku īpatsvaru, varētu būt papildu neaizsargātības avots pašreizējās krīzes apstākļos. ¹⁶⁴ Kā uzsvērts 2020. gada vienotajā nodarbinātības ziņojumā, darba tirgus segmentācijai var būt svarīgas ekonomiskas un sociālas sekas, piemēram, ierobežota resursu sadales efektivitāte, zemāki ienākumi, vājš produktivitātes pieaugums un cilvēkkapitāla attīstība, lielāks nabadzības risks, nevienlīdzība vai samazināta sociālā mobilitāte. Pagaidu darba līgumu īpatsvars ES27 attiecībā pret kopējo darba ņēmēju (vecuma grupā no 15 līdz 64 gadiem) skaitu pēdējo desmit gadu laikā nav būtiski mainījies – tas svārstījies vidēji ap 15 %, lai gan starp dalībvalstīm vērojamas būtiskas atšķirības. Atšķirība starp dalībvalstīm ar augstāko un zemāko īpatsvaru 2019. gadā bija 25 procentpunkti pēc lejupejošas tendences kopš 2005. gada augstākā punkta, proti, 31 procentpunkts, un 2020. gada otrajā ceturksnī tā veidoja 21,6 procentpunktus, lai gan 2020. gada 3. ceturkšņa radītājs bija mazliet augstāks (22,5 procentpunkti). Būtisks pagaidu darbinieku (vecumā no 15 līdz 64 gadiem) īpatsvara (sezonāli koriģēts) samazinājums ES27 tika novērots 2020. gada otrajā ceturksnī (par 2,2 procentpunktiem), salīdzinot ar 2019. gada otro ceturksni. Tas liek domāt, ka ekonomikas satricinājuma rezultātā darbvietas zaudētas, galvenokārt neatjaunojot terminētus līgumus, savukārt saīsināta darba laika shēmas un atlaišanas ierobežojumi, iespējams, ir lielākā mērā novērsuši pastāvīgo darbinieku darbvietu zaudēšanu. Tomēr šī atšķirība ir mazāk izteikta 2020. gada 3. ceturksnī salīdzinājumā ar 2019. gada 3. ceturksni (1,7 procentpunkti). Dažās dalībvalstīs, piemēram, Spānijā, Horvātijā, Polijā, Portugālē un Slovēnijā, pagaidu darbinieku īpatsvars laikposmā no 2019. gada otrā ceturkšņa līdz 2020. gada otrajam ceturksnim samazinājās par vairāk nekā 3,5 procentpunktiem, savukārt to kopējais īpatsvars atsevišķām dalībvalstīm joprojām ir augsts (virs 15 %). Septiņās dalībvalstīs (Zviedrijā, Francijā, Itālijā, Horvātijā, Kiprā, Dānijā un Grieķijā) 2020. gada otrajā ceturksnī šis īpatsvars joprojām ir no 10 % līdz 15 %, savukārt viszemākais īpatsvars reģistrēts Lietuvā, Rumānijā, Latvijā, Igaunijā un Bulgārijā – mazāk par 5 %.

¹⁶³ Saskaņā ar Starptautiskās Darba organizācijas (SDO) datiem tas ir darba tirgus sadalījums atsevišķos apakštīrgos vai segmentos ar atšķirīgām īpašībām un rīcības noteikumiem, piemēram, līguma noteikumiem, izpildes pakāpi vai attiecīgo darbinieku veidiem. Par šo tēmu iecerētā pētījuma mērķis ir identificēt galvenos darba tirgus segmentus, darbaspēka pārejas pakāpi starp tiem un ietekmi uz vienlīdzību un darba tirgus efektivitāti, lai novērstu šīs parādības negatīvās sekas.

¹⁶⁴ 2020. gada vienotajā nodarbinātības ziņojumā tika sniegta plaša ar darba tirgus segmentāciju saistītu jautājumu analīze, kas papildināta ar informāciju no *Eurofound* (2019). *Labour market segmentation: Piloting new empirical and policy analyses* (Darba tirgus segmentācija: jaunas empīriskās analīzes un politikas analīzes pilotizpēte), Eiropas Savienības Publikāciju birojs, Luksemburga.

43. attēls. Pagaidu nodarbinātība vairākās dalībvalstīs joprojām ir problēma

Pagaidu darbinieku īpatsvars attiecībā pret kopējo darba ņēmēju skaitu (vecumā no 15 līdz 64 gadiem), dati par ceturksni, sezonāli koriģēti.

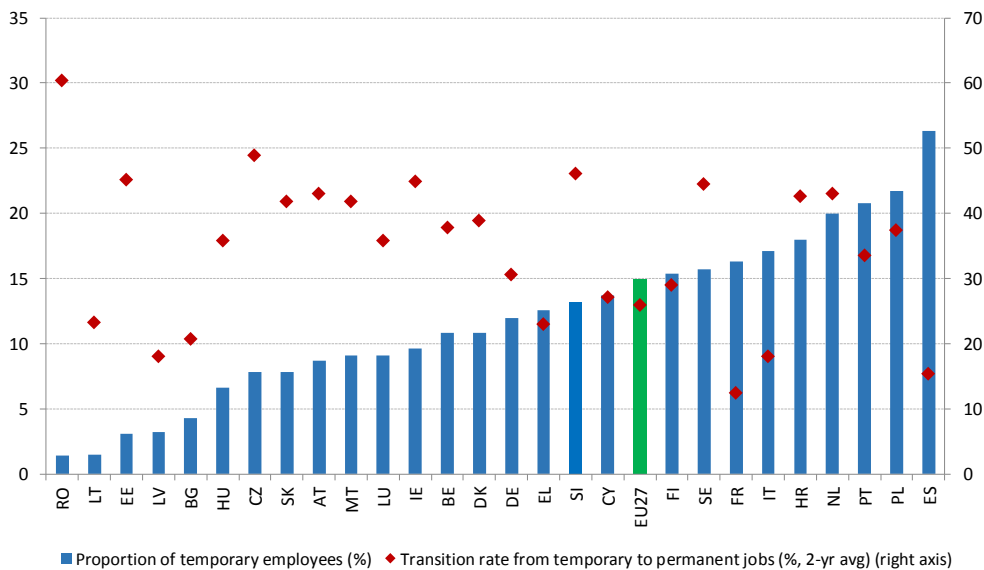

Avots: Eurostat, DSA. Piezīme: jaunākie ceturkšņa dati par DE nav pieejami.

Sievietes, gados jaunāki darbinieki un ārpus ES dzimuši darba ņēmēji biežāk strādā pagaidu darbu nekā citas iedzīvotāju grupas. 2020. gada otrajā ceturksnī sieviešu (vecumā no 15 līdz 64 gadiem) īpatsvars pagaidu darba līgumos ES27 bija 13,6 %, salīdzinot ar 12,4 % vīriešu vidū, un laika posmā no 2019. gada otrā ceturkšņa līdz 2020. gada otrajam ceturksnim gan vīriešiem, gan sievietēm rādītājs samazinājās par 2,2 procentpunktiem (gada rādītāji 2019. gadam bija 15,5 % vīriešiem un 14,4 % sievietēm, pēdējos gados kopumā vērojama stabila atšķirība). Lielākais sieviešu (vecumā no 15 līdz 64 gadiem) pagaidu nodarbinātības īpatsvars salīdzinājumā ar kopējo darbinieku skaitu tika novērots Spānijā (27,3 % 2019. gadā; 2020. gada otrajā ceturksnī – 24,6 %), Polijā (attiecīgi 22,9 % un 19,8 %), Nīderlandē (attiecīgi 21,2 % un 18,3 %) un Portugālē (attiecīgi 21,1 % un 17,3 %). Nodarbināto jauniešu (vecumā no 15 līdz 24 gadiem) pagaidu nodarbinātības īpatsvars 2019. gadā bija daudz lielāks – 49,6 % (45,4 % 2020. gada otrajā ceturksnī), salīdzinot ar 12,7 % (11,1 % 2020. gada otrajā ceturksnī) vecuma grupā no 25 līdz 54 gadiem un 6,8 % (5,7 % 2020. gada otrajā ceturksnī) vecuma grupā no 55 līdz 64 gadiem. Pagaidu nodarbinātības īpatsvars bija arī daudz lielāks starp ārpus ES dzimušiem darbiniekiem (22 %) nekā vietējiem iedzīvotājiem (13 %), un šī atšķirība bija īpaši liela (vairāk nekā 20 procentpunkti) Polijā un Kiprā un salīdzinoši liela (apmēram 10–15 procentpunkti) Zviedrijā, Spānijā un Grieķijā.

44. attēls. "Atspēriena punkta efekta" nodrošināšana pagaidu darba līgumiem veicina iekļaujošu izaugsmi

Rādītājs, kas atspoguļo darbaspēka pāreju uz pastāvīgām darbvietām (vidējais rādītājs 2018. un 2019. gadā), un pagaidu darbinieku īpatsvars pret kopējo darbinieku skaitu vecumā no 15 līdz 64 gadiem (2019. gads).

Avots: Eurostat, DSA, SILC.

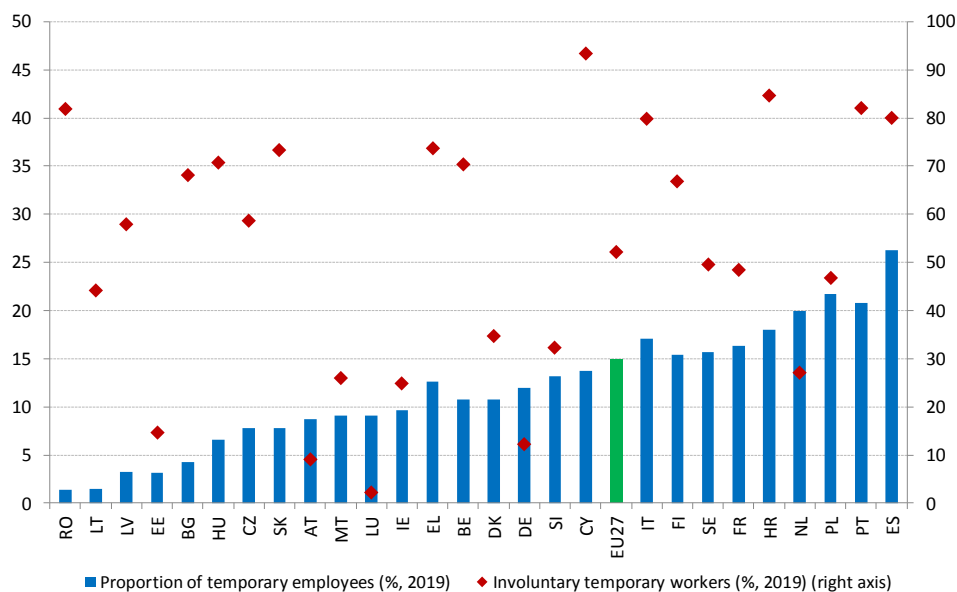
Piezīme: LV dati par darbaspēka pāreju attiecas uz 2017. gadu; SK norādītā vērtība attiecas uz 2016. gadu.

Spēja nodrošināt, ka pagaidu darba līgumi ir "atspēriena punkts" ceļā uz pastāvīgām darba vietām un neklūst par karjeras strupceļiem, ir iekļaujošas izaugsmes pamatā. Pagaidu darbinieku augsts īpatsvars apvienojumā ar zemiem rādītājiem attiecībā uz pāreju no pagaidu darba uz pastāvīgu darbu var liecināt par darba tirgus dualitāti. 44. attēlā redzami rādītāji, kas atspoguļo darbaspēka pāreju no pagaidu darba līgumiem uz beztermiņa darba līgumiem (vidēji 2018. un 2019. gadā), salīdzinot ar jaunākajiem gada datiem par pagaidu darbiniekiem kā īpatsvaru kopējā nodarbinātībā (vecuma grupā no 15 līdz 64 gadiem). Trīs dalībvalstīs (Spānijā, Francijā, Itālijā) ir augsti pagaidu nodarbinātības rādītāji (virs ES vidējā 12,8 % rādītāja 2019. gadā) apvienojumā ar zemiem rādītājiem pārejai no terminētiem uz beztermiņa līgumiem (zem 20 %). Citās valstīs, piemēram, Polijā, Nīderlandē vai Portugālē, pagaidu nodarbinātības rādītāji ir samērā augsti, taču pārejas rādītāji ir augstāki (virs 30 %). Turpretī Rumānijā, Igaunijā, Čehijā, Slovākijā un Austrijā tika novērots zems pagaidu nodarbinātības līmenis un salīdzinoši augsti rādītāji pārejai uz beztermiņa līgumiem (virs 30 %).

Piespiedu pagaidu nodarbinātības līmenis dažās dalībvalstīs joprojām ir ievērojams. Dažās dalībvalstīs pagaidu darba līgumu galvenais iemesls ir tāds, ka darba ņēmējs nevar atrast pastāvīgu darbu. Piespiedu pagaidu darbinieku īpatsvars kopējā darbinieku skaitā ES27 pēdējos gados lēnām, bet vienmērīgi ir samazinājies – no 56,2 % 2016. gadā līdz 52,1 % 2019. gadā, lai gan dalībvalstīs vērojamas lielas atšķirības (sk. 45. attēlu). Tādās valstīs kā Horvātija, Portugāle, Rumānija, Spānija un Itālija ap 80 % vai vairāk pagaidu darbinieku (vecumā no 15 līdz 64 gadiem) ziņo par to, ka viņi ir šādā situācijā, jo nevar atrast pastāvīgu darbu. Kiprā, neraugoties uz to, ka pagaidu darbinieku īpatsvars (2020. gada otrajā ceturksnī – 13,9 %) ir tuvu ES vidējam rādītājam, 93,4 % no viņiem tiek uzskatīti par piespiedu pagaidu darbiniekiem, salīdzinot ar ES vidējo rādītāju 52,1 %. Piespiedu pagaidu darbinieku zemākie rādītāji reģistrēti Luksemburgā, Austrijā un Vācijā – mazāk nekā 15 %.

45. attēls. Dažās dalībvalstīs joprojām ievērojama ir to cilvēku daļa, par kuriem uzskata, ka tie ir pagaidu nodarbinātībā piespiedu kārtā

Piespiedu pagaidu darbinieku īpatsvars pagaidu darbinieku kopskaitā (2019. gads) un pagaidu darbinieku īpatsvars darba ņēmēju kopskaitā (2019. gads).

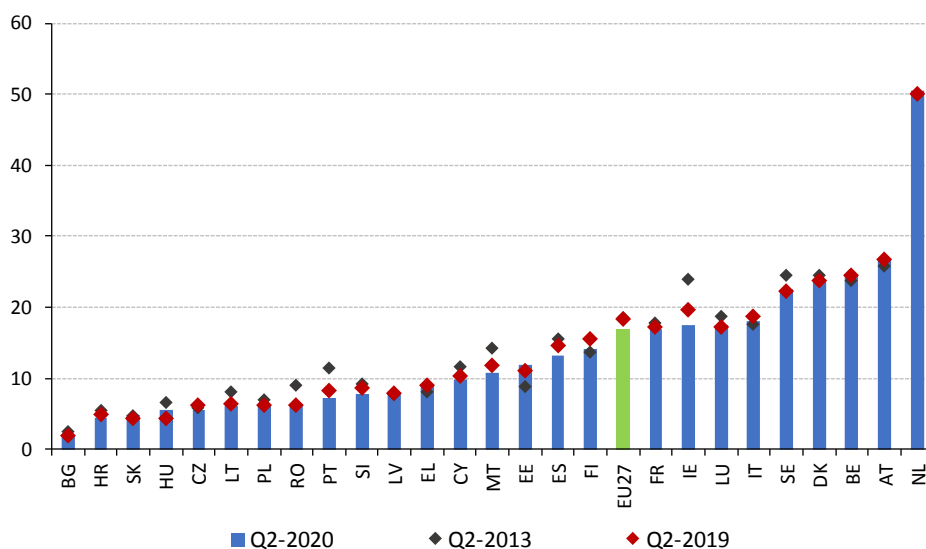
Avots: Eurostat, DSA, SILC.

Piezīme: piespiedu pagaidu nodarbinātības dati par EE attiecas uz 2018. gadu.

Nepilna laika nodarbinātības īpatsvars pēdējā laikā ir samazinājies, taču piespiedu nepilna laika darbs joprojām skar ievērojamu skaitu darbinieku. Nepilna laika darbinieku (vecumā no 15 līdz 64 gadiem, sezonāli koriģēts) īpatsvars ES 27 dalībvalstīs 2020. gada otrajā ceturksnī sasniedza 17 %, kas ir par 1,4 procentpunktiem mazāk nekā 2019. gada otrajā ceturksnī. Runājot par izmaiņām ceturksnī, Ungārijā, Igaunijā un Nīderlandē nesin tika reģistrēts nepilna laika nodarbinātības pieaugums (no 0,5 procentpunktiem līdz 1,1 procentpunktam 2019. gada otrajā ceturksnī, salīdzinot ar to pašu ceturksni 2020. gadā), savukārt Portugālē, Slovēnijā, Spānijā, Somijā un Īrijā šis īpatsvars ir ievērojami samazinājies (no –2,3 līdz –1 procentpunktam) (sk. 46. attēlu). 2020. gada otrajā ceturksnī nepilna laika darbinieku īpatsvars piecās dalībvalstīs (Nīderlandē, Austrijā, Beļģijā, Dānijā un Zviedrijā) ir vienāds ar vai lielāks par 20 %, savukārt citās trijās (Bulgārijā, Slovākijā un Horvātijā) – zem 5 %. Pirms pandēmijas piespiedu nepilna laika darba īpatsvars kopējā nodarbinātībā (vecuma grupā no 15 līdz 64 gadiem) mazinājās – no 32 % 2014. gadā līdz 25,8 % 2019. gadā. Tomēr atšķirības dažādās dalībvalstīs ir būtiskas (aptuveni 62 procentpunkti starp viszemāko un augstāko līmeni 2019. gadā); Grieķijas, Itālijas, Kipras un Rumānijas rādītāji pārsniedz 55 %, savukārt citās valstīs (Beļģija, Čehija, Igaunija, Malta, Nīderlande, Austrija un Slovēnija) rādītāji ir zem 5 %. Pēc šiem datiem vēl pārāgri spriest, vai pašreizējā krīze izraisīs piespiedu nepilna laika darbinieku īpatsvara pieaugumu.

46. attēls. Nepilna laika darba īpatsvars laika gaitā ir saglabājies kopumā stabils, kaut arī dažās dalībvalstīs ir ievērojamas atšķirības

Nepilna laika nodarbinātības īpatsvars kopējā nodarbinātībā (vecuma grupā no 15 līdz 64 gadiem), dati par ceturksni, sezonāli koriģēti.

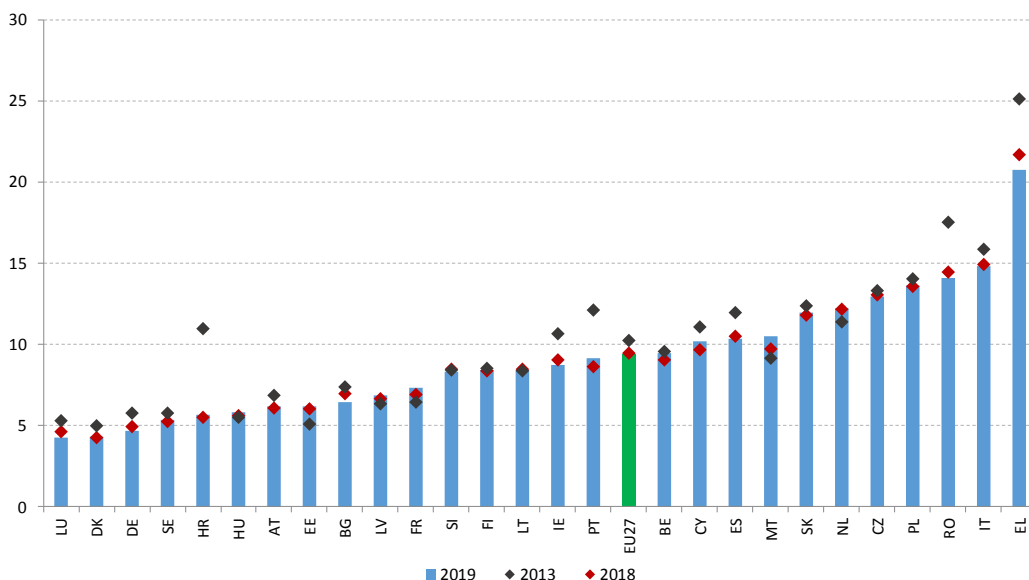
Avots: Eurostat, DSA. Piezīme: jaunākie ceturkšņa dati par DE nav pieejami.

Joprojām plaši izplatīta ir individuālā pašnodarbinātība (tā dēvētie individuālā darba veicēji).

Pirms pandēmijas pašnodarbināto personu vecumā no 20 līdz 64 gadiem īpatsvars kopējā nodarbinātībā lielākajā daļā dalībvalstu bija samērā stabils vai nedaudz samazinājās, kaut arī starp valstīm un nozarēm pastāvēja būtiskas atšķirības (sk. 3.1. sadaļu). Pašnodarbinātības statuss parasti ir brīvprātīgs un ir pozitīva uzņēmējdarbības gara pazīme. Tomēr tajā var slēpties arī atkarīgas darba tiesiskās attiecības (taču iespējas novērtēt ekonomisko un organizatorisko atkarību, izmantojot salīdzināmu Eurostat statistiku, ir ierobežotas).¹⁶⁵ 2019. gadā tādu pašnodarbināto personu īpatsvars, kurām nav darba ņēmēju, bija 9,4 % no kopējās nodarbinātības ES. Visaugstākie rādītāji (virs 14 %) bija Grieķijā, Itālijā un Rumānijā, kam sekoja Polija, Čehija, Nīderlande un Slovākija ar rādītājiem amplitūdā no 12 % līdz 13,6 % (sk. 47. attēlu). Turpretī tādās dalībvalstīs kā Luksemburga, Dānija, Vācija, Zviedrija, Horvātija un Ungārija rādītāji bija zemāki par vai tuvu 5 %. Maltā, Nīderlandē, Kiprā un Portugālē pašnodarbināto personu bez darbiniekiem īpatsvars 2019. gadā ir pieaudzis (par 0,5 procentpunktiem vai vairāk) salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu; savukārt Grieķijā un Bulgārijā tajā pašā laikposmā tas ir samazinājies vismaz par 0,5 procentpunktiem. Pašreizējā situācijā, nodrošinot visiem, tostarp pašnodarbinātajām personām, piekļuvi sociālajai aizsardzībai, varētu mazināt nenoteiktību un uzlabot darba tirgus apstākļus.

47. attēls. Lai arī ar tendenci samazināties, dažās dalībvalstīs joprojām saglabājas liels skaits individuālā darba veicēju, un ir vajadzīga cieša uzraudzība, lai novērstu fiktīvu pašnodarbinātību

Pašnodarbinātas personas bez darba ņēmējiem, procentos no kopējās nodarbinātības.

Avots: Eurostat, DSA (Nodarbinātības, sociālo lietu un iekļautības ĢD aprēķini).

¹⁶⁵ Lai iegūtu vairāk informācijas, sk. 2020. gada vienoto nodarbinātības ziņojumu un 2017. gada *ad-hoc* moduli par pašnodarbinātību, Eurostat.

Covid-19 krīze ir spēcīgi skārusi personas, kuras strādā nedeklarētu darbu. Nedeklarēts darbs joprojām ir būtisks izaicinājums ES, un tas izpaužas dažādi, sākot no dokumentācijas neesamības līdz stundu neuzskaitīšanai pilnā apmērā, aplokšņu algām un fiktīvai pašnodarbinātībai. Saskaņā ar Eiropas Komisijas speciālaptauju 33 % eiropiešu pazīst kādu, kurš strādā nedeklarēti, un 10 % stāsta, ka pagājušajā gadā iegādājušies preces vai pakalpojumus, kuros iesaistīts nedeklarēts darbs.

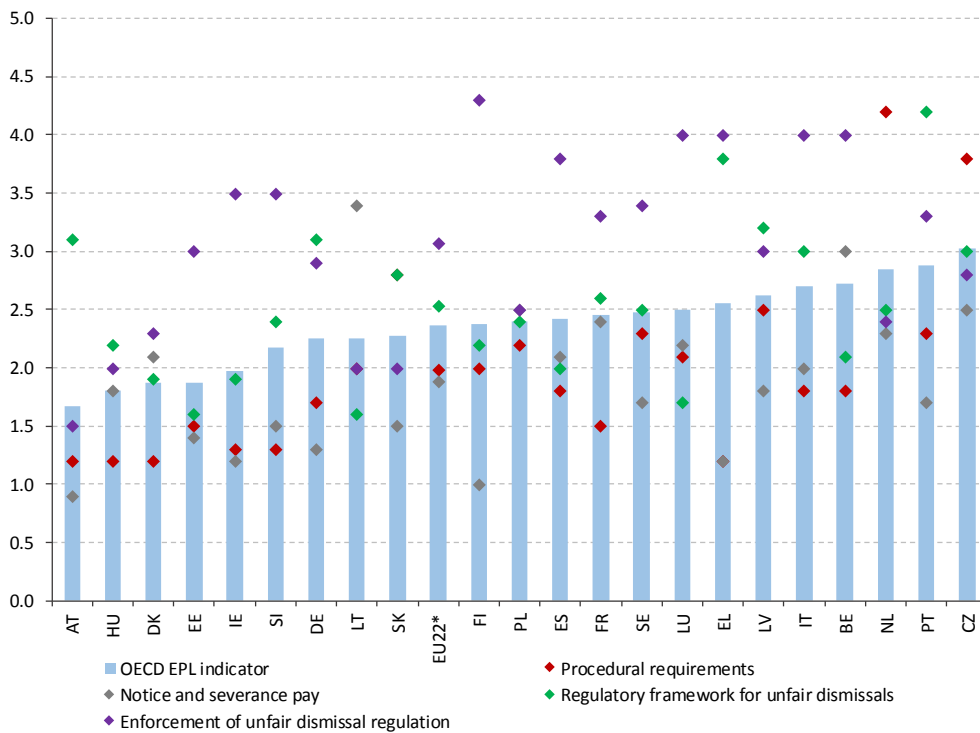
Pandēmijai ir bijusi liela ietekme uz lielāko daļu tautsaimniecības nozaru visā ES, tostarp uz tām, kurās tradicionāli ir liels tādu nedeklarētu darba ņēmēju īpatsvars, kam nereti ir ierobežota piekļuve sociālajai aizsardzībai, kā arī augstāks ienākumu un darba zaudēšanas risks. Tas rada jaunus izaicinājumus darba inspekcijām, kurām pandēmijas ietekmē bija jāpielāgo sava darba prakse un prioritātes. Saskaņā ar Eiropas sociālo tiesību pīlāru Eiropas platforma sadarbības stiprināšanai nolūkā novērst nedeklarētu darbu ir reaģējusi uz tūlītējiem izaicinājumiem ar darbībām, kas veicina pāreju no nedeklarēta uz deklarētu darbu (sīkāku informāciju sk. 3.3.2. sadaļā).

Labi izstrādāti nodarbinātības aizsardzības tiesību akti var veicināt darba tirgu pielāgošanos un strukturālas pārmaiņas, aizsargājot darbiniekus pret ekonomikas satricinājumu sekām un veicinot netraucētu pāreju darba tirgū. Iesaistot sociālos partnerus, šādi tiek sekmēta stabila vide, kurā cilvēki un uzņēmumi droši patērē un iegulda. 48. attēlā parādīti ESAO 2020. gadā atjaunināto nodarbinātības aizsardzības rādītāju galvenie rezultāti iesaistītajām dalībvalstīm.¹⁶⁶ Lai gan šiem rādītājiem ir ierobežota normatīvā vērtība, tie izceļ modeļu nevienādīgumu dažādās valstīs (uz ko norāda atšķirības gan attiecībā uz kopējo rādītāju, gan attiecībā uz katru apakšrādītāju) un ļauj novērot to attīstību laika gaitā. Turklāt saistība starp *EPL* attiecībā uz pastāvīgajiem darba ņēmējiem un attiecībā uz pagaidu darba ņēmējiem var palīdzēt gūt ieskatu par noteicošajiem faktoriem darba tirgus segmentācijā. Nodarbinātības aizsardzības tiesību aktu (*EPL*) vispārējā ESAO rādītāja iesaistītajām dalībvalstīm vidējais vērtējums ir aptuveni 2 balles, vērtējot skalā no 0 līdz 6. Dažās dalībvalstīs, piemēram, Dānijā, Igaunijā, Ungārijā, Īrijā un Austrijā, kopējais *EPL* rādītāja vērtējums ir zem 2, kas norāda uz darba tirgu elastīgāku regulēšanu; savukārt citās valstīs, piemēram, Beļģijā, Čehijā, Itālijā, Latvijā, Nīderlandē un Portugālē, *EPL* rādītājs ir no 2,5 līdz 3, norādot uz stingrāk regulētiem darba tirgiem. Pārējās vienpadsmit analizētajās dalībvalstīs rādītājs bija pa vidu – no 2 līdz 2,5. Kopumā 2008.–2019. gada pārskata periodā dažas dalībvalstis, piemēram, Nīderlande, Čehija un Īrija, ir pavisarījušās tuvāk augstākiem rādītājiem, kas nozīmē stingrāku regulējumu (rādītājiem palielinoties par 0,4 punktiem vai vairāk) (sk. 49. attēlu). Turpretī tādās valstīs kā Austrija, Grieķija, Slovēnija, Vācija un Luksemburga globālā rādītāja vērtība ir samazinājusies par aptuveni 0,8 punktiem vai vairāk, kas norāda uz pāreju uz elastīgāku regulējumu.

¹⁶⁶ Nodarbinātības aizsardzības tiesību aktu (*EPL*) ESAO rādītāji pastāvīgo darbinieku atļaušanai ir skalā no 0 līdz 6. Tajā novērtēti valstu noteikumi pastāvīgo darbinieku atļaušanai, pamatojoties uz četrām lielām kategorijām: i) procedurālās prasības; ii) uzteikums un atļaušanas pabalsts; iii) netaisnīgas atļaušanas tiesiskais regulējums; iv) netaisnīgas atļaušanas regulējuma izpildes panākšana. ESAO *EPL* rādītājs ir šo četru vērtējumu vidējā vērtība. Aptaupu veica 22 dalībvalstīs: BE, CZ, DK, DE, EE, IE, EL, Spānijā, FR, IT, LU, HU, LV, LT, NL, AT, PL, PT, SI, SK, FI un SE. Avots: <http://oe.cd/epl>

48. attēls. Dalībvalstis savus nodarbinātības aizsardzības tiesību aktus ir veidojušas atšķirīgi

ESAO rādītāji: Pastāvīgo darbinieku atļaišanas regulējuma stingrība, 2019. gads

(*) ES22 attiecas uz ESAO EPL datubāzē analizēto 22 dalībvalstu vidējo rādītāju.

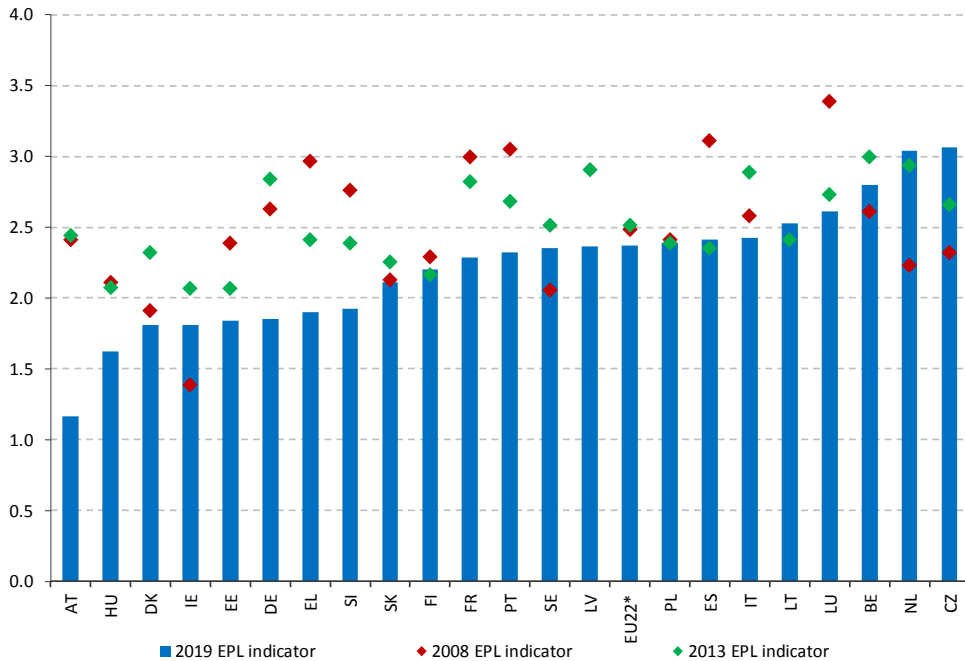
Avots: Nodarbinātības aizsardzības tiesību aktu ESAO 2020. gada rādītāji.

Atšķirības līgumos saistībā ar procedurālām prasībām, darbā pieņemšanas un atlaišanas izmaksām un netaisnīgas atlaišanas regulējumu var ietekmēt darba devēju izvēles, pieņemot darbā, un darbinieku darba drošību. Analizēto 22 ES dalībvalstu vidējais vērtējums ¹⁶⁷ attiecībā uz procedurālajām prasībām ir 2; sešās dalībvalstīs (Austrijā, Ungārijā, Dānijā, Grieķijā, Īrijā un Slovēnijā) rādītāji ir zem 1,3, bet trijās citās (Slovākijā, Čehijā un Nīderlandē) vērtējums ir virs 2,8. Uzteikuma periodam un atlaišanas pabalsta summai ir salīdzinoši zems vidējais rādītājs (1,9), un starpība starp augstāko vērtību (Lietuvā – 3,4) un viszemāko (Austrijā – 0,9) ir 2,5 procentpunkti. Netaisnīgas atlaišanas vai kompensācijas tiesiskā regulējuma atšķirības strīdu gadījumā (t. i., netaisnīgas atlaišanas izpildes izmaksas, izmantojot atlaišanas pabalstu, ja tiesā atlaišana tiek atzīta par "netaisnīgu") arī var ietekmēt darba devēju modeļus attiecībā uz pieņemšanu darbā. ES22 vidējais netaisnīgu atlaišanu izpildes rādītājs ir 3,1, un atšķirība starp viszemākajiem (Austrijā, Slovēnijā, Ungārijā un Lietuvā) un augstākajiem (novēroti Somijā, Beļģijā, Luksemburgā, Itālijā un Grieķijā) rādītājiem ir 2,8 procentpunkti.

¹⁶⁷ Rezultāts ir 22 ES dalībvalstu, kas piedalās ESAO nodarbinātības aizsardzības rādītājos, paziņoto vērtību nesvērtais vidējais rādītājs. Katrā gadā rādītāji attiecas uz regulējumu, kas ir spēkā 1. janvārī. Vairāk informācijas vietnē: www.oecd.org/employment/protectionanalysis.

49. attēls. Dažās dalībvalstīs nodarbinātības aizsardzības tiesību akti laika gaitā ir būtiski mainījušies

ESAO rādītāji: nodarbinātības aizsardzības stingrība, individuāla un kolektīva atļaišana (standarta līgumi), 2019., 2013. un 2008. gada datubāze

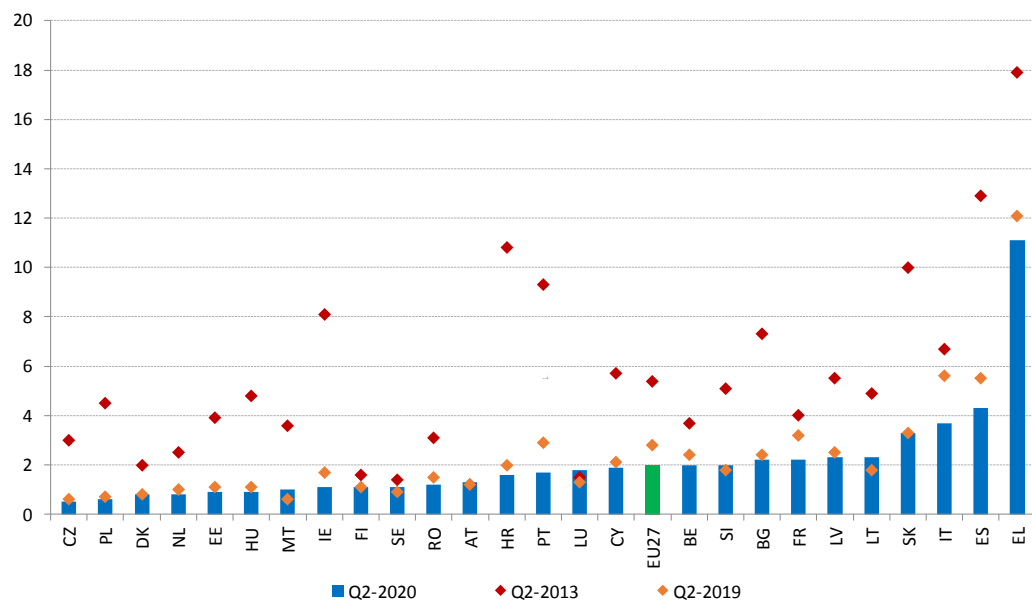
(*) ES22 attiecas uz ESAO EPL datubāzē analizēto 22 dalībvalstu vidējo rādītāju.

Avots: Nodarbinātības aizsardzības tiesību aktu ESAO rādītāji, kas publicēti 2009., 2014. un 2020. gadā. Piezīme: LV un LT nav pieejamas EPL vērtības par 2008. gadu (publicētas 2009. gadā).

Laika gaitā ir pielāgota arī nodarbinātības aizsardzības tiesību aktu stingrība attiecībā uz pagaidu darba līgumiem. Kopumā nodarbinātības aizsardzības tiesību aktu stingrības rādītājs (t. i., darbā pieņemšanas regulējuma stingrība) darbiniekiem, uz kuriem attiecas pagaidu darba līgumi, ir samazinājies no 1,85 2000. gadā līdz 1,78 2008. gadā (t. i., šajā laikposmā nosacījumi pieņemšanai darbā, balstoties uz pagaidu darba līgumiem, tika mīkstināti), vēlāk palielinājies (no 1,78 2008. gadā līdz 1,84 2019. gadā), gandrīz atgriežoties 2000. gada līmenī. Tomēr starp dalībvalstīm pastāv būtiskas atšķirības attiecībā uz pagaidu darba līgumos balstītas nodarbinātības aizsardzības stingrību, jo rādītāji svārstās no mazāk nekā 1 punkta Īrijā, Zviedrijā un Latvijā līdz vairāk nekā 3 punktiem Igaunijā, Francijā, Itālijā un Luksemburgā. Laikposmā no 2000. līdz 2019. gadam Zviedrijā, Vācijā, Portugālē, Grieķijā un Spānijā kopējais vērtējums ir pakāpeniski samazinājies (tas nozīmē samazinātu stingrību). Turpretī Slovākijā, Polijā, Čehijā un Ungārijā rezultāts nedaudz palielinājās (tas nozīmē lielāku stingrību).

50. attēls. Lai gan ilgstoša bezdarba līmenis samazinās, tas aizvien vēl ir augsts dažās Dienvideiropas un Austrumeiropas valstīs

Ilgstošs bezdarbs (vecuma grupā no 15 līdz 74 gadiem), kā īpatsvars aktīvo iedzīvotāju kopskaitā, dati par ceturksni, sezonāli koriģēti

Avots: Eurostat, DSA. Piezīme: jaunākie ceturkšņa dati par DE nav pieejami.

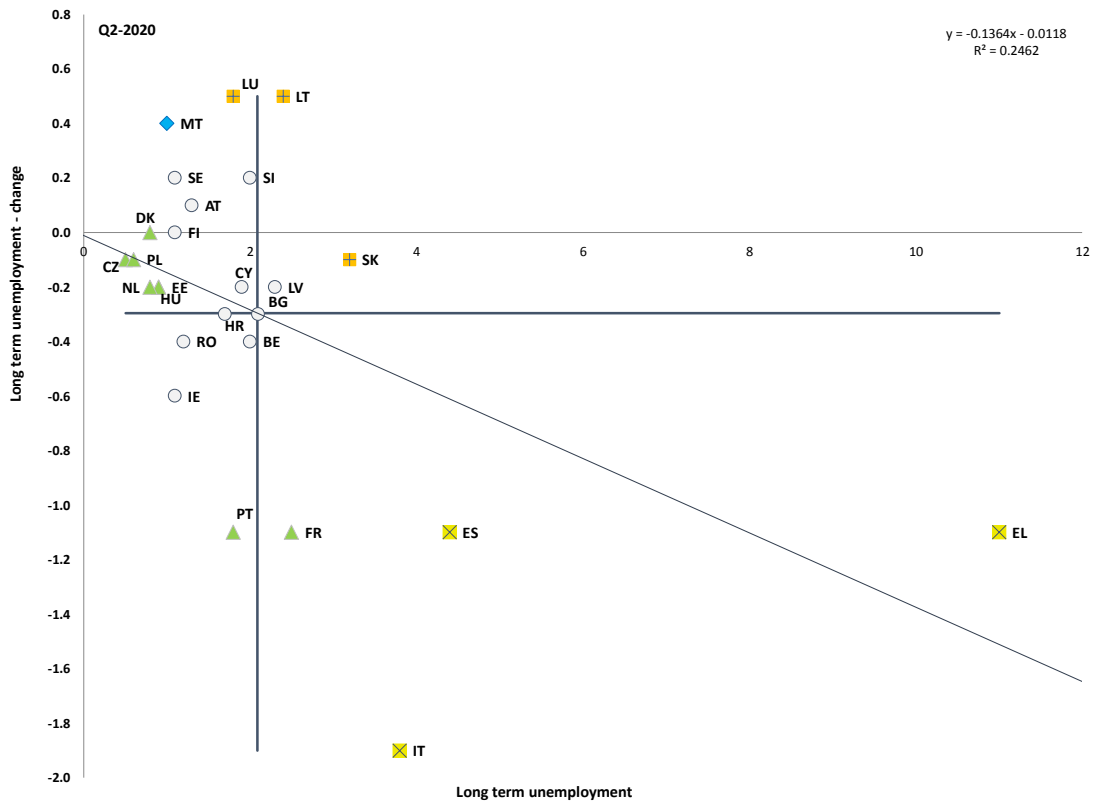
Neskatoties uz ievērojamiem uzlabojumiem pēdējos gados, dažās dalībvalstīs ilgstošs bezdarbs joprojām ir plaši izplatīts. 50. attēlā redzams atlasīto gadu otrā ceturkšņa ilgstoša bezdarba līmenis (t. i., sezonāli koriģētā attiecība starp vairāk nekā gadu nestrādājošo personu skaitu un aktīvo iedzīvotāju skaitu, kas tiek uzskatīts par labu ADTP efektivitātes rādītāju).¹⁶⁸ Pēdējo gadu laikā vidēji ES27 ilgstoša bezdarba līmenis ir vienmērīgi samazinājies no 5,4 % 2013. gada otrajā ceturksnī līdz 2,1 % 2020. gada otrajā ceturksnī (vai no 5,5 % 2014. gadā līdz 2,8 % 2019. gadā gada rādītājos). Tomēr ilgstoša bezdarba izplatība dalībvalstīs joprojām ievērojami atšķiras – 2020. gada otrā ceturkšņa rādītāji svārstās no 0,5 % Čehijā, 0,6 % Polijā vai 0,8 % Nīderlandē līdz 3,8 % Itālijā un 4,4 % Spānijā. Dažās citās dalībvalstīs rādītāji ir augstāki par ES vidējo rādītāju (2 % 2020. gada 2. ceturksnī), tostarp Slovākijā (3,2 % 2020. gada 2. ceturksnī), Francijā (2,5 %), Lietuvā (2,4 %) un Latvijā (2,3 %). Lielākajā daļā dalībvalstu ilgstoša bezdarba rādītāji 2020. gada 3. ceturksnī kopumā ir paaugstinājušies salīdzinājumā ar 2020. gada 2. ceturksni. Neraugoties uz to, Itālijai, Spānijai un Portugālei 2020. gada otrajā ceturksnī salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu ir ievērojami uzlabojumi (par vairāk nekā 1,2 procentpunktiem). Turpretī Lietuvā un Luksemburgā ilgstoša bezdarba līmenis ievērojami pieaudzis (par vairāk nekā 0,5 procentpunktiem), salīdzinot ar 2019. gada otro ceturksni (51. attēls). Reģionos pastāv lielas ilgstoša bezdarba līmeņa atšķirības (4. pielikums). Sešās dalībvalstīs ir vismaz viens reģions, kurā ilgstoša bezdarba līmenis pārsniedz 5 %.

Padomes 2016. gada Ieteikums par ilgstošo bezdarbnieku integrāciju joprojām ir būtisks krīzes izraisīto seku mazināšanai nepieciešamajai politikai. Paredzams, ka bezdarba pieaugums Covid-19 pandēmijas dēļ ar laiku (t. i., viena gada) nobīdi saasinās ilgstošu bezdarbu, savukārt atbalsta kvalitāte šai grupai dalībvalstīs joprojām ievērojami atšķiras. Pašreiz spēkā esošajās aktīvajās darba tirgus politikās ir iespējams palielināt mērķtiecīgus pasākumus, uzlabot valsts nodarbinātības dienestu veikto novērtējumu kvalitāti un stiprināt sadarbību ar darba devējiem. Koordinācija starp valsts nodarbinātības un sociālajiem dienestiem dažās valstīs arī ir izaicinājums, bieži vien ierobežoto spēju un stratēģiskās pieejas trūkuma dēļ un saistībā ar politisko gribu nodrošināt institucionālas vai likumdošanas izmaiņas.

¹⁶⁸ Nodarbinātības komiteja ir panākusi vienošanos noteikt ilgstoša bezdarba līmeni par sociālo rezultātu pārskata pamatrādītāju aktīva nodarbinātības atbalsta pārraudzībai.

51. attēls. Pandēmija var saasināt problēmas, ar kurām saskaras ilgstoši bezdarbnieki, cenšoties atgriezties darbā

Ilgstoša bezdarba līmenis (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs)

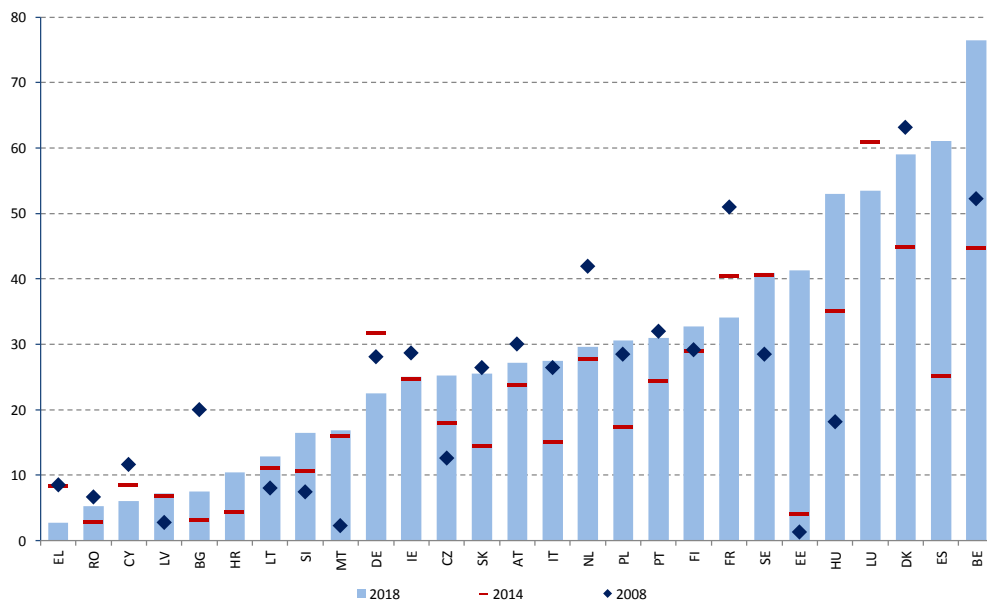

Avots: Eurostat, DSA. Laikposms: 2020. gada līmenis un izmaiņas ceturksnī attiecībā pret 2019. gadu. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Apzīmējumus skatīt pielikumā.

Krīzes sākumā dalībvalstis aktīvā darba tirgus politikā iesaistījās atšķirīgā apmērā. Attiecībā uz iesaistīšanos aktivizācijas pasākumos pastāv lielas atšķirības, tostarp attiecībā uz ilgstošu bezdarbnieku īpatsvaru valstīs (sk. 52. attēlu).¹⁶⁹ Kopš 2014. gada vairākās dalībvalstīs (piemēram, Lietuvā, Slovēnijā, Maltā, Slovākijā, Itālijā un Polijā) iesaistīšanās līmenis ir zemāks par 30 %, lai gan pēdējos gados tendence ir bijusi pozitīva. Vairākās valstīs, tostarp Grieķijā, Rumānijā, Kiprā, Latvijā, Bulgārijā un Horvātijā, gan ieguldījumi aktīvajā darba tirgus politikā (ADTP), gan iesaistīšanās tajā joprojām ir zema, salīdzinot ar vidējo rādītāju (līdz 10 % vai mazāk attiecībā uz iesaistīšanos un zem 0,2 % no IKP izdevumu izteiksmē). Dalībvalstīs ar zemu iesaistīšanās līmeni pirms veselības krīzes papildu un mērķtiecīgāki ieguldījumi ADTP varētu visus cilvēkus tuvināt darba tirgum un nodrošināt iekļaujošu atveseļošanu.

52. attēls. Pastāv lielas atšķirības attiecībā uz dalību aktīvajā darba tirgus politikā

Dalība aktīvajā darba tirgus politikā (uz 100 personām, kas grib strādāt)

Avots: Eurostat, DTP datubāze.

Piezīme: CZ un EL – dati par 2017. gadu, nevis 2018. gadu.

¹⁶⁹ Tomēr šis rādītājs jāvērtē piesardzīgi, jo tas mēra tikai dalību darba tirgus politikā (nevis tās efektivitāti), un vairākās valstīs tas rada ar datu vākšanas procesu saistītas statistikas ticamības problēmas.

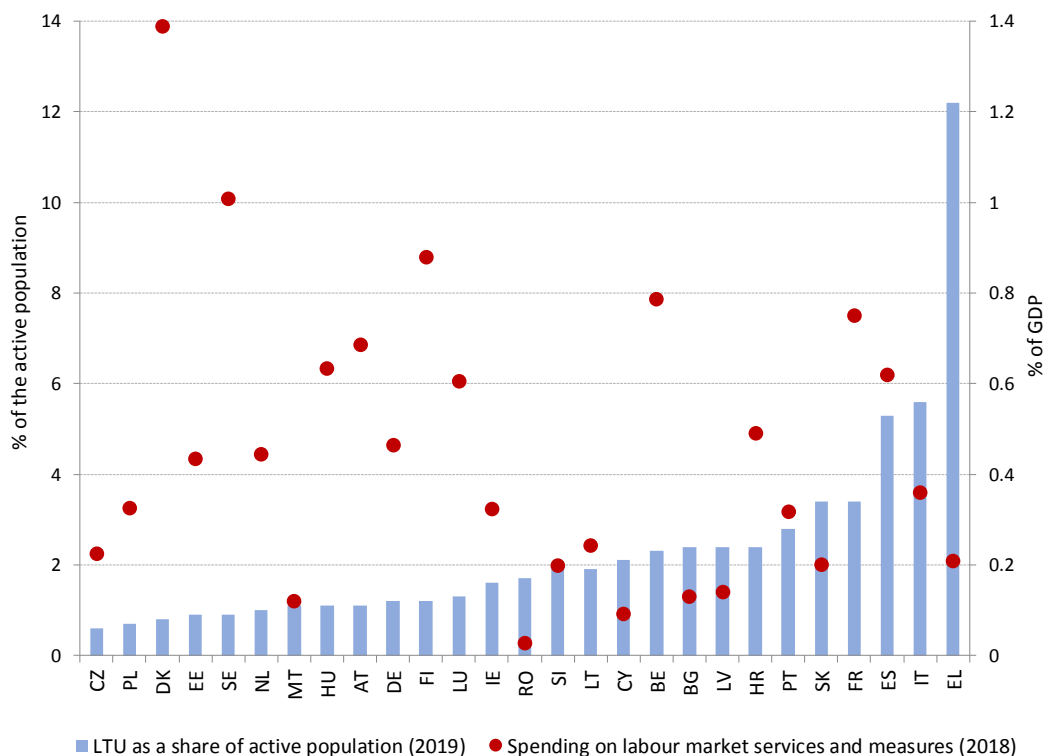
Stiprinot saikni starp aktīvo darba tirgus politiku (ADTP) un prasmju nodrošināšanu, dalībvalstis var padarīt darba tirgus reformas efektīvākas un veicināt iekļaujošu un ilgtspējīgu atveseļošanu. Lai nodrošinātu ilgtspējīgu un kvalitatīvu darbvietu radīšanu, ir veiksmīgi jānodrošina mērķtiecīga un pielāgojama ADTP, īpašu uzmanību pievēršot ieguldījumiem visu vecuma grupu pārkvalifikācijā un kvalifikācijas celšanā. Tas atbalstīs iekļaujošāku atveseļošanu, jo īpaši personām, kuras ir neaizsargātā situācijā. Eiropas strukturālajiem un investīciju fondiem (ESI fondiem) ir bijusi liela nozīme partnerību veicināšanā, iesaistot plašu dalībnieku loku, kā arī īstenojot plašāku informācijas un paraugprakses apmaiņu saistībā ar ADTP. Tagad dalībvalstis varēs izmantot dažādus instrumentus, tostarp jauno Atveseļošanas un noturības mehānismu ¹⁷⁰, lai veicinātu prasmju attīstību visos līmeņos, jo īpaši pamatiniciatīvas "Pārkvalifikācija un kvalifikācijas celšana" ietvaros. Spēcīga koordinācija un skaidra paredzēto mērķu definīcija, reformas, ieguldījumi un pasākumi to sasniegšanai, kā arī dažādie finanšu ieguldījumi būs izšķiroši faktori efektīvai īstenošanai. ¹⁷¹

¹⁷⁰ COM(2020) 408 final. *Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes Regulai, ar ko izveido Atveseļošanas un noturības mehānismu*. Pieejams vietnē <https://europa.eu/!fp38Ng>.

¹⁷¹ COM(2020) 575 final. *2021. gada ilgtspējīgas izaugsmes stratēģija*. Pieejama vietnē <https://europa.eu/!DY66vx>.

53. attēls. Dalībvalstu izdevumi darba tirgus pakalpojumiem un pasākumiem ievērojami atšķiras, turklāt nereti nav tiešas saiknes ar bezdarba līmeni

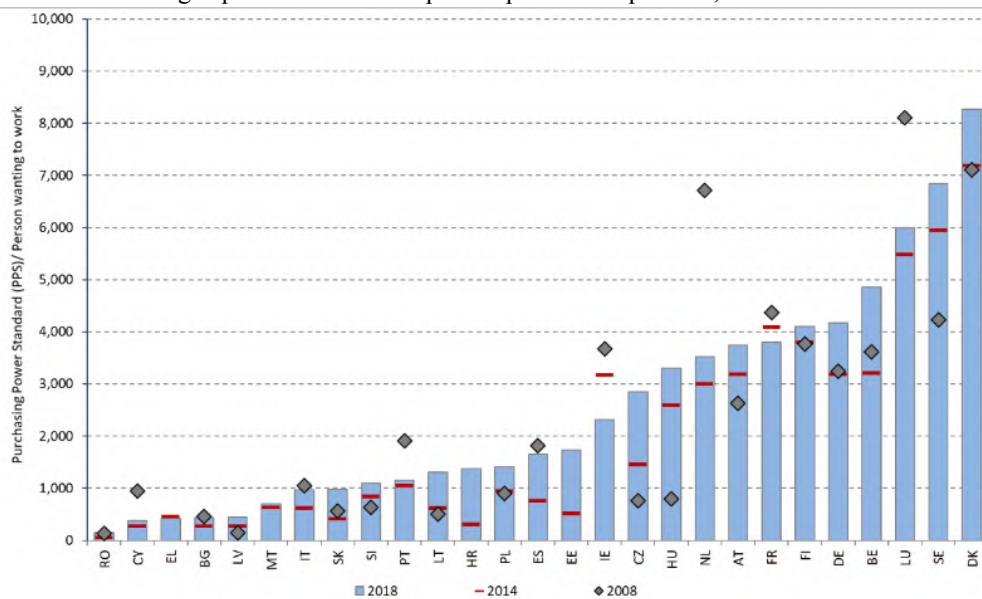
Izdevumi par darba tirgus pakalpojumiem un pasākumiem (2018. gads) un ilgstošu bezdarbnieku īpatsvars (2019. gads)

Avots: DTP datubāze un DSA.

54. attēls. Laika gaitā daudzās dalībvalstīs izdevumi darba tirgus pakalpojumiem un pasākumiem ir būtiski mainījušies

Aktīvas darba tirgus politikas izdevumi procentpunktos uz personu, kura vēlas strādāt

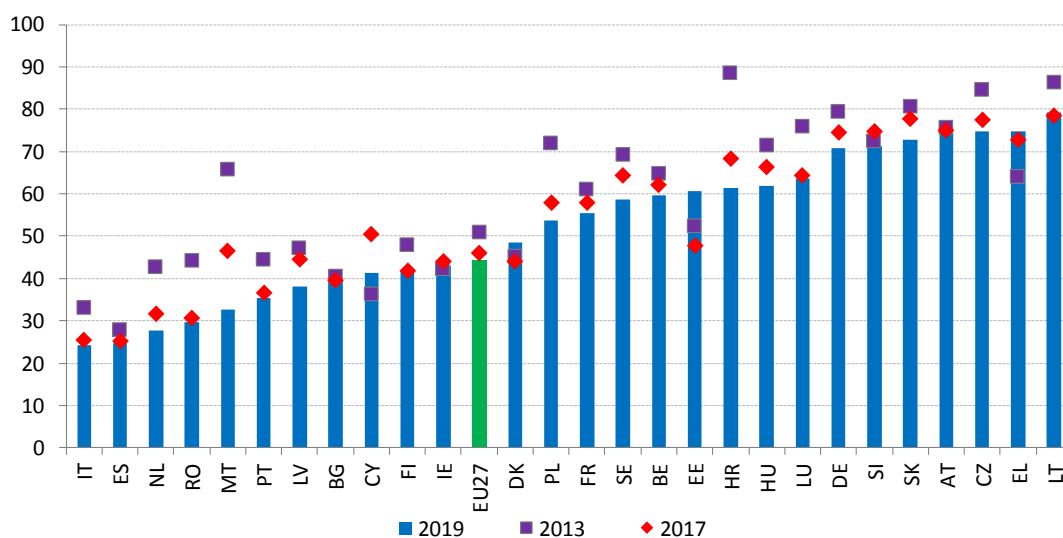

Avots: DTP datubāze. Piezīme: BG, DK un IT ADTP izdevumi attiecas uz 2017. gadu.

Valsts nodarbinātības dienestiem (VND) ir svarīga loma krīzes ietekmes ierobežošanā un to personu atbalstīšanā, kuras saskaras ar šķēršļiem nodarbinātībai. 55. attēlā norādīts to bezdarbnieku īpatsvars, kuri darba meklēšanai izmanto VND pakalpojumus. Starp dalībvalstīm 2019. gadā pastāv būtiskas atšķirības, un rādītāji svārstās no 30 % Itālijā, Spānijā, Nīderlandē un Rumānijā līdz 75 % Lietuvā, Grieķijā, Čehijā, Austrijā, Slovākijā, Slovēnijā un Vācijā. Vidēji ES 27 dalībvalstīs vērojama tendence, ka bezdarbnieki mazāk izmanto VND pakalpojumus, šim izmantojumam samazinoties no 50,8 % 2013. gadā līdz 44,2 % 2019. gadā, lai gan dažās dalībvalstīs šajā laikposmā ir fiksēts ievērojams palielinājums (Grieķijā par 10,7 procentpunktiem, Igaunijā par 8,4 procentpunktiem, Kiprā par 5 procentpunktiem un Dānijā par 3,3 procentpunktiem). Vēl arvien nesamērīgi liels skaits jauniešu, mazkvalificētu un gados vecāku darba meklētāju izmanto VND palīdzību, un, visticamāk, šī tendence arī turpināsies krīzes iespaidā.

55. attēls. VND pakalpojumu izmantojums dalībvalstīs laika gaitā ir mainījies

To bezdarbnieku īpatsvars, kuri darba meklēšanai izmanto valsts nodarbinātības dienestu pakalpojumus, dati par 2013., 2017. un 2019. gadu.

Avots: Eurostat, DSA.

Valsts nodarbinātības dienesti rīkojas ārpus tradicionālajiem darbības veidiem, lai risinātu darba meklētāju skaita pieaugumu un atbalstītu viņu pāreju starp profesijām vai darba nozarēm. ¹⁷² ¹⁷³ Nepieciešamība sniegt atbalstu aizvien vairāk attālinātā režīmā prasa turpmākus ieguldījumus mūsdienīgās tehnoloģijās un tiešsaistes platformās, kā arī personāla IKT prasmju attīstību. Lai nodrošinātu adekvātu un efektīvu reakciju uz darba meklētāju un darba devēju vajadzībām, var būt jāpalielina atsevišķu dienestu spējas nodrošināt individualizētāku un efektīvāku darbību. Līdzās palīdzībai darba meklēšanā un konsultēšanai uzlaboti profilēšanas rīki darba meklētājiem varētu palīdzēt atrast piemērotu darbvietu, precīzāk mērķējot pakalpojumus konkrētām grupām un individuālām vajadzībām.

Darba meklētāju rīcība dažādās dalībvalstīs atšķiras. ES27 vidēji 68,1 % respondentu apgalvo, ka darba meklējumos izmanto sociālos sakarus (piemēram, draugus, radus un arodbiedrības), kam seko tiešu pieteikumu iesniegšana darba devējiem (56,6 %), valsts nodarbinātības dienestu palīdzība (44,2 %) un saziņa ar privātajiem nodarbinātības birojiem (21 %) (sk. 56. attēlu). Valstu līmenī nav skaidru darba meklēšanas metožu savstarpējas aizstāšanas modeļu. Tomēr dalībvalstīs, kurās valsts nodarbinātības dienestu (VND) pakalpojumu izmantošanas līmenis ir zems, mēdz arī biežāk izmantot neoficiālas metodes, piemēram, sociālos sakarus vai tiešu pieteikumu iesniegšanu darba devējiem. Vidēji 21 % darba meklētāju sazinās ar privātām nodarbinātības aģentūrām, meklējot darbu, un viņu īpatsvars dalībvalstīs svārstās no 2,3 % līdz 42,2 %. Pastāvot vienādiem nosacījumiem, VND darba meklētājiem sniegtās palīdzības efektivitāti tradicionāli mēra, ņemot vērā tādas faktorus kā spējas (izdevumu un personāla izteiksmē), digitālās un tehnoloģiskās integrācijas pakāpe un partnerību līmenis un apjoms. Šie paši faktori tagad ir svarīgi, lai palīdzētu VND ātri pielāgoties un tikt galā ar pandēmijas radītajiem traucējumiem un nepieciešamību pēc uzlabotiem atbilstības nodrošināšanas pakalpojumiem (SDO, 2020 ¹⁷⁴).

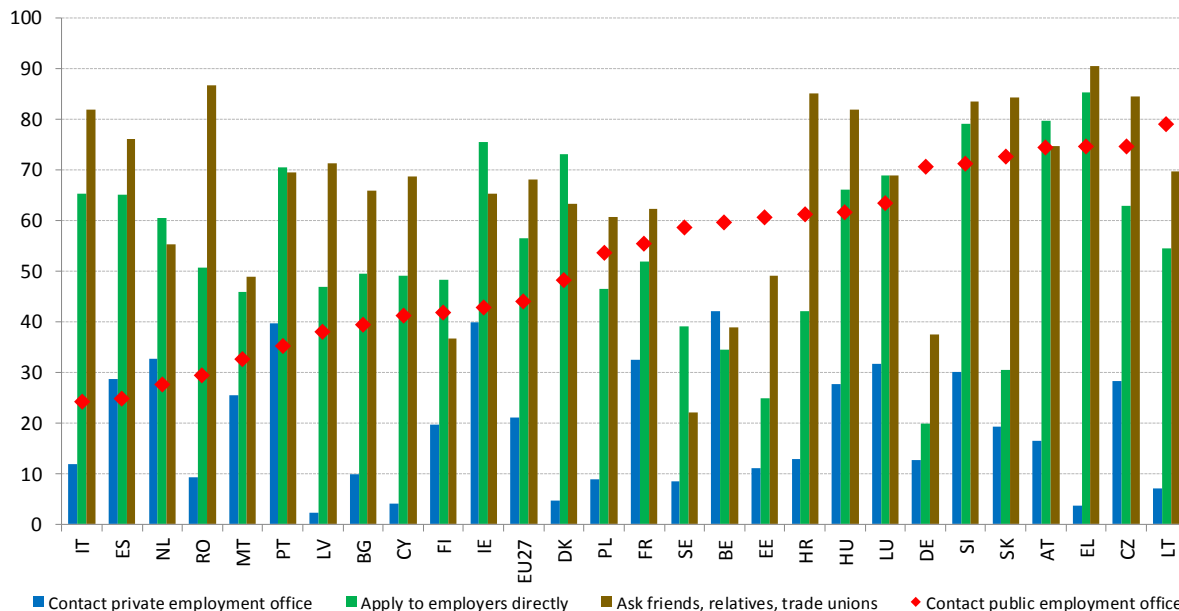
¹⁷² ESAO (2020). *Public employment services in the frontline for employees, jobseekers and employers* (Valsts nodarbinātības dienesti "frontes pirmajās līnijās", strādājot darbinieku, darba meklētāju un darba devēju labā).

¹⁷³ Eiropas Komisija (2020). *PES measures and activities responding to COVID-19* (VND pasākumi un aktivitātes, reaģējot uz Covid-19), Eiropas valsts nodarbinātības dienestu tīkls, aptaujā balstīts pētījums, 2020. gada jūnijs.

¹⁷⁴ Avila, Z., Mattozzi, G. (2020). *COVID-19: public employment services and labour market policy responses* (Covid-19 valsts nodarbinātības dienestu un darba tirgus politikas reakcija). Starptautiskā Darba organizācija, SDO politikas pārskats.

56. attēls. Dalībvalstīs VND pakalpojumu izmantošanā darba meklēšanā ir lielas atšķirības

To bezdarbnieku īpatsvars, kuri izmanto izvēlētās darba meklēšanas metodes (2019. gads)

Avots: Eurostat, DSA.

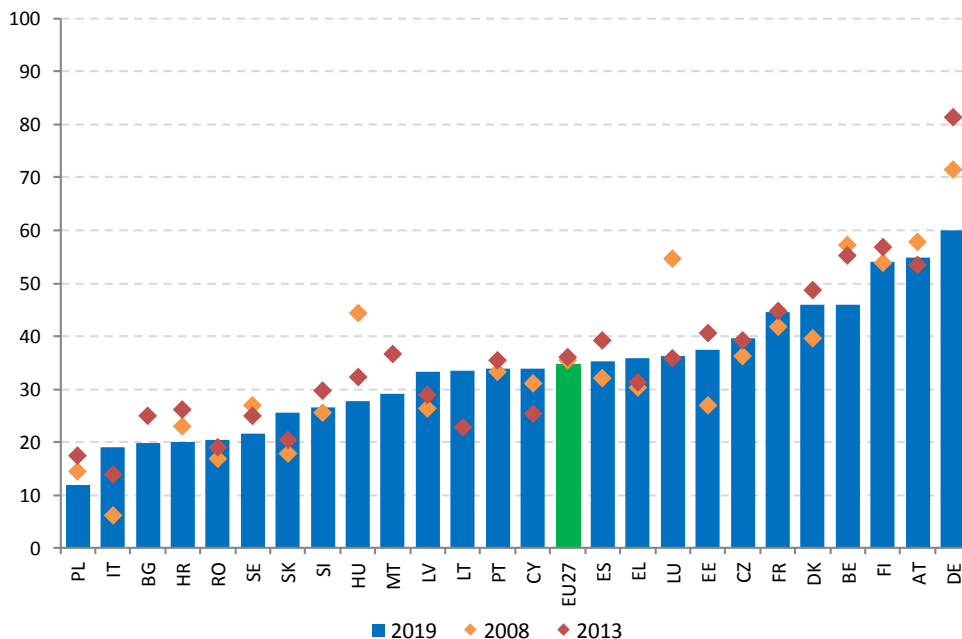
Pabalstu izmaksas ilgums, līmenis un atbilstība ir bezdarbnieka pabalstu shēmu iezīmes, kas ir pamatnosacījums, lai mazinātu krīzes sociālekonomisko ietekmi. Adevkāvu saprātīga ilguma bezdarbnieka pabalstu nodrošināšana, kas ir piekļūstami visiem darba ņēmējiem un ko papildina efektīvi aktīva darba tirgus pasākumi, ir pamatnosacījums darba meklētāju atbalstam pārejas periodos. Pašreizējā situācijā īpaša uzmanība jāpievērš personām, kuras bijušas nodarbinātas īslaicīgi vai kurām ir mazāk nepārtraukta darba periodu, jo bieži vien bezdarbnieka pabalstu shēmas tās aptver mazāk. Vairākas dalībvalstis ir pastiprinājušas šīs shēmas pašreizējās krīzes apstākļos. Vienotajā nodarbinātības ziņojumā sniegtā salīdzinošā analīze ir balstīta uz bezdarbnieka pabalstu un ADTP salīdzinošās novērtēšanas sistēmu, par kuru vienojās Nodarbinātības komiteja (EMCO). Šī analīze kopumā joprojām ir spēkā. Šajā iedaļā sniegta atjaunināta informācija par analīzi, jo īpaši attiecībā uz politikas sviras rādītājiem. ¹⁷⁵

¹⁷⁵ Sīkāku informāciju sk.: Eiropas Komisija (2020). *Nodarbinātība un sociālie procesi Eiropā. Ceturkšņa pārskats*, 2020. gada jūnijs. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs.

Pirms Covid-19 krīzes ES vidēji katram trešajam īslaicīgajam bezdarbniekam pienācās bezdarbnieka pabalsts. Īslaicīgo bezdarbnieku (t. i., tādi, kuri ir bijuši bezdarbnieki mazāk nekā 12 mēnešus), kuri saņem bezdarbnieka pabalstus, īpatsvars pēdējos gados ir palicis stabils, valstu secībā nav lielas atšķirības (sk. 56. attēlu). Augstākie aptvēruma rādītāji (virs 50 %) ir Vācijai, Austrijai un Somijai, kam seko Beļģija, Dānija un Francija. Pretējā skalas galā viszemākais aptvērums novērojams Polijā (12 %), kam seko Itālija un Horvātija ar aptuveni 20 %. Šīs starpvalstu atšķirības var izskaidrot ar atšķirībām bezdarbnieka pabalstu shēmu struktūrā, jo īpaši attiecībā uz atbilstības nosacījumiem, maksimālo ilgumu, darba meklēšanas prasību stingrību un pārklāšanos ar citām sociālās aizsardzības shēmām.

57. attēls. Tādu īslaicīgo bezdarbnieku īpatsvars, kam pienākas bezdarbnieka pabalsti, dalībvalstīs ievērojami atšķiras

Bezdarbnieka pabalstu aptvērums īslaicīgiem bezdarbniekiem (vecuma grupā no 15 līdz 64 gadiem)

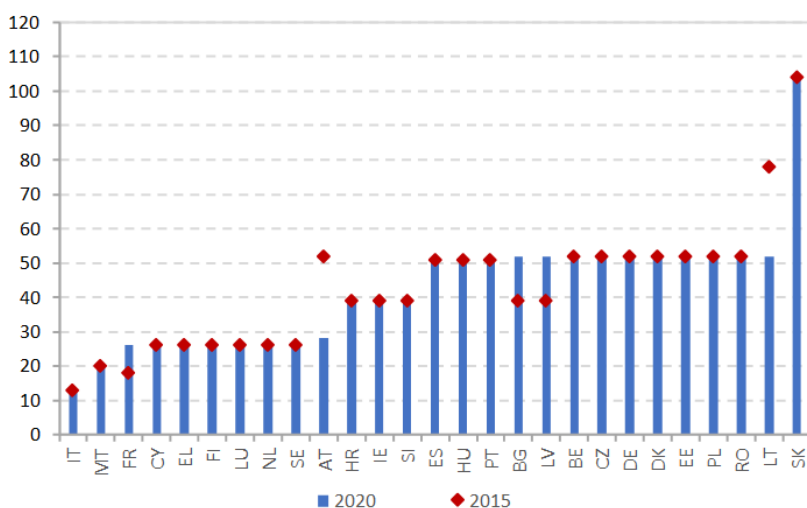

Avots: Eurostat, DSA. Piezīme. Dati par IE un NL nav pieejami. Dati par BG un RO attiecas uz 2018. gadu.

Visās dalībvalstīs, izņemot vienu, pietiek ar vienu nodarbinātības gadu, lai pretendētu uz bezdarba apdrošināšanas pabalstiem, taču tas atbilst ļoti atšķirīgiem tiesību iegūšanas periodiem. Lai darbinieki varētu pretendēt uz bezdarbnieka pabalstiem, galvenais atbilstības noteikšanas parametrs ir obligātais minimālo iemaksu veikšanas periods. Apmēram pusē dalībvalstu, lai pretendētu uz pabalstiem, ir nepieciešams viena gada darba stāžs (58. attēls). Tikai Slovēnijā prasība ir augstāka (divi nodarbinātības gadi iepriekšējos četros gados). Pārējās valstīs minimālais obligātais periods ir seši vai deviņi mēneši. Viszemākās prasības ir Itālijā, kur 13 nedēļu darba apdrošināšana ir pietiekama, lai pretendētu uz pabalstiem. Taču tik īsam apdrošināšanas stāžam atbilst 6,5 nedēļu tiesību iegūšanas periods (jo pabalstu ilgums atbilst 50 % no apdrošināšanas stāža, nepārsniedzot divus gadus). Īsāki tiesību iegūšanas periodi dod iespēju vieglāk piekļūt bezdarbnieka pabalstiem tiem darbiniekiem, kuru karjeras ir bijušas īsas vai ar pārtraukumiem, taču šādi periodi var veicināt nevajadzīgu rotāciju darbinieku vidū (t. i., mainību). Kā redzams 59. attēlā, darbiniekiem, kas tiek atlaisti pēc viena nodarbinātības gada, ir tiesības uz ļoti atšķirīga ilguma pabalstiem atkarībā no valsts. Lielākajā daļā dalībvalstu pabalstus var saņemt ne ilgāk kā sešus mēnešus. Grieķijā un Luksemburgā šis laikposms ir tieši 12 mēneši, savukārt Beļģijā, Dānijā un Francijā – vairāk nekā viens gads. Līdzās Slovēnijai (kur personai ar viena gada darba stāžu nav tiesību uz pabalstiem) īsākais pabalstu saņemšanas ilgums (tikai piecas nedēļas) ir Ungārijā.

58. attēls. Apmēram pusē dalībvalstu iemaksu periods, lai kvalificētos bezdarbnieka pabalsta saņemšanai, ir viens gads (52 nedēļas)

Nepieciešamā kvalifikācijas perioda ilgums, 2020. gads (nedēļās)

Avots: MISSOC (savstarpēja informācijas sistēma par sociālo aizsardzību) datubāze, 2015. gada janvāris un 2020. gada janvāris. Piezīme: Maltā minimālais atbilstības kritērijs ir 50 nedēļas, kurās veiktas iemaksas, no kurām vismaz 20 nedēļas iemaksas jāveic vai jāieskaita iepriekšējos divos kalendārajos gados; Īrijā jābūt veiktām vismaz 104 nedēļu iemaksām no personas darba gaitu sākuma. Diagrammā nav atspoguļotas izmaiņas kvalifikācijas periodos pēc 2020. gada janvāra.

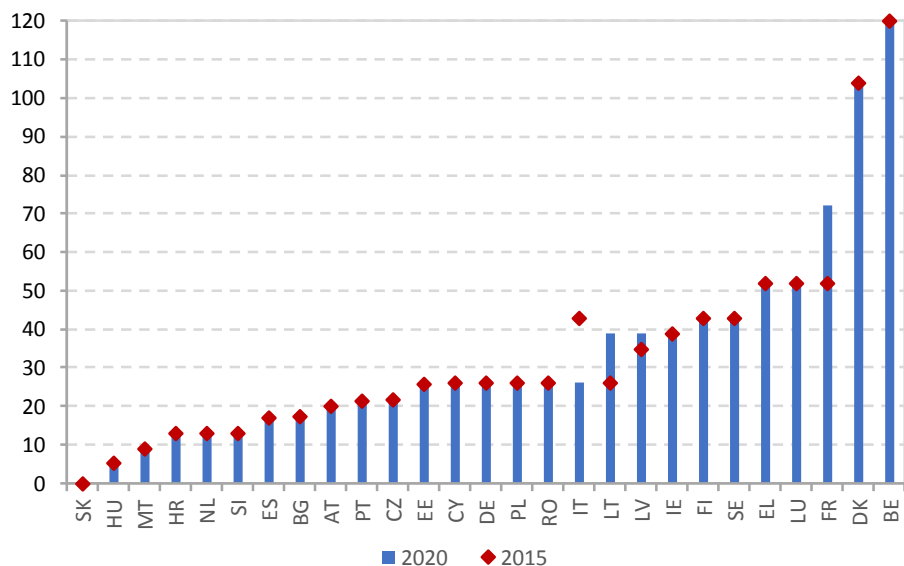
Bezdarbnieka pabalstu adekvātums dalībvalstīs būtiski atšķiras. Maz pelnošiem darbiniekiem (t. i., kuru iepriekšējie ienākumi ir 67 % no vidējās algas), kuri parasti ir vieni no galvenajiem bezdarbnieka pabalstu saņēmējiem, neto ienākumu aizvietojamības rādītājs bezdarba perioda sākumā ¹⁷⁶ svārstās no mazāk nekā 20 % Ungārijā līdz 90 % Beļģijā, lielākajā daļā valstu amplitūdā no 60 % līdz 80 % (sk. 60. attēlu). Saņemtais ienākumu atbalsts (dažādu bezdarba periodu laikā) laika gaitā parasti samazinās, samazinoties pabalstu apmēram laika gaitā vai pārejot no bezdarba apdrošināšanas uz bezdarba palīdzības shēmām. Šā iemesla dēļ neto ienākumu aizvietojamības rādītājs otrajā bezdarba mēnesī parasti ir augstāks nekā 12. mēnesī. ¹⁷⁷ Piecās dalībvalstīs (Kiprā, Nīderlandē, Itālijā, Portugālē un Bulgārijā) ir vislielākās atšķirības starp neto ienākumu aizvietojamības rādītājiem 2. un 12. mēnesī.

¹⁷⁶ Neto ienākumu aizvietojamības rādītājs (*NRR*) liecina par to, vai bezdarba apdrošināšanas pabalsti pienācīgi veic ienākumu aizvietošanas funkciju. *NRR* parasti definē kā neto ienākumu, neesot darba attiecībās (galvenokārt bezdarbnieka pabalstu bezdarba gadījumā vai ienākumatkarīgu pabalstu, saņemot sociālo palīdzību), koeficientu, ko dala ar neto ienākumiem, esot darba attiecībās.

¹⁷⁷ Malta ir vienīgais gadījums, kad neto ienākumu aizvietojamības rādītāji 12. bezdarba mēnesī ir augstāki nekā 2. bezdarba mēnesī, un tas ir saistīts ar faktu, ka palīdzība bezdarbniekiem (vienīgā, kurai personas var piekļūt pēc 12 bezdarba mēnešu perioda) ir lielāka nekā bezdarba apdrošināšana.

59. attēls. Bezdarbnieka pabalstu saņemšanas ilgums (darba ņēmējam, kura iemaksu periods ir viens gads) visā ES ievērojami atšķiras

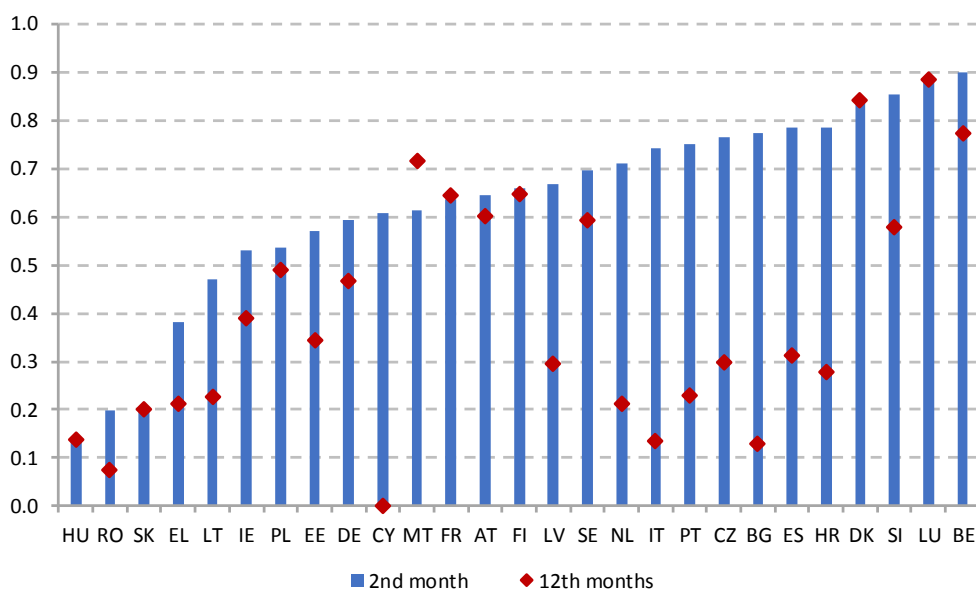
Maksimālais pabalsta saņemšanas ilgums nedēļās vienu gadu strādājušai personai, 2015. un 2020. gads

Avots: MISSOC datubāze, 2015. gada janvārī un 2020. gada janvārī. Piezīme: Beļģijā pabalstu saņemšanas ilgums nav ierobežots. Kiprā nedēļas tiek aprēķinātas, par pamatu ņemot sešas darba dienas nedēļā. Īrijā pabalstu 39 nedēļas (234 dienas) maksā tikai tām personām, kuras ar ienākumiem saistītas iknedēļas sociālās apdrošināšanas (PRSI) iemaksas ir veikušas 260 nedēļas vai vairāk. Slovēnijā vienu gadu strādājuši persona nevar pretendēt uz bezdarbnieka pabalstu (bezdarba apdrošināšanas iemaksām jābūt veiktām vismaz divus gadus pēdējo četru gadu laikā). Polijā ilgums atšķiras atkarībā no reģiona bezdarba līmeņa salīdzinājumā ar valsts vidējo līmeni. Diagrammā nav atspoguļotas izmaiņas kvalifikācijas periodos pēc 2020. gada janvāra. Attiecībā uz IT par 2015. gadu sniegtie dati atspoguļo laikposmu pirms jaunā tiesību akta attiecībā uz bezdarbnieka pabalstiem pieņemšanas 2015. gada maijā.

60. attēls. Visā ES pastāv lielas atšķirības pabalstu apjoma ziņā

Neto ienākumu aizvietojamības rādītājs līdz 67 % no vidējās algas, 2. un 12. bezdarba mēnesī (2019. gads)

Avots: Eiropas Komisija, pamatojoties uz ESAO nodokļu un pabalstu modeļiem.

Piezīme: rādītāju aprēķina neprecētai personai bez bērniem, kam ir īsa karjera (1 gads) un kam ir 20 gadi. Tiek iekļauti dažādi ienākumu aprēķini, bezdarbnieka pabalsti un citi pabalsti (piemēram, sociālā palīdzība un mājokļu pabalsti).

Pirms pandēmijas mobilitāte ES iekšienē turpināja pieaugt. 2019. gadā 7,3 miljoni ES pilsoņu (izņemot Lielbritāniju) vecumā no 20 līdz 64 gadiem aktīvi darbojās dalībvalstī, kas nebija viņu pilsonības valsts. Papildus tam ES27 bija aptuveni 7 miljoni cilvēku, kuri pārcēlušies uz citu valsti, neuzsākot aktīvu darbību (piemēram, neaktīvi ģimenes locekļi, studenti un pensionāri). Apmēram 1,9 miljoni (kopā ar EBTA valstīm) šķērsoja robežas, lai dotos uz darbu, un 2019. gadā tika reģistrēti aptuveni 3 miljoni darbinieku norīkošanas gadījumu. Šo iekšējo mobilitāti papildināja 17 miljoni trešo valstu valstspiederīgo, kuri uzturējās ES. Tas viss kopā veidoja apmēram 10 % ES iedzīvotāju. Līdz ar Covid-19 pandēmijas uzliesmojumu ir parādījušies vairāki izaicinājumi saistībā ar darba ņēmēju pārvietošanās brīvības īstenošanu. Visvairāk ir skarti pārrobežu darba ņēmēji un īslaicīgi mobilie darbinieki, piemēram, sezonas darbinieki un norīkotie darbinieki. Eiropas Komisija ir sniegusi norādījumus un praktiskus padomus, lai nodrošinātu, ka mobilie darba ņēmēji ES un jo īpaši tie, kas strādā kritiski svarīgās profesijās, varētu nokļūt savās darba vietās.¹⁷⁸ Dalībvalstīm būtu jāapmainās ar informāciju un jānosaka īpašas procedūras, lai nodrošinātu īslaicīgu mobilo darbinieku (piemēram, sezonas darbinieku) vienmērīgu pāreju un labāk reaģētu uz darbaspēka trūkumu un krīzes radītajām vajadzībām. Papildus jāuzlabo informācijas sniegšana pārrobežu darba ņēmējiem un īslaicīgiem mobiliem darbiniekiem darba tiesību un sociālās drošības jomā; turklāt dalībvalstīm un reģionālajām iestādēm būtu jāsamazina juridiskie un administratīvie šķēršļi.

Ievērojama daļa izglītojamo ES ir mobili. Mācīšanās bez robežām veicina izglītojamo personīgo un izglītības attīstību, kā arī izglītības vidi, kurā notiek mācības. 2018. gadā 13,5 % augstākās izglītības absolventu ES bija mobili (t. i., daļēji vai pilnībā studēja ārzemēs). Kiprā, Vācijā, Somijā, Luksemburgā un Nīderlandē ir ES visaugstākā terciārās izglītības iestāžu absolventu ārējā mobilitāte. 2018. gadā visaugstākais ienākošo mobilo absolventu īpatsvars reģistrēts Luksemburgā (24,2 %), Nīderlandē (18,8 %), Austrijā (16,0 %) un Dānijā (15,1 %).

¹⁷⁸ C/2020/2051. Komisijas paziņojums "Vadlīnijas par nodarbināto brīvas pārvietošanās īstenošanu Covid-19 uzliesmojuma laikā" (2020/C 102 I/03).

Sociālais dialogs ir sociālo partneru attiecību dominējošā iezīme Eiropā, un tas ir būtisks elements atveseļošanas un sociālās noturības veicināšanai. Tas ietver visu veidu sarunas un konsultācijas starp darba devēju un darba ņēmēju asociācijām un valdības pārstāvjiem nolūkā veicināt drošu darba vidi, taisnīgus darba apstākļus un elastīgus darba tirgus. Savlaicīgs un efektīvs sociālais dialogs ir būtisks, lai izveidotu valstu atbildību par reformām un nodrošinātu ilgstošas reformu sekmes. Gan nodarbinātības 7. pamatnostādņē, gan Eiropas sociālo tiesību pīlārā uzsvērts, cik svarīgi ir nodrošināt sociālo partneru pietiekamu iesaistīšanos attiecīgo reformu un politikas izstrādē un īstenošanā.

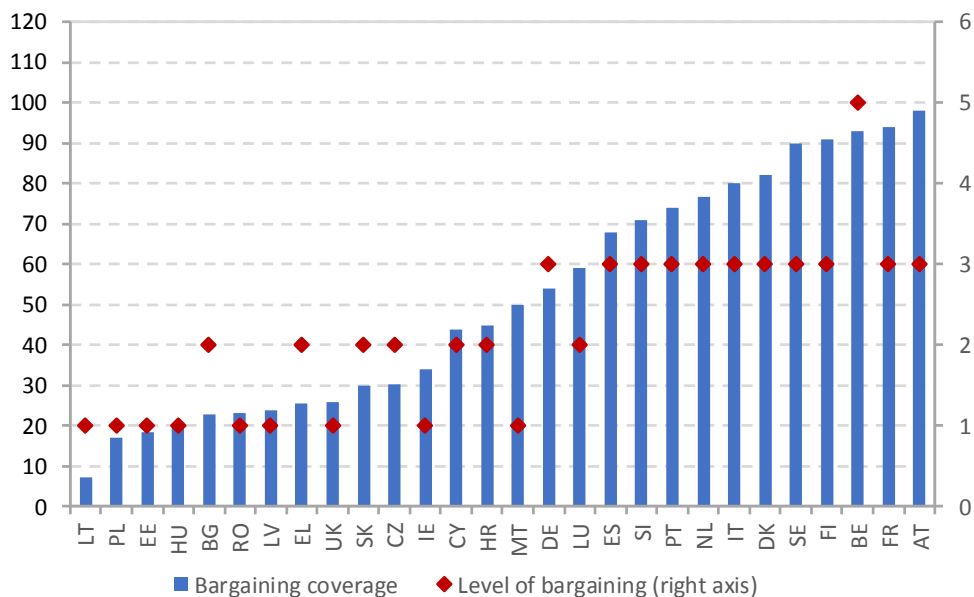
Saskaņā ar valsts praksi dalībvalstis var turpināt atbalstīt sociālo dialogu, palielinot sociālo partneru darbības spējas. Kā norādīts pēdējā vienotajā nodarbinātības ziņojumā, pēdējos gados arodbiedrību biedru skaits visā Eiropā vidēji ir samazinājies. Tomēr arodbiedrību blīvums nav vienīgais rādītājs arodbiedrību spējai mobilizēt darbiniekus. Nozīme var būt arī tādiem aspektiem kā darba koplīguma slēgšanas sarunu tvērums ¹⁷⁹ (t. i., to darbinieku īpatsvars, uz kuriem attiecas koplīgumi par darba samaksu, izņemot nozares vai profesijas, kurām nav tiesību slēgt koplīgumus) un līmenis arodbiedrību vidē. Lai gan pēdējās desmitgadēs darba koplīguma slēgšanas sarunu tvērums ir samazinājies ¹⁸⁰, dažās dalībvalstīs tās joprojām ir galvenais darba tirgus instruments algu noteikšanai visos līmeņos. Komisijas priekšlikuma par adekvātu minimālo algu (2020/0310 (COD)) mērķis ir veicināt darba koplīguma slēgšanas sarunas visās dalībvalstīs.

¹⁷⁹ Darba koplīguma slēgšanas sarunu tvērums ir viens no rādītājiem, kas vislabāk varētu raksturot darba koplīguma slēgšanas sarunu izplatību kādā dalībvalstī. Tomēr tam ir vairāki svarīgi statistikas un konceptuālie trūkumi, kas ierobežo to, cik reprezentatīvs un salīdzināms tas ir, it īpaši, analizējot tā funkcionalitāti. Darba koplīguma slēgšanas sarunu dažādajām dimensijām nepieciešama funkcionālā satvara un esošo rādītāju precīza izpēte, lai novērtētu to ekonomiskos un sociālos rezultātus.

¹⁸⁰ Eiropas Komisija (2020). *2020. gada pārskats par nodarbinātību un sociālajiem procesiem Eiropā*, 2020. gada septembris. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs.

61. attēls. Darba koplīguma slēgšanas sarunu tvēruma un līmeņa dažādās dalībvalstīs atšķirības

Darba koplīguma slēgšanas sarunu tvēruma un līmeņa (pēdējais atjauninātais pieejamais gads)

Avots: arodbiedrību, algu noteikšanas, valsts iejaukšanās un sociālo paktu institucionālo īpatnību datubāze (ICTWSS). Tika izmantots avots, kurā ietverti jaunākie dati par katru dalībvalsti. Piezīme: datu gadi: 2018. gads – AT, DE, FR, IT, LT, NL; 2017. gads – Spānija, HR, HU, IE, LU; 2016. gads – BE, BG, CY, CZ, DK, EL, FI, MT, PT, RO, SE, SI; 2015. gads – EE, PL. Dominējošais sarunu līmenis: 5 = galvenokārt centrālā vai starpnozaru līmenī, un ir centralizēti noteiktas saistošas normas vai aicinājumi, kas jāievēro nolīgumos, par kuriem panākta vienošanās zemākos līmeņos; 4 = starpposma vai pārmaiņus centrālās un nozares sarunas; 3 = galvenokārt sektora vai nozares līmenī; 2 = starpposma vai pārmaiņus nozares vai uzņēmuma sarunas; 1 = galvenokārt vietējā vai uzņēmuma līmenī. 2018. gada dati, izņemot: 2017. gads attiecībā uz DE, SE, SI, SK.

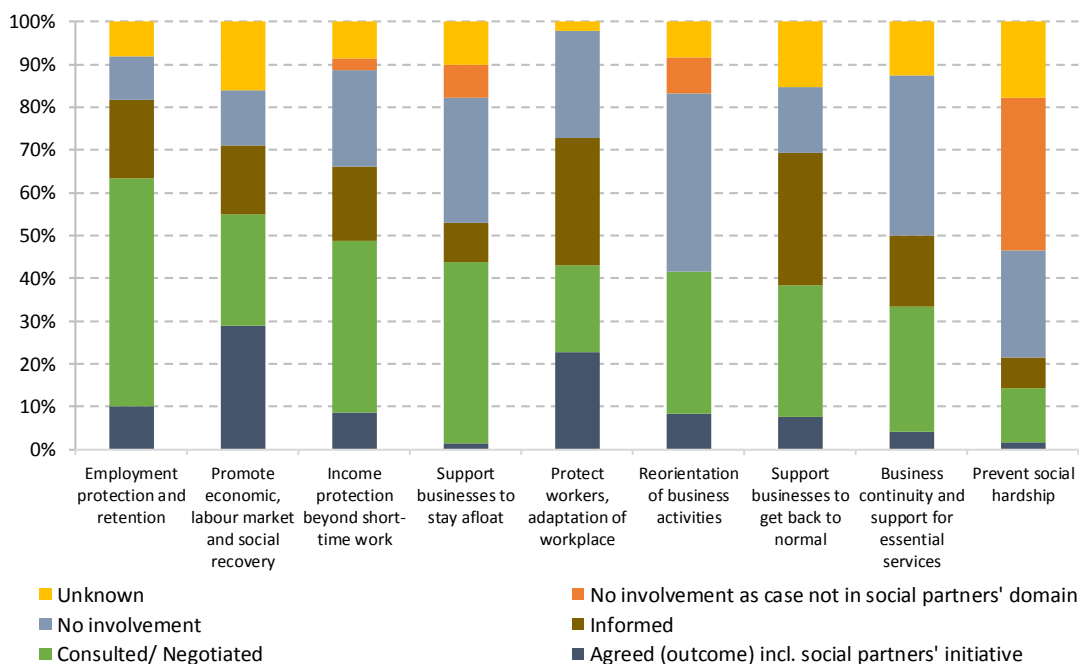
Sociālie partneri var sniegt svarīgas atziņas valdību plānotajās iniciatīvās, lai mazinātu ekonomiskās aktivitātes pēkšņu apstāšanos un pielāgotos jaunām tehnoloģiskām norisēm.

Sociālajiem partneriem ir galvenā loma darba tiesisko attiecību pārvaldībā, un tie var palīdzēt nodrošināt ilgtspējīgu un taisnīgu pārkārtošanos darba tirgū. Sociālais dialogs ir bijis svarīgs satvars sarunās par tūlītējiem sociālekonomiskajiem pasākumiem, reaģējot uz Covid-19 krīzi, ieskaitot pasākumus priekšplāna un kritiski svarīgo darbinieku veselības, ienākumu un darbvietu aizsardzībai. Sociālie partneri var arī vienoties par ātru esošo nolīgumu pielāgošanu, piemēram, saīsināta darba laika shēmu pagarināšanu vai procedūru vienkāršošanu, lai veicinātu tāldarbu un plašākā nozīmē IKT balstītu mobilo darbu. Pēc *Eurofound* datiem ¹⁸¹ aptuveni 40 % no reģistrētajiem gadījumiem, kad valdība pieņēma tiesību aktus vai izstrādāja citus nesaistošus dokumentus, reaģējot uz Covid-19 krīzi laikposmā no 2020. gada aprīļa līdz oktobrim, bija "iesaistīti" sociālie partneri (t. i., vai nu ar tiem bija noturētas apspriedes, tie piedalījās sarunās, vai arī galu galā piekrita pasākumam). 62. attēlā parādīts, kā šī iesaistīšanās atšķiras pa tematiskajām jomām. Sociālie partneri galvenokārt tiek iesaistīti ar nodarbinātības aizsardzību un saglabāšanu saistītās darbībās, kas galvenokārt ietver saīsināta darba laika shēmas un citas ienākumu aizsardzības shēmas. Viņi arī lielā mērā tika iesaistīti pasākumos, kas veicina atveseļošanos, tostarp ienākumu aizsardzību ārpus saīsināta darba laika un atbalstu uzņēmumiem. Viszemākā iesaistīšanās pakāpe tika norādīta par pasākumiem darbības nepārtrauktības atbalstam un sociālo grūtību novēršanai.

¹⁸¹ *Eurofound COVID-19 EU Policy Watch* datubāzē atspoguļoti valdības, sociālo partneru un citu dalībnieku politikas pasākumi, koplīgumi un uzņēmumu prakse krīzes sociālekonomisko seku mazināšanai. Līdz 2020. gada 8. oktobrim datubāzē bija kopumā 564 ar tiesību aktiem vai nesaistošiem dokumentiem saistīti gadījumi, kuri tika uzskatīti par sociālo partneru jomai piederīgiem.

62. attēls. Sociālo partneru iesaistīšanās atšķiras atkarībā no tematiskās jomas

Sociālo partneru iesaistīšanās politikas pasākumu izstrādē, reaģējot uz krīzi

Avots: Eurofound (2020), COVID-19 EU Policy Watch datubāze.

Neskatoties uz nesen panākto progresu visā ES, joprojām ir neizmantotas iespējas vairāk iesaistīt sociālos partnerus politikas un reformu izstrādē un īstenošanā. Covid-19 krīzes rezultātā vairākumā dalībvalstu politisko un likumdošanas lēmumu pieņemšanas procedūras tika īstenotas stresa apstākļos. Bezprecedenta situācijā daudzas dalībvalstis pieņēma īpašus ārkārtas pasākumus vai apstiprināja paātrinātas likumdošanas procedūras, kurās ne vienmēr tika iesaistīti sociālie partneri. Dažās dalībvalstīs ar tradicionāli zemu sociālo partneru iesaisti, proti, Ungārijā, Polijā un Rumānijā, tika ziņots par dažām pazīmēm, kas liecina, ka apspriešanās ar sociālajiem partneriem kļūst intensīvāka. Tomēr joprojām pastāv būtiskas strukturālas problēmas attiecībā uz to, kā funkcionē sociālais dialogs. Nodarbinātības komiteja 2018. un 2019. gada rudenī analizēja un novērtēja vispārējo progresu un pašreizējās problēmas. 2020. gada konkrētai valstij adresētajos ieteikumos tika uzsvērti sociālo partneru neiesaistīšanās trīs iepriekšminētajās dalībvalstīs. Lai atveseļošanas gaitā tiktu veicinātas kvalitatīvas darbvietas, kā arī droši un taisnīgi darba apstākļi, ir ārkārtīgi svarīgi dalībvalstīm iesaistīties plašā politikas dialogā ar sociālajiem partneriem, tostarp sagatavojot un īstenojot viņu atveseļošanas un noturības plānus.¹⁸²

Apspriešanās ar pilsoniskās sabiedrības organizācijām var sniegt vērtīgas atziņas un atbalstu politikas izstrādei un īstenošanai. Pilsoniskās sabiedrības organizācijas (PSO) ir bijušas pirmajās rindās, mazinot pandēmijas ietekmi Eiropā. Piemēram, tās bieži ir darbojušās kā atbalsta tīkls sociālo un aprūpes pakalpojumu sniegšanai dalībvalstīs. Kā uzsvērts 2020. gada oktobrī pieņemtajās pārskatītajās nodarbinātības pamatnostādņēs¹⁸³, dalībvalstīm, kur tas ir būtiski un pamatojoties uz pastāvošo valsts praksi, būtu jāņem vērā attiecīgo pilsoniskās sabiedrības organizāciju pieredze nodarbinātības un sociālo jautājumu jomā. PSO var būt būtiska nozīme ātrā un atbildīgā ārkārtas pasākumu, reformu un ieguldījumu ieviešanā atveseļošanas un sociālās noturības atbalstam. Centieni padarīt atveseļošanu iekļaujošāku un ilgtspējīgāku ir atkarīgi arī no valstu iestāžu un PSO iesaistīšanās un savstarpējās sadarbības.

¹⁸² COM(2020) 575 final. 2021. gada ilgtspējīgas izaugsmes stratēģija.

¹⁸³ Padomes Lēmums (ES) 2020/1512 (2020. gada 13. oktobris) par dalībvalstu nodarbinātības politikas pamatnostādņēm.

3.3.2. Dalībvalstu veiktie pasākumi

Nesenie darba tirgus notikumi ir mudinājuši dažas dalībvalstis pielāgot darba apstākļus, īpašu uzmanību pievēršot neaizsargāto darba ņēmēju aizsardzībai. 2020. gada martā Spānija ieviesa pagaidu aizliegumu objektīvai atlaišanai un tādu pagaidu darba līgumu apturēšanai, ko skārusi saīsināta darba laika (SDL) shēma, lai skarto darbinieku darba līgumi netiktu izbeigti darba ierobežojumu laikā. Itālija pieņēma pasākumu, aizliedzot darbinieku atlaišanu piecu mēnešu periodā, sākot no 2020. gada 23. februāra. Beļģija ieviesa pagaidu pasākumu, kas ļauj noslēgt īstermiņa secīgus terminētus līgumus kritiski svarīgās nozarēs uz laiku, kas nepārsniedz 3 mēnešus. Turklāt, lai novērstu darbaspēka trūkumu nozarēs, kurās ir ievērojams studentu darbaspēka īpatsvars, Beļģijas valdība līdz 2020. gada beigām ieviesa pagaidu atkāpi no maksimālā pieļaujamā studentu darba stundu skaita (475 stundas gadā). Pēc 2020. gada martā izdotā Ārkārtas likuma Somija pagarināja uzteikuma termiņu attiecībā uz individuālu atlaišanu visiem darbiniekiem veselības aprūpes un sociālo pakalpojumu nozarēs, tostarp glābšanas un neatliekamās palīdzības dienestos, lai reaģētu uz iespējamo darbaspēka trūkumu kritiski svarīgās un dzīvības glābšanai būtiskās nozarēs. Plašas strukturālo problēmu risināšanas reformas ietvaros Portugāle 2019. gadā pieņēma pasākumus, ar ko nodrošina pagaidu darbinieku tiesības uz kompensāciju par līguma laušanu, un darbības, kas vērstas uz līgumiem ar ļoti īsu darbības termiņu (piemēram, maksimālā ilguma pagarināšana no 15 līdz 35 dienām) un periodiska darba līgumiem (piemēram, minimālā perioda samazināšana no 6 līdz 5 mēnešiem). Papildu pasākums "CONVERTE +" atbalsta terminētu līgumu pārveidošanu par beztermiņa līgumiem, sniedzot finansiālu palīdzību darba devējiem (kas vienāda ar četrkārtīgu beztermiņa līguma neto algu, nepārsniedzot 439 EUR). Tiek iekļauta 10 % piemaksa, ja pārveidošana īstenota ekonomiski nelabvēlīgās teritorijās vai attiecas uz personām, kas atrodas neaizsargātās situācijās, tostarp cilvēkiem ar invaliditāti.

Citas dalībvalstis ierosina jaunus vai grozītus darba laika noteikumus, reaģējot uz esošajām, jaunām un nākotnes darba tirgus problēmām. Somijā no 2020. gada marta līdz jūnijam tika pieņemta pagaidu atkāpe darbinieku piekrišanas saņemšanai virsstundu darbam, regulāru atpūtas laikposmu nodrošināšanai un tiesību uz ikgadējo atvaļinājumu visiem veselības aprūpes un sociālo pakalpojumu nozarē strādājošajiem, tostarp tiem, kas atrodas neatliekamās palīdzības centros, ievērošanai. 2020. gada martā Spānija pieņēma pagaidu pasākumu, par prioritāti izvirzot tāldarba režīmu un tiesības pielāgot vai samazināt darba laiku pandēmijas ietekmes rezultātā. 2020. gada aprīlī Francija pieņēma virkni grozījumu ierēdņu (izņemot skolotājus) darba likumā nolūkā saskaņot darba režīmu (t. i., darba laiku, darbu no mājām, apmaksātu atvaļinājumu un atpūtas dienas) ar privātā sektora darbiniekiem noteikto. Ungārija pieņēma dekrētu, ar ko nodrošina lielāku elastību attiecībā uz darba laiku un organizāciju. Beļģija uz laiku ir atjauninājusi nodarbinātības aizsardzības tiesību aktus, lai palielinātu sezonālā darba dienu skaitu un atvieglotu pastāvīgu darbinieku pagaidu norīkošanu no citiem uzņēmumiem pie darba devējiem nozarēs, kuras tiek uzskatītas par kritiski svarīgām. Somija pieņēma jaunu likumu, ar ko izveido satvaru darba laika regulēšanai visās nozarēs. Likumā, kas ir spēkā kopš 2020. gada janvāra, ir iekļauti noteikumi par darba laiku bankām, kas darbiniekiem ļaus ietaupīt darba laiku, gūt tiesības uz ikgadējo atvaļinājumu vai naudas pabalstus apmaiņā pret atvaļinājumu. Turpretim Portugālē darba stundu uzskaites atcelšana, pamatojoties uz individuālu vienošanos starp darba devēju un darba ņēmēju kopš 2020. gada oktobra, varētu padarīt darba stundu regulējumu stingrāku.

Pastāv atšķirības valsts līmeņa noteikumu saturā un tvērumā saistībā ar tāldarbu un IKT balstītu mobilo darbu. Dažās dalībvalstīs ir pieņemta vispārēja pieeja tāldarba regulējumā, nenosakot tiešu saikni ar darba un privātās dzīves līdzsvaru (piemēram, Vācijā). Citas valstis ir reglamentējušas tāldarbu nolūkā sekmēt darba un privātās dzīves līdzsvaru, bet neiekļaujot noteikumus par elastīga darba ar IKT iespējamo negatīvo ietekmi (piemēram, Lietuva, Malta, Polija, Portugāle un Rumānija). Spānijā 2020. gada septembrī tika pieņemts jauns likums, ar ko regulē strukturālo tāldarbu (t. i., kad vismaz 30 % darba laika ir attālināti). Darba devējiem ir pienākums kompensēt darbiniekiem radušās izmaksas un nodrošināt visiem vienlīdzīgu attieksmi un iespējas. Dažas citas dalībvalstis ir pieņēmušas tiesību aktus, kas sekmē IKT izmantošanu, lai atbalstītu elastīgus darba modeļus, vienlaikus nosakot skaidru dalījumu starp darba un brīvo laiku. Citās valstīs jautājumus, kas saistīti ar darba un privātās dzīves līdzsvaru, regulē darba koplīguma slēgšanas sarunas uzņēmuma vai nozares līmenī, balstoties uz pastāvošo valsts praksi.

Pašreizējā situācijā vairākas dalībvalstis ir atjauninājušas un nostiprinājušas savus noteikumus, lai nodrošinātu atbilstošu darba aizsardzību. Kopā ar sociālajiem partneriem Itālija 2020. gada martā pieņēma kopīgu protokolu, nosakot pasākumus, lai visiem darbiniekiem nodrošinātu atbilstošu veselības aizsardzības līmeni. Pasākumā ir paredzēts 50 miljonu EUR budžets individuālo aizsardzības līdzekļu un instrumentu iegādei. Turklāt uzņēmumiem ir pieejama nodokļu atlaide, lai finansētu līdz 60 % (jeb 60 000 EUR) no saviem veselības un drošības pasākumiem 2020. gadā. Aprīlī Lietuva atjaunināja savu likumu par pārnēsājamo slimību profilaksi un kontroli, paplašinot valsts budžetā apdrošināto personu loku un labāk nosedzot ar pandēmiju un citām nopietnām slimībām saistītos riskus. Rumānija 2020. gada maijā pieņēma pamatnostādnes un pasākumus, kas reglamentē darba devēju un darba ņēmēju atgriešanos darbā. Paredzams, ka tā rezultātā tiks izstrādāti konkrētāki protokoli nozares vai uzņēmuma līmenī, lai identificētu un novērstu vai kontrolētu ar darbu saistītus apdraudējumus. Igaunija jūnijā grozīja Darba aizsardzības likumu, lai precizētu jēdzienu "darba devējs" un tādējādi nodrošinātu, ka darba inspekcijas var uzlikt naudas sodus uzņēmumiem, kas neievēro darba aizsardzības standartus, tostarp attiecībā uz darba aprīkojumu un riska faktoru novēršanu. Plašākas pakotnes ietvaros Portugāle 2020. gada jūlijā pieņēma vadlīnijas un pagaidu pasākumus darbinieku veselības pārbaudes ierīču iegādes atbalstam.

Nodarbinātības aizsardzības tiesību aktu modernizācijas process dažādos veidos turpinājās vairākās dalībvalstīs, cīnoties pret darba tīrgus segmentāciju. Plašākas reformas ietvaros 2019. gada oktobrī Grieķija ieviesa pasākumu nepilna laika darbinieku aizsardzības stiprināšanai, papildu prasības rakstiskiem līgumiem un virsstundu darba regulējumu, lai novērstu šāda veida līgumu ļaunprātīgu izmantošanu (ko bieži uzskata par veidu, kā slēpt nedeklarētu pilnas slodzes darbu). Saskaņā ar to pašu reformu tiks uzlabota "*ERGANI II*" reģistrācijas sistēma, lai aptvertu papildu nestandarta nodarbinātības veidus. Tas notiks līdz ar jaunas digitālās platformas ieviešanu efektīvai darba laika reģistrēšanai. 2019. gada oktobrī Portugāle pārskatīja savu darba kodeksu, nosakot stingrākus nosacījumus terminētu līgumu izmantošanai, nodrošinot sociālo aizsardzību un atturot no nedeklarēta darba veikšanas. Konkrētāk, pasākumu mērķis ir samazināt terminēto līgumu maksimālo ilgumu (no 3 līdz 2 gadiem), ierobežot pieņemšanu darbā uz noteiktu laiku pastāvīgos amatos un pagaidu darba līgumu pagarināšanu (piemēram, ne vairāk kā 6 atjaunošanas reizes). 2020. gada janvārī Nīderlandē stājās spēkā jauns pasākums, kas paredzēts, lai uzlabotu līdzsvaru starp beztermiņa un terminētajiem līgumiem, atvieglojot darbinieku pastāvīgu pieņemšanu darbā un mazinot terminētu līgumu pievilcību. Igaunija ir pastiprinājusi pasākumus, kas nodrošina labāku tiesību aizsardzību norīkoti darba ņēmējiem un personām ar līdzīgiem darba apstākļiem, kuras sniedz pakalpojumus, izmantojot pagaidu darbā norīkošanas aģentūras.

Dažas dalībvalstis turpināja iepriekšējos centienus apkarot nedeklarētu darbu un stiprināt darba inspekcijas ar papildu pasākumiem un resursiem. Grieķijā 2019. gada oktobrī tika uzsākts 2017.–2019. gada rīcības plāna nedeklarēta darba apkarošanai turpinājums. Grieķijas iestādes ir izveidojušas arī jaunu e-reģistru uzņēmumiem, kas iepriekš sodīti par nedeklarētu darba ņēmēju nodarbināšanu, un tam sekos e-saraksts ar atbilstīgajiem uzņēmumiem. Tiek plānots arī izstrādāt jaunu darba inspekciju ētikas kodeksu, uzlabot esošo riska analīzes sistēmu un nodrošināt labāku apmācību darba inspekcijām, iedvesmojoties no ES paraugprakses piemēriem. Itālijā valdība palielināja līdzekļus, kas paredzēti nelegāla darba un ekspluatācijas novēršanai lauksaimniecības nozarē, kopumā piešķirot 31 miljonu EUR, ar daļēju Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonda atbalstu. Turklāt 2020. gada maijā Itālija īstenoja pasākumus nodarbinātības statusa legalizēšanai un termiņuzturēšanās atļauju izsniegšanai ārvalstu pilsoņiem. Šis pasākums ir paredzēts konkrētām tautsaimniecības nozarēm, kurās izplatīta nedeklarēta nodarbinātība, piemēram, lauksaimniecība, individuālie un mājsaimniecības pakalpojumi. Lai labāk atklātu krāpnieciskus prasījumus saistībā ar nodarbinātības atbalsta shēmām, Spānijā tiek izmantota datu iegūšana un salīdzināšana, . Profilaktisko pasākumu palielināšana ir vēl viena svarīga iezīme, un tādas valstis kā Bulgārija, Portugāle un Slovākija Eiropas mēroga kampaņas *#EU4FairWork* kontekstā izstrādā jaunus informēšanas pakalpojumus darbiniekiem un uzņēmumiem.

Dalībvalstis maina pastāvošās sistēmas vai ievieš jaunas ADTP sistēmas, lai labāk reaģētu uz jaunajiem darba tirgus apstākļiem, īpašu uzmanību pievēršot ilgstošiem bezdarbniekiem un citām neaizsargātām grupām. Ar Eiropas Sociālā fonda (ESF) atbalstu Bulgārijas valsts nodarbinātības dienesti (VND) noslēdz 2018. gadā uzsāktu "Darbvietu projektu", kas vērsts uz ilgstošiem bezdarbniekiem un neaktīviem iedzīvotājiem. Beļģijas Valonijas reģions īsteno jaunu atbalsta shēmu īpaši darba meklētāju vajadzībām. Shēmā īpaša uzmanība pievērsta neaizsargātām grupām (piemēram, mazkvalificētiem, ilgstošiem bezdarbniekiem un migrantu izcelsmes cilvēkiem). Čehijā 2020. gada martā pieņemto pasākumu mērķis ir uzlabot piekļūstamību darbā iekārtošanas birojam, ļaujot tiešsaistē reģistrēties darba meklēšanas palīdzībai un atceļot pienākumu darba meklētājiem reģistrēties viņu pastāvīgajā dzīvesvietā. Igaunijā jauns 2020. gada aprīlī pieņemtais pasākums ir palielinājis bezdarbnieku iespējas virtuāli konsultēties ar VND, tostarp izmantojot tādas IT rīkus kā *Skype*. Francijā, īstenojot plašu reformu, valdība, VND un Rūpniecībā un tirdzniecībā nodarbināto starpprofesiju valsts savienība *UNEDIC* 2019. gada decembrī parakstīja trīspusēju nolīgumu, un tā mērķis ir pastiprināt vadlīnijas reģistrētajiem bezdarbniekiem, jo īpaši tiem, kuri ir neaizsargātā situācijā. Vācija no marta līdz jūnijam pieņēma vairākus pasākumus, lai sniegtu palīdzību neaizsargātām grupām. Šīs grupas ieguva arī no vispārējiem darba tirgus pasākumiem, tostarp konsultāciju pakalpojumiem un apmācībām, lai labāk atbilstu darba tirgus vajadzībām. Polija 2020. gada aprīlī ieviesa pagaidu atbalstu bezdarbniekiem un personām, kurām draud darba zaudēšana. Shēma līdzfinansē darbības, kas veicina tās saņēmēju nodarbinātību un viņu pāreju darba tirgū, tostarp pāreju no vienas darbvietas uz otru.

Dalībvalstis īsteno turpmākus pasākumus individualizēta atbalsta sniegšanai un labākai pakalpojumu integrēšanai ilgstošajiem bezdarbniekiem. Plašākas reformas ietvaros Francija ir pieņēmusi pasākumus, kas palīdzēs stiprināt sadarbību ar darba devējiem, labāk novērtēt valsts nodarbinātības dienestu dažādās vajadzības un uzlabot vadlīnijas darba meklētājiem, jo īpaši ilgstošiem bezdarbniekiem. Tagad ir paredzēts pieņemt izmaiņas tiesību aktos, lai aizsargātu darbiniekus pret bezdarba riskiem, izmantojot agrīnās noteikšanas mehānismus. Plaši reaģējot uz krīzi, Grieķija 2020. gada jūnijā apstiprināja 36 500 vietas 8 mēnešu darba līgumam valsts sektorā (Publisko būvdarbu programma/ "Kinofelis"), iekļaujot 150 stundu apmācību un iegūto prasmju sertifikāciju. Somija īsteno pasākumus, lai VND sniegtu individualizētāku un pielāgotāku palīdzību darba meklētājiem un tiem, kas maina darbu. Kipra ir ieviesusi dažādus stimulus jaunpieņemto ilgstošo bezdarbnieku apmācībai uzņēmumā. 2019. gadā šo mērķtiecīgo shēmu izmantoja 92 agrākie ilgstošie bezdarbnieki, un līdz 2020. gada beigām plānots iesaistīt 300 dalībniekus.

Pašreizējā situācijā dalībvalstis ir pieņēmušas pasākumus (galvenokārt īslaicīgus)

bezdarbnieka pabalstu sistēmu stiprināšanai. Martā Dānija pagarināja bezdarbnieka pabalstu un slimības pabalstu izmaksas ilgumu līdz 2020. gada jūnijam, kā arī atviegloja nosacījumus tiem, kuri jau saņem bezdarbnieka un slimības pabalstu. 2020. gada jūnijā Igaunija pieņēma pasākumus bezdarbnieka pabalstu palielināšanai un sociālās aizsardzības pasākumu stiprināšanai. To ietvaros no 2020. gada septembra tiek palielināts bezdarba apdrošināšanas pabalsts (no 50 % līdz 60 % no jaunreģistrētā bezdarbnieka iepriekšējās algas) un no 2021. gada janvāra – palielināts bezdarbnieka pabalsts (no 35 % līdz 50 % no šī gada minimālās mēneša darba algas jeb 292 EUR). Šie pasākumi tiek īstenoti pēc bezdarba apdrošināšanas pabalsta gada pieauguma pieņemšanas 2019. gada decembrī. Jaunā minimālā mēneša likme 2020. gadam palielināta līdz 279 EUR (31 dienai), salīdzinot ar 258 EUR 2019. gadā. Martā Malta pieņēma pagaidu bezdarbnieka pabalstu (800 EUR apmērā) visām personām, kuras zaudējušas darbu veselības krīzes dēļ. Plašākas reformas ietvaros Zviedrija 2020. gada aprīlī pieņēma vairākus pasākumus, uz laiku pastiprinot savu bezdarbnieka pabalstu sistēmu, tostarp atvieglojot prasības piekļuvei bezdarba apdrošināšanas fondam un summām (t. i., minimālo summu palielināšana). No 2020. gada oktobra Bulgārija ir palielinājusi minimālo dienas pabalstu par 30 % un pagarinājusi tā izmaksas ilgumu no 4 līdz 7 mēnešiem attiecībā uz gadījumiem, kas definēti tiesību aktos. Luksemburga apstiprināja bezdarbnieka pabalstu automātisku pagarināšanu uz visu krīzes periodu, atbalstot saņēmējus, kuriem pabalsta izmaksa beidzās veselības krīzes laikā. Reaģējot uz Covid-19 uzliesmojumu, Grieķija un Francija pagarināja bezdarbnieka pabalstu atbilstības periodu. Slovākija to pašu izdarīja laikā no 2020. gada aprīļa līdz augustam attiecībā uz saņēmējiem, kuru atbalsta periods beidzās veselības krīzes laikā. 2020. gada jūlijā Portugāle pagarināja bezdarba sociālo pabalstu saņemšanu līdz gada beigām. Apspriežoties ar sociālajiem partneriem, Kipra aprīlī pieņēma īpašu pagaidu shēmu, atbalstot bezdarbniekus, kuru tiesības uz parastajiem bezdarbnieka pabalstiem ir izsmeltas. Pabalsts ir noteikts 360–500 EUR apmērā mēnesī un būs spēkā līdz 2020. gada decembrim. Aprīlī Latvija ieviesa bezdarbnieka pabalstu (180 EUR mēnesī) 4 mēnešu periodā personām, kuru tiesības uz bezdarbnieka pabalstiem ir izsmeltas. Tas paliks spēkā līdz 2020. gada beigām. Martā Francija ieviesa ārkārtas ienākumu aizstāšanas pasākumus, lai atbalstītu darba meklētājus, kuru tiesību iegūšanas periods ir beidzies.

Itālija martā rezervēja apmēram 10 miljardus EUR, lai stiprinātu savu sociālās drošības tīkla sistēmu (*Cassa Integrazione*) un atbalstītu krīzes visvairāk skarto cilvēku nodarbinātību un ienākumu līmeni. Gadījumā, ja bezdarbnieks nevarēja pretendēt uz iepriekš minēto sociālo pabalstu (600 EUR mēnesī), viņš saņēma automātisku bezdarbnieka pabalsta pagarinājumu (ja pabalsts beidzās līdz 2020. gada 1. maijam) uz laiku līdz 2 mēnešiem. Sadarbībā ar sociālajiem partneriem Somija 2020. gada aprīlī ieviesa pagaidu grozījumus Likumā par bezdarba nodrošinājumu, lai saīsinātu prasīto nodarbinātības periodu, pretendējot uz bezdarbnieka pabalstu, kas saistīts ar ienākumiem, nevis pamata bezdarbnieka pabalstu (34 EUR darba dienā). Turpmāko pagaidu atkāpju mērķis ir sniegt plašāku pagaidu atbalstu darba pieņemšanai, jo īpaši lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē strādājošajiem. Lietuvā personai, kurai ir bezdarbnieka statuss un kura nepiedalās aktīva darba tirgus politikā, var piešķirt darba meklētāju pabalstu (200 EUR bezdarbniekiem, kas nesaņem bezdarbnieka pabalstu, vai 42 EUR bezdarbniekiem, kas saņem bezdarbnieka pabalstu). Pabalstus var izmaksāt uz laiku, kas nepārsniedz 6 mēnešus, bet ne vēlāk par 2020. gada 31. decembri.

Daži no bezdarbnieka pabalstu sistēmas stiprināšanai pieņemtajiem pasākumiem paredzēti, lai uzlabotu noteiktu grupu īpašo situāciju. 2020. gada martā Beļģija par trim mēnešiem pagarināja bezdarbnieka pabalsta izmaksas ilgumu absolventiem, kuri meklē darbu. Šim pagaidu pasākumam sekoja bezdarbnieka pabalstu regresivitātes īslaicīga iesaldēšana (t. i. pabalstu apjoma pakāpeniska samazināšanās), sākot no 2020. gada aprīļa un turpinoties krīzes periodā. Francija ir pagarinājusi bezdarbnieka pabalsta un ar to saistīto tiesību atbilstības periodu jaunām darba ņēmēju kategorijām (cita starpā sezonas darbiniekiem un darbiniekiem, kurus nodarbina pašnodarbināta persona). Plašas reformas ietvaros "daļēja bezdarba" shēma tika mainīta arī Francijā, lai pielāgotos pandēmijas izraisītajām negatīvajām sekām konkrētām grupām (piemēram, bērnu aprūpes darbiniekiem, mājās strādājošajiem, pagaidu un periodiska darba veicējiem, ārstata darbiniekiem un sezonas darbiniekiem) un atsevišķās nozarēs. Aprīlī Latvija paplašināja bezdarbnieka pabalsta tvērumu, to paredzot pandēmijas skartajām pašnodarbinātajām personām un mikrouzņēmumu īpašniekiem līdz 2020. gada beigām. Martā Spānija pieņēma ārkārtas pasākumus, lai nodrošinātu pagaidu ienākumu atbalstu konkrētām pandēmijas skartām grupām. Pasākumi īpaši attiecas uz pagaidu darbiniekiem vai tiem, kuri strādā iekšzemes sektorā un kuru darbs ir pilnībā vai daļēji apturēts (ieskaitot darba uzteikšanu), un kuriem nav piekļuves parastajiem bezdarbnieka pabalstiem. Somija ir arī pieņēmusi mērķtiecīgu pasākumu, lai nodrošinātu, ka bezdarbnieka pabalsti bez atsevišķa lēmuma (kā avansa maksājums) tiek izmaksāti sešus mēnešus parastā divu mēnešu perioda vietā.

Pēdējos gados dalībvalstis ir pārskatījušas bezdarbnieka pabalstu kvalifikācijas periodus, lai atrastu pareizo līdzsvaru starp aktivizēšanu un nosacījumiem. Lietuvā obligātais periods bezdarbnieka pabalsta saņemšanai tika samazināts no 18 uz 12 mēnešiem 2017. gadā, savukārt Bulgārijā (pēdējo 18 mēnešu laikā) un Latvijā to palielināja no 9 uz 12 mēnešiem attiecīgi no 2018. un 2020. gada. No 2020. gada Latvija arī ir samazinājusi bezdarbnieka pabalstu apmērus un ilgumu no 9 uz 8 mēnešiem. Austrijā, pirmo reizi piesakoties, jāiesniedz 52 nedēļu (pēdējo 24 mēnešu laikā) apdrošināšanas stāža apliecinājums, taču tas samazināts līdz 28 nedēļām nākamajiem pieteikumiem un līdz 26 nedēļām (pēdējo 12 mēnešu laikā) darba ņēmējiem, kas jaunāki par 25 gadiem. Visbeidzot, saistībā ar plašu bezdarbnieka pabalstu sistēmas reformu Francijā no 2019. gada novembra minimālais obligātās nodarbinātības periods ir palielināts no 4 uz 6 mēnešiem, vienlaikus pagarinot arī tiesību iegūšanas periodu. Tomēr, lai ņemtu vērā krīzes kontekstu, šis periods ir uz laiku – līdz 2021. gada februārim – samazināts uz sākotnējiem četriem mēnešiem.

Daudzās dalībvalstīs sociālie partneri snieguši vissvarīgāko ieguldījumu politikas veidotājiem nodarbinātības aizsardzības un saglabāšanas jomā.¹⁸⁴ Sociālo partneru iesaistīšana pēc pandēmijas uzliesmojuma ir visspēcīgākā tajās dalībvalstīs, kurās ir labi attīstītas sociālā dialoga struktūras. 2020. gada martā Dānijas valdība un sociālie partneri panāca trīspusēju vienošanos darbvietu saglabāšanas atbalstam. Līdzīgas vienošanās par nodarbinātības aizsardzību un ienākumu atbalstīšanu tika panāktas Austrijā papildus ar tāldarbu saistītu pasākumu īstenošanai, ievērojot ar veselības aizsardzību saistītus ierobežojumus. Spānijā trīspusēji līgumi ir ļāvuši pagarināt darbvietu saglabāšanas shēmas vismaz līdz 2021. gada janvārim, kā arī apstiprināt jaunu likumu par tāldarbu. Vācijā vairākas nozares, piemēram, ķīmijas nozare un publiskais sektors, noslēdza divpusējus nolīgumus par nodarbinātības un ienākumu aizsardzību. Francijā un Itālijā sociālie partneri izstrādāja drošības protokolus visu darbinieku veselības un drošības aizsardzībai darbavietā. Kiprā 2020. gadā tika ieviesta jauna izmēģinājuma veida apspriešanās, lai uzlabotu procesa efektivitāti un atvieglotu devumu valsts reformu programmas (VRP) sagatavošanas sākuma posmā. Lietuvā tika izveidota jauna divpusēja struktūra nolūkā sekmēt sociālo partneru spēju veidošanu un uzlabot viņu iesaistīšanos Eiropas pusgadā. Ir vērts pieminēt arī sociālo partneru vērtīgo pienesumu nesenajās ES iniciatīvās, piemēram, jaunajā Prasmju programmā un Minimālo algu iniciatīvā.¹⁸⁵

¹⁸⁴ Eurofound (2020). *Involvement of national social partners in policymaking – 2019*, (Valstu sociālo partneru iesaiste politikas veidošanā 2019. gadā), Eiropas Savienības Publikāciju birojs, Luksemburga.

¹⁸⁵ Līdz šī ziņojuma sagatavošanas termiņa beigām tika plānotas turpmākas apspriešanās sanāksmes par citām politikas iniciatīvām, piemēram, Garantiju bērniem un platformu darbu.

Atbalsts sociālo partneru iesaistīšanai dalībvalstīs ir attīstījies dažādi. Francijā kopš 2020. gada janvāra ir bijusi spēkā juridiskā prasība izveidot Sociālo un ekonomisko komiteju visos uzņēmumos, kuros strādā vairāk nekā vienpadsmit darbinieki. Pasākuma mērķis ir aizstāt trīs jau pastāvošās sociālā dialoga struktūras un decentralizēt sarunas līdz uzņēmumu līmenim. Portugālē attiecīgā dokumentā izklāstītas noteiktas prasības pirms koplīgumu izbeigšanas, tostarp norādīt izbeigšanas motivāciju un iemeslus. Jebkura no iesaistītajām pusēm var lūgt to izskatīt Nodarbinātības tiesā. Igaunija 2020. gada jūnijā grozīja Arodbiedrību likumu, lai precizētu jēdzienu "darba devējs" un tādējādi nodrošinātu, ka darba inspekcijas var uzlikt naudas sodus par rīcību, kas kavē dalību darbībā saistībā ar arodbiedrību. Spānijā valdība, arodbiedrību un darba devēju asociācijas 2020. gada jūlijā parakstīja nolīgumu par trīspusēju apaļā galda sarunu atsākšanu, lai apspriestu galvenās nodarbinātības un sociālās jomas reformas. Darbs pie šīm apaļā galda sarunām bija apturēts kopš 2019. gada marta. Polijā jauni noteikumi ļāva valdībai noteiktos apstākļos atlaist Sociālā dialoga padomes locekļus. Šie noteikumi bija spēkā no 2020. gada marta līdz decembrim un radīja iespējamu sociālo partneru autonomijas vājināšanos un atkāpšanos no Eiropas sociālo tiesību pīlāra 8. principa.

Reaģēšana uz ārkārtas situāciju veselības jomā ir parādījusi ciešākas sadarbības iespējas starp valsts iestādēm un sociālajiem partneriem politikas un reformu izstrādē un ieviešanā.

Eurofound veiktā aptaujā ¹⁸⁶ sociālie partneri novērtēja, ka valsts reformu programmu (VRP) apspriešanai paredzēto esošo valsts procedūru un pārvaldības struktūru kvalitāte ir līdzīga iepriekšējo gadu procedūru un struktūru kvalitātei. Konstatējumi liecina, ka konkrētas procedūras ar mērķi apspriest VRP tika mainītas tikai dažās valstīs (piemēram, Beļģijā). Tomēr tie arī norāda, ka sociālo partneru iesaistīšanās 2020. gadā kopumā ir bijusi zem parastajiem kvalitātes standartiem, kas vairākās dalībvalstīs noticis ierobežoto apspriešanās un informācijas apmaiņas pasākumu dēļ. Tie paši konstatējumi liecina, ka sociālie partneri kopumā ir apmierināti ar VRP politikas saturu pat tajās dalībvalstīs, kur viņu līdzdalība Eiropas pusgada procesā nav tikusi pilnībā institucionalizēta. Tikai dažās valstīs arodbiedrības sniedza samērā negatīvu šo dokumentu satura novērtējumu. Kopumā šīs pozitīvās atsauksmes daļēji varētu izskaidrot ar to, ka sociālie partneri dažās dalībvalstīs ir iesaistīti dažu galveno politikas pasākumu izstrādē valsts līmenī.

¹⁸⁶ Avots: *Eurofound* (2020). *National social partners and policymaking during the health crisis* (Valstu sociālie partneri un politikas veidošana veselības krīzes laikā), Eiropas Savienības Publikāciju birojs, Luksemburga.

3.4. 8. pamatnostādne. Veicināt vienlīdzīgas iespējas visiem, sekmēt sociālo iekļaušanu un apkarot nabadzību

Šajā iedaļā ir aplūkots, kā tiek īstenota nodarbinātības 8. pamatnostādne, kurā dalībvalstīm ir ieteikts veicināt vienlīdzīgas iespējas un apkarot nabadzību un sociālo atstumtību. Ziņojuma 3.4.2. iedaļā ir aprakstīti dalībvalstu politikas pasākumi sociālās aizsardzības sistēmu jomā, tostarp minimālā ienākuma shēmas, ģimenes pabalsti, mājokļu politika, pensijas, ilgtermiņa aprūpe, veselības aprūpe un personu ar invaliditāti iekļaušana.

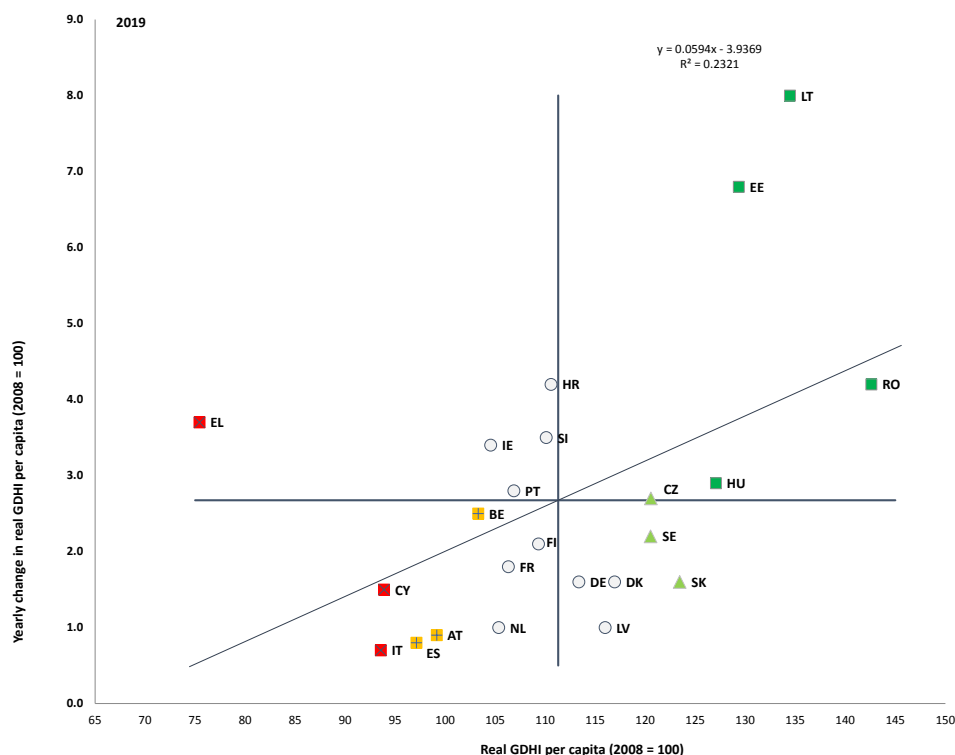
3.4.1. Galvenie rādītāji

Iepriekšējos gados novērotā pozitīvā ekonomikas dinamika bija vienmērīga pirms Covid-19 krīzes uzliesmojuma – kopējie mājsaimniecību ienākumi (GDHI) pieauga visās ES27 dalībvalstīs.

Mājsaimniecību ienākumi 2019. gadā palielinājās visā Eiropā, par ko liecina augstāks ienākums no darba un izmantojamā bruto ienākuma uz vienu iedzīvotāju vispārējais progress. Tomēr reālā *GDHI* pieauguma rādītāja diapazons starp dalībvalstīm bija plašs. Lielākajā daļā Centrāleiropas un Austrumeiropas valstu turpinājās konverģences process, un tajās *GDHI* pieaugums bija augstāks nekā vidēji. Turpretī valstīs, kurās mājsaimniecību ienākumi bija samazinājušies visvairāk kopš 2008. gada krīzes, pieaugums joprojām bija neliels, tomēr īpašs izņēmums šajā sakarā ir Grieķija. *GDHI* uz vienu iedzīvotāju piecās dalībvalstīs (Kiprā, Itālijā, Spānijā, Austrijā un Grieķijā) joprojām bija zemāki nekā līmenis, kas bija sasniegts pirms 2008.–2009. gada lejupslīdes.

63. attēls. Reālie mājsaimniecību ienākumi joprojām pieauga pirms Covid-19 krīzes, bet pieauguma temps dalībvalstīs plaši atšķīrās

Reālie *GDHI* uz vienu iedzīvotāju (2008. gada indekss = 100) un izmaiņas gada laikā (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs)

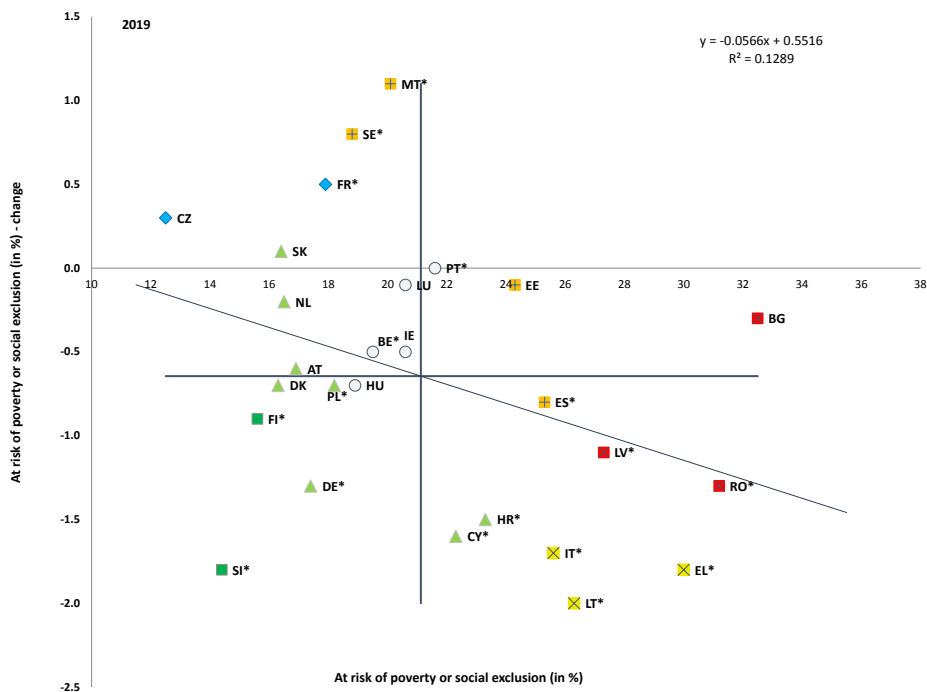
Avots: Eurostat, nacionālie konti [nasq_10_nf_tr un namq_10_gdp], pašu aprēķini. Reālie *GDHI* uz vienu iedzīvotāju, 2008. gada indekss = 100. Laikposms: 2019. gada līmenis un izmaiņas gada laikā attiecībā pret 2018. gadu. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Apzīmējumus skatīt pielikumā. Dati par BG un MT 2021. gada 11. janvārī nav pieejami.

Nabadzības vai sociālās atstumtības riskam (*AROPE*) pakļauto personu īpatsvars samazinājās septīto gadu pēc kārtas, pirms sākās Covid-19 krīze, tomēr valstīs ar augstākiem rādītājiem progress palēninājās. Nabadzības vai sociālās atstumtības riskam (*AROPE*) pakļauto personu īpatsvars 2019. gadā ES27 samazinājās vēl par 0,7 procentpunktiem salīdzinājumā ar 2018. gadu, līdz 20,9 % (jeb par 3,39 miljoniem cilvēku mazāk nekā 2018. gadā). Visā ES bija vērojama zināma konverģences pakāpe (sk. 64. attēlu), lai gan mazākā tempā, jo uzlabojums dažās valstīs ar augstāku līmeni palēninājās salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu. Jo īpaši Bulgārijā *AROPE* rādītājs bija tikai par 0,5 procentpunktiem zemāks nekā 2018. gadā, salīdzinot ar daudz ievērojamākiem samazinājumiem iepriekšējos gados (kopējais kritums bija 16,8 procentpunkti kopš maksimālā līmeņa 2012. gadā). Līdzīgi Rumānijā *AROPE* rādītājs samazinājās par 1,3 procentpunktiem salīdzinājumā ar 2018. gadu (-12 procentpunkti kopš 2012. gada) un Latvijā – par 1,1 procentpunktu (-8,9 procentpunkti kopš 2012. gada). Visievērojamākie uzlabojumi bija Lietuvā (-2 procentpunkti), Grieķijā (-1,8 procentpunkti), Itālijā (-1,7 procentpunkti), Kiprā (-1,6 procentpunkti) un Horvātijā (-1,5 procentpunkti). Neraugoties uz uzlabojumiem, rādītāji visās šajās dalībvalstīs joprojām ir virs ES vidējā. Starp valstīm, kurās rādītāji bija zem ES vidējā, Slovēnijā (-1,8 procentpunkti) un Vācijā (-1,3 procentpunkti) situācija ievērojami uzlabojās, savukārt Maltā (+1,1 procentpunkts) un Francijā (+0,5 procentpunkti) tā nedaudz pasliktinājās.¹⁸⁷ Vairākās dalībvalstīs vērojamas lielas reģionālās *AROPE* rādītāju atšķirības (4. pielikums).

¹⁸⁷ Šā dokumenta sagatavošanas brīdī atzīmes par gada izmaiņu statistisko nozīmīgumu nav pieejamas.

64. attēls. Lielākajā daļā dalībvalstu nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto personu īpatsvars ir samazinājies

Nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto personu procentuālais īpatsvars, 2019. gada līmenis un izmaiņas salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs)

Avots: Eurostat, SILC. Laikposms: 2019. gada līmenis un izmaiņas gada laikā attiecībā pret 2018. gadu. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Apzīmējumus skatīt pielikumā. Laikrindas pārrāvumi attiecībā uz BE. Statistiski nozīmīgas izmaiņas ir atzīmētas ar zvaigznīti (*).

Nabadzības vai sociālās atstumtības riskam (*AROPE*) pakļauto bērnu īpatsvars pēdējos dažos gados pirms Covid-19 krīzes samazinājās. Vispārējais *AROPE* rādītājs 2019. gadā ES27 bija 22,2 % attiecībā uz bērniem, salīdzinot ar 21,3 % darbaspējas vecuma iedzīvotājiem (18–64 gadi) un 18,5 % vecāka gadagājuma cilvēkiem (65 vai vairāk gadu).¹⁸⁸ Kopumā visaugstākie rādītāji reģistrēti Rumānijā (35,8 %), Bulgārijā (33,9 %), Grieķijā (30,5 %) un Spānijā (30,3 %). No 2018. līdz 2019. gadam nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto bērnu skaits ES27 samazinājās par 993 000, t. i., par 4 %. Relatīvā izteiksmē vislielākais samazinājums bija Latvijā (15,0 %), Horvātijā (14,7 %) un Dānijā (14,2 %). Turpretī nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto bērnu skaits palielinājās par 14,5 % Zviedrijā (palielinot *AROPE* rādītāju par 2,5 procentpunktiem) un par 1,9 % Spānijā (palielinot *AROPE* rādītāju par 0,8 procentpunktiem). Turīgākajās dalībvalstīs (piemēram, Luksemburgā, Zviedrijā vai Somijā) dzīvošana zem *AROP* nabadzības sliekšņa ne vienmēr nozīmē dzīvošanu materiālās un sociālās nenodrošinātības apstākļos. Turpretī nabadzīgākajās valstīs daudzi bērni dzīvo materiālā nenodrošinātībā pat tad, ja viņu ģimenes ienākumi ir virs *AROP* nabadzības sliekšņa. Salīdzinot ar vienaudžiem, ir mazāk ticams, ka nabadzībā vai sociālajā atstumtībā uzauguši bērni gūs labas sekmes skolā, ka viņiem būs laba veselība un viņi pilnībā īstenos savu potenciālu turpmākajā dzīvē. Bērnu nabadzības galvenais veicinātājfaktors ir vecāku stāvoklis darba tirgū, kas savukārt ir cieši saistīts ar viņu izglītības līmeni, un mājsaimniecības sastāvs. Dažās dalībvalstīs to bērnu *AROPE* rādītājs, kurus audzina viens vecāks vai kuri aug ģimenēs ar vairāk nekā trīs bērniem, vai kuriem ir migrantu vai romu izcelsme, ir līdz pat trīs reizes augstāks nekā citiem bērniem. Šādi trūkumi bieži vien ir savstarpēji saistīti.

Ārpus ES dzimušiem cilvēkiem draud lielāks nabadzības vai sociālās atstumtības risks.

AROPE rādītājs ārpus ES dzimušiem cilvēkiem (vecumā no 18 gadiem) 2019. gadā bija gandrīz divreiz lielāks nekā ES dzimušajiem (38 % salīdzinājumā ar 19,6 %), kas nozīmē atšķirību gandrīz par 18,4 procentpunktiem. Pēdējos gados šī atšķirība ir saglabājusies stabila, svārstoties aptuveni 19,5 procentpunktu līmenī. Dažās dalībvalstīs tā ir īpaši liela – gandrīz 30 procentpunkti Zviedrijā, Beļģijā un Grieķijā. Ārpus ES dzimušie cilvēki arī bieži cieš no nodarbinātu personu nabadzības. Attiecīgais rādītājs 2019. gadā bija 21,2 % salīdzinājumā ar 7,9 % attiecībā uz ES dzimušajiem cilvēkiem. ES līmenī atšķirība starp abām grupām ir stabila, bet joprojām ir augsta dažās dalībvalstīs, jo īpaši Spānijā, Luksemburgā un Zviedrijā.

¹⁸⁸ Jāņem vērā, ka viens no *AROPE* komponentiem – "dzīvošana mājsaimniecībā ar ļoti zemu darba intensitāti" – ir pieejams tikai personām, kas jaunākas par 60 gadiem. Tāpēc *AROPE* salīdzināmība starp personām, kas jaunākas par 60 gadiem / vecākas par 60 gadiem, ir ierobežota.

Pirms Covid-19 krīzes nabadzības riskam (AROP) pakļauto personu īpatsvars saglabājās diezgan stabils. ES27 valstīs nabadzības riskam pakļauto personu bija par 1,4 miljoniem mazāk, kas nozīmē, ka šis īpatsvars nedaudz samazinājās līdz 16,5 % 2019. gadā (no 16,8 % 2018. gadā) – sk. 65. attēla augšējo daļu. Situācija joprojām bija ievērojami sliktāka nekā vidēji tādās valstīs kā Rumānija, Latvija, Bulgārija, Igaunija, Spānija, Lietuva un Itālija ¹⁸⁹ – visās virs 20 %. AROP rādītājs samazinājās Lietuvā (-2,3 procentpunkti), Slovēnijā (-1,3 procentpunkti), Vācijā (-1,2 procentpunkti) un Horvātijā (-1 procentpunkts). Pēc pieauguma gadiem un nesējumiem uzlabojumiem vidējais AROP rādītājs kopumā ir stabils un ir atkal tāds pats kā 2010. gadā. Tomēr šī vispārējā stabilitāte ir tādu saliktu izmaiņu rezultāts, kuru apmērs dalībvalstu līmenī ir samērā plašs. Var novērot gan ievērojamu pasliktināšanos dažās dalībvalstīs (par vairāk nekā 2 procentpunktiem vai vairāk Igaunijā, Luksemburgā, Nīderlandē, Zviedrijā un Rumānijā), gan arī zināmus uzlabojumus (par vairāk nekā 2 procentpunktiem Horvātijā, Grieķijā un Polijā). Jaunākās aplēses, kuru pamatā ir Eurostat ātras aplēses, liecina, ka 2019. gadā lielākajā daļā valstu izmaiņas būs nelielas. ¹⁹⁰ Jo īpaši ir gaidāms AROP rādītāja palielinājums Slovēnijā un Zviedrijā un samazinājums Kiprā, Vācijā, Grieķijā, Spānijā un Rumānijā. Šā dokumenta sagatavošanas brīdī Eurostat ātrās aplēses par ienākumiem 2020. gadā (kas atspoguļotu krīzes ietekmi) vēl nav pieejamas.

Covid-19 krīze, visticamāk, saasinās pastāvošās problēmas saistībā ar nabadzību. Nesenā Kopīgā pētniecības centra veiktā pētījumā ¹⁹¹ ir izpētīta pandēmijas ietekme uz mājsaimniecību ienākumiem un to fiskālās politikas pasākumu mazinošā ietekme, kuri pieņemti, reaģējot uz krīzi. Atspoguļojot sociālās aizsardzības un iekļaušanas sistēmu, kā arī veikto papildu pasākumu, automātisko stabilizācijas ietekmi, AROP rādītājs ES palielinātos kopumā tikai par 0,1 procentpunktu. Piesaistītais AROP rādītājs ¹⁹² palielinātos par 1,7 procentpunktiem, atspoguļojot nabadzības sliekšņa ievērojamo kritumu Covid-19 krīzes dēļ. Valstis, kurās nabadzības rādītāji nozīmīgi palielinās – vairāk par 2 procentpunktiem –, būtu Ungārija, Slovākija, Spānija, Zviedrija, Lietuva un Čehija. Nabadzības palielinājums būtu izkliedēts līdzīgā diapazonā kā laikposmā no 2008. līdz 2009. gadam finanšu krīzes dēļ.

¹⁸⁹ Pamatojoties uz 2018. gada datiem, jo šā dokumenta sagatavošanas brīdī skaitļi par 2019. gadu nebija pieejami.

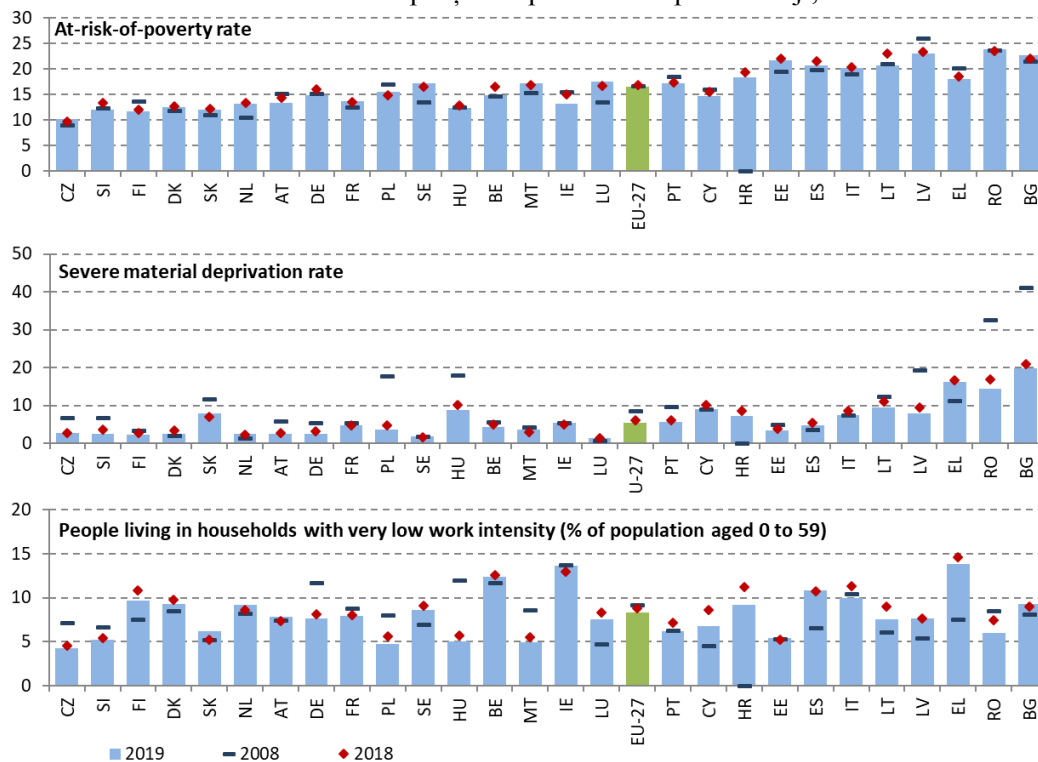
¹⁹⁰ Eurostat ātrās aplēses par ienākumiem 2019. gadā. Pieejamas vietnē: <https://europa.eu/!px93hB>.

¹⁹¹ Almeida et al. (2020), *Households' income and the cushioning effect of fiscal policy measures during the Great Lockdown* (Mājsaimniecību ienākumi un fiskālās politikas pasākumu mazinošā ietekme noslēdzes laikā), JRC darba dokumenti par nodokļu piemērošanu un strukturālām reformām Nr. 06/2020. Pieejams vietnē: <https://europa.eu/!Vj39hX> un pievienotais politikas pārskats ir pieejams vietnē <https://europa.eu/!JU66Gc>.

¹⁹² Šajā gadījumā nabadzības sliekšnis ir piesaistīts 2019. gada EUROMOD bāzes līnijas simulāciju vērtībai, nevis izmantots aplēstais nabadzības sliekšnis par 2020. gadu. Sk. 9. attēlu ziņojuma 17. lpp.

65. attēls. Situācija turpina uzlaboties, jo īpaši attiecībā uz smagu materiālo nenodrošinātību un personām, kuras dzīvo daļējās bezdarbnieku māsaimniecībās.

Nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautas personas – apakšrādītāji, ES27

Avots: Eurostat, SILC. Piezīme: Rādītāji ir sakārtoti pēc AROPE rādītāja 2019. gadā. Ņemot vērā datu pieejamību, ES kopējā rādītājā par 2008. gadu ir ietverta Apvienotā Karaliste, bet nav ietverta Horvātija. Laikkrindas pārrāvumi attiecībā uz BE 2019. gadā un attiecībā uz BG, DK, EE, LU un NL iepriekšējos gados.

Pirms pandēmijas materiālā nenodrošinātība turpināja mazināties gandrīz visās valstīs.

Salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu 2019. gadā no smagas materiālās nenodrošinātības (SMN) ES27 tika atbrīvoti gandrīz 3 miljoni cilvēku, un šādā situācijā esošo cilvēku īpatsvars bija 5,4 % jeb par pusprocentpunktu mazāks nekā 2018. gadā – sk. 65. attēla vidējo daļu. Uzlabojumi materiālās nenodrošinātības jomā turpināja veicināt *AROP*E rādītāja uzlabošanu, jo īpaši pateicoties samazinājumam Rumānijā, Polijā, Vācijā un Spānijā. Rezultātā par vairāk nekā 20 miljoniem samazinājās smagai materiālajai nenodrošinātībai pakļauto personu skaits salīdzinājumā ar 2012. gadu, kad šis rādītājs sasniedza maksimumu. Tomēr izskatās, ka šī pozitīvā tendence tur, kur tā ir klātesoša, vājinās dažās valstīs ar augstākajiem rādītājiem (Bulgārijā, Latvijā, Lietuvā un Grieķijā). Tomēr materiālā un sociālā nenodrošinātība ¹⁹³ (t. i., uzlabotais rādītājs, kurā ir ņemts vērā vairāk elementu un sociāli saistītu elementu) šajās valstīs ātri samazinājās, izņemot Bulgāriju, kur uzlabojums bija neliels.

Pirms Covid-19 krīzes pozitīvo darba tirgus dinamiku papildināja to cilvēku īpatsvara samazinājums, kuri dzīvoja daļējās bezdarbnieku mājsaimniecībās. Daļējās bezdarbnieku mājsaimniecībās dzīvojošo cilvēku īpatsvars ES27 2019. gadā bija kopumā 8,3 %, nedaudz samazinoties salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu – sk. 65. attēla apakšējo daļu. Lai gan vispārējā tendence bija pozitīva vai stabila gandrīz visās dalībvalstīs (ar dažiem izņēmumiem, piemēram, Slovēnijā, Nīderlandē un Austrijā), tā, visticamāk, mainīsies Covid-19 krīzes dēļ, atspoguļojot bezdarba palielinājumu un nostrādāto stundu skaita samazinājumu, kā uzsvērts 3.1. iedaļā.

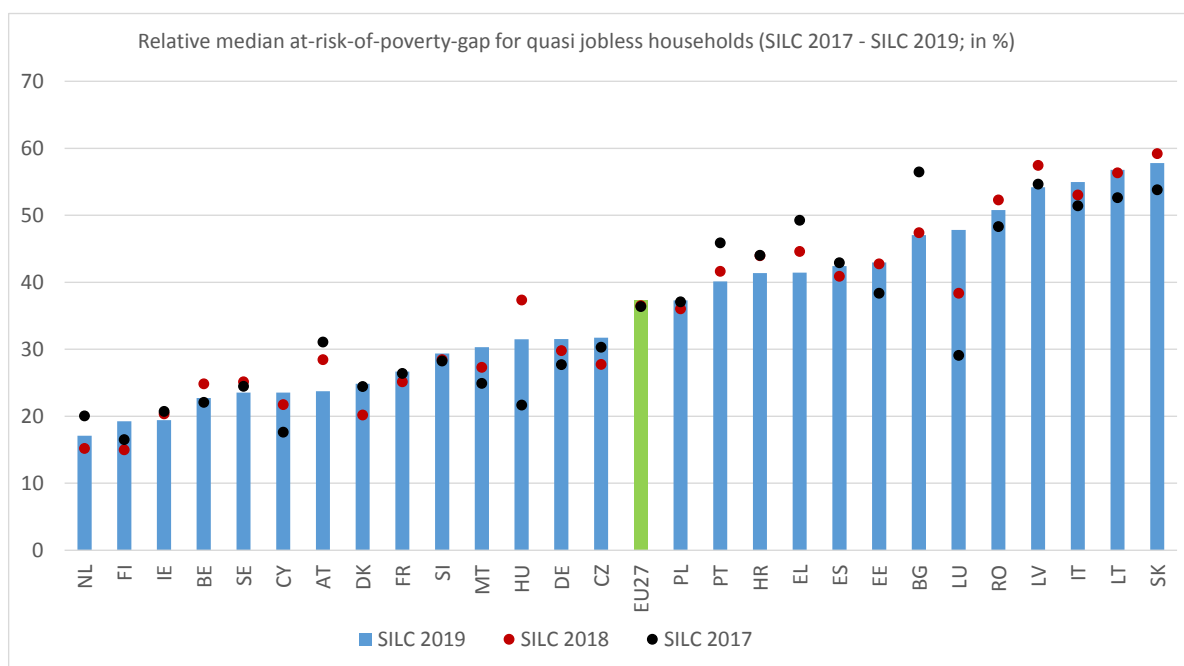
Nodarbinātu personu nabadzība 2019. gadā saglabājās stabili augstā līmenī, neraugoties uz dažiem ievērojamiem samazinājumiem. Pēc maksimuma sasniegšanas 9,8 % apmērā 2016. gadā ES27 nodarbinātu personu nabadzība saglabājās augstā 9 % līmenī (nedaudz zem 2018. gada līmeņa, kad tas bija 9,3 %; sk. arī 3.1.1. iedaļu). Nodarbinātu personu nabadzība joprojām ir īpaši augsta Rumānijā (15,4 %), Spānijā (12,8 %), Itālijā (11,8 %) un Luksemburgā (12 %). Pēdējā gadā dažās dalībvalstīs varēja novērot uzlabojumus (-1,5 procentpunkti Slovēnijā, -1,1 procentpunkts Bulgārijā un Vācijā, -0,8 procentpunkti Grieķijā). Cilvēki ar nepilna laika darba līgumiem ir vairāk pakļauti nodarbinātu personu nabadzībai (kopumā 15,1 % ES27), bet dažās valstīs augsts saistītais risks ir arī cilvēkiem, kuri strādā pilna laika darbu. Tas jo īpaši attiecas uz Rumāniju (12,3 %), Spāniju (10,7 %) un Luksemburgu (10 %).

¹⁹³ Personu uzskata par materiāli un sociāli nenodrošinātu, ja viņa ir spiesta iztikt bez pieciem vai vairāk no 13 nenodrošinātības elementiem (deviņiem SMN elementiem). Tie ietver elementus, kas saistīti ar sociālajām aktivitātēm (brīvais laiks, internets, tikšanās ar draugiem/ģimeni, kabatas nauda). Kopš 2014. gada tiek apkopoti septiņi jauni elementi – viens mājsaimniecību līmenī un seši individuālā līmenī – t. i., par katru mājsaimniecības locekli vecumā no 16 gadiem.

Nabadzības dziļums 2019. gadā saglabājās nemainīgs, neraugoties uz to, ka ienākumu līmenis kopumā uzlabojās. Nabadzības plaissa parāda nabadzības riskam pakļauto personu medianālā ienākuma atšķirību no nabadzības sliekšņa. Šī plaissa ES27 2019. gadā bija 24,5 %, un tā gandrīz nebija mainījiesies salīdzinājumā ar 2018. gadu. Starp valstīm, kurās nabadzības plaissa bija vislielākā (virs 25 % Rumānijā, Itālijā, Spānijā, Ungārijā, Latvijā, Bulgārijā, Grieķijā, Horvātijā un Lietuvā ¹⁹⁴), šis rādītājs 2019. gadā uzlabojās tikai Rumānijā, Lietuvā un Grieķijā. Ungārijā nabadzības plaissa palielinājās par 4,8 procentpunktiem. Tā palielinājās arī valstīs, kurās šis līmenis bija zemāks par vidējo (Austrijā +2,2 procentpunkti, Zviedrijā +1,8 procentpunkti un Vācijā +1,2 procentpunkti). Daudzos gadījumos nabadzības dziļums ievērojami nesamazinājās, neraugoties uz sociālekonomiskās situācijas vispārējiem uzlabojumiem pirms pandēmijas.

66. attēls. Relatīvā medianālā nabadzības riska plaissa daļējām bezdarbnieku mājsaimniecībām

Relatīvā medianālā nabadzības riska plaissa daļējām bezdarbnieku mājsaimniecībām, 2017.–2019. gads

Avots: pašu aprēķini pēc Eurostat, SILC mikrodatiem. Laikrindas pārrāvumi attiecībā uz BE 2019. gadā.

¹⁹⁴ Šī grupa ietver arī Itāliju un Slovākiju, pamatojoties uz 2018. gada datiem.

To cilvēku nabadzība, kuri dzīvo daļējās bezdarbnieku mājsaimniecībās, ir dziļāka nekā citu grupu vidū. ES27 nabadzības plaisa attiecībā uz darbības vecuma iedzīvotājiem (18–64 gadi), kuri dzīvo (daļējās) bezdarbnieku mājsaimniecībās ¹⁹⁵, 2019. gadā palielinājās līdz 37,3 % līmenim (36,5 % 2018. gadā). Neraugoties uz dažiem uzlabojumiem, Slovēnijā, Lietuvā, Itālijā, Latvijā un Rumānijā joprojām tiek reģistrēta vislielākā nabadzības plaisa (66. attēls). Nīderlandē, Somijā un Īrijā šis rādītājs ir mazāks nekā 20 %. Vislielākais palielinājums ir novērojams Luksemburgā (+9,4 procentpunkti). Augsti rādītāji liecina par pabalstu zemu adekvātumu un tvērumu, jo tie pietiekami nenovērš šo plaisu.

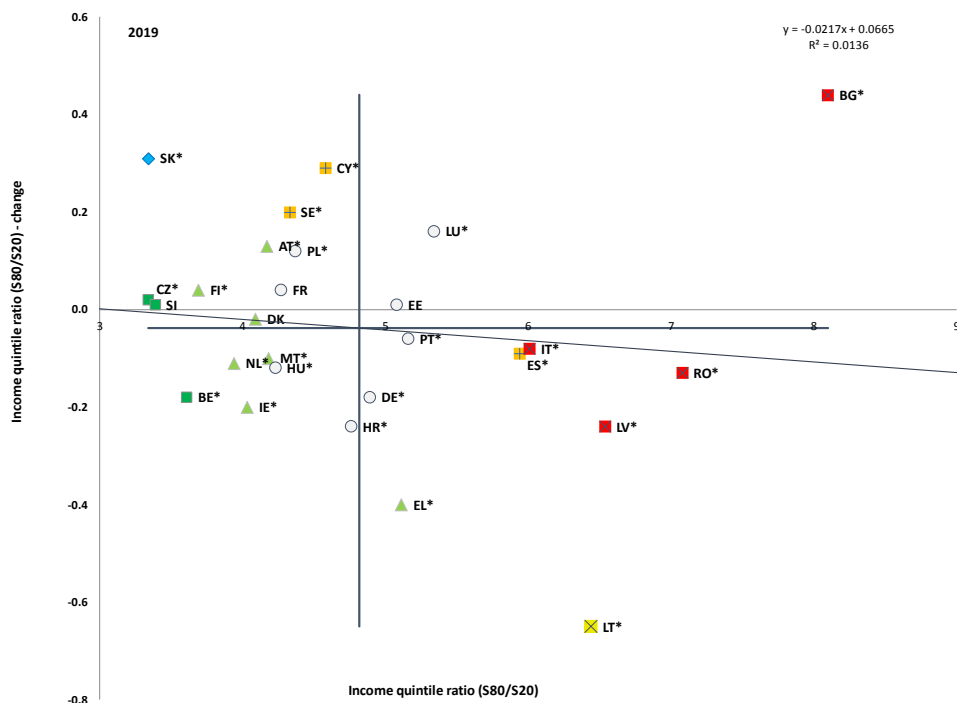
Cilvēki ar invaliditāti ir ievērojami vairāk pakļauti nabadzības vai sociālās atstumtības riskam nekā cilvēki bez invaliditātes. 2019. gadā 28,4 % personu ar invaliditāti ES27 bija pakļautas nabadzības vai sociālās atstumtības riskam, salīdzinot ar 18,4 % cilvēku bez invaliditātes, kas atbilst 10 procentpunktu starpībai. Invaliditātes smagums ir ļoti svarīgs skaidrojošs faktors, jo 34,7 % personu ar smagu invaliditāti vecumā virs 16 gadiem bija pakļauti nabadzības vai sociālās atstumtības riskam salīdzinājumā ar 26 % personu ar vidēju invaliditāti. ¹⁹⁶

¹⁹⁵ Rādītāju aprēķina kā atšķirību starp personu, kuras atrodas zem nabadzības riska sliekšņa un ļoti zemas darba intensitātes situācijā, medianālo ekvivalento kopējo neto ienākumu un nabadzības riska sliekšni, kas izteikta procentos no nabadzības riska sliekšņa. Šis sliekšnis ir 60 % no konkrētas valsts, nevis visu ES iedzīvotāju medianālā ekvivalentā izmantojamā ienākuma.

¹⁹⁶ *EU-SILC* (2019. gads), cilvēki kuri pakļauti nabadzības vai sociālās atstumtības riskam, pēc aktivitātes ierobežojuma, dzimuma un vecuma [hlth_dpe010].

67. attēls. Ienākumu nevienlīdzība kopumā nedaudz samazinājās, lai gan dažās dalībvalstīs vērojams mērens palielinājums.

Ienākumu kvintiļu attiecības rādītājs un izmaiņas gada laikā (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs).

Avots: Eurostat, SILC. Laikposms: 2019. gada līmenis un izmaiņas gada laikā attiecībā pret 2018. gadu. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Apzīmējumus skatīt pielikumā. Laikrindas pārrāvums attiecībā uz BE. Statistiski nozīmīgas izmaiņas ir atzīmētas ar zvaigznīti (*).

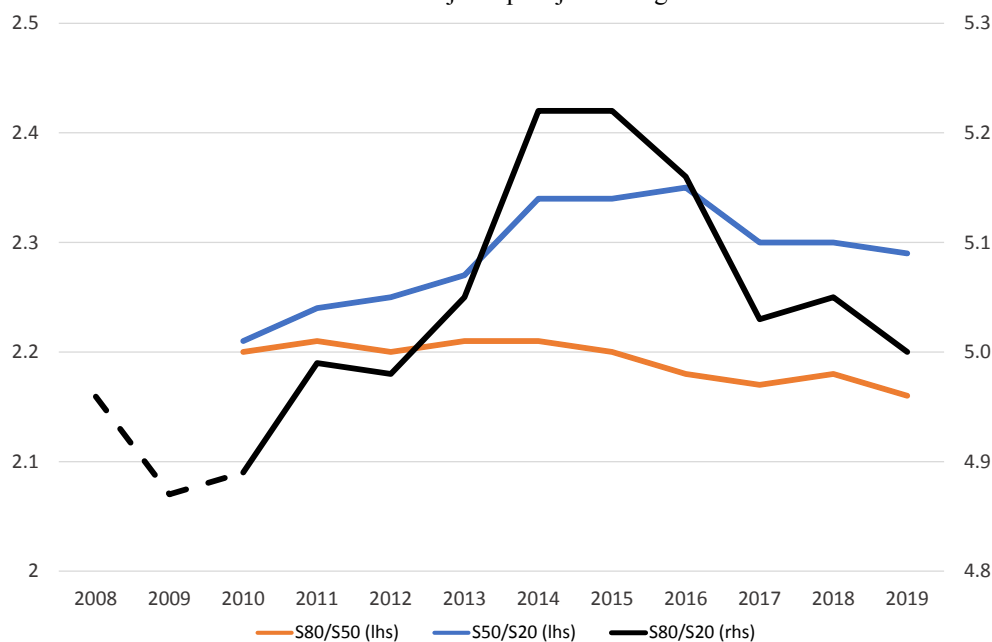
Lai gan vispārējā ienākumu nevienlīdzība kopumā turpināja nedaudz samazināties, tās dinamika liecina par konverģences vājināšanos dalībvalstīs pirms Covid-19 krīzes. ES27 2019. gadā ienākumu īpatsvars ienākumu sadales skalas augšējā 20 % daļā bija gandrīz piecas reizes lielāks nekā ienākumu sadales skalas apakšējā 20 % daļā, kas ir nedaudz zem iepriekšējā gada rādītāja (5,05). Šis ienākumu nevienlīdzības rādītājs saglabājās augsts (krietni virs 7), jo īpaši Bulgārijā un Rumānijā (abas ir "kritiskā stāvoklī" saskaņā ar sociālo rezultātu pārskata metodiku – sk. 67. attēlu). Uzlabojumi bija ierobežoti, jo īpaši valstīs ar visaugstāko ienākumu nevienlīdzības līmeni. Tomēr nevienlīdzība ievērojami samazinājās Lietuvā ("vājš, bet uzlabojas") un Grieķijā ("virs vidējā" neseno uzlabojumu dēļ). Samazinājumi ir vērojami arī Vācijā. Kopumā konverģence valstīs ir ierobežota (izņemot Bulgāriju), kas īpaši izceļas ar ienākumu kvintiļu attiecības rādītāja ievērojamu palielinājumu (+0,44). Saskaņā ar Kopīgā pētniecības centra provizoriskām aplēsēm¹⁹⁷ ar politikas pasākumiem būs iespējams plaši vērsties pret Covid-19 pandēmijas izraisīto nevienlīdzības pieauguma ietekmi 2020. gadā. Lai gan Covid-19 krīze pati par sevi izraisīs ievērojamu nevienlīdzības palielinājumu (+3,3 % pēc Džini indeksa), politikas pasākumi samazinās nevienlīdzību par 1 %. Salīdzinājumam – 2008./2009. gada krīzes rezultātā ienākumu nevienlīdzība samazinājās nedaudz.

Ienākumu nevienlīdzības kopējo palielinājumu pēdējā desmitgadē veicināja nevienlīdzības palielinājums ienākumu sadales skalas apakšdaļā. Nevienlīdzību pa visu ienākumu sadales skalu var iedalīt tās augšdaļā un apakšdaļā. Ar ienākumu kvintiļu attiecības rādītāju (S50/S20) mēra attiecību starp ienākumu īpatsvaru ienākumu sadales skalas mediānā un apakšējā 20 % daļā. Šis rādītājs 2019. gadā bija 2,29 – stabils salīdzinājumā ar 2018. gadu (2,3). Atveseļošanās nodrošināja vēl lielāku samazinājumu kopš maksimuma 2016. gadā (2,36), taču tā nevarēja pilnībā kompensēt vispārējo palielinājumu, kas novērots kopš 2010. gada (no 2,21) – sk. 68. attēlu, kurā izskaidrots ienākumu nevienlīdzības vispārējais palielinājums desmit gadu laikā. Līdzīgi ar S80/S50 mēra nevienlīdzību ienākumu sadales skalas augšdaļā. Šis rādītājs faktiski saglabājās kopumā stabils un desmit gadu laikā pat nedaudz samazinājās (no 2,2 līdz 2,17).

¹⁹⁷ Sk. [Almeida et al. \(2020\)](#), kā minēts iepriekš.

68. attēls. Pēdējo desmit gadu laikā nevienlīdzība palielinājās ienākumu sadales skalas apakšdaļā.

Ienākumu nevienlīdzības tendenču sadalījums pēdējā desmitgadē.

Avots: pašu aprēķini pēc Eurostat, SILC datiem.

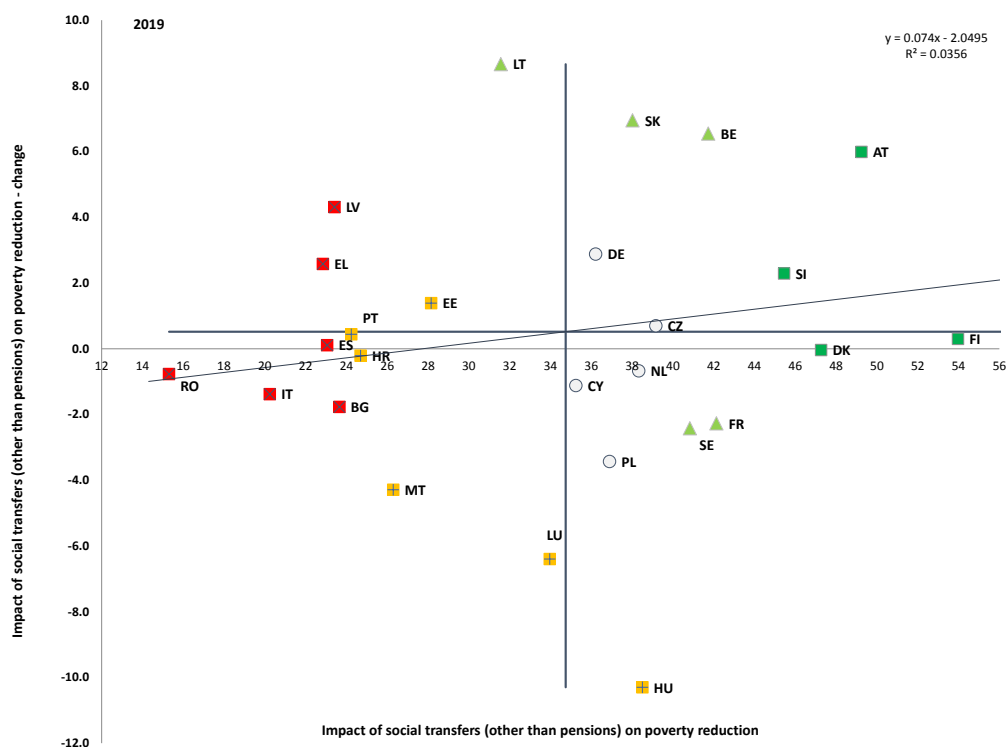
Iedzīvotāju apakšējās 40 % daļas ienākumi turpina palielināties nedaudz ātrāk nekā vidēji.

Ienākumu sadales skalas apakšējā 40 % daļā ietilpstošo mājsaimniecību ienākumu īpatsvars lēnām palielinājās līdz 2019. gadam atbilstoši citas ienākumu nevienlīdzības mērenajiem uzlabojumiem. ES vidējais rādītājs 2019. gadā sasniedza 21,4 % salīdzinājumā ar 21,19 % 2018. gadā (no minimālajiem 20,9 % 2014. un 2015. gadā). Ienākumu sadales skalas apakšējā 40 % daļā ietilpstošo mājsaimniecību ienākumu īpatsvars visvairāk palielinājās Vācijā, Grieķijā, Lietuvā un Ungārijā, bet samazinājās Bulgārijā, Luksemburgā, Polijā un Zviedrijā.

Līdz 2017. gadam (gads, par kuru pieejami jaunākie dati) sociālās aizsardzības izdevumi ES turpināja palielināties gandrīz visās dalībvalstīs. Lielākā daļa no palielinājuma tika atvēlēta vecuma pensijām un veselības vajadzībām ¹⁹⁸. Sociālo izdevumu palielinājumu no 2012. līdz 2017. gadam galvenokārt veicināja tas, ka turpināja palielināties izdevumi vecuma pensijām (lielākoties demogrāfisku apsvērumu dēļ) (izņemot Grieķijā) un veselības aprūpei. Turpretī izdevumi bezdarbam stabilizējās pēc 2010. gada un ir samazinājušies kopš 2014. gada, jo uzlabojās ekonomikas vide. Izdevumi ģimenēm, mājokļiem un sociālās atstumtības izskaušanai ir nedaudz palielinājušies kopš 2013. gada. Slimības un invaliditātes pabalstu izdevumi ievērojami veicināja kopējo izdevumu pieaugumu lielākajā daļā dalībvalstu, izņemot Grieķiju un Poliju, kur tie samazinājās.

69. attēls. Dažās dalībvalstīs vājinās sociālo pabalstu ietekme uz nabadzības samazināšanu

Sociālo pārvedumu (izņemot pensijas) ietekme uz nabadzības mazināšanos un izmaiņas gada laikā (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs)

Avots: Eurostat, SILC. Laikposms: 2019. gada līmenis un izmaiņas gada laikā attiecībā pret 2018. gadu. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Apzīmējumus skatīt pielikumā. Laikrindas pārrāvums attiecībā uz BE 2019. gadā.

¹⁹⁸ Sk. 33. lpp. Eiropas Komisija (2020. gads). Nodarbinātība un sociālie procesi Eiropā. 2020. gada pārskats. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs. Pieejama vietnē: <https://europa.eu/!MM76mf>.

Lai gan sociālo pārvedumu (izņemot pensijas) ietekme uz nabadzību ir stabila, starp dalībvalstīm joprojām pastāv ievērojamas atšķirības līmeņa un dinamikas ziņā. Kopumā šis rādītājs ES27 2019. gadā saglabājās stabils salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu (32,38 % salīdzinājumā ar 32,8 % 2018. gadā). Tomēr sniegums un dinamika būtiski atšķiras – sk. 69. attēlu. Labāko sniegumu uzrāda Somija, Austrija, Dānija un Slovēnija (virs 45 %), savukārt viszemākais sniegums joprojām ir Rumānijai, Grieķijai, Spānijai, Bulgārijai un Portugālei – tajās rādītāji ir zem vai tuvu 24 %. Lietuva un Latvija, kuru sniegums ir attiecīgi zem ES vidējā rādītāja un tuvu tam, uzrāda ievērojamus uzlabojumus (+8,7 procentpunkti un +4,3 procentpunkti), savukārt Luksemburgā, Maltā un jo īpaši Ungārijā vērojams būtisks kritums (attiecīgi par 6,4 procentpunktiem, 4,3 procentpunktiem un 10,3 procentpunktiem). Diagrammā nav parādīta skaidra attiecība starp līmeņiem un izmaiņām.

Covid-19 krīze ir spēcīgs atgādinājums par to, cik svarīga ir sociālā aizsardzība. Sociālās apdrošināšanas mehānismi var palīdzēt "izlīdzināt" pandēmijas līkni, ļaujot darba ņēmējiem vajadzības gadījumā palikt mājās. Tie var arī mazināt ekonomisko un sociālo ietekmi, ko rada samazināta ekonomiskā aktivitāte, vienlaikus atbalstot darba ņēmējus zaļās un digitālās pārkārtošanās procesā. Tomēr šie mehānismi ne vienmēr ir pieejami nestandarta nodarbinātībā iesaistītajiem darbiniekiem un pašnodarbinātām personām. Tie var arī būt nepietiekami vai nepiemēroti pandēmijas laikiem.

Neraugoties uz valdību pieņemtajiem pasākumiem darbvietu aizsardzībai (piemēram, saīsināta darba laika shēmas), līdz 2020. gada vasarai bija pazīmes, kas liecināja par bezdarbnieka pabalstu saņēmēju skaita ievērojamu palielinājumu (sk. arī 3.3. iedaļu). Starp tām valstīm, par kurām pieejami neseni dati, bezdarbnieka pabalstu saņēmēju skaita relatīvais pieaugums kopš 2020. gada februāra bija īpaši izteikts (vairāk nekā 50 %) Austrijā, Igaunijā, Spānijā, Ungārijā, Maltā un Slovākijā.¹⁹⁹ Turpretī šajā posmā nekas neliecināja par to, ka ir mainījušās tendences sociālās palīdzības un invaliditātes pabalstu saņēmēju skaita ziņā – kopumā nebija tūlītēju, skaidru pazīmju, pamatojoties uz pieejamajiem skaitļiem, par šo pabalstu saņēmēju skaita pieaugumu.

¹⁹⁹ Sk. 2020 SPC Annual Review of the Social Protection Performance Monitor (SPPM) and developments in social protection policies (SPC 2020. gada pārskats par Sociālās aizsardzības pārraudzības instrumentu (SAPI) un sociālās aizsardzības politikas attīstību). Pieejams vietnē: <https://europa.eu/!FN69gB>.

Uzraudzības sistēma attiecībā uz piekļuvi sociālajai aizsardzībai liecina, ka joprojām pastāv ievērojamas atšķirības pašnodarbināto personu un nestandarta nodarbinātībā iesaistīto darbinieku aizsardzības nodrošināšanā. Dažām pašnodarbināto personu grupām nav piekļuves slimības pabalstiem četrās dalībvalstīs, bezdarba apdrošināšanai vienpadsmit dalībvalstīs un apdrošināšanai pret nelaiemes gadījumiem darbā un arodslimībām deviņās dalībvalstīs. Uzraudzības ziņojums liecina, ka piekļuve sociālajai aizsardzībai var būt ierobežotāka arī dažu veidu nestandarta nodarbinātībā iesaistītajiem darbiniekiem. Šīs plaisas var attiekties uz gadījuma darbu, darbu pēc pieprasījuma, īstermiņa terminētiem līgumiem, sezonas darbu, mācekļību vai stažēšanos. Nestandarta nodarbinātības veidi ir, piemēram, "minidarbs" Vācijā, civiltiesību līgumi Polijā, līgumi par darba veikšanu Čehijā, darba līgumi ar neregulāriem ienākumiem Slovākijā, mājkalpotāju darbs Spānijā, vienkāršoti līgumi Ungārijā. Šādi līgumi var veidot ievērojamu daļu no darba tirgus.

Lai gan tie formāli ir aptverti, daļai nestandarta nodarbinātībā iesaistīto darbinieku un pašnodarbināto personu *de facto* var būt ierobežota piekļuve sociālajai aizsardzībai.

Ierobežota piekļuve nozīmē, ka darba ņēmēji nespēj veidot un vajadzības gadījumā saņemt atbilstīgus maksājumus. To liedz tādi šķēršļi kā minimālais kvalifikācijas periods, gaidīšanas laiks un sociālās aizsardzības tiesību nepārnesamība. Sociālās aizsardzības tiesības ne vienmēr tiek saglabātas, uzkrātas un/vai pārnestas gadījumā, kad indivīdi pāriet starp dažādiem darba tirgus statusiem. Tā kā darba pasaule mainās, šī elastība kļūst arvien svarīgāka, un pārnesamības trūkums var kavēt darba tirgus dinamiku un pielāgošanu tā vajadzībām. Regulējuma trūkums, augtās izmaksas un atšķirīgi noteikumi, kas reglamentē dažādas shēmas, var būt šķērslis pārejai starp sektoriem vai nodarbinātības veidiem vairākās dalībvalstīs. Visbeidzot, pārredzamas informācijas trūkums par sociālā nodrošinājuma tiesībām daudzās valstīs liedz cilvēkiem pieņemt uz informāciju balstītus lēmumus.

Pagaidu pasākumi neaizstāj vajadzību paplašināt sociālo aizsardzību tām personām, kuras nav aptvertas uz pastāvīgāka pamata. Lielākā daļa pasākumu, kas veikti Covid-19 krīzes sākumā, tika pieteikti kā pagaidu pasākumi. Atvēršanās posmā ir vajadzīgi pastāvīgi centieni visiem, arī pašnodarbinātām personām, pieejamas sociālās aizsardzības uzturēšanā un nostiprināšanā. Balstoties uz reakciju uz krīzi, pašnodarbināto personu un nestandarta nodarbinātībā iesaistīto darbinieku aizsardzība būtu jāturpina strukturāli uzlabot saskaņā ar Ieteikumu par piekļuvi sociālajai aizsardzībai.

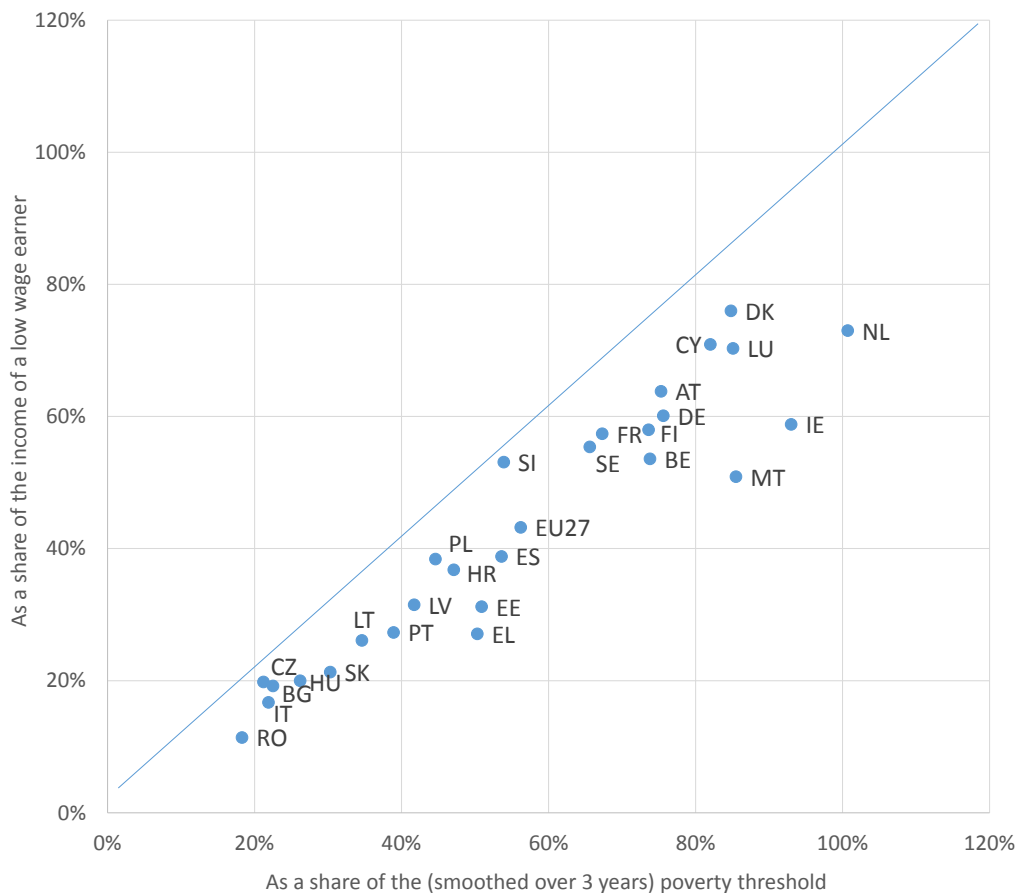
Minimālo ienākumu shēmu adekvātums ir samazinājies gandrīz visās dalībvalstīs, ja to salīdzina ar nabadzības sliekšņiem un zema atalgojuma saņēmēju ienākumiem. Minimālā ienākuma pabalstu adekvātumu var uzraudzīt ²⁰⁰, salīdzinot pabalsta saņēmēju ienākumus ar valsts nabadzības sliekšni un ar zema atalgojuma saņēmēja ienākumiem ²⁰¹. Šīs atsauces sniedz norādi par zemu ienākumu radītas nabadzības mazināšanu, kā arī attiecīgi par shēmu aktivizēšanas dimensiju un iespējamo bremsējošo ietekmi. Attiecībā uz pēdējo gadu, par kuru pieejami jaunākie dati par ienākumiem (2018. gads), minimālo ienākumu shēmu adekvātums ES27 kopumā samazinājās, atspoguļojot to, ka ienākumu minimuma saņēmēju ienākumi atpalika no vispārējās ienākumu attīstības ekonomikas paplašināšanās laikā pirms Covid-19 krīzes. Lai gan šāds adekvātuma samazinājums ir vispārējs, tas ir ievērojamāks dažās valstīs, salīdzinot ar zema atalgojuma saņēmēja ienākumiem (Igaunijā -18,2 procentpunkti, Čehijā -7 procentpunkti, Luksemburgā - 5,8 procentpunkti). Tikai divās valstīs (Īrijā un Nīderlandē) minimālo ienākumu adekvātums ir tuvu nabadzības sliekšnim, bet tas saglabājās zemāks par trešdaļu no nabadzības sliekšņa Rumānijā, Bulgārijā, Ungārijā, Itālijā ²⁰², Čehijā un Slovākijā.

²⁰⁰ Saskaņā ar metodiku, kas saskaņota minimālo ienākumu salīdzinošās novērtēšanas satvarā, sk. 2019. un 2020. gada vienotos nodarbinātības ziņojumus.

²⁰¹ "Zema atalgojuma saņēmējs" salīdzinošās novērtēšanas sistēmā ir definēts kā persona, kas pelna 50 % no vidējās valsts bruto algas.

²⁰² Attiecīgā shēma ir "Iekļaušanas ienākums", kas bija spēkā pirms pašreizējās shēmas "Iedzīvotāju ienākumi" (*Reddito di cittadinanza*), kura pieņemta 2019. gadā.

70. attēls. Minimālo ienākumu atbalsta adekvātums dažādās dalībvalstīs ievērojami atšķiras
 Minimālo ienākumu saņēmēju neto ienākumi, izteikti procentos no nabadzības riska sliekšņa (rādītājs izlīdzināts trīs gadu periodā) un no zema atalgojuma saņēmēja ienākumiem (2018. ienākumu gadā)

Avots: Eurostat, ESAO.

Piezīmes. Diagramma attiecas uz personām, kuras nav precējušās un kurām nav bērnu. Minimālo ienākumu saņēmēja neto ienākumi var ietvert arī citus pabalstu veidus (piemēram, mājokļa pabalstus), ne tikai minimālos ienākumus. Par zema atalgojuma saņēmēju uzskata tādu darba ņēmēju, kurš strādā pilnu laiku un nopelna 50 % no vidējās algas. Laikrindas pārrāvums attiecībā uz BE.

Pirms pandēmijas uzliesmojuma sociālo pabalstu tvērums attiecībā uz nabadzīgākajiem

cilvēkiem bija kopumā stabils. Ar pabalsta saņēmēju rādītāju mēra tādu darbaspējas vecuma

personu (vecumā no 18 līdz 59 gadiem) īpatsvaru, kuras saņem pabalstus (izņemot vecuma

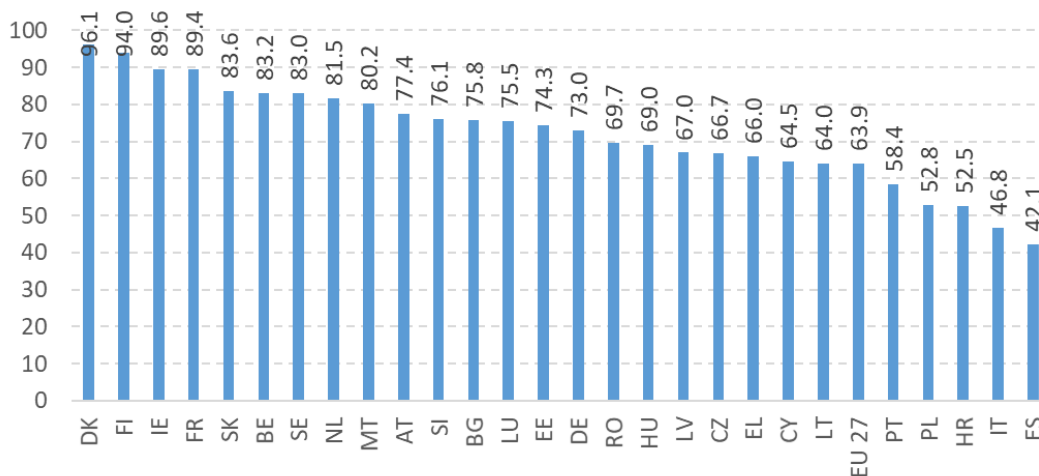
pabalstus), to iedzīvotāju vidū, kuri ir pakļauti nabadzības riskam. Šis rādītājs uzrāda diapazonu no

42,1 % Spānijā līdz 96,1 % Dānijā, savukārt vidējais rādītājs ES27 ir 63,9 %, kas ir nedaudz mazāk

(-2 procentpunkti) nekā iepriekšējā gadā.

71. attēls. Vairākās dalībvalstīs liela daļa riskam pakļauto personu nesāņem nekādus pabalstus

Pabalsta saņēmēju rādītājs (to personu īpatsvars vecumā no 18 līdz 59 gadiem, kuras saņem jebkādu sociālo pabalstu, izņemot vecuma pabalstus) to iedzīvotāju vidū, kuri pakļauti nabadzības riskam, 2018. gads

Avots: pašu aprēķini, pamatojoties uz SILC datiem no *ESTAT*.

Nespēja nodrošināt savā mājoklī siltumu ir samazinājusies un starp valstīm ievērojami atšķiras.

Enerģētiskās nabadzības apmērs vidēji ir samazinājies no rekordaugstā 11,2 % līmeņa 2012. gadā līdz 6,9 % 2019. gadā. To iedzīvotāju īpatsvars, kuri nespēj apmierināt apkures vajadzības, strauji samazinājās (par 5 procentpunktiem vai vairāk) Maltā, Bulgārijā, Latvijā, Lietuvā, Ungārijā, Kiprā, Grieķijā, Polijā, Portugālē, Itālijā un Rumānijā, bet palielinājās par 2,3 procentpunktiem Slovākijā un 1,8 procentpunktiem Luksemburgā. ES27 šī problēma skāra 18,8 % no nabadzības riskam pakļautajām personām (salīdzinājumā ar 5 % cilvēku, kuri dzīvoja māsaimniecībās, kuru ienākumi bija 60 % vai vairāk no medianālā ekvivalentā ienākuma). Neprecētas personas vecumā no 65 gadiem (10,2 %) vai vientuļie vecāki (10,5 %) bija vairāk pakļauti šim riskam nekā vidusmēra iedzīvotāji. Nesen pieņemtajā Komisijas Ieteikumā par enerģētisko nabadzību²⁰³ ir sniegti norādījumi un ir plašāk izskaidrota enerģētiskā nabadzība ES kopā ar dalībvalstu nacionālajiem enerģētikas un klimata plāniem un Komisijas veiktajiem to novērtējumiem.

²⁰³ C(2020) 9600 final.

Pensiju adekvātums ir nedaudz pasliktinājies 2019. gadā. *AROPE* rādītājs 65 gadus vecu un vecāku iedzīvotāju vidū nedaudz palielinājās ES27 no 18,4 % 2018. gadā līdz 18,5 % 2019. gadā, lai gan tas joprojām ir labs rādītājs, kas ir mazāks nekā 2008. gadā (23,3 %). Joprojām pastāv atšķirības starp dzimumiem (16,1 % vecāku vīriešu vidū un 21 % vecāku sieviešu vidū). Šis rādītājs dalībvalstīs ir ļoti atšķirīgs – no 9,6 % Luksemburgā līdz 47,1 % Bulgārijā. *AROPE* rādītāja pieauguma galvenie iemesli ir relatīvā nabadzība – nabadzības sliekšnis ir palielinājies visās 27 valstīs, izņemot Zviedriju. Turpretī smagas materiālās nenodrošinātības rādītājs turpināja samazināties – tas samazinājās no 7,5 % 2008. gadā līdz 4,7 % 2018. gadā un tad atkal līdz 4,4 % 2019. gadā. Arī kopējais aizvietošanas koeficients ²⁰⁴ nedaudz samazinājās, proti, no 58 % 2018. gadā līdz 57 % 2019. gadā, norādot uz pensiju pabalstu relatīvu pasliktināšanos attiecībā uz novēlotiem darba ienākumiem; tas joprojām ir augstāks nekā 2008. gadā (52 %). Atšķirība starp dzimumiem (sievietēm vidēji ir zemāks aizvietošanas koeficients) samazinājās no 5 procentpunktiem līdz 4 procentpunktiem un, neraugoties uz relatīvajiem ieguvumiem sieviešu nodarbinātībā, saglabājās praktiski nemainīga kopš 2008. gada.

Sieviešu un vīriešu pensiju atšķirība turpina lēnām samazināties. Sieviešu un vīriešu pensiju atšķirība ²⁰⁵ ir samazinājusies par aptuveni 1 procentpunktu gadā kopš 2010. gada un 2018. gadā bija 29,1 % (vecuma grupā no 65 līdz 74 gadiem). Nesenie skaitļi par 2019. gadu liecina, ka sieviešu un vīriešu pensiju atšķirība bija vislielākā Luksemburgā, Maltā, Nīderlandē (virs 40 %), Austrijā, Kiprā (nedaudz virs 35 %), savukārt vismazākā atšķirība (zem 10 %) reģistrēta Igaunijā (0,2 %), Dānijā (6,7 %) un Slovēnijā (9,4 %).

Covid-19 pandēmija vēl vairāk izgaismoja vecāka gadagājuma cilvēku aprūpes vajadzības. Kopš Covid-19 uzliesmojuma piektā daļa cilvēku vecumā no 50 gadiem, kuriem vajadzīga aprūpe, konstatēja, ka ir kļuvis sarežģītāk saņemt viņiem vajadzīgo aprūpi ²⁰⁶; iemesls tam bija vai nu fakts, ka aprūpētāji nevarēja viņus sasniegt, vai tas, ka viņi vairs nevarēja atļauties aprūpi.

²⁰⁴ Kopējais aizvietošanas koeficients ir 65–74 gadus vecu iedzīvotāju bruto medianālie individuālie pensiju ienākumi attiecībā pret 50–59 gadus vecu iedzīvotāju bruto medianālajiem individuālajiem ienākumiem no darba, izņemot citus sociālos pabalstus.

²⁰⁵ Sieviešu un vīriešu pensiju atšķirību definē kā visu pētījumā iekļauto sieviešu vidējās individuālās vecuma pensijas procentuālo atšķirību salīdzinājumā ar salīdzināmas vīriešu grupas vidējo individuālo vecuma pensiju.

²⁰⁶ *SHARE* apsekojuma 8. kārtā, provizoriskie rezultāti.

Mājokļu pieejamība Eiropas māsaimniecībām kopumā turpināja uzlaboties 2019. gadā, lai gan pastāvēja nozīmīgas atšķirības starp dalībvalstīm. 2019. gadā 9,4 % iedzīvotāju ES27 mitinājās māsaimniecībās, kas 40 % vai vairāk no sava ekvivalentā izmantojamā ienākuma izlietoja mājoklim (pārmērīga mājokļu izmaksu sloga rādītājs). Visaugstākais rādītājs bija Grieķijā (36,2 %), kam sekoja Bulgārija un Dānija (vairāk nekā 15 %), bet viszemākais rādītājs bija Somijā, Maltā un Kiprā (mazāk nekā 4 % iedzīvotāju). Nabadzības riskam pakļautu iedzīvotāju vidū pārmērīga mājokļu izmaksu sloga rādītājs bija ievērojami augstāks (35 % 2019. gadā), un starp dalībvalstīm pastāvēja būtiskas atšķirības. Grieķijā pārmērīgs mājokļa izmaksu slogs bija 88 % nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju, Dānijā – 74 %, un Bulgārijā un Vācijā – 48 %. Tajā pašā laikā Lietuvā, Latvijā, Somijā, Igaunijā, Kiprā un Maltā mazāk nekā 20 % nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju 40 % vai vairāk no izmantojamā ienākuma tērēja mājokļa izmaksu segšanai. Kopumā īrniekus – privātajā īres tirgū vai samazināto cenu tirgū – mājokļa pieejamība ietekmē vairāk nekā īpašniekus ar hipotēku. Pārmērīga mājokļu izmaksu sloga rādītājs bija augstāks pilsētās (11,9 %) salīdzinājumā ar lauku apvidiem (6,8 %).

Mājokļu kvalitāte pēdējā desmitgadē ir uzlabojusies, taču joprojām 4 % ES27 iedzīvotāju mitinājās mājokļos, kas bija pārapdzīvoti vai kuriem bija būtiskas kvalitātes problēmas. Šādas problēmas bija, piemēram, dušas vai tualetes neesība, tekošs mājokļa jumts vai mājoklis, ko uzskata par pārāk tumšu. Pārapdzīvotība vai slikta mājokļu kvalitāte nesamērīgi ietekmē nabadzības riskam pakļautas personas, jo īpaši subsidētajā īres tirgū. Arī ārpus ES dzimušām personām bija grūtāk piekļūt pienācīgam mājoklim, un 2019. gadā viņu vidū bija lielāks pārapdzīvotības rādītājs (27,6 % salīdzinājumā ar 14,2 % attiecībā uz ES dzimušām personām) un pārmērīgs mājokļa izmaksu sloga rādītājs (19,1 % salīdzinājumā ar 8,8 %).

Eiropas Savienībā ir palielinājusies bezpajumtniecība – bezpajumtņiku skaits pēdējā desmitgadē ir pastāvīgi palielinājies. Pētījumi liecina, ka ES vismaz 700 000 cilvēku kādu nakti ir gulējuši zem klajas debess vai ārkārtas vai pagaidu mītnēs – tas ir par 70 % vairāk nekā pirms desmit gadiem ²⁰⁷. Turklāt bezpajumtniecības risks paplašinās, aptverot dažādas sabiedrības grupas. Zviedrijā no 1993. līdz 2017. gadam sieviešu īpatsvars bezpajumtņiku vidū palielinājās no 17 % līdz 38 %. Nīderlandē bez pajumtes esošo jauniešu skaits no 2009. līdz 2018. gadam vairāk nekā trīskāršojās, palielinoties no 4000 līdz 12 600. Lielu daļu no bezpajumtņikiem veido arī bēgļi un patvēruma meklētāji. Vācijā ģimenes ar bērniem veido 27,2 % no visiem bēgļiem, kuri ir bez pajumtes, salīdzinājumā ar 13 % pārējo bezpajumtņiku vidū. Barselonā 52,3 % bezpajumtņiku ir trešo valstu valstspiederīgie. Arī Grieķijā 51 % no 3774 nepavadītiem nepilngadīgajiem ir bezpajumtņiki. Bezpajumtņiki saskaras arī ar nevienlīdzību veselības jomā – viņu vidū ir augsta hronisku garīgu un fizisku veselības stāvokļu izplatība, narkotiku lietošana un īsāks paredzamais dzīves ilgums.

Covid-19 krīze dalībvalstu veselības aprūpes sistēmās ir radījusi bezprecedenta spriedzi. Tā ne tikai pakļāva izaicinājumam dalībvalstu spēju reaģēt uz krīzi, bet arī padziļināja esošās strukturālās problēmas saistībā ar veselības aprūpes sistēmu efektivitāti, piekļūstamību un noturību. Tās ir saistītas, piemēram, ar nepietiekamu finansējumu ieguldījumiem veselības aprūpē (ieskaitot gatavību krīzēm un reakciju uz tām), ierobežotu aprūpes koordināciju un integrāciju, vāju primāro veselības aprūpi, pastāvīgiem veselības aprūpes pieejamības šķēršļiem un neapmierinātām medicīniskās aprūpes vajadzībām. Šādi sarežģījumi spēcīgi ietekmē visneaizsargātākās personas, īpaši augsto personīgo maksājumu dēļ.

²⁰⁷ FEANTSA (2020). *Fifth overview of Housing Exclusion in Europe* (Piektais pārskats par mājokļu zaudēšanu Eiropā).

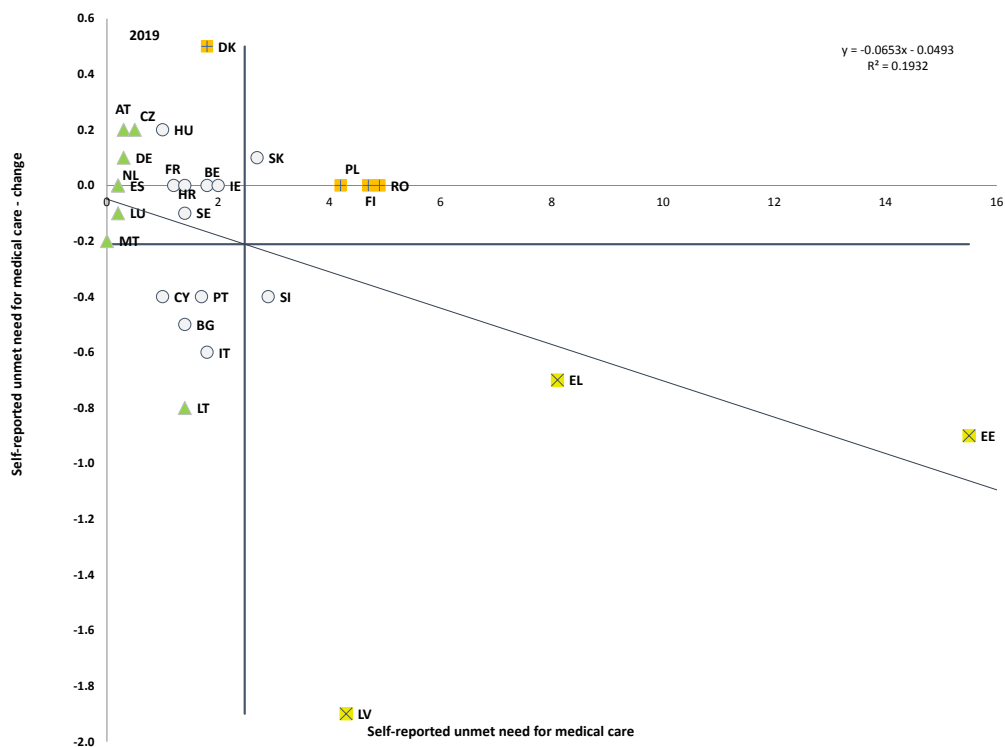
To iedzīvotāju īpatsvars, kuri ziņo par neapmierinātām medicīniskās aprūpes vajadzībām, joprojām būtiski atšķiras starp dalībvalstīm gan līmeņa, gan izmaiņu ziņā. Atšķirībā no iepriekšējā gada 2019. gadā ir vērojama negatīva korelācija starp neapmierināto medicīniskās aprūpes vajadzību līmeni un izmaiņām, kas nozīmē, ka valstīs, kurās konstatētās neapmierinātās vajadzības ir vislielākās, pēdējā laikposmā ir vērojams salīdzinoši lielāks vajadzību samazinājums (72. attēls). Dažās dalībvalstīs būtisks šķērslis veselības aprūpes piekļūstamībai joprojām ir izmaksas un garās rindas. To ES iedzīvotāju īpatsvars, kuri norādīja neapmierinātas medicīniskās aprūpes vajadzības vai nu to pārāk augsto izmaksu dēļ, vai pārāk garas rindas dēļ, vai arī veicamā attāluma dēļ, 2019. gadā bija gandrīz stabils – vidēji 1,7 % (1,8 % 2018. gadā). Šis īpatsvars joprojām pārsniedza 5 % Igaunijā un Grieķijā, bet Rumānija un Somija bija tuvu šim sliekšnim. Vislielākais pieaugums 2019. gadā tika reģistrēts Dānijā – šis līmenis palielinājās līdz 1,8 %, kas ir tuvu ES vidējam rādītājam. Personām ar invaliditāti, pēc viņu sniegtajām ziņām, biežāk ir neapmierinātas vajadzības pēc veselības pārbaudes un aprūpes – to īpatsvars 2019. gadā bija 4,2 % salīdzinājumā ar 1 % starp personām bez invaliditātes. Īpaši sliktā situācijā ir personas ar smagu invaliditāti (5,6 %).²⁰⁸

Dažās valstīs, lai izskaidrotu problēmas saistībā ar piekļuvi medicīniskajai aprūpei, liela loma ir ienākumu līmenim vai darbības statusam. Lai gan lielākajā daļā valstu nav vērojamas būtiskas atšķirības pēc darbības statusa (73. attēls), dažās no tām bezdarbniekiem (Igaunijā un Grieķijā) un pensionāriem (Igaunijā, Grieķijā un Rumānijā) ir būtiskas grūtības piekļūt veselības aprūpei, un neapmierinātas medicīniskās vajadzības ir vairāk nekā 10 % šādu personu. Lielākajā daļā ES valstu personām, kuras pārstāv zemāko ienākumu kvintili, ir lielākas neapmierinātās vajadzības pēc veselības aprūpes (sk. attēlu iedaļā par galvenajiem aspektiem). Šis slogs māsasaimniecībām ar zemiem ienākumiem ir īpaši augsts Grieķijā (+10 procentpunkti salīdzinājumā ar kopējo iedzīvotāju skaitu) un Latvijā (vairāk nekā 4,5 procentpunkti salīdzinājumā ar kopējo iedzīvotāju skaitu).

²⁰⁸ EU-SILC 2019. gada tabula [HLTH_DH030].

72. attēls. Lielas atšķirības attiecībā uz iedzīvotāju norādītajām neapmierinātajām medicīniskās aprūpes vajadzībām starp dalībvalstīm tika reģistrētas pirms Covid-19 krīzes

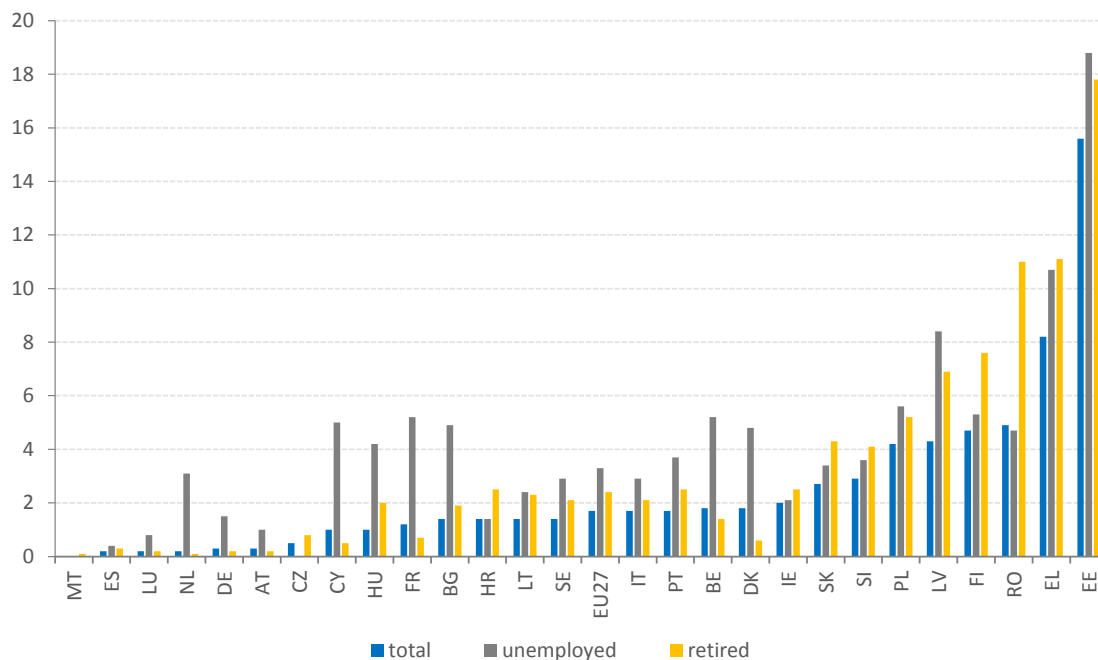
Iedzīvotāju norādītās neapmierinātās medicīniskās aprūpes vajadzības (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs)

Avots: Eurostat, SILC. Laikposms: 2019. gada līmenis un izmaiņas gada laikā attiecībā pret 2018. gadu. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Apzīmējumus skatīt pielikumā. Laikrindas pārrāvums attiecībā uz BE.

73. attēls. Dažās valstīs bezdarbnieki vai pensionāri biežāk ziņo par neapmierinātām medicīniskās aprūpes vajadzībām

Iedzīvotāju norādītās neapmierinātās medicīnisko izmeklējumu vajadzības atbilstoši darbības statusam (2019. gads)

Avots: Eurostat [hlth_silc_13]. Laikrindas pārrāvums attiecībā uz BE.

Veicot korekciju pēc vecuma sastāva, neapmierinātas medicīniskās vajadzības biežāk bija ārpus ES dzimušajiem iedzīvotājiem (salīdzinājumā ar ES dzimušajiem).

Tas bija īpaši acīmredzams Igaunijā un Grieķijā un mazākā mērā arī Zviedrijā, Itālijā, Dānijā un Latvijā.²⁰⁹ Šī tendence var būt saistīta ar dažādiem faktoriem, piemēram, ar nepieklūstamību iedzīvotāja statusa dēļ vai ierobežotu veselības apdrošināšanu (dažās valstīs), zināšanu trūkumu par to, kā piekļūt pakalpojumiem, finanšu resursiem, migrantu koncentrāciju mazāk labvēlīgos apgabalos, kuros ir mazāka piekļuve veselības pakalpojumiem, kā arī valsts sistēmām, kas nav pielāgotas īpašām migrantu vajadzībām.²¹⁰ Šie faktori apvienojumā ar situāciju mājokļu jomā un kaitīgu iedarbību darbavietā izskaidro to, kāpēc migrantus vairāk skar Covid-19 pandēmija.²¹¹ Starp migrantiem, kuri dzīvo ES, bēgļi (un patvēruma meklētāji) var būt īpaši pakļauti riskam.

²⁰⁹ EU-OECD (2019), Settling In, Indicators of Immigrant Integration, 'Figure 4.11. Unmet medical needs'

²¹⁰ EC (2020) EWSI analysis on availability of services for long-term integration of migrants and refugees in Europe. Pieejama vietnē: <https://europa.eu/!Xq69WR>.

²¹¹ Sk. ESAO. *What is the impact of the Covid 19 pandemic on immigrants and their children* (Kāda ir Covid-19 pandēmijas ietekme uz imigrantiem un viņu bērniem?), <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/what-is-the-impact-of-the-covid-19-pandemic-on-immigrants-and-their-children-e7cbb7de/>.

Vidējais veselīgas dzīves gadu skaits, kas paredzams 65 gadu vecumā, 2018. gadā ir saglabājies stabils. Tagad tie ir 9,8 gadi vīriešiem un 10,0 gadi sievietēm. Zviedrijā, Maltā, Īrijā un Spānijā 65 gadu vecumā ir paredzams lielākais veselīgas dzīves gadu skaits (virs 12 gadiem abiem dzimumiem), paredzamais veselīgas dzīves ilgums Latvijā, Slovākijā un Horvātijā ir īpaši zems (aptuveni 5 gadi).

Veselības aprūpe tiek finansēta ar dažādu shēmu palīdzību, taču katras shēmas relatīvais nozīmīgums dalībvalstīs ir atšķirīgs. 2018. gadā personīgie maksājumi, t. i., mājsaimniecību izdevumi par veselības aprūpi (tostarp medicīnas precēm), kas netiek atlīdzināti nevienā shēmā vai tiek veikti kā līdzmaksājums organizētā shēmā, Bulgārijā, Grieķijā, Kiprā, Latvijā un Lietuvā pārsniedza 30 % no konkrētajiem veselības aprūpes izdevumiem (74. attēls).

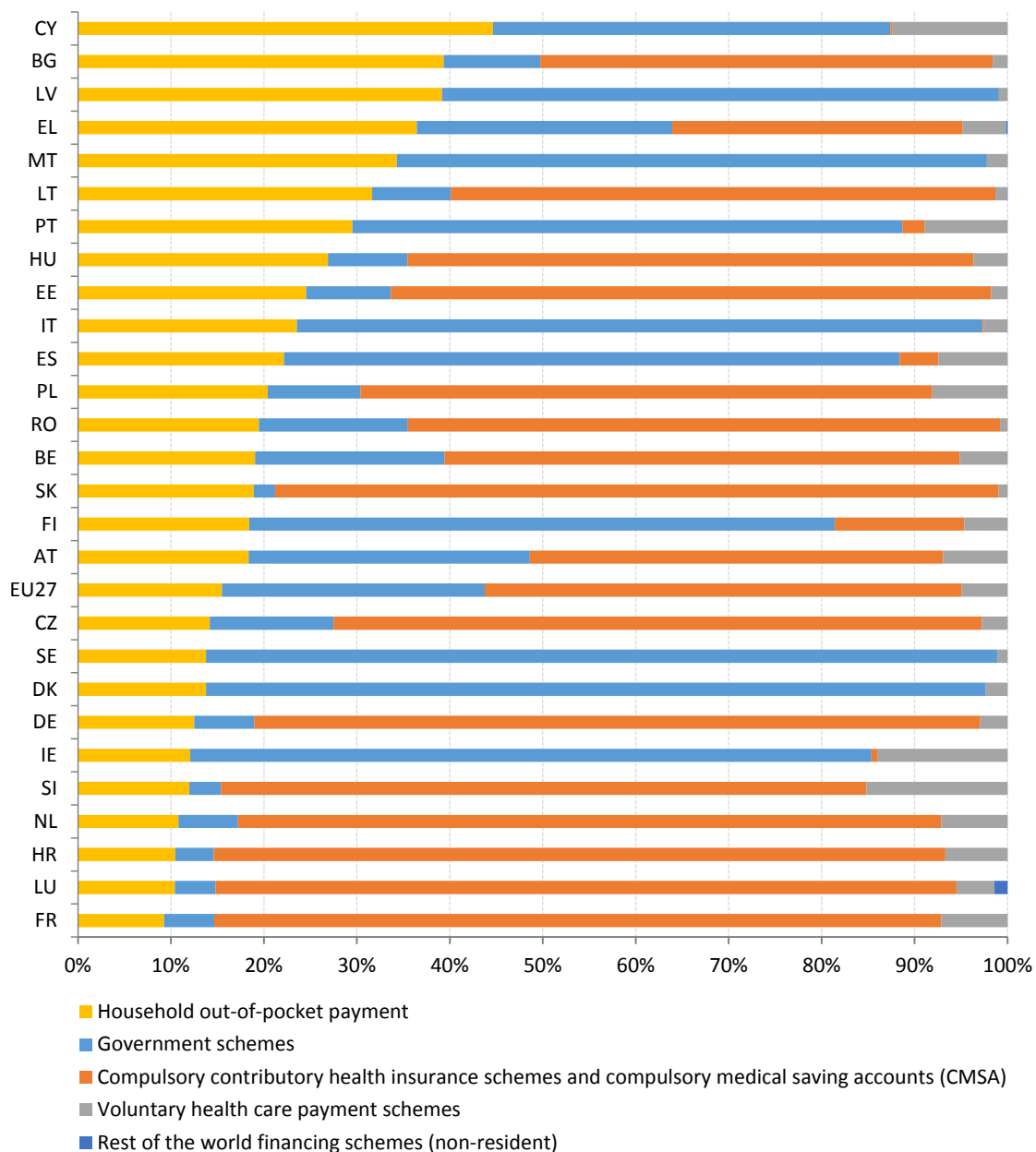
Pandēmija ir būtiski ietekmējusi ilgtermiņa aprūpes (ITA) sistēmas, jo to lietotāji ir īpaši neaizsargāti pret slimībām (vecuma, blakusslimību vai invaliditātes dēļ). Pēdējās nedēļās īpaši aktuālas ir kļuvušas vairākas ar Covid saistītas ITA problēmas, sākot ar ierobežotu datu pieejamību, sarežģītām situācijām darba ņēmējiem un neformālajiem aprūpētājiem, pakalpojumu pārtrauktību, testēšanas jaudas jautājumiem un individuālo aizsardzības līdzekļu pieejamības trūkumu un beidzot ar cilvēktiesību pārkāpumiem attiecībā uz vecākiem cilvēkiem un personām ar invaliditāti, jo īpaši tām, kurām ir intelektuālās attīstības traucējumi un smaga invaliditāte. Dažas no tām ir jaunas ar krīzi saistītas problēmas (piemēram, testēšanas spējas), savukārt citos gadījumos Covid-19 pandēmija ir atklājusi un padziļinājusi esošās strukturālās problēmas (piemēram, saistībā ar piekļuvi aprūpei un darbaspēku).

Iedzīvotāji ES noveco, tāpēc pieaug vajadzība pēc ilgtermiņa aprūpes (ITA). Nākamajās sešās desmitgadēs (līdz 2070. gadam) divkārsosies to eiropiešu skaits, kuri ir vecāki par 80 gadiem, un paredzams, ka būtiski (no 29,6 % 2016. gadā līdz 51,2 % 2070. gadā) palielināsies vecumatkarības koeficients (cilvēki vecumā virs 65 gadiem salīdzinājumā ar cilvēkiem vecumā no 15 līdz 64 gadiem)²¹². ES būs tikai divas darbaspējas vecuma personas uz katru personu vecumā virs 65 gadiem salīdzinājumā ar 3,3 personām 2016. gadā. Risks kļūt apgādājamam palielinās lielākā vecumā, kad cilvēki biežāk kļūst nevarīgi (27,3 % cilvēku vecumā virs 65 gadiem un 41,5 % cilvēku vecumā virs 75 gadiem ziņo par ievērojamām grūtībām personiskajā aprūpē vai mājsaimniecības darbos).

²¹² Eiropas Komisija. 2018. gada ziņojums par novecošanu. Pieejams vietnē: https://ec.europa.eu/info/publications/economy-finance/2018-ageing-report-economic-and-budgetary-projections-eu-member-states-2016-2070_en.

74. attēls. Dažās dalībvalstīs personīgie maksājumi veido lielu daļu no kopējiem veselības aprūpes izdevumiem

Izdevumi veselības aprūpei pēc finansējuma avota, 2018. gads

Avots: Eurostat [hlth_sha11_hf]. Datu vākšana notiek saskaņā ar Komisijas Regulu (ES) 2015/359 par statistiku par veselības aprūpes izdevumiem un finansējumu (Veselības datu uzskaites sistēmas 2011. gada rokasgrāmata).

Lielai daļai iedzīvotāju, kuriem ir vajadzības, nav piekļuves personiskās aprūpes pakalpojumiem. Vidēji ES27 2014. gadā (jaunākais pieejamais datu punkts)²¹³ 52 % personu, kurām bija lielas grūtības personiskajā aprūpē vai mājsaimniecības darbos, trūka palīdzības šādu darbību veikšanā; 37 % bija pietiekama palīdzība un 11 % palīdzība nebija vajadzīga. Daudzām mājsaimniecībām ir sarežģīti piekļūt profesionāliem mājas aprūpes pakalpojumiem, un galvenie veicinošie faktori, kuru dēļ netika izmantota mājas aprūpe, bija finansiāli apsvērumi (35,7 %), nepieejamība (9,7 %), personas, kurai vajadzīga palīdzība, atteikšanās (5 %) un neapmierinoša kvalitāte (2,1 %). Visās ES27 valstīs 6,3 % pieaugušo sniedza neformālu aprūpi ģimenei vai draugiem.

Tiek prognozēts, ka ilgtermiņa aprūpes vajadzības būtiski palielināsies. Ilgtermiņa aprūpe veido visātrāk pieaugošos sociālos izdevumus salīdzinājumā ar veselības aprūpi un pensijām. Tiek prognozēts, ka laikā no 2016. līdz 2070. gadam ES publiskie izdevumi par ITA pieaugs no 1,6 % līdz 2,7 % no IKP, ar izteiktām atšķirībām visā ES (sk. 72. attēlu).

Sieviešu mainīgā loma sabiedrībā mijiedarbojas ar demogrāfiskajām pārmaiņām un ilgtermiņa aprūpes sniegšanu ES. Lai gan pastāv atšķirības starp dzimumiem (sk. 3.2. iedaļu), sievietes arvien biežāk iesaistās darba tirgū, kas ir pozitīva tendence, ņemot vērā sabiedrības novecošanu un darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaita samazināšanos. Ņemot vērā viņu palielināto mobilitāti un dalību darba tirgū, sievietes ir mazāk spējīgas sniegt ilgtermiņa aprūpi kādam viņu sociālajā vidē. Tādējādi vajadzība pēc atbilstošiem un cenas ziņā pieejamiem ilgtermiņa aprūpes pakalpojumiem ir vēl lielāka.

²¹³ Rezultāti par 2020. gadu ir gaidāmi 2021. gadā [hlth_ehis_tae].

3.4.2. Dalībvalstu veiktie pasākumi

Dalībvalstis veica ārkārtas pasākumus, lai reaģētu uz Covid-19 krīzes sociālo ietekmi, bieži vien papildus notiekošajām reformām nabadzības riskam pakļauto personu sociālās aizsardzības uzlabošanai. Daudzas dalībvalstis ieviesa pasākumus, lai atbalstītu ļoti nestabilās situācijās esošo mājsaimniecību ienākumus. Starp pasākumiem bija esošo pabalstu palielināšana vai papildu pakalpojumu sniegšana natūrā, atbilstības noteikumu atvieglināšana un administratīvo slogu mazināšana, vai arī jaunu pagaidu pabalstu ieviešana. Šie pagaidu pasākumi bija īpaši paredzēti, lai atbalstītu personas, kuras nav tiesīgas saņemt bezdarbnieka pabalstus un kurām ir ļoti mazi ienākumi. Piemēram, Itālija ieviesa "ārkārtas ienākumus" (*Reddito di emergenza*), lai atbalstītu ģimenes ar zemiem ienākumiem (iespējams, vienu miljonu cilvēku), uz kurām neattiecas minimālā ienākuma shēma vai citi saistībā ar krīzi īstenoti pasākumi (piemēram, algu papildinājuma shēmas vai pabalsti regulētām profesijām). Tika izmaksāta vienreizēja summa gandrīz 200 EUR apmērā ģimenēm ar bērniem vecumā līdz 14 gadiem, kuru locekļi atradās neapmaksātā atvaļinājumā ierobežojumu laikā Bulgārijā, kur valdība turpināja piešķirt sociālās palīdzības pabalstus, atvieglinot prasības saistībā ar regulāro izglītības apguvi. Somija atbalstīja ekonomiski visneaizsargātākās ģimenes, kas ir tiesīgas saņemt ienākumu minimumu un kam no pandēmijas izrietošie ierobežošanas pasākumi ir radījuši papildu izmaksas. Attiecībā uz pastāvīgiem pasākumiem – Spānija pieņēma valsts mēroga minimālo ienākumu shēmu, kas nosaka minimālo sliekšni visā teritorijā, ar vienotiem noteikumiem attiecībā uz atbilstīgumu, ilgumu un summu. Paredzams, ka ar to tiks paplašināts esošo reģionālo shēmu tvērums, kā arī samazinātas reģionālās atšķirības. Valsts shēma ir saderīga ar zemiem darbaspēka ienākumiem, lai gan tiek gatavoti īpaši noteikumi par šo aspektu, kā arī citi aktivizēšanas mehānismi. Citās dalībvalstīs tika ieviestas dažas mazāka apjoma pastāvīgas izmaiņas. Latvijā no 2021. gada 1. janvāra garantētā ienākumu minimuma līmenis (GMI) tiks palielināts no pašreizējiem 64 EUR līdz 109 EUR mēnesī uz katru mājsaimniecības locekli. Papildu pasākumi ietver trūcīgas personas ienākumu līmeņa paaugstināšanu, valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta palielināšanu vecākiem cilvēkiem un personām ar invaliditāti, kā arī finansiālu atbalstu bērniem bez vecāku aprūpes. Bulgārijā tika ieviests jauns "apkures pamatienākums", paplašinot piekļuves kritērijus un palielinot summas (summu palielinājums par 24,5 % un aptverto personu skaita palielinājums par 21 %, salīdzinot ar 2018. gadu).

Covid-19 krīze ir radījusi bezprecedenta spiedienu uz mērķtiecīgiem sociālajiem

pakalpojumiem. Daudzi mērķtiecīgi sociālie pakalpojumi netika uzskatīti par būtiskiem, un tos nevarēja turpināt noslēdžu laikā. Tas nesamērīgi ietekmēja visneaizsargātākajās situācijās esošas personas, kuras paļāvās uz šo pakalpojumu nepārtrauktu sniegšanu, jo īpaši bezpajumtniekus, personas ar invaliditāti, parādu apgrūtinātas mājsaimniecības, bērnus, personas, kuras cieš no vardarbības ģimenē vai atkarībām, kā arī mājsaimniecības, kas paļāvās uz sociālo darbinieku apmeklējumiem. Negatīvā ietekme jo īpaši bija saistīta ar pakalpojumiem, ko sniedza NVO vai sociālās ekonomikas uzņēmumi. Pakalpojumu sniegšanu un saziņu ar saņēmējiem ietekmēja personāla nepietiekamība, darbības nepārtrauktības plānu trūkums, ierobežota IKT tehnoloģiju īstenošana, saziņas problēmas un grūtības koordinācijā ar citām ieinteresētajām personām, piemēram, valsts pārvaldi, pakalpojumu sniedzējiem un NVO. Šajos sarežģītajos apstākļos dalībvalstis veica pozitīvus plānotus un ārkārtas pasākumus. Kā piemēru pēdējam var minēt Spāniju, kur no valsts budžeta tika pārskaitīti papildu līdzekļi sociālajiem pakalpojumiem reģionos un pašvaldībās, lai palīdzētu neaizsargātām personām, jo īpaši veciem cilvēkiem un apgādājamām personām. Turklāt vietējām valdībām tika atļauts ieguldīt 2019. gada budžeta pārpalikumu (aptuveni 300 miljonus EUR) pandēmijas seku novēršanā. Bulgārijā papildu resursi tika piešķirti, lai atbalstītu sociālo pakalpojumu darbaspēku pandēmijas laikā (15 miljoni BGN jeb 7,7 miljoni EUR 2020. gadā, ar papildu palielinājumu 2021. gadā līdz 421,9 miljoniem BGN jeb 215,7 miljoniem EUR). Vācija uzmanību pievērta sociālo pakalpojumu nepārtrauktības nodrošināšanai. Tika pieņemts likums, lai nodrošinātu, ka finansējuma sniedzēji maksā savas subsīdijas sociālo pakalpojumu sniedzējiem, pat ja pandēmijas dēļ tie nespēj sniegt savus pakalpojumus. Attiecībā uz plānotiem pasākumiem – Igaunija pieņēma mentorēšanas programmu, lai atbalstītu pašvaldības to sociālās labklājības uzdevumu veikšanā, atbalstītu sociālās labklājības organizāciju attīstību un uzlabotu labklājības pasākumu kvalitāti vietējā līmenī. Vēl viens pasākums bija sociālās rehabilitācijas pasākumu sniegšana bez gaidīšanas saraksta pirmreizēju psiholoģisku traucējumu gadījumā, lai nodrošinātu savlaicīgu un nepārtrauktu atbalstu. Rumānija atjaunināja sociālo pakalpojumu standarta izmaksas neaizsargātām pakalpojumu saņēmēju kategorijām – bērniem, pieaugušajiem ar invaliditāti, apgādājamiem veciem cilvēkiem, no vardarbības ģimenē cietušajiem vai agresoriem, kuriem sniedz sociālos pakalpojumus.

Izdevumu palielinājums svārstās no 44 % līdz 98 % atkarībā no dažādajiem pakalpojumu veidiem. Attiecīgas darbības tika veiktas arī vietējā līmenī, un tās ietver maksājumu atlikšanu par konkrētiem maksas pakalpojumiem, darbinieku pārcelšanu, papildu nodrošinājuma piešķiršanu (tostarp bezpajumtniekiem), telepakalpojumu ieviešanu un pakalpojumu pārcelšanu tiešsaistē. Lai tiktu galā ar pieaugošo vardarbību ģimenē, Lietuva izveidoja sistēmu, kas ļauj (potenciālajiem) vardarbības ģimenē upuriem sazināties ar attiecīgajām iestādēm, ne tikai zvanot, bet arī izmantojot SMS.

Dalībvalstis ir veikušas pasākumus, lai atbalstītu piekļuvi pamatpakalpojumiem un vērstos pret enerģētisko nabadzību, arī reaģējot uz Covid-19 krīzi. Pasākumi, kas īstenoti, lai atbalstītu personu, kurām vajadzīga palīdzība, piekļuvi pamatpakalpojumiem, piemēram, ūdenim, sanitārijai, enerģijai, transportam, digitālajām komunikācijām un finanšu pakalpojumiem, dalībvalstīs būtiski atšķiras. Tie ietver vispārējās sociālās politikas pasākumus, kas vērsti uz māsaimniecībām ar zemiem ienākumiem vai nabadzīgām māsaimniecībām, piemēram, ienākumu atbalstu, lai varētu atļauties pakalpojumus, vai palīdzību rēķinu apmaksā, kuponus, kredītlinijas un subsīdijas, nodokļu atbrīvojumus, tiešu intervenci pakalpojumu cenas samazināšanā un patērētāju tiesību aizsardzības pasākumus, piemēram, minimālo pakalpojumu nodrošināšanu un aizsardzību no pakalpojumu pārtraukšanas.²¹⁴ Dažas dalībvalstis pēdējos gados ir pielāgojušas savu politikas regulējumu, lai paplašinātu atbalstu un veicinātu piekļuvi. Piemēram, Rumānijā iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem tika ieviesti jauni naudas pabalsti par dzeramā ūdens un kanalizācijas nodrošināšanu. Itālijā no 2021. gada, cenšoties palielināt pabalstu apgūšanu, rēķinos tiks automātiski iekļautas prēmijas par ūdeni un enerģiju. Lai gan pamatpakalpojumi tika nodrošināti visā Covid-19 krīzes laikā, neaizsargātām grupām varētu būt arvien grūtāk tiem piekļūt un tos atļauties. Ārkārtas paketēs dalībvalstis pieņēma pasākumus šā riska risināšanai. Piemēram, Spānija paplašināja to klientu loku, kuri ir tiesīgi saņemt elektroenerģijas sociālo tarifu, aptverot arī dažas pašnodarbināto personu grupas. Visbeidzot, pateicoties nacionālajiem enerģētikas un klimata plāniem (NEKP)²¹⁵ un Renovācijas viļņa stratēģijai²¹⁶, no jauna uzmanība tika pievērsta enerģētiskajai nabadzībai. NEKP ir arī aplūkota pieejamība cenas ziņā, bieži vien enerģētikas pārkārtošanas un klimatiskās pārkārtošanās kontekstā. Tas attiecas, piemēram, uz Austriju, Beļģiju, Franciju, Nīderlandi un Dāniju.

²¹⁴ ESPN (2020). *Access to essential services for people on low incomes in Europe* (Personu ar zemiem ienākumiem piekļuve pamatpakalpojumiem Eiropā). Analīze par politiku 35 valstīs, Brisele: Eiropas Komisija. Pieejama vietnē: <https://europa.eu/!rp96Kc>.

²¹⁵ Dalībvalstīm tika prasīts izstrādāt NEKP saistībā ar enerģētikas savienību un paketi "Tīru enerģiju ikvienam Eiropā", kas pieņemta 2019. gadā. Pieejama vietnē: <https://europa.eu/!WR76jF>.

²¹⁶ COM/2020/662 final.

Covid-19 krīzei, visticamāk, būs īpaši smaga ietekme uz ģimenēm ar zemiem ienākumiem, kurās ir bērni. Normālos apstākļos vecāku dalības darba tirgū palielināšana ir viens no efektīvākajiem veidiem, kā vērsties pret bērnu nabadzības pamatcēloņiem, kur galvenie intervences pasākumi ir aktīva darba tirgus politika un cenas ziņā pieejamas augstas kvalitātes bērnu aprūpes ar ilgu darba laiku paplašināšana. Tomēr Covid-19 kontekstā tas ir kļuvis sarežģītāk. Ekonomikas lejupslīdes dēļ ne tikai jaunu darba iespēju ir kļuvis mazāk, bet arī daudzas bērnu aprūpes iestādes ir ierobežojušas savu jaudu vai saīsinājušas darba laiku – vai arī tās tika slēgtas pavisam –, lai mazinātu epidēmijas risku. Tikai viena dalībvalsts (Zviedrija) ļāva pirmsskolas iestādēm un skolām, kurās mācās bērni līdz 15 gadu vecumam, turpināt darbu, ²¹⁷ tādējādi nodrošinot bērniem aprūpi un kvalitatīvu izglītību un ļaujot vecākiem saglabāt darba modeļus pēc iespējas līdzīgākus normālajai situācijai. Dalībvalstu pasākumi reaģēšanai uz šīm galvenajām problēmām izglītības jomā ir sīkāk izklāstīti 3.2.2. iedaļā.

Lielākā daļa jauno pasākumu ģimenes politikas jomā bija daļa no reaģēšanas uz Covid-19 radītajiem izaicinājumiem. Šie pasākumi parasti bija papildu vai pagaidu finansiāli pabalsti, kas paredzēti visneaizsargātākajiem bērniem un ģimenēm (Beļģija (Flandrija), Bulgārija, Latvija, Portugāle, Rumānija) vai iepriekš pastāvošo pabalstu paplašināšana (Polija, Slovākija, Latvija). Turklāt Lietuva, Malta, Slovēnija un Slovākija pastāvīgi palielināja ģimenes pabalstus, un Polija un Latvija paplašināja esošā bērnu pabalsta saņēmēju loku. Ar jaunu Ģimenes likumu Itālija plāno ieviest universālu mēneša pabalstu par visiem apgādājamiem bērniem, īstenot reformu attiecībā uz dažādu veidu atvaļinājumiem ģimenes apstākļu dēļ, radīt stimulus sievietēm, kurām ir aprūpes pienākumi, iesaistīties darba tirgū, kā arī attīstīt politiku, kas atbalstīs ģimenes, kurām ir ar izglītību un skološanu saistīti izdevumi. Bulgārijā ģimenes pabalstiem krīzes laikā piemēroja vispārēju pieeju. Turklāt no 2021. gada tiks atcelti ienākumu atbilstības kritēriji dažiem vienreizējiem pabalstiem un tiks palielināts citu pabalstu apjoms.

²¹⁷ Ar noteikumu, kas pieļāva īslaicīgu slēgšanu.

Ņemot vērā, ka Covid-19 pandēmija, visticamāk, palielinās nevienlīdzību Eiropā, ir vajadzīgas korektīvas darbības gan ienākumu, gan izglītības jomā. Starp tām īpaši jāizceļ Garantija bērniem, kuras mērķis ir nodrošināt trūcīgajiem bērniem piekļuvi tādiem pakalpojumiem kā veselības aprūpe un izglītība, iekļaujot arī pienācīgu uzturu (kam ir svarīga nozīme veselīgā attīstībā), agrīno pirmsskolas izglītību un aprūpi, ārpuskolas aktivitātes kultūras, sporta un brīvā laika pavadīšanas jomās (kas papildina sociālās integrācijas aspektu izglītībā) un, ciktāl iespējams, mājokļi. Eiropas Garantija bērniem palīdzēs mazināt negatīvās sekas pēc Covid-19 ekonomiskās krīzes – tā novērsīs plaisu valstu līmenī pakalpojumu pieejamības ziņā un veicinās iespēju vienlīdzību.

Lai gan dalībvalstis iepriekšējos gados pastāvīgi paplašināja sociālās aizsardzības sistēmu tvērumu, 2020. gadā galvenā uzmanība tika pievērsta pagaidu pasākumu pieņemšanai ārkārtas situāciju risināšanai. Covid-19 izvirzīja priekšplānā personas, kurām nav vai nav pietiekamas sociālās aizsardzības, piemēram, nestandarta nodarbinātībā iesaistītos darbiniekus vai pašnodarbinātās personas. Tāpēc krīzes pirmajos mēnešos (2020. gada martā/aprīlī) valstis paplašināja un intensificēja esošās shēmas un atvieglināja to atbilstības nosacījumus (piemēram, bezdarbnieka pabalstus vai slimības pabalstu shēmas). Bezdarbnieka pabalsti tika pagarināti (piemēram, Dānijā, Grieķijā, Bulgārijā, Slovākijā vai Luksemburgā), palielināti (Bulgārijā) vai arī to samazināšana tika iesaldēta, kā tas notika, piemēram, Beļģijā. Pašnodarbinātajām personām tika palielinātas iespējas gūt labumu no ienākumu atbalsta shēmām, pārsvarā uz ierobežotu termiņu vai piešķirot vienreizējus maksājumus (piemēram, Beļģijā, Kiprā, Čehijā, Portugālē). Piemēram, Čehijā valdība kompensēja pārdošanas apjomu samazinājuma skarto pašnodarbināto personu negūtos ienākumus, piešķirot vienreizēju maksājumu par summu 25 000 CZK (aptuveni 915 EUR) par laikposmu no 12. marta līdz 30. aprīlim. Nesen atbalsts tika pagarināts līdz visam veikalu / tirdzniecības vietu slēgšanas periodam, un skartās pašnodarbinātās personas saņems 500 CZK (aptuveni 18 EUR) dienā. Kiprā subsidēšanas shēma segs daļu no mazo uzņēmumu un pašnodarbināto personu darbības izmaksām. Slimības pabalsti tika paplašināti, lai tos piešķirtu no slimības otrās dienas (Igaunijā) vai (Kiprā) lai piešķirtu gan darba ņēmējiem, gan pašnodarbinātajām personām, kam veselības problēmas, kuru dēļ viņi ir spiesti nedoties uz darbu veselības drošības apsvērumu dēļ, to attiecinot arī uz piespiedu prombūtni pēc iestāžu norādījumiem vai rīkojumiem (piespiedu norobežošanās/karantīna).

Latvijā valdība uzņemas atbildību par slimības periodu, ko iepriekš apmaksāja darba devējs (no atvaļinājuma otrās dienas), gadījumos, kas saistīti ar Covid-19 (slimība un obligātā karantīna), līdz 2020. gada beigām. Lietuvā, ja valdība paziņo par ārkārtēju situāciju un ir nepieciešama karantīna, pašnodarbinātām personām un personām, kas veic individuālu lauksaimniecisku darbību, tiek piešķirts ikmēneša pabalsts (attiecīgi 257 EUR un 200 EUR) .

Covid-19 krīze radīja vajadzību pēc papildu pasākumiem, kas vērstos pret nesamērīgu negatīvo ietekmi uz personām ar invaliditāti. Tāpēc papildus plānotajiem pastāvīgajiem

pasākumiem vairākas dalībvalstis veica pagaidu pasākumus, lai atvieglotu situāciju personām ar invaliditāti. Šajā iedaļā ir uzskaitīti gan pastāvīgi, gan ar Covid-19 saistīti pagaidu pasākumi.

Beļģija ievieša papildu ienākumu atbalstu 50 EUR mēnesī uz sešiem mēnešiem ienākumu minimuma saņēmējiem, invaliditātes pabalsta saņēmējiem un pensionāru ienākumu garantijas saņēmējiem. Covid-19 dēļ Igaunija automātiski pagarināja invaliditātes statusu personām, kuru invaliditātes statuss citādi būtu beidzies laikā no ārkārtas situācijas sākuma līdz augusta beigām. Tajā pašā laikā tā palielināja pabalstus bērniem ar invaliditāti, kas pēdējoreiz tika palielināti 2006. gadā. Ārkārtas situācijā (līdz 2020. gada 18. maijam) vecākiem, kuriem ir bērni ar īpašām vajadzībām, tika piešķirti ārkārtas pabalstu maksājumi no 10 miljoni EUR budžeta. Igaunija arī automātiski pagarināja bērnu invaliditātes pakāpes spēkā esību līdz darbspējas vecuma sasniegšanai nemainīgas vai progresējošas smagas vai ļoti smagas invaliditātes gadījumā. Iepriekš invaliditāte tika noteikta uz laiku no viena līdz trīs gadiem. Francija pagarināja noteiktas sociālās tiesības par trīs vai sešiem mēnešiem, ja šīs tiesības beigtos laikā no 2020. gada 12. marta līdz 31. jūlijam, ieskaitot pabalstu personām ar invaliditāti, pabalstu bērna ar invaliditāti izglītībai un invaliditātes kompensācijas pabalstu. Attiecībā uz pastāvīgiem pasākumiem – Bulgārijā veselības aprūpes un sociālie darbinieki sniedza veciem cilvēkiem un personām ar invaliditāti atspaida aprūpes pakalpojumus, kas ietvēra apmeklējumus mājās, pārtikas pakas un siltas pusdienas, zāles un pirmās nepieciešamības preces. Latvija palielināja ienākumu atbalstu personām ar invaliditāti un nodrošināja asistentu personām ar invaliditāti augstākajā izglītībā (iepriekš asistentu pakalpojumus varēja saņemt tikai studenti ar redzes traucējumiem). Lai uzlabotu pakalpojumu pieejamību personām ar ļoti smagiem un smagiem funkcionāliem ierobežojumiem, no 2021. gada ir spēkā labvēlīgāki nosacījumi asistentu pakalpojumu sniegšanai, tostarp asistentu atalgojuma palielinājums. Lietuva īsteno centienus, lai līdz 2020. gada beigām slēgtu visus institucionālos bāreņu namus visiem bērniem, kuriem nav vecāku aprūpes (sk. 3.2. iedaļu).

Malta palielināja invaliditātes pensijas. Portugāle ieviesa neformālā aprūpētāja juridisko statusu, vienkāršoja invaliditātes pārbaudes procesu neformālo aprūpētāju statusā un strādā pie izmēģinājuma projektiem, lai uzlabotu neformālo aprūpētāju situāciju. Rumānija atjaunināja sociālo pakalpojumu izmaksu standartus attiecībā uz neaizsargātām grupām, tostarp personām ar invaliditāti, kas nebija atjaunināts kopš 2015. gada (sk. arī iepriekš).

Covid-19 krīzes laikā daudzas dalībvalstis veica ārkārtas pasākumus, lai aizsargātu visneaizsargātāko personu situāciju mājokļu jomā. ²¹⁸ Piemēram, noslēdzes laikā tika nodrošināta ārkārtas izmitināšana bezpajumtniekiem, tostarp kopmītnēs un ārkārtas apmešanās vietās. Tas tika darīts, piemēram, Francijā, Spānijā un galvenajās pilsētās Īrijā un Austrijā. Spānijā, Austrijā, Vācijā un Portugālē tika ieviesti īres maksājumu moratoriji smagi skartajiem īrniekiem, savukārt Īrija un Luksemburga izvērsa finansiālo atbalstu, to nodrošinot arī īrniekiem, kuri krīzes dēļ nevarēja veikt īres maksājumus. ²¹⁹ Grieķijā valdība atļāva uz laiku samazināt (līdz 60 %) īres maksājumus īrniekiem, kuri zaudēja darbu krīzes laikā. ²²⁰ Līdzīgus pasākumus veica vietējās valdības un dažās pilsētās, piemēram, Lisabonā un Sintrā (Portugālē), kur sociālo mājokļu īres maksājumi tika apturēti uz vairākiem mēnešiem ²²¹. Itālija un Nīderlande ieviesa pasākumus, lai aizsargātu hipotēku turētājus pret mājokļa zaudēšanas risku, piemēram, piespiedu atsavināšanas procedūru apturēšanu pārvietošanās ierobežojumu laikā. ²²² Tomēr šie pasākumi lielākoties bija pagaidu pasākumi, un tie, visticamāk, nebūs tik ilgi kā globālās pandēmijas sekas, kuras ietekmēs mājtsaimniecību spēju segt mājokļa izmaksas, jo īpaši personām, kuras krīzes laikā zaudējušas darbu vai ienākumus.

²¹⁸ <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/housing-amid-covid-19-policy-responses-and-challenges-cfdc08a8/>

²¹⁹ ESAO (2020). *Housing amid COVID-19: Policy responses and challenges* (Mājokļi Covid-19 krīzes laikā: īstenotie politikas pasākumi un izaicinājumi).

²²⁰ Turpat.

²²¹ ESAO (2020). *Policy responses to the COVID-19 crisis in cities* (Politikas pasākumi, kas īstenoti pilsētās, reaģējot uz Covid-19 krīzi).

²²² ESAO (2020). *Housing amid COVID-19: Policy responses and challenges* (Mājokļi Covid-19 krīzes laikā: īstenotie politikas pasākumi un izaicinājumi).

No piedāvājuma viedokļa nozīmīga problēma mājokļu politikā ir publisko ieguldījumu mājokļu piedāvājumā samazināšana pēdējā desmitgadē.²²³ Dažas dalībvalstis ir veikušas pasākumus, lai palielinātu sociālo mājokļu piedāvājumu un atbalstītu būvniecības nozares atveseļošanos pēc krīzes. Piemēram, Austrija, Īrija un Nīderlande ir ieviesušas papildu finansējumu un/vai atvieglinājušas aizdošanas nosacījumus, lai nodrošinātu likviditāti attīstītājiem. Portugālē tika piešķirti nodokļu atbrīvojumi nekustamā īpašuma kapitāla pieaugumam, lai stimulētu izīrēšanu cenas ziņā pieejamas īres tirgū tiem mājokļu īpašniekiem, kuri darbojas īstermiņa brīvdienų īres tirgū.

Pensijas ir galvenais ienākumu avots katram ceturtajam eiropietim, un tām ir būtiska nozīme ekonomikas noturības nodrošināšanā Covid-19 ekonomiskās krīzes laikā. Pēdējā gadā pirms Covid-19 krīzes izvēršanās, kad nodarbinātība ES turpināja augt un sasniedza augstāko jebkad reģistrēto līmeni, dalībvalstis turpināja centienus, lai nodrošinātu pensiju adekvātumu. Vairākas dalībvalstis turpināja centienus, lai veicinātu ilgāku darba dzīvi un vēlāku pensionēšanos, galvenokārt ar stimuliem un citu "vieglo" pasākumu starpniecību, piemēram, veicinot pensiju un nodarbinātības apvienošanu (Slovēnija), sekmējot pensionēšanās atlikšanu līdz laikam, kas pārsniedz pensijas vecumu (Igaunija, Zviedrija), un pagarinot kvalifikācijas periodu (Dānija, Lietuva). Citas dalībvalstis izvirzīja mērķi nostiprināt ienākumu saglabāšanas spēju un pensiju sistēmu iekļautību, piemēram, pārskatot pensiju uzkrājuma noteikumus (Igaunija, Lietuva) vai indeksāciju (Horvātija), palielinot nodokļu atbrīvojumus (Malta), ieviešot pensiju kredītus bērnu aprūpei (Slovēnija) vai nostiprinot aroda pensiju uzkrājumus (Nīderlande, Polija). Vairākas dalībvalstis pieņēma pasākumus ar mērķi mazināt nabadzību un/vai aizsargāt ienākumus tiem pensionāriem ar lielu darba stāžu, kuriem ir mazi ienākumi, galvenokārt ieviešot vai palielinot pamatpensiju vai minimālo pensiju (piemēram, Itālija, Slovēnija, Bulgārija, Latvija) vai individuālu pamatpensijas piemaksu (Vācija), vai pieskaitot nelielu piemaksu visām pensijām Covid-19 krīzes laikā un ierosinot noteikumus par to pastāvīgu palielināšanu (Bulgārija). Piemēram, Vācija obligātajā pensiju apdrošināšanā ieviesa pamatpensijas piemaksu personām, kuras ir veikušas obligātas iemaksas vismaz 33 gadus, atkarībā no viņu iemaksām un piemērojot ienākumu pārbaudi.

²²³ Sk. 13. lpp. ESAO (2020). *Housing and Inclusive Growth* (Mājokļi un iekļaujoša izaugsme), *OECD Publishing*, Parīze. Pieejama vietnē: <https://doi.org/10.1787/6ef36f4b-en>.

Dažas dalībvalstis īstenoja savu pensiju sistēmu finansēšanas reformu, piemēram, Lietuva daļu finansējuma pārnese no sociālās nodrošināšanas uz vispārējo budžetu un brīvprātīgi veica pārvedumus uz likumiski finansēto pīlāru. Tajā pašā laikā kopš krīzes sākuma lielākā daļa dalībvalstu nav ieviesušas būtiskas ar krīzi saistītas reformas savās pensiju sistēmās, bet dažas iepriekš plānotās reformas ir apturētas (piemēram, vispārējā pensiju reforma Francijā).

Visas dalībvalstis ir pieņēmušas dažādus pagaidu pasākumus savu veselības aprūpes sistēmu nostiprināšanai, lai reaģētu uz pandēmiju un uzlabotu noturību. Minētie pasākumi ietver papildu līdzekļu piešķiršanu, lai segtu veselības aprūpes izmaksas, kas radušās koronavīrusa pandēmijas dēļ (piemēram, veselības aprūpes reorganizācijai slimnīcās vai kritiski svarīgiem medicīniskiem izstrādājumiem – individuālajiem aizsardzības līdzekļiem, zālēm vai ventilatoriem), un lai palielinātu pētniecības un inovācijas spēju (jo īpaši attiecībā uz vakcīnām un krīzes reaģēšanas pasākumiem). Pasākumi tika arī vērsti uz to, lai nostiprinātu veselības aprūpes sistēmas, palielinot intensīvās aprūpes gultu skaitu, sniedzot teritoriālu palīdzību visvairāk skartajiem reģioniem, palielinot veselības aprūpes darbinieku skaitu (piemēram, pieņemot darbā papildu darbiniekus, nodrošinot viņu kvalifikācijas celšanu vai pārkvalifikāciju, norīkojot medicīnas studentus vai medicīnisko rezervi), finansējot veselības aprūpes darbinieku virsstundu darbu Covid-19 apturēšanā un/vai piešķirot stimulējošu riska prēmiju sociālās un ambulatorās palīdzības darbiniekiem, veselības aprūpei un darbiniekiem, kuri sniedz ambulatorās aprūpes pakalpojumus. Dalībvalstis ir palielinājušas un uzlabojušas savas testēšanas un laboratoriju spējas, un tās pastāvīgi pielāgo noteikumus par testēšanu, fizisko distancēšanos, ceļošanu, individuālo aizsardzību un karantīnu konkrētajai epidemioloģiskajai situācijai.

Krīze atklāja veselības aprūpes sistēmu strukturālus pamatā esošus trūkumus daudzās dalībvalstīs un uzsvēra vajadzību pēc reformām un modernizācijas. Tās iespaidā jau ir īstenotas reformas veselības aprūpes sistēmu piekļūstamības uzlabošanai, piemēram, lietotāja maksas atcelšana par primāro aprūpi Īrijā, ar Covid-19 saistītas aprūpes izmaksu segšana arī neapdrošinātām personām Bulgārijā, seguma paplašināšana migrantiem Portugālē vai iemaksu segšana noteiktā apjomā tiem, kuri nestrādā, Ungārijā, Slovēnijā, Grieķijā un Horvātijā. Vācijā un Francijā pēc krīzes tika vēl vairāk samazināti ierobežojumi konsultācijām pa tālruni.

Dalībvalstis turpina modernizēt savas veselības aprūpes sistēmas, piemēram, palielinot veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību un pieklūstamību. Dažas dalībvalstis nodrošina stimulus vai dotācijas ģimenes ārstiem vai medicīnas studentiem darbam nepietiekami apkalpotās teritorijās (piemēram, Igaunija, Latvija, Francija, Vācija, Čehija) vai palielināja algas (noteiktu profesiju) veselības aprūpes darbiniekiem (Bulgārija, Igaunija, Latvija, Lietuva, Rumānija). Primārā aprūpe tiek nostiprināta, izveidojot ambulatoros veselības centrus, vietējās veselības aprūpes vienības vai ģimenes ārstu grupu prakses (Austrija, Igaunija, Grieķija, Luksemburga, Rumānija). Lietuva ziņo par progresu pieraksta ilguma saīsināšanā un līdzmaksājumu samazināšanā receptēm. Kipra 2019. gadā īstenoja ambulatorās aprūpes pirmo posmu, kas, kā paredzams, ievērojami samazinās personīgos izdevumus un palielinās piekļuvi veselības aprūpei. Vispārējās veselības aprūpes sistēmas reformas galīgais posms tika īstenots 2020. gada 1. jūnijā, ieviešot slimnīcu aprūpes segumu kā daļu no pabalstu paketes. Dažas specialitātes, ko sākotnēji bija plānots iekļaut otrajā posmā (klīniskie diētas ārsti, ergoterapeiti, runas terapeiti, fizioterapeiti, psihiatri, zobārsti, medicīniskās rehabilitācijas un paliatīvās aprūpes speciālisti), tika atliktas līdz rudenim. Vairākas dalībvalstis plāno vai īsteno uzlabotu veselības aprūpes darbaspēka plānošanu un/vai apmācību (Zviedrija, Vācija, Francija, Igaunija, Spānija, Lietuva, Luksemburga, Latvija).

Turpinās centieni uzlabot aprūpes nodrošināšanas noturību, efektivitāti un lietderīgumu.

Somijā jaunā valdība sāka sociālās un veselības aprūpes (*SOTE*) reformu ar dažiem pārveidojumiem, vienlaikus joprojām koncentrējoties uz uzlabotu piekļuvi aprūpei. Austrija no 2020. gada 1. janvāra samazināja apdrošināšanas fondu skaitu no 21 līdz 5, lai palielinātu efektivitāti. Čehijā un Latvijā tiek izstrādāta jauna sistēma veiktspējas novērtēšanai, un Portugāle ir izveidojusi formālu struktūru valsts slimnīcu pārvaldības izvērtēšanai. Luksemburga izveidoja valsts veselības datu novērošanas centru, lai uzlabotu veselības datu pieejamību un kvalitāti. Grieķijā jauna veselības sektora centrālā iepirkuma iestāde (*EKAPY*) ieviesīs praksē centralizētu iepirkumu. Francija turpina konsolidēt slimnīcu tīklus, lai labāk koordinētu stacionāro aprūpi. Ar diagnozēm saistītu grupu (*DRG*) sistēmas tiek īstenotas Čehijā un Grieķijā, un tās ir plānotas Luksemburgā. Digitālās veselības aprūpes jomā Igaunijas e-konsultāciju sistēma ļauj ģimenes ārstiem digitāli konsultēt speciālistus par viņu sarežģītājiem gadījumiem. Šī valsts 2019. gada jūlijā sāka izmantot centralizētu digitālās reģistrācijas sistēmu slimnīcā notiekošas aprūpes rezervēšanai. Čehija ir daļēji un Polija ir pilnībā īstenojusi e-recepšu sistēmu, un Lietuva izmēģina modeli attālinātu veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanai. Vācija gatavojas nodrošināt elektroniskas pacientu uzskaites pieejamību visiem pacientiem no 2021. gada. Rumānija plāno 2021. gadā iepazīstināt ar jaunu daudzgadu veselības stratēģiju. Francija 2020. gada vasarā paziņoja par jauniem ieguldījumiem veselības un vecu cilvēku aprūpē, tostarp infrastruktūrā, personālā un digitālajos pakalpojumos.

Pandēmijas ietekmes dēļ daudzas dalībvalstis ir veikušas pasākumus, lai aizsargātu savas ilgtermiņa aprūpes sistēmas un saņēmējus, un dažas ir uzlabojušas situāciju formālajā un neformālajā sektorā. Somija ir pieņēmusi grozījumus Likumā par aprūpes pakalpojumiem gados vecākām personām, lai pakāpeniski paaugstinātu minimālo personāla līmeni un aprūpes kvalitāti diennakts aprūpei un ilgtermiņa institucionālajai aprūpei gados vecākiem cilvēkiem no 0,5 darbiniekiem uz vienu klientu 2020. gada oktobrī līdz 0,7 darbiniekiem uz vienu klientu līdz 2023. gada aprīlim. Portugāle ieviesa neformālo aprūpētāju juridisko statusu. Lai aizsargātu aprūpes saņēmējus pandēmijas laikā, vairākas dalībvalstis (piemēram, Austrija, Beļģija, Bulgārija, Francija, Vācija, Īrija, Itālija, Slovēnija) ir ieviesušas pasākumus iemītnieku nošķiršanai no citiem aprūpes saņēmējiem aprūpes namos. Šādi pasākumi ietver aprūpes namos nesen ieradušos personu pārvietošanās ierobežošanu uz noteiktu dienu skaitu, iestāžu sadalīšanu Covid teritorijās un no Covid brīvās teritorijās un iemītnieku nošķiršanu atsevišķās telpās. Dalībvalstis (piemēram, Beļģija (Valonija), Bulgārija, Igaunija, Francija, Īrija, Itālija, Spānija) ir arī ieviesušas pasākumus, lai vērstos pret vientulības palielināšanos, ko izraisa pandēmija un apturēšanas pasākumi. Šādas iniciatīvas ietver atļauju radniekiem apmeklēt aprūpes namus, ievērojot regulētus nosacījumus, video rīku izmantošanu, lai nodrošinātu saziņu starp aprūpes namu iemītniekiem un viņu radniekiem, kā arī psiholoģisku atbalstu, sniedzot konsultācijas pa tālruni. Tā kā darbaspēka trūkums ilgtermiņa aprūpes (ITA) sektorā ir palielinājies krīzes laikā, dalībvalstis (piemēram, Austrija, Itālija, Luksemburga, Nīderlande, Slovēnija, Zviedrija) ir ieviesušas vai paplašinājušas pasākumus, lai palielinātu ITA darbinieku loku, tostarp uz laiku samazinot kvalifikācijas prasības, lai varētu ātri pieņemt darbā jaunus darbiniekus, brīvprātīgos, medicīnas studentus un pensionētos darbiniekus, atvieglinot noteikumus par maksimālo darba laiku, pārceļot darbiniekus no citiem sektoriem, palielinot kvalifikācijas celšanu, pārkvalifikāciju un mūžizglītību nozarē un ļaujot pārrobežu aprūpes darbiniekiem iebraukt valstī, neraugoties uz robežu slēgšanu. Dalībvalstis (piemēram, Lietuva, Luksemburga, Slovākija, Spānija) arī ieviesa pasākumus, lai atbalstītu neformālos aprūpētājus pandēmijas laikā, piemēram, ar pabalstiem, ļaujot samazināt darba laiku vai ieviešot īpašas atvaļinājumu shēmas.